

№ 17.**Горадня.****2006.**

“Герольд Litherland”© – навуковы геральдычны часопіс. Выдавец і рэдактар – Аляксей Шаланда. Рэдакцыйная рада: Сяргей Амелька (Горадня), Віталь Карнілюк (Горадня), Віталь Галубовіч (Горадня). Часопіс распаўсюджваецца толькі па замове. Наклад 100 асобнікаў. Пры перадруку спасылка на часопіс “Герольд Litherland” абавязковая. Электронная версія выдання даступная ў Інтэрнэт-бібліятэцы “Камунікат”: <http://www.kamunikat.net.iig.pl/www/czasopisy/herold>. Адрас для допісаў і замоваў: РЭСПУБЛІКА БЕЛАРУСЬ, 230024, ГОРАДНЯ-24, п/с 50. E-mail: Litherland@tut.by

ЗМЕСТ:**АД РЭДАКЦЫІ, с.2;****Праграма канферэнцыі: “Павятовая шляхта ВКЛ: гісторыя, геральдыка, генеалогія, культура (XVI–XVIII ст.)”, Горадня, 18 лютага 2005 г., с.3;****А.Шаланда: Аб Праекце вывучэння павятовай шляхты ВКЛ, с.4;****ПАВЕДАМЛЕННІ:**

З.Антановіч: Крыніцы па генеалогіі шляхты Пінскага павета ВКЛ XVI–пачатку XX ст., с.7;

В.Галубовіч: Спроба семантычнага аналізу павяцця: ВКЛ–Рэч Паспалітая–Айчына–народ (па матэрыялах соймікавай дакументацыі полацкай шляхты першай паловы XVII ст.), с.23;

А.Мацук: Рух пасэсараў “нойбургскіх уладанняў”, с.26;

Г.Паўлоўская: Лацінскія пахавальныя інскрыпцыі XVII ст. у Бернардынскім касцёле Горадні, с.37;

А.Шаланда: Гербы роду Боўфалаў Дарашкевічаў з Гарадзенскага павета ВКЛ у XVI–XVIII ст., с.44;

С.Рыбонак: Справа аб дваранстве роду Міцкевічаў: спроба крытычнага аналізу, с.49;

С.Данскіх: Шляхта італьянскага паходжання ў Лідскім павеце ВКЛ: пытанні рэцэпцыі і асіміляцыі, с.57;

А.Шпунт: Уладальніцкая гародскія гербы Беларусі XVI–XVIII ст., с.68;

А.Радаман: Палітычныя кар'еры Есіфа Галауні і яго сыноў у Наваградскім павеце ВКЛ (другая палова XVI–першая палова XVII ст.), с.72;

Н.Сліж: Унутрысемейныя адносіны ў сям'і Мялешкаў са Слонімскага павета ВКЛ у другой палове XVII ст., с.76;

С.Амелька: Да пытання аб складзе палітычнай эліты шляхты Лідскага павета ВКЛ у другой палове XVII ст., с.87;

А.Самовіч: Шляхецкі кунтуш як гісторыка-культурная з'ява, с.96;

МАТЭРЫЯЛЫ:

А.Радаман, В.Галубовіч, Д.Вілімас: Земскія ўраднікі Гарадзенскага павета ВКЛ (другая палова XVI–першая палова XVII ст.), с.98;

С.Токць, А.Семянчук, Я.Трацяк: Высылка з Беларусі шляхцічаў-паўстанцаў 1863–1864 г., с.110;

ГЕРАЛЬДЫКА СЁННЯ:

А.Шаланда: Яшчэ раз пра герб Воранава, с.127;

РЭЦЭНЗІЯ:

А.Семянчук: Беларускае выданне дакументаў Міндоўга, с.131;

СПІС СКАРОТАЎ, с.133.

Ад Рэдакцыі.

18 лютага 2005 г. з ініцыятывы Рэдакцыі нашага часопіса, пры падтрымцы гарадзенскай гімназіі № 1, гістарычнага факультета Гарадзенскага дзяржаўнага універсітэта імя Янкі Купалы, кафедры грамадскіх навук Гарадзенскага дзяржаўнага аграрнага універсітэта і навукова-даследчай археалагічнай лабараторыі Гарадзенскага дзяржаўнага універсітэта імя Янкі Купалы ў Горадні адбылася першая¹ навуковая канферэнцыя па тэме “Павятовая шляхта ВКЛ: гісторыя, геральдыка, генеалогія, культура (XVI–XVIII ст.)”. Нягледзячы на тое, што яна была вузкакарпаратыўнай і, ў пэўным сэнсе, як выказаўся адзін з арганізатарапаў, “партызанскай”, у ёй прынялі ўдзел даследчыкі з Горадні, Менску і Новаполацку. Першы блін не стаўся камяком. Адбыўся шырокі абмен думкамі, якія выходзілі за рамкі заяўленай тэмы, былі закрануты, напрыклад, такія праблемы як геральдыка беларускіх мяшчанаў ці гарадскія гербы ВКЛ. Пасля зачытання дакладаў і выступленняў, а таксама кампьютарных презентацый адбыліся даволі цікавыя абмеркаванні і дыскусіі.

Па выніках канферэнцыі планавалася выпусціць зборнік матэрыялаў. Аднак, збор тэкстаў зацягнуўся настолькі, што ад гэтай задумы прыйшлося адмовіцца. Далася ў знакі традыцыйная беларуская неабавязковасць. У сувязі з гэтым, Рэдакцыйная рада “Герольда Litherland” прыняла рашэнне аддаць старонкі часопіса для публікацыі тых матэрыялаў канферэнцыі, якія мы атрымалі. Далей цягнуць няма сэнсу, бо і самым трэба выконваць абязцанні перад тымі, хто чакае сваю публікацыю. У сваім рашэнні мы зыходзілі таксама з таго, што лепей надрукаваць частку паведамленняў, чым не друкаваць нічога, і папоўніць, такім чынам, спіс канферэнцыяў, якія адбыліся, але так і не пакінулі пасля сябе надрукаваныя матэрыялы.

Акрамя гэтага, улічыўшы даволі пагрозлівую тэндэнцыю спазнення выхаду нават спараваных нумароў нашага выдання (часопіс не выходзіў у 2005 г.) Рэдакцыйная рада вырашила пайсці на шэраг істотных змяненняў. Галоўнае тычынца перыядычнасці. Для часопіса, якія выдаецца на прыватныя сродкі, вытрымаць нейкую сталую перыядычнасць аказалася невыканальнай задачай. Цяпер мы будзем выходзіць па меры паступлення матэрыялаў, у сувязі з чым, застаецца толькі агульная нумарацыя (гэты нумар – №17). Зменіцца і аб’ём выдання, ён стане свабодны, г.зн. будзе залежаць ад аб’ёма сабранных у нумар матэрыялаў. Як мяркуем, гэта дазволіць нам выходзіць больш аператыўна і быць бліжэй заяўленай тэматыцы “Герольда Litherland”. Таксама з наступнага нумару, улічыўшы крытыку Алеся Смалянчука², памяняюцца і назвы рубрикаў часопісу. Застануцца, як правераныя практикай, так і новыя: АРТЫКУЛЫ, МАТЭРЫЯЛЫ, КРЫНІЦЫ, РЭЦЭНЗІ і ІНФАРМАЦЫЯ. Магчыма, памяняецца фармат выдання і з’явіцца вокладка, хаця планаваць нешта ў нашых умовах даволі складана.

Тым не меныш, лічым, што праведзеныя змяненні палепшаць як якасць, так і навуковы ўзровень нашага выдання. З іншага боку, хацелася б ведаць меркаванні чытачоў наконт таго наколькі запатрабаваны такога кшталту часопіс у Беларусі, ці можа прыйшоў час аб’яднаць усе прыватныя выдавецкія праекты ў рамках аднаго. Як на нашу думку, неабходнасць навуковага часопіса па гісторыі ВКЛ у Беларусі відавочная.

У сувязі з тым, што цяпер ў Інтэрнэт-бібліятэцы “Камунікат” электронная версія “Герольда Litherland” даступная больш шырокай публіцы, спадзянемся на павялічэнне чытацкай аўдыторыі, больш плённае супрацоўніцтва з аўтарамі, а таксама на актыўізацыю зваротнай сувязі з нашым выданнем.

Рэдакцыя.

¹ Маецца на ўвазе першая канферэнцыя ў рамках нашага Праекту, пра які ніжэй. Ні ў якім разе мы не прэтэндуем на пяршынства ў правядзенні канферэнцыяў па вывучэнні шляхты ВКЛ, бо такія ўжо былі, як у Беларусі (І канферэнцыя “Генеалогія, геральдыка і гісторыя беларускай шляхты” адбылася 21–22 мая 1999 г. у Менску), так і за межамі (гл.: *Drobnia szlachta Podlaska w XVI–XIX wieku. Materiały symposium w Hołnach Mejera (26–27 maja 1989 roku).* / Pod red. S.K.Kuczyńskiego.– Białystok, 1991.– 186 s.).

² Гл.: Гістарычны альманах.– Горадня, 2003.– Том 9.– С.233–234.

ПРАГАМА

навуковай канферэнцыі: “Павятовая шляхта ВКЛ: гісторыя, геральдыка, генеалогія, культура (XVI–XVIII ст.)”.

Горадня, 18 лютага 2005 г.

Адкрыццё канферэнцыі:

1. **Семянчук Генадзь** (Горадня–Кракаў): Уступнае слова.

Даклады:

2. **Шаланда Аляксей** (Горадня): *Аб Праекце даследаванняў “Павятовая шляхта ВКЛ у XVI–XVIII ст.: гісторыя, геральдыка, генеалогія, культура”.*
3. **Янушкевіч Андрэй** (Менск): *Павятовая шляхта ВКЛ і Люблінская унія 1569 г.*

Паведамленні:

4. **Брэгер Герман** (Менск): *Матэрыялы па гісторыі ашмянскай шляхты XV–XVII ст. у архівах і бібліятэках Беларусі, Літвы і Польшчы.*
5. **Семянчук Генадзь** (Горадня–Кракаў): *Шляхта Ваўкавыскага павета XVI–XVIII ст.: лакалізацыя і свядомасць.*
6. **Яцкевіч Зміцер** (Менск): *Геральдыка беларускіх мяшчанаў у XVI–XVIII ст.*
7. **Антановіч Зіна** (Менск): *Крыніцы па генеалогіі шляхты Пінскага павета XVI–XVIII ст.*
8. **Галубовіч Віталь** (Новаполацк): *Паняцце “ВКЛ – айчына-дзяржава” ў соймікавай дакументацыі полацкай шляхты першай паловы XVII ст.*
9. **Машук Андрэй** (Менск): *Шляхта-пасэары Нойбургскіх уладанняў ва ўнутранапалітычным жыцці паветаў ВКЛ.*

Перапынак.

Паведамленні:

10. **Шаланда Аляксей** (Горадня): *Да праблемы складання сапраўднага гербоўніка шляхты Гарадзенскага павета ў другой палове XVI–XVIII ст. Камптарная прэзентацыя.*
11. **Рыбчонак Сяргей** (Менск): *Генеалагічныя матэрыялы роду Міцкевічаў: крытычны разбор.*
12. **Данскіх Сяргей** (Горадня): *Шляхта італьянскага паходжання ў Лідскім павеце ў XVI–XVIII ст.*
13. **Шпунт Андрэй** (Менск): *Уладальніцкія гародскія гербы Беларусі XVI–XVIII ст.*
14. **Радаман Андрэй** (Менск): *Род Галаўнёў гербу ўласнага ў Наваградскім павеце ВКЛ: памненні і кар'еры (другая палова XVI–першая палова XVII ст.). Камптарная прэзентацыя.*
15. **Белы Алесь** (Менск): *Біяграфія Івана Ляцкага ў ВКЛ.*
16. **Слікс Наталля** (Горадня): *Сям’я і сваякі Юрыя Мялецкі ў другой палове XVII–пачатку XVIII ст.*
17. **Амелька Сяргей** (Горадня): *Шляхецкая эліта ў Лідскім павеце ў XVII–XVIII ст.*
18. **Карнялюк Віталь** (Горадня): *Спіс шляхты Пружанскага (Берасцейскага) павета 1796 г. у фондах НГАБ у Горадні.*
19. **Самовіч Аляксандр** (Менск): *Шляхецкі кунтуш як гісторыка-культурная з’ява.*

Падвядзенне вынікаў.

Аб Праекце вывучэння павятовай шляхты ВКЛ³.

У 1933 г. вядомы польскі гісторык, геральдыст і археограф Уладзіслаў Сэмковіч у сваім артыкуле “*Cwierćwiecze badań monograficznych nad rodami rycerstwa polskiego*” адзначыў: “Сярод карэнных польскіх родаў шляхецкіх цікаўлі мяне таксама роды баярства літоўскага, пачаткам якога прысвяціў шэраг палемічных заўвагаў⁴. Нягледзячы на гэта, ёмныя праблемы пачаткаў літоўскай шляхты схілі мяне да апрацуўкі манаграфіі найстарэйшых баярскіх родаў, перадусім тых колькі дзясяткаў родаў, якія ўдзельнічалі ў славутай адопцыі да родаў польскай шляхты пад час уніі Гарадзельскай 1413 г.⁵ Застаюцца яшчэ да вывучэння сярэднявечныя літоўскія і літоўска-рускія роды, якія не прымалі ўдзелу ў акце адопцыі” [1, s.181]. Аднак, распачатая ў 1939 г. Другая сусветная вайна не дазволіла польскім даследчыкам узяцца за гэтую праблему. Усебаковае вывучэнне шляхты ВКЛ застаецца актуальным і сёння. Дзіўна, але факт, што шматлікія т.зв. “рускія” роды, нават магнацкія (хіба толькі за выключэннем Сапегаў⁶), так і не дачакаліся грунтоўнага гістарычнага (генеалагічнага, геральдычнага, культуралагічнага) даследавання. Наколькі перспектывнымі яны з’яўляюцца сведчыць праца літоўскай даследчыцы Генютэ Кіркене “*Korzenie rodu Chodkiewiczów*” [2]. Яе даследаванне даказала ўсю няслушнасць традыцыйнай версіі аб кіеўскім (украінскім) паходжанні згаданага роду, але паставіла новыя праблемы.

Ідэя нашага Праекта: “*Павятовая шляхта ВКЛ: гісторыя, геральдыка, генеалогія, культура (XVI–XVIII ст.)*” нарадзілася ў асяроддзі гарадзенскіх гісторыкаў некалькі гадоў назад. Уесь гэты час яна абмяркоўвалася і існавала як бы “віртуальная” – не хапала ні вопыту, ні людзей, якія б маглі гэтую ідэю рэалізаваць на практыцы. Цешыла, аднак, тое, што неабходнасць такога Праекту ні ў каго не выклікала пярэчанняў. Сапраўды, немагчыма вывучаць гісторыю ВКЛ без даследавання саслоўяў гэтай дзяржавы і, у першую чаргу, шляхецкага стану. Апошні яшчэ ў савецкія часы атрымаў кляймо “*літоўскіх феадалаў эксплуататораў*”, а таму быў выключаны з аб’ектыўнага навуковага аналізу беларускімі гісторыкамі. У выніку, з аднаго боку існаваў сацыяльнааднародны беларускі народ (сялянскі), а з другога боку – варожая яму польская і літоўская шляхта. А калі і дапускалася шляхта беларуская, то заўсёды з прыметкамі “апалячаная” ці “дэнацыяналізаваная”. Сёння такі стан рэчаў не можа задавальняць, тым больш, што старыя штампы і ярлыкі аказаліся на дзіва жывучыя. Стэрэатып, што беларусы – “*сялянскія*” ці “*мужыцкія*” нацыя захоўваюцца ў працах аўтараў розных гістарыяграфічных пłynię (як савецкай каланіяльнай, так і нацыянальнай дзяржаўніцкай) і зараз. Аднак, доказнай базы пад гэтым няма, бо няма грунтоўных даследаванняў не толькі шляхецкага стану ВКЛ, але і мяшчанскаса саслоўя. Нават у вывучэнні сялянаў ВКЛ шмат недаследаванных праблемаў (напрыклад, якое месца ў сацыяльной структуры грамадства займалі некаторыя катэгорыі сялянаў-слугаў⁷). І самае галоўнае – па якіх крытэрыях вылучаюць “*беларускасць*” сялянаў ВКЛ? Як на нашу думку, многія з іх нашчадкаў не вызначылі сваю нацыянальную і культурную ідэнтынасць да сённяшняга часу, не кажучы ўжо пра XVI–XVIII ст.

Няма адказу і на пытанніе: як прадстаўнікі “апалячанай” шляхты ВКЛ (Канстанцін Каліноўскі, Францішак Багушэвіч, Вінцэнт Дунін Марцінкевіч, Іван і Антон Луцкевічы, Вацлаў Ластоўскі, Раман Скірмунт і інш.) апынуліся сярод ідэолагаў беларускага нацыянальнага руху і стваральнікаў навачаснай беларускай культуры і дзяржавы. Відаць,

³ Артыкул з’яўляецца скарочанай версіяй даклада, прачытанага на канферэнцыі “*Павятовая шляхта ВКЛ у XVI–XVIII ст.: гісторыя, геральдыка, генеалогія, культура*” 18 лютага 2005 г.

⁴ Маецца на ўвазе: Semkowicz W. W sprawie początków szlachty na Litwie i jej ustroju rodowego.// Kwartalnik Historyczny.– Lwów, 1915.– R.XXIX.– Zeszyt 1–4.– S.224–256.

⁵ Semkowicz W. O litewskich rodach bojarskich zbratanych ze szlachtą polską w Horodle roku 1413.// LSP.– Poznań, 1989.– Studia Historica III.– S.7–139.

⁶ Гл.: Dom Sapieżyński./ Opr. E.Sapieha.– Warszawa, 1995.

⁷ Так, напрыклад, гаспадарскія сяляне-кухары мелі прывілей, які іх рабіў “адрознымі і вышэйшымі ад стану людзей простых” [5, с.107].

гаварыць аб нейкай перарванасці беларускай культурнай і дзяржаўніцкай традыцыі не прыходзіцца. Праблема заключаецца ў tym, што сёння ў беларускай гісторыяграфіі амаль адсутнічаюць працы па гісторыі ВКЛ XVIII ст., не кажучы ўжо пра гісторыю і культуру шляхецкага стану гэтага часу. І гэта пры tym, што крыніцевая база за гэты час, у адрозненне ад папярэдніх пярыядоў, надзвычай багатая.

Яшчэ адная актуальная і невырашаная дасюль праблема – гэта этнічная прыналежнасць шляхты ВКЛ. Некаторыя з даследчыкаў дэклараравалі, што яна ўвогуле не вырашаецца для феадальнай эпохі і адмовіліся ад далейших розшукаў. Пры гэтым пішуць пра шляхту літоўскую, рускую (русінскую) і польскую. Узнікае пытанне: які ж этнічны змест яны ўсё ж укладваюць у гэтыя азначэнні? Адказ на яго ляжыць у вобласці генеалагічных даследаванняў, якія якраз дазваляюць выявіць карані і прасачыць даволі складаныя асіміляцыйныя працэсы сярод шляхты ВКЛ і Рэчы Паспалітай. Праблема ў tym, што прадстаўнікі аднаго і таго ж роду ў розныя перыяды часу адносілі сябе ў этнічным (!) сэнсе і да русінаў, і да літоўцаў, і да палякаў, і да беларусаў. І кожны раз на самавызначэнне ўпłyвалі самыя розныя фактары (канфесійная прыналежнасць, этнагенетычныя дзяржаўныя ідэалогіі, радаводныя легенды, прыналежнасць да “польскага” шляхецкага стану, ступень гістарычнай свядомасці, мова і іншыя).

Іншага гатунку праблема – тэрміналагічная. Каго можна называць беларускай шляхтай? Які сэнс трэба закладаць у азначэнне “беларускі” у XVI–XVIII ст., не кажучы ўжо пра больш раннія часы? Гэта tym больш важна, што сёння мы жывём у незалежнай Рэспубліцы Беларусь (якая па вялікаму рахунку з'яўляецца рэалізаваным праектам беларускай шляхты, бо менавіта яны стаялі ў вытоку нашай нацыянальнай дзяржаўнасці), а ВКЛ лічым беларуска-літоўской дзяржавай. Цікава, што пакуль беларускія гісторыкі ігнаравалі праблему, адбыўся чарговы “разбор” шляхты ВКЛ – у гісторыяграфіі нашых суседзяў даўно ў дачыненні да яе ўжываюцца іх сучасныя нацыянальныя акрэсленні ў лепшым выпадку з агаворкамі, а то і без усялякіх агаворак. У пэўным сэнсе ўзорам такога даследавання з'яўляецца праца ўкраінскай даследчыцы Наталлі Якавенкі пад красамоўнай называй “Украінская шляхта” (1993 г.) [3]. З другога боку, з'яўленне першага тому “Гербоўніка беларускай шляхты” [4] выглядае, як спроба адхапіць свой кавалак “пірага”. Пакуль, аднак, у беларускай літаратуре назіраецца поўны тэрміналагічны хаос – шляхта беларускіх зямель ВКЛ называецца і русінскай (рускай), і літоўска-рускай, і беларуска-літоўской і проста беларускай. Думаецца, што праблема не толькі проста мадэрнізуецца (напрыклад, прапануе ўсё, што знаходзіцца на тэрыторыі сучаснай Рэспублікі Беларусь называецца беларускім, пры гэтым замоўчаваецца што рабіць з Віленшчынай, Смаленшчынай і Беласточчынай), але і палітызуецца. На нашу думку, час дзяяльбы спадчыны ВКЛ мінүй. Зразумела, што была адзіная шляхта ВКЛ, але самага рознага этнічнага паходжання: літоўскага (асобна жамойцкага), рускага ці русінскага (беларускага і ўкраінскага), расійскага, польскага (асобна мазавецкага), нямецкага (прусскага, інфлянцкага, саксонскага) і інш.

Выкажам меркаванне, што літоўским даследчыкам трэба зразумець – без беларускіх і ўкраінскіх зямель наўрад ці можна гаварыць пра Княства як пра Вялікае (сёння гістарычна Літва падзелена ў асноўным паміж Літоўскай Рэспублікай і Рэспублікай Беларусь і мы добра ведаем кім). У іншым выпадку літоўскія даследаванні нагадваюць звычайнія спекуляцыі на гістарычнай назве некалі адзінай дзяржавы. Беларускім жа – трэба помніць пра больш старажытныя, у парыўнанні з літоўцамі, традыцыі беларускай дзяржаўнасці (Полацкая дзяржава), у сувязі з чым, ВКЛ была толькі яшчэ адной формай далейшага развіцця гэтай традыцыі. Інакш не пазбегнуць закідаў супрацьлеглага боку ў міфатворчасці.

Галоўная мэта нашага Праекта – вывучэнне шляхецкага стану ў паветах ВКЛ у XVI–XVIII ст. (уключна з тымі паветамі, якія зараз знаходзяцца па-за межамі Рэспублікі Беларусь). Згодна з ёю пропануе вырашыць наступныя задачы:

- даследаваць гісторыю і асаблівасці фарміравання шляхецкага стану па паветах ВКЛ;
- вызначыць этнічнае паходжанне шляхты ў паветах ВКЛ;
- даследаваць радаводы павятовай шляхты ВКЛ;

- вызначыць уплывы павятовай шляхты ВКЛ на палітычныя працэсы ў краіне;
- прааналізаваць геральдычную сітуацыю сярод павятовай шляхты ВКЛ;
- даследаваць культуру павятовай шляхты і раскрыць яе ўклад ў культуру ВКЛ;
- прасачыць міграцыйныя працэсы і міжсаслоўныя стасункі шляхты ВКЛ;
- скласці біярамы як найбольш вядомых і заслужаных, так і не вельмі, асобаў з павятовай шляхты ВКЛ;
- даследаваць маёmasны стан шляхты ў паветах ВКЛ;
- вылучыць павятовыя эліты шляхты ВКЛ і даследаваць іх дзейнасць.

Аб'ектам даследавання Праекта з'яўляецца гісторыя беларуска-літоўскай дзяржавы – ВКЛ. Прадметам – генезіс, фарміраванне, этнічнае паходжанне, палітычнае ролі, маёmasны стан, радаводы, гербы, кар'еры, лёсы, матэрыйальная і духоўная культура павятовай шляхты ВКЛ. З аднаго боку храналагічныя рамкі абумоўлены станам крыніцавай базы. Справа ў тым, што большасць дакументаў у беларускіх архівах захоўваецца менавіта з XVI–XVIII ст. (у Рэспубліцы Беларусь няма Архіву старажытных актаў, хаця такая патрэба існуе даўно). З другога боку, ролі павета як адміністрацыйна-тэрытарыяльной адзінкі ў ВКЛ значна павялічваецца менавіта ў XVI ст. Важным з'яўляецца і той факт, што да тэрыторыі сучаснай Рэспублікі Беларусь маюць дачыненне цалкам ці часткова большасць паветаў ВКЛ (Ашмянскі, Аршанскі, Braslaўскі, Берасцейскі, Віленскі, Ваўкавыскі, Віцебскі, Гарадзенскі, Кіеўскі, Лідскі, Мазырскі, Менскі, Msціслаўскі, Наваградскі, Полацкі, Пінскі, Рэчыцкі, Слонімскі). Выключэнне складаюць: Троцкі, Вількамірскі, Ковенскі, Упіцкі, Жытомірскі, Оўруцкі, Чаркаскі, Чарнобыльскі, Смаленскі паветы, Валынь, Падляшша і Жамойць.

Сёння ў нас першая канферэнцыя па гэтаму Праекту. Як можна заўважыць, тэматыка паведамлення ѿ мае пэўную адміністрацыйную прывязку да канкрэтных паветаў ВКЛ (Ашмянскі, Ваўкавыскі, Пінскі, Полацкі, Гарадзенскі, Лідскі, Наваградскі, Слонімскі, Берасцейскі). Арганізаторы спецыяльна ў запрашэннях агаворвалі нейкую тэрытарыяльна-адміністрацыйную прывязку тэмаў выступленняў. Мы зыходзілі з таго, што неабходна максімальна ахапіць імі тэрыторыю ВКЛ, падаць, так сказаць, наколькі магчыма, шырокую карціну. Як бачым, не зусім гэта ўдалося. З неахопленых паветаў асобна вылучым Braslaўскі, бо менавіта па ім наш Праект ужо практична ажыццяўляецца ў рамках “Braslaўskich чытанняў” [6]. Сёння мы робім прыкідку або агляд нашых сілаў. Тым не меней, запрашаем далучацца да Праекту ўсіх, хто ў сваіх даследаваннях мае дачыненне да шляхецкай тэматыкі. Адная з мэтаў Праекту – аб'яднанне нашых намаганняў у стварэнні калектыўных даследаванняў павятовай шляхты ВКЛ. Іншымі словамі, сёння актуальнай задачай з'яўляецца ўжо не складанне праста зборніка матэрыйалаў канферэнцыі, дзе сабраны паведамленні ад “цара Гароха” і да сучаснасці (хаця і такія публікацыі патрэбны), а напісанне калектыўных тэматычных працаў. Думаецца, што разам мы на гэта здатныя.

З другога боку, пераход да тэматычных канферэнцыяў і калектыўных даследаванняў дыктуе самое жыццё: адсутніць дзяржаўнай падтрымкі, заняпад навуковага жыцця, ператварэнне універсітэтаў у т.зв. “Установы адукациі”, дзе навуковым даследаванням адводзіцца ролі хобі (павялічэнне выкладчыцкай нагрузкі, навуковыя камандзіроўкі аплочваюцца з цяжкасцямі ці не аплочваюцца зусім, за ўдзел у канферэнцыях і за публікацыю аўтарам трэба плаціць т.зв. “арганізацыйны ўзнос”). На тле сталых чутак пра ліквідацыю Інстытуту Гісторыі Нацыянальнай Акадэміі Навук Рэспублікі Беларусь, на нашу думку, трэба самаарганізавацца ў рамках пэўных праектаў. Інтэлектуальны патэнцыял для гэтага ў нас ёсць.

Праект бачыцца як доўгатэрміновы. Канчатковымі яго прадуктамі павінны стаць калектыўныя працы па гісторыі павятовай шляхты ВКЛ з ахопам усіх аспектаў яе палітычнага, эканамічнага, сацыяльнага і культурнага жыцця. Праект адкрыты для абмеркавання, унісення зменаў і ўдакладненняў. Ён не абавязкова павінен быць прывязаны да нейкага аднаго цэнтру, той жа Горадні. Такімі цэнтрамі могуць з'яўляцца і Менск, і Полацк, і нават усе былыя павятовыя цэнтры ВКЛ (у тым ліку і за межамі Беларусі), дзе ёсць уздельнікі Праекту. Тэматыка даследаванняў можа быць як у рамках абраных “сваіх”

паветаў, так і ў рамках аднаго, агаворанага ўсімі ўдзельнікамі Праекту, павета, скажам Гарадзенскага. Перыйядычнасць канферэнцыяў плануеца 1 раз у 2 гады.

Літаратура:

1. Semkowicz W. Cwierćwiecze badań monograficznych nad rodami rycerstwa polskiego// Miesięcznik Heraldyczny.– Warszawa, 1933.– Nr 12.– R.XII.– S.177–183.
2. Kirkienie G. Korzenie rodu Chodkiewiczów// BZH.– Białystok, 2002.– Nr 17.– S.34–56.
3. Яковенко Н.М. Украінська шляхта. З кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна).– Кіев, 1993.– 412 с.
4. Гербоўнік беларускай шляхты./ Т.Капіца, А.Леўчык, С.Рыбонак і інш.– Мн.: БелНДІДАС, 2002.– Т.1.– 493 с.
5. Шаланда А. Пергаміны канца XVI–XVII ст. на лацінскай і польскай мовах у фондах Гарадзенскага дзяржаўнага гісторыка-археалагічнага музея// Герольд Litherland.– Горадня, 2002.– № 3–4.– С.97–119.
6. Браслаўскія чытанні: Мат-лы V-й навукова-краязнаўчай канферэнцыі, прысвечанай 935 годзю першай згадкі Браслава ў пісьмовых крыніцах.– Браслаў, 2001.

Аляксей Шаланда.

ПАВЕДАМЛЕННІ:

Крыніцы па генеалогіі шляхты Пінскага павета ВКЛ XVI–пачатку XX ст.

Дзяржаўны лад ВКЛ і Рэчы Паспалітай быў вядомы сваімі амаль унікальнымі рысамі, адной з якіх з'яўляліся шляхецкія вольнасці. Шляхта была шырокім колам насельніцтва краіны і мела значны ўплыў на палітычнае і грамадскае жыццё. Найбольш эфектыўным падаецца вывучэнне гэтай адзначанай часткі насельніцтва па паветам, таму што ў межах адміністрацыйнай адзінкі адбывалася вылучэнне прадстаўнікоў шляхты на сойм, дзе імі вырашаліся важнейшыя пытанні, якія датычылі напрамкаў унутранай і зневядомай палітыкі.

Пінскі павет ВКЛ – не выключэнне. Паходжанне родаў пінскай шляхты неаднаразова закраналася ў даследаваннях, аднак, звярталіся да тэмы ў асноўным польскія гісторыкі, ахопліваючы найбольш славутыя фаміліі і звяртаючыся да польскіх крыніцаў. Адной з грунтоўных працаў у адзначанай галіне з'яўляецца праца А.Банецкага “*Herbarz Polski*” [1]. Нягледзячы на тое, што асноўнымі крыніцамі для яго з'яўляліся акты Кароннай Метрыкі, 16-ці томнае выданне А.Банецкага ўтрымлівае шмат звестак па гісторыі і генеалогіі шляхты Пінскага павета. Аналагічнае па сваёй структуры выданне з'явілася на пачатку XX ст. Калектыв польскіх гісторыкаў – С.Урускі, А.Касіньскі і А.Владарскі – распрацаваў генеалогію польскай шляхты, далучыўшы да яе ліку буйнейшых прадстаўнікоў і з Пінскага павета ВКЛ [2]. Аднак, па-за ўвагай даследчыкаў засталіся меныш знакамітых імёны. Аўтары не ставілі сваёй мэтай лакалізаванае вывучэнне прывілеяванага саслоў’я Рэчы Паспалітай, таму Пінскі павет абмежавана прадстаўлены ў іх працы.

Гісторыя шляхецкіх родаў не застаецца па-за ўвагай айчынных даследчыкаў. “Белая плямы” ў гэтай галіне паступова запаўняюцца з выхадам у свет “Гербоўніка беларускай шляхты” (2002 г.) [3, с.15, 25, 43, 83, 103, 125, 145, 146, 159, 162, 168, 170, 173, 175], які рыхтуеца па матэрыялах Нацыянальнага гістарычнага архіву Беларусі (НГАБ) ў Менску. Пакуль выданне толькі распачата і выдадзены першы том з генеалогіяй 192 беларускіх шляхецкіх родаў, прозвішчы якіх пачынаюцца на літару “A(O)”. Сярод прадстаўленых у ім, 14-ць звязаны сваімі радаводамі з Пінскім паветам. Аднак, і складальнікі “Гербоўніка”, наследуючы сваім польскім калегам, больш увагі прысвяцілі вядомым шляхцікам.

Засцянковую шляхту Пінскага павета ў міжваенны час спрабаваў апісаць польскі гісторык Р.Гарашкевіч у працы “*Spis rodzin szlachty zaściankowej z Pińska*” [4, с.3–41], дзе першым акрэсліў недаследаванасць праблемы. Сярод станоўчых момантаў трэба адзначыць стварэнне агульнага ўяўлення аб засцянковай шляхце Пінскага павета на падставе яго даследвання. Ім было закранута 108 фаміліяў, якія былі раздзелены па паходжанню на мясцовую (Гарагляды, Літвіновічы), татарскую (Бут-Гусаймы) і асеўшую ў Пінскім павеце,

але выводзячу свой радавод з Польшчы і з Украіны, у асноўным (Багаткі, Карповічы). Р.Гарашкевіч прызначае гербам цэнтральнае месца ў родах палескай шляхты [5, с.25], але прызывае адносіцца да гэтага не вельмі сур'ёзна, таму што вывядзенне роду, напрыклад, Стакоўскіх ад 1101 г. і адпаведнага гербу – немагчыма. Між тым, яго даследванне з'яўляецца крэйсцій па генеалогіі, хаця звесткі аб продках пінскай шляхты прадстаўлены ўрывачна і неканкрэтна лакалізавана месца жыхарства фаміліяй.

Шмат крэйсцій, якія могуць прадстаўліць гісторыю шляхты, у той ці іншай ступені, было выдадзена. На пэўным этапе даследвання можна скарыстаць публікацыі дакументаў канцылярый ВКЛ і Рэчы Паспалітай [6]. Аднак, гэта датычыцца, у асноўным, радаводаў буйных магнатаў, якія адыгрывалі значную ролю ў жыцці краіны. Карыснай падаецца праца І.Марцішэўскага “*Szlachta i jej państwo*”, якая характрызуе агульнагісторычную перспектыву шляхты Рэчы Паспалітай [7]. Асобныя матэрыялы прадстаўлены ў выданнях археаграфічных камісіяў канца XIX–пачатку XX ст. у Санкт-Пецярбургу [8], Львове [9] і Вільні [10, напрыклад, Т.4, с.603]. Генеалогія шляхецкіх родаў прадстаўлена ў іх фрагментарна, што абумоўлена харктарами выданняў. Трэба памятаць, што галоўнай задачай дзеянасці археаграфічных камісіяў улады акрэслівалі як публікацыю дакументаў, адпавядаючых палітычнай сітуацыі на далучаных да Расійскай Імперыі землях былога Рэчы Паспалітай, а генеалагічныя звесткі беларускіх родаў дакументамі адзначанага кшталту не з'яўляліся. Такім чынам, яны могуць быць выкарыстаны даследчыкамі на этапе ўдасканалення пэўных дэталяў распрацоўкі гісторыі роду і асобных яго прадстаўнікоў.

Больш канкрэтныя звесткі прадстаўляюць спісы землеўласнікаў Менскай губерні за 1876 г. [11, с.2–185], 1889 г. [12, с.333–361] і 1911 г. [13, с.245–304]. Яны дазваляюць высветліць уладанні шляхціча і яго прыбыткі, неабходныя пры вылучэнні ў пэўную катэгорыю для ўдзелу ў выбарах. Часам, з іх дапамогай можна высветліць прынцыпавыя памылкі даследчыкаў. Так, Р.Гарашкевіч [5, с.22] сведчыць аб пераважным праваслаўным веравызнанні шляхты Пінскага павета, а спісы 1876 і 1889 г. называюць праваслаўнымі толькі 15% і 27% адпаведна. У дадзеным выпадку павялічэнне працэнтных судносін на карысць праваслаўя сведчыць толькі аб поспехах палітыкі русіфікацыі на далучаных землях.

Аднак, найбольш грунтоўным і канкрэтным з'яўляецца даследванне радаводу з прыцягненнем архіўных крэйсцій. Гісторыя шляхецкіх родаў Пінскага павета широка прадстаўлена сярод дакументаў НГАБ у Менску. Напрыклад, у фондзе Пінскай гарадской управы пачатку XX ст. [14] утрымліваюцца пасямейныя спісы з метрычнымі выпісамі. Паводле волічай названага фонду існуе 24 справы, карысных даследчыкам генеалогіі. Пінскі гродскі суд [15] і Пінскі павятовы суд [16] у сваіх справах пакінулі нашчадкам шэраг дакументаў, якія датычылі шляхты, што жыла ў павеце. Сярод 189 адзінак захавання 1600–1795 г. Пінскага гродскага суда захоўваюцца пратаколы прысягаў аб унісенні падымнага падатку і выпісы з актавых кніг аб вырашэнні спрэчных пытанняў аб правах на нерухомуую ўласнасць паміж шляхцічамі [17].

Вельмі карыснай крэйсцій з'яўляюцца спісы, складзеныя Пінскай дваранскай апекай [18], земскай управай [14] і гарадской думай [19], якія таксама захоўваюцца ў НГАБ у Менску. У ліку 1139 адзінак захавання Пінскай гарадской управы 1785–1916 г. вылучаюцца такія крэйсціі па генеалогіі шляхецкіх родаў, як прашэнні аб унісенні зменаў у пасямейныя спісы, метрычныя выпісі, копіі тэстаментаў, спісы ўладанняў і іх уласнікаў з указаннем колькасці зямлі, лясоў і грашовых падаткаў з іх [14]. Толькі 313 адзінак захавання ўтрымлівае фонд Пінскай гарадской думы, аднак, сярод іх такія важныя крэйсціі, як спісы выбаршчыкаў у Дзяржаўную Думу па Пінскім павеце [19]. Блізкія дакументы захоўваюцца ў фондзе Пінскай земскай управы. 69 спраў ахопліваюць перыяд 1904–1918 г. і харктрызуюць спісы асобаў “*рускай*” і “*польскай*” нацыянальнасцяў, якія мелі права ўдзелу ў выбарах 1915 г., а таксама спісы землеўласнікаў павета з адзначэннем іх паземельнага падатку [20]. Сярод 107 адзінак захавання фонду Пінскай дваранскай апекі вылучаюцца дакumentы, якія адносяцца да дзеянасці асобных прадстаўнікоў пінскай шляхты. Гэта фармулярны спіс службы пісца апекі калежскага рэгістратора князя Г.Друцкага-Любецкага і

справа аб апецы над малалетнім дзецьмі-сіратамі палкоўніка Жалтоўскага [18]. У межах Расійскай Імперыі справамі, звязанымі са шляхтай, займаліся спецыяльныя ўстановы, якія дзейнічалі на розных узроўнях. Так, паводле дакументаў фонду Пінскага павятовага прадвадзіцеля дваранства [21] рознабакова харктарызуеца склад шляхты Пінскага павета першай паловы XIX ст. Дакументы ўключаюць не толькі спісы шляхты, але і выдзяленне разрадаў, згодна маёмынага цэнзу, радаводныя кнігі мясцовай шляхты і ахопліваюць не толькі землеўласнікаў, але і арандатараў. З 1830-х г. з'яўляюцца такія дакументы, як спісы родаў, выключаных са шляхецкага стану, і пашыраеца практика складання кнігаў уліку шляхты. Сярод дакументаў вышэй памянутага фонду шэраг спраў быў апрацаваны. Вынікам гэтай працы было складанне трох табліцаў (гл.: Дадатак 1, 2, 3). Паводле ведамасці [22, а.11–28] прадстаўлены звесткі аб чыншавай шляхце Пінскага павета, якая пражывала на памешчыцкай зямлі, з назай зямельных ўладанняў і прозвішчаў землеўласнікаў і ведамасць аб арэндоўных пасэсарах, якія арандавалі памешчыцкія маёнткі.

У першай табліцы называеца 41 фамілія, а ў другой – 28. Аднак, найбольшым з'яўляеца прадстаўніцтва засцянковай шляхты, налічваючай 91 род са 198 адгалінаваннямі, якія пражывалі ў розных маёнтках, з указаннем іх назвы. Усе табліцы складзены паводле звестак 1829 г., таму прадстаўляеца магчымасць адлюстравання агульной колькасці шляхты Пінскага ўезда. Дакументы называюць 160 родаў. Калі ж правесці ўлік шляхты з увагай на пражыванне сваякоў у розных маёнтках, то азначаная лічба павялічыцца да 276 фаміліяў. Гэтыя дадзенныя не ўключаюць 24 прадстаўнікі заможнай шляхты Пінскага павета [23, а.1–16], названых ў спісе, падрыхтаваным да выбараў у 1829 г. З гэтymі дадзенымі агульная колькасць прозвішчаў шляхты ўзрасце да 317.

Акрамя прозвішчаў і ўладанняў у дакументах пазначана дата і месца падцверджання дваранскага паходжання прадстаўнікоў шляхецкага стану. Цікавым з'яўляеца факт адсутнасці у многіх родаў Дэкрэтаў аб шляхецкім паходжанні з заўвагай аб захаванні іх у членаў рода, часам пражываючых за межамі павету. У гэтым сэнсе вылучаеца засцянковая шляхта, дзе са 198 прадстаўнікоў толькі 70 прадставілі свае Дэкрэты. Некаторыя фаміліі атрымлівалі падцверджанні шляхецкага паходжання не ад Менскага Дваранскага Дэпутацкага Сходу (ДДС). Так, сярод чыншавай шляхты Пінскага павета Баранцэвічы і Малевічы захоўвалі падцверджанні з Віленскага ДДС, сярод засцянковай – прадстаўлены Здзітавецкім і Квірамі падцверджанні з Гарадзенскага ДДС, а пасэсары, акрамя дэкрэту роду Вайтулевічаў – з Гарадзенскага і Высоцкіх – з Віленскага ДДС, прадставілі дэкрэты Амелянскіх і Страйноўскіх з Валынскага ДДС.

Шэрагам фаміліяў дагай падцверджання шляхецкага паходжання называеца канец XIX ст., але гэта выключэнне: большасць Дэкрэтаў даносіцца да 1801–1804 г., хаця сустракаюцца і больш познія даты.

Канкрэтныя захоўваюцца складанне генеалогіі прасцей з дапамогай радаслоўных спраў, якія захоўваюцца ў НГАБ у Менску [24]. Сярод захаваных радаводаў беларускай шляхты выдзяляюць дзве катэгорыі. Першая складаеца са спраў родаў, якія атрымалі першапачатковое т. зв. “*определение*” ад губернскага ДДС, але не былі зацьверджаны ў шляхецкім стане Ўказам “*Правительствующага Сената*”. Роды, прадстаўленыя другой катэгорыяй спраў, атрымалі адзначанае зацьвярджэнне і захавалі свае прывілегіі. У асноўным, справы фонду складаюцца з наступных частак: воліс дакументаў на дваранскае паходжанне, выпісы з метрычных кнігаў аб нараджэнні і хрышчэнні прадстаўнікоў фаміліі, прашэнні на выпісы з кнігаў ДДС для прадстаўлення ў мясцовыя ўстановы ўлады, адукцыі, атрымання ўзнагародаў. Яны дазваляюць ахарактарызаваць стан асобы ў грамадскім жыцці краіны. Аднак, розныя дакументы могуць быць прадстаўлены ў іх з рознай паўнотай. Гэта залежыць і ад значнасці роду. Так, вывядзенне радаводу, складзенае і накіраванае ў ДДС членам фаміліі, больш поўным з'яўляеца ў князя Друцкага-Любецкага са спасылкамі не толькі на дакumentы фаміліі, але і на даследаванні ў галіне генеалогіі і апісаннем розных варыянтаў фамільнага гербу [25, а.35–51]. Акрамя радаводу, дзейнасці князёў Друцкіх-Любецкіх прысвечаны асобны фонд НГАБ у Менску, дзе захоўваеца трох справы 1686 г.,

1699 г., 1728–1785 г., у асноўным, гаспадарчага і фінансавага харктару [26]. Грунтоўнасцю апісання часта не могуць пахваліцца такія меныш вядомыя роды, як Грынявецкія [27, а.6–11] ці вельмі распаўсюджаныя Шаламіцкія [28, а.12–18], што звязана з праблемай захаванасці родавых дакументаў у архівах самых родоў.

Такім чынам, паходжанне пінскай шляхты прадстаўлена ў літаратуры, у асноўным, працамі польскіх даследчыкаў, а айчынныя гісторыкі робяць у даследванні гэтай праблемы толькі першыя крокі. Трэба адзначыць дастатковасць крыніцай для грунтоўных і падрабязных даследванняў ў галіне азначанага пытання сярод дакументаў НГАБ у Менску. Праблема вывучэння павятовай шляхты чакае свайго даследчыка, а для гэтага неабходна публікацыя дакументаў па генеалогіі родоў. “Гербоўнік беларускай шляхты” – гэта толькі пачатак. Трэба, каб беларусы ведалі адкуль пайшоў іх род.

Літаратура і крыніцы:

1. Boniecki A. Herbarz Polski.– Warszawa, 1899–1914.– Т.1–16.
2. Uruski S., Kosiński A., Włodarski A. Rodzina. Herbarz szlachty Polskiej.– Warszawa, 1904–1938.– Т.1–21.
3. Гербоўнік беларускай шляхты./ Т.Капіца, А.Леўчык, С.Рыбчонак і інш.– Мн.: БелНДІДАС, 2002.– Т.1.
4. Horoszkiewicz R. Spis szlachty zaściankowej z Pińska.– Warszawa, 1937.
5. Horoszkiewicz R. Pińsk i jego okolice.– Warszawa, 1936.
6. Пташицкий С. Описание книг и актов Литовской Метрики.– СПб., 1887.
7. Marciszewski I. Szlachta i jej państwo.– Warszawa, 1986.
8. АЗР.– СПб., 1846–1853.– Т.1–5.
9. Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tzw. bernardyńskiego we Lwowie.– Lwów, 1868–1894.– Т.1–16.
10. АВАК.– Вильно, 1865–1915.– Т.1–39.
11. Список землевладельцев Минской губернии за 1876 год.– Мн., 1877.
12. Список землевладельцев Минской губернии за 1889 год.– Мн., 1889.
13. Список землевладельцев Минской губернии за 1911 год.– Мн., 1911.
14. НГАБ у Менску, ф.611, воп.1, спр.37, 71, 126, 205, 295, 475, 478, 483; воп.2, спр.13, 40, 43–45, 58, 145, 199; воп.5, спр.2, 193, 195–197; воп.7, спр.1, 19.
15. НГАБ у Менску, ф.1733, воп.1, спр.167–171.
16. НГАБ у Менску, ф.534.
17. НГАБ у Менску, ф.1733, воп.1, спр.167–168.
18. НГАБ у Менску, ф.1463, воп.1, спр.1–2.
19. НГАБ у Менску, ф.712, воп.1, спр.114; воп.5, спр.2.
20. НГАБ у Менску, ф.723, воп.1, спр.37–38.
21. НГАБ у Менску, ф.902, воп.1, спр.1–11.
22. НГАБ у Менску, ф.902, воп.1, спр.2.
23. НГАБ у Менску, ф.902, воп. 1, спр.4.
24. НГАБ у Менску, ф.319.
25. НГАБ у Менску, ф.319, воп.2, спр.1890.
26. НГАБ у Менску, ф.1030, воп.1, спр.1, 2, 3.
27. НГАБ у Менску, ф.319, воп.2, спр.794,
28. НГАБ у Менску, ф.319, воп.2, спр.3559.

Дадатак 1.

*“Ведомость о чиншевой шляхте Минской губернии в Пинском повете
на землях помещичьих проживающей.*

28.02.1829 г.

№	№ фамилии в деле	Фамилия	Название арендуемого имения	Фамилия землевладельца	Дата декрета о дворянск ом происхож дении	Место подтвержд ения декрета	Лист докуме нта	Примечания
1	117	Баранцевич	д. Белогуши	кн. Радзивилл	1819 г.	Виленское ДС	27 об.– 28	
2	1	Вабищевич	д. Порохонск	кн.			11 об.–	Хранится в роду

				Г.Друцкий-Любецкий			12	Пинского повета околицы Плотницы.
3	3–4	Грушевский	д. Дубновичи	кн. Г.Друцкий-Любецкий	30.05.1802 г.	Минское ДС	11 об.–12	
4	5	Гродковский	д. Достоево	пом. Гедройц			11 об.–12	Доказательство хранится в роду.
5	2	Деинбский	ок. Скуратичи	шл. Богданович			11 об.–12	Хранится в роду Гродненской губ. Кобринского пов., д. Гут
6	118	Домашевич	д. Рокитная				27 об.–28	Доказательство хранится в роду.
7	6–8	Дубойский		кн. Г.Друцкий-Любецкий	20.07.1802 г.	Минское ДС	11 об.–12	
8	9–10	Жилевич	ок. Оснежицы	пом. Свежинский	1802 г.	Минское ДС	12 об.–13	
9	11	Жебрацкий	д. Теребежов	пом. Солтанова			12 об.–13	Доказательства сложены в Минском ДС.
10	12	Заблоцкий	д. Чухов	кн. Любецкая	26.05.1802 г.	Минское ДС	12 об.–13	
11	13–14	Ильчевский	м. Городное	от местных мещан			12 об.–13	Доказательства сложены в Минском ДС.
12	15–18	Кучинский	д. Дубновичи	кн. Друцкий-Любецкий	11.03.1811 г.	Минское ДС	13 об.–14	
13	19–21	Кулешевич	ок. Оснежицы	пом. Свежинский	1802 г.	Минское ДС	13 об.–14	
14	22–28	Козубовский	ок. Лесятичи	кн. К.Друцкий-Любецкий	1826 г.	Минское ДС	13 об.–15	
15	29	Лебедзеевский	д. Порохонск	кн. Г.Друцкий-Любецкий			14 об.–15	Доказательства хранятся в роду.
16	30	Ленкевич	ок. Оснежицы	пом. Свежинский			14 об.–15	Доказательства хранятся в роду.
17	31	Ленкевич	ок. Оснежицы	кн. Друцкий-Любецкий			14 об.–15	Доказательства хранятся в роду.
18	32	Ленкевич	д. Юнищи	пом. Солтанова	20.07.1804 г.	Минское ДС	14 об.–15	
19	33–38	Лебедзеевский	ок. Оснежицы	кн. К.Друцкий-Любецкий	1802 г.	Минское ДС	15 об.–16	
20	39–43	Ленкевич	ок. Подболотье	кн. К.Друцкий-Любецкий	1804 г.	Минское ДС	15 об.–17	
21	44–45	Лозицкий	д. Вулька	кн. Г.Друцкий-Любецкий	06.01.1808 г.		16 об.–17	Декрет в копии.
22	46–53	Малыщицкий	д. Дубовка, д. Парохонск	кн. Г.Друцкий-Любецкий		Минское ДС	16 об.–18	Дата декрета не указана.
23	54–61	Мацкевич	д. Дубновичи	кн. Г.Друцкий-Любецкий	26.05.1802 г.	Минское ДС	17 об.–20	
24	63	Малевич	им. Клетное	пом. Скирмунт		Виленское ДС	19 об.–20	
25	64	Маржецкий	ок. Лыятичи	кн.			19 об.–	Доказательств

				К.Друцкий-Любецкий			20	нет. Происходит из евреев.
26	65	Новицкий	д. Дубновичи	кн. К.Друцкий-Любецкий	21.05.1821 г.	Минское ДС	19 об.-20	
27	66-67	Носкевич	д. Парохонск	кн. Г.Друцкий-Любецкий			20 об.-21	Доказательства хранятся в роду.
28	68-74	Пиоторович	д. Дубновичи	кн. Г.Друцкий-Любецкий			20 об.-21	Доказательства хранятся в роду.
29	75-82	Петрашкевич	ок. Оснежицы и Лисятичи	кн. К.Друцкий-Любецкий	1802 г.	Минское ДС	21 об.-22	
30	83-85	Рибчинский	ок. Оснежицы	кн. К.Друцкий-Любецкий			22 об.-23	Доказательства хранятся в роду.
31	86	Саноцкий	им. Кажангрудок	пом. Щит			22 об.-23	Доказательства хранятся в роду.
32	87-88	Сенкевич	д. Дубновичи	кн. К.Друцкий-Любецкий			22 об.-23	Доказательства хранятся в роду.
33	89-91	Сенкевич	ок. Оснежицы и Лисятичи	кн. К.Друцкий-Любецкий и пом. Свежинский	1802 г.	Минское ДС	22 об.-23	Доказательства хранятся в роду.
34	92	Сенкевич	ок. Оснежицы	кн. К.Друцкий-Любецкий	1802 г.	Минское ДС	23 об.-24	
35	93	Савицкий	им. Кухча	пом. Орда	1795 г.		23 об.-24	Копия ревизской сказки.
36	94	Сашнович	д. Паршевичи	пом. Пусловский			23 об.-24	Доказательства хранятся в роду.
37	95	Сенявский	д. Конотопы	пом. Пусловский			23 об.-24	Доказательства хранятся в роду.
38	96-97	Таверский	д. Паршевичи и Закшин	пом. Пусловский	1802 г.	Минское ДС	23 об.-25	
39	98	Червяновский	д. Клетный	пом. Скирмунт		Минское ДС	24 об.-25	
40	99	Шиманский	заст. Дубовка	кн. К.Друцкий-Любецкий	1828 г.	Минское ДС	24 об.-25	
41	100-107	Шпаковский	д. Дубновичи	кн. Г.Друцкий-Любецкий	20.01.1806 г.	Минское ДС	25 об.-26	
42	108	Шпаковский	ок. Оснежицы	пом. Свежинский	20.01.1806 г.	Минское ДС	25 об.-26	
43	109	Шпаковский	ок. Подболотье	кн. Г.Друцкий-Любецкий	20.01.1806 г.	Минское ДС	25 об.-26	
44	110	Шпаковский	им. Чухов	кн. Любецкая	20.01.1806 г.	Минское ДС	25 об.-26	
45	111	Шидловский	ок. Дубой	шл. Комарова	03.03.1804 г.	Минское ДС	26 об.-27	
46	112	Юшкевич	д. Бухличи	пом. Солтанова			26 об.-27	Доказательства хранятся в роду в Мозырском повете.
47	115	Юшкевич	д. Дубновичи	кн. Г.Друцкий-			26 об.-27	Доказательств нет.

				Любецкий				
48	116	Яблоньский	д. Парохонск	кн. Г.Друцкий- Любецкий			26 об.- 27	Доказательства хранятся в роду.
49	113	Яворский	д. Вулька	кн. Г.Друцкий- Любецкий	25.08.1823 г.	Минское ДС	26 об.- 27	
50	114	Явойш	д. Дубновичи	кн. Г.Друцкий- Любецкий			26 об.- 27	Доказательства хранятся в роду.

Складзена па: НГАБ у Менску, ф.902, вол.1, спр.2, а.11–28.

Дадатак 2.

*“Ведомость о посессорах арендовных в Повете Пинском по арендовым правам
владеют помещичьими недвижимыми имениями.
28 февраля 1829 г.”.*

№	№ фамилии в документе	Фамилия шляхтича	Дата подтверждения шляхетства	Дворянство доказано декретом	Лист в документе	Примечания
1	1	Барановский	07.02.1824 г.	Минское ДС	3 об.-4	
2	2	Высоцкий	09.10.1820 г.	Виленское ДС	3 об.-4	
3	3	Войтулевич	11.10.1821 г.	Гродненское ДС	3 об.-4	
4	4	Вакульский	22.06. 1827 г.	Минское ДС	3 об.-4	
5	5	Гриневецкий		Минское ДС	3 об.-4	Декрета нет
6	6	Гонтарский	15.12.1816 г.	Минское ДС	4 об.-5	
7	7	Завадзкий		Минское ДС	4 об.-5	Хранится у брата
8	8	Козляковский			4 об.-5	Хранится в роду в Пинском повете.
9	9	Калинкевич	01.03.1823 г.	Минское ДС	4 об.-5	
10	10–11	Каминский	17.06.1816 г.	Минское ДС	4 об.-5	
11	12	Калаур			5 об.-6	Храниться в роду в Пинском повете.
12	13	Ляцевич	30.12.1822 г.	Минское ДС	5 об.-6	
13	14	Михаловский		Минское ДС	5 об.-6	Находится на утверждении в герольдии.
14	15	Олеша			5 об.-6	Хранится в роду в Пинском повете.
15	16	Омелянский	01.02.1828 г.	Волынское ДС	6 об.-7	
16	17	Полховский	25.05.1807 г.	Минское ДС	6 об.-7	
17	18	Сулковский			6 об.-7	Хранится в роду в Кобринском повете.
18	19	Станиславский	31.12.1802 г.	Минское ДС	6 об.-7	
19	20	Стройновский	05.02.1803 г.	Волынское ДС	6 об.-7	
20	21	Страш			7 об.-8	Находится в столице по тяжебным делам.
21	22	Свенцкий	15.05.1809 г.	Минское ДС	7 об.-8	

22	23	Тандефельдтова			7 об.-8	Хранится в роду в царстве Шведском.
23	24	Церпицкий			7 об.-8	Хранится в роду.
24	25	Шерпит	19.03.1821 г.	Минское ДС	7 об.-8	
25	26	Юдзил	04.08.1817 г.	Минское ДС	8 об.-9	
26	27	Яниховский		Минское ДС	8 об.-9	Дата не обозначена.
27	28	Янковский	17.08.1805 г.	Минское ДС	8 об.-9	
28	29	Эржикович	17.08.1805 г.	Минское ДС	8 об.-9	

Складзена па: НГАБ у Менску, ф.902, вол.1, спр.2, а.3–9.

Дадатак 3.

“Ведомость окличной шляхты проживающей
на собственной земле в Пинском уезде.
08.03.1829 г.”.

№	№ в документе	Фамилия шляхтича	Земельные владения шляхтича	Дата декрета о подтверждении дворянского происхождения	Место подтверждения декрета	Лист в документе	Примечания
1	1	Антонович	ок. Белогуша	1816 г.	Минское ДС	1 об.-2	
2	2	Баранович	ок. Белогуша	1802 г.	Минское ДС	1 об.-2	
3	8	Барановский	ок. Молодильчицы			2 об.-3	Доказательства сложены в Минском ДС.
4	10	Богатко	ок. Качановичи			2 об.-3	Доказательства хранятся в роду в ок. Гриковичи.
5	20	Богатко	ок. Боричевичи	21.01.1801 г.	Минское ДС	4 об.-5	
6	21–27	Богатко	ок. Гриковичи	21.01.1801 г.	Минское ДС	4 об.-5	
7	30–31	Богатко	ок. Стаково			5 об.-6	Доказательства хранятся в роду в ок. Гриковичи.
8	33–35	Богатко	ок. Плотница			5 об.-6	Доказательства хранятся в роду в ок. Гриковичи.
9	28	Богданович	ок. Скуратичи	1811 г.	Минское ДС	5 об.-6	
10	3–7	Боричевский	ок. Жолкино	22.11.1802 г.	Минское ДС	1 об.-3	
11	9	Боричевский	ок. Лемешевичи			2 об.-3	Доказательства хранятся в роду в ок. Жолкины.
12	11–12	Боричевский	ок. Каллауровичи			2 об.-3	Доказательства хранятся в роду.
13	13–19	Боричевский	ок. Боричевичи	22.11.1808	Минское ДС	3 об.-4	

				г.			
14	31	Боричевский	ок. Серники	22.11.1802 г.	Минское ДС		Декрет в копии.
15	679	Бржозовский	ок. Скуратичи			80 об.-81	Доказательства сложены в Гродненском ДС.
16	29	Бялоблоцкий	д. Поречье	1795 г.		5 об.-6	Доказательства в списках дворянских по Пинскому повету за 1795 г.
17	37	Волцькович	ок. Вылазы	27.12.1802 г.	Минское ДС	6 об.-7	
18	38	Волочкович	ок. Бережцы	27.12.1802 г.	Минское ДС	6 об.-7	
19	39	Вроньский	ок. Молодильчицы			6 об.-7	Доказательства в МДС.
20	36	Высоцкий	ок. Вулвичи			6 об.-7	Доказательства хранятся в роду в ок. Высокое.
21	681	Гедройц	ок. Сачковичи			81 об.-82	Доказательства хранятся в роду.
22	682–683	Горбачевский	ок. Стайки			81 об.-82	Доказательства хранятся в роду.
23	82	Горбачевский	ок. Дзиковичи	20.07.1804 г.	Минское ДС	11 об.-12	
24	68–80	Горбачевский	ок. Серники	20.07.1804 г.	Минское ДС	10 об.-11	
25	81	Горбачевский	ок. Мястковичи	20.07.1804 г.	Минское ДС	11 об.-12	
26	40–45, 52–61	Горегляд	ок. Вылазы	18.07.1804 г.	Минское ДС	6 об.-8, 9 об.-10	
27	46–50	Горегляд	ок. Высокое	18.07.1804 г.	Минское ДС	7 об.-8	
28	62–63	Горегляд	ок. Стаково			7об.-8	Доказательства хранятся в роду.
29	64	Горегляд	ок. Дзитовичи			9 об.-10	Доказательства хранятся в роду.
30	65	Горегляд	ок. Курадово			10 об.-11	Доказательства хранятся в роду.
31	66	Горегляд	ок. Шоломичи			10 об.-11	Доказательства хранятся в роду.
32	67	Горегляд	ок. Плотница			10 об.-11	Доказательства хранятся в роду.
33	83–87	Гуссайм	ок. Плотница	07.09.1809 г.	Минское ДС	11 об.-13	
34	88–98	Гуссайм	ок. Бережцы	07.09.1809 г.	Минское ДС	11 об.-15	
35	99	Гуссайм	ок. Лемешевичи	07.09.1809 г.	Минское ДС	14 об.-15	
36	127	Давидовский	ок. Дубок	21.07.1804	Минское ДС	18 об.-19	

				г.			
37	128–130	Двержанинович	ок. Высокое	1785 г.	Минское ДС	19 об.–20	
38	104–121	Дзиковицкий	ок. Дзиковичи великие		Минское ДС	14 об.–18	
39	131	Дзиковицкий	ок. Жолкино			19 об.–20	Доказательства хранятся в роду в ок. Дзиковичи вел.
40	132	Дзиковицкий	ок. Острово			19 об.–20	Доказательства хранятся в роду в ок. Дзиковичи вел.
41	102–103	Доманович	ок. Мястковичи			14 об.–15	Доказательства хранятся в роду в ок. Козляковичи.
42	123–125	Домановский	ок. Козляковичи	29.11.1802 г.	Минское ДС	18 об.–19	
43	100–101	Дубойский	ок. Плотница	20.07.1804 г.	Минское ДС	14 об.–15	
44	122	Дубойский	ок. Стахово	20.07.1804 г.	Минское ДС	17 об.–18	
45	126	Дубойский	ок. Дубок	20.07.1802 г.	Минское ДС	18 об.–19	
46	133	Дубенецкий	ок. Острово				Доказательства хранятся в роду в ок. Стайки.
47	135	Жидецкий	ок. Жидче	1815 г.	Минское ДС	19 об.–20	
48	134	Жилевич	ок. Плотница			19 об.–20	Доказательства хранятся в роду.
49	137	Заблоцкий	ок. Скуратичи	1795 г.		20 об.–21	Подтверждено копией ревизской сказки 1795 г.
50	138	Здитовецкий	д. Скуратичи	1817 г.	Гродненское ДС	20 об.–21	
51	136	Зынкевич	ок. Высокое			20 об.–21	Доказательства хранятся в роду.
52	142–145	Каллаур	ок. Каллауровичи	04.08.1804 г.	Минское ДС	21 об.–22	
53	684	Каллаур	ок. Шоломичи			81 об.–82	Доказательства хранятся в роду.
54	149–150	Каллаур	ок. Боричевичи			21 об.–23	Доказательства хранятся в роду в ок. Каллауровичи.
55	151–157	Каллаур	ок. Вулвичи	04.08.1804 г.	Минское ДС	22 об.–24	
56	168	Каллаур	ок. Белогуша			24 об.–25	Доказательства хранятся в роду.
57	175–176	Каминский	д. Поречье			24 об.–25	Доказательства хранятся в роду в Пружанском повете.

58	179	Карпович	ок. Дубок			25 об.–26	Доказательства хранятся в роду.
59	187	Карпович	ок. Козляковичи			26 об.–27	Доказательства хранятся в роду.
60	222–223	Карпович	ок. Плотница	11.12.1802 г.	Минское ДС	30 об.–31	
61	221	Качановский	ок. Плотница			30 об.–31	Доказательства хранятся в роду.
62	225	Качановский	ок. Осовая			30 об.–31	Доказательства хранятся в роду.
63	139–141	Качановский	ок. Сушицк			20 об.–21	Доказательства хранятся в роду в ок. Качановичи.
64	200–202, 204	Качановский	ок. Качановичи	06.08.1802 г.	Минское ДС	28 об.–29	
65	205–208	Качановский	ок. Стаково			28 об.–29	Доказательства сложены в Минском ДС.
66	217	Качановский	ок. Плотница			29 об.–30	Доказательства хранятся в роду.
67	173	Квир	ок. Скуратичи	1826 г.	Гродненское ДС	24 об.–25	
68	177	Квятковский	д. Поречье			25 об.–26	Доказательства хранятся в роду.
69	146, 148	Козляковский	ок. Боричевичи			21 об.–22	Доказательства хранятся в роду.
70	174	Козляковский	ок. Скуратичи			24 об.–25	Доказательства хранятся в роду.
71	178	Козляковский	заст. Фурмины			25 об.–26	Доказательства хранятся в роду.
72	182–186	Козляковский	ок. Козляковичи	18.07.1804 г.	Минское ДС	25 об.–27	
73	203	Козляковский	ок. Качановичи			28 об.–29	Доказательства хранятся в роду.
74	216	Козляковский	ок. Плотница			29 об.–30	Доказательства хранятся в роду.
75	147	Колб	ок. Боричевичи			21 об.–22	Доказательства хранятся в роду.
76	158	Колб	ок. Вулвичи			23 об.–24	Доказательства хранятся в роду.
77	159–167	Колб	ок. Колбы	1801 г.	Минское ДС	23 об.–25	
78	195	Колб	ок. Лисятичи			27 об.–28	Доказательства хранятся в роду.
79	196	Колб	ок. Лемешевичи			27 об.–28	Доказательства хранятся в роду.

80	197–198	Колб	ок. Тупчицы			27 об.–28	Доказательства хранятся в роду.
81	199	Колб	ок. Чорново			27 об.–28	Доказательства хранятся в роду.
82	218–219	Колб	ок. Плотница			30 об.–31	Доказательства хранятся в роду.
83	180–181	Комар	ок. Дубок			25 об.–26	Доказательства хранятся в роду в ок. Осово.
84	209–215	Комар	ок. Стаково	22.11.1802 г.	Минское ДС	29 об.–30	
85	220	Комар	ок. Плотница			30 об.–31	Доказательства хранятся в роду.
86	169–172	Корженевич	ок. Высокое	1815 г.	Минское ДС	24 об.–25	
87	189–194	Крассовский	ок. Красово	20.12.1802 г.	Минское ДС	26 об.–28	
88	224	Куженевич	ок. Осовая			30 об.–31	Доказательства хранятся в роду.
89	188	Кунцевич	ок. Серники	1802 г.	Минское ДС	26 об.–27	
90	226	Лебедевский	ок. Вылазы			31 об.–32	Доказательства хранятся в роду.
91	232	Лебедевский	ок. Осовая			31 об.–32	Доказательства хранятся в роду.
92	230	Лемешевский	ок. Плотница			31 об.–32	Доказательства хранятся в роду в ок. Лемешевичи.
93	234	Лемешевский	ок. Курадово	20.07.1804 г.	Минское ДС	32 об.–33	
94	235–238	Лемешевский	ок. Лемешевичи	20.07.1804 г.	Минское ДС	32 об.–33	
95	243–246	Лемешевский	ок. Чорново			33 об.–35	Доказательства хранятся в роду.
96	255	Лемешевский	ок. Боричевичи			35 об.–36	Доказательства хранятся в роду.
97	256	Лемешевский	ок. Колбы			35 об.–36	Доказательства хранятся в роду.
98	251	Ленкевич	д. Порчье			34 об.–35	Доказательства хранятся в роду.
99	249–250	Лесневский	ок. Скуратичи			34 об.–35	Доказательства хранятся в роду в Кобринском повете.
100	248	Линкевич	ок. Лисятичи			34 об.–35	Доказательства хранятся в роду в ок. Подболотье.
101	257	Липский	ок. Гривковичи			35 об.–36	

102	227–228	Литвинович	ок. Вылазы	23.07.1804 г.	Минское ДС	31 об.–32	
103	231	Литвинович	ок. Плотница			31 об.–32	Доказательства хранятся в роду в ок. Вылазы.
104	259–261	Литвинович	ок. Вылазы			35 об.–36	Доказательства хранятся в роду.
105	229	Лозицкий	ок. Плотница			31 об.–32	Доказательства хранятся в роду в ок. Лозичи.
106	258	Лозицкий	ок. Вылазы			35 об.–36	Доказательства хранятся в роду.
107	233	Лозицкий	ок. Стаково			31 об.–32	Доказательства хранятся в роду.
108	239	Лозицкий	ок. Шоломичи	03.12.1803 г.	Минское ДС	33 об.–34	
109	240–242	Лозицкий	ок. Лозичи	03.12.1803 г.	Минское ДС	33 об.–34	
110	247	Лосицкий	ок. Высокое			34 об.–35	Доказательства хранятся в роду.
111	252–254	Лосицкий	ок. Кривое Село	12.07.1804 г.	Минское ДС	35 об.–36	
112	266	Малеевский	ок. Острово			36 об.–37	Доказательства хранятся в роду.
113	268	Малышецкий	ок. Плотница			36 об.–37	Доказательства хранятся в роду.
114	262–265	Малышецкий	ок. Сушицк	19.07.1804 г.	Минское ДС	36 об.–37	
115	267	Маржецкий	д. Отолчицы			36 об.–37	Доказательства хранятся в роду в м. Мотоль Гродненской губернии.
116	269	Мацкевич	ок. Плотница	26.05.1802 г.	Минское ДС	37 об.–38	
117	270	Монкевич	ок. Кривое Село	1823 г.	Минское ДС	37 об.–38	
118	271	Новицкий	ок. Стаково			37 об.–38	Доказательства хранятся в роду в д. Дубновичи.
119	283	Окуневич	ок. Стаково			38 об.–39	Доказательства хранятся в роду.
120	272–279	Островский	ок. Острово	29.12.1802 г.	Минское ДС	37 об.–39	
121	280–281	Островский	ок. Мишковичи			38 об.–39	Доказательства хранятся в роду в ок. Острово.
122	282	Островский	ок. Стайки			38 об.–39	Доказательства хранятся в роду в ок.

							Острово.
123	284	Островский	ок. Дзиковичи великие			39 об.-40	Доказательства хранятся в роду.
124	285–292	Островский	ок. Серники			39 об.-41	Доказательства хранятся в роду в ок. Острово.
125	332–333	Пашкевич	ок. Белогуша	18.12.1802 г.	Минское ДС	46 об.-47	
126	336	Пиоторович	ок. Бережцы			47 об.-48	Доказательства хранятся в роду.
127	331	Плаковицкий	ок. Белогуша			46 об.-47	Доказательства сложены в Минском ДС.
128	293	Плотницкий	ок. Дубок			40 об.-41	Доказательства хранятся в роду.
129	306–317, 335	Плотницкий- Вабищевич	ок. Плотница	27.11.1802 г.	Минское ДС	42 об.-45, 46 об.-47	
130	360	Плотницкий- Вабищевич	ок. Видиборец			50 об.-51	Доказательства хранятся в роду.
131	319–320	Плотницкий- Ноздрина	ок. Осовцы			45 об.-46	Доказательства хранятся в роду.
132	356	Плотницкий- Ноздрина	ок. Стаково			50 об.-51	Доказательства хранятся в роду.
133	357–359	Плотницкий- Ноздрина	ок. Видиборец			50 об.-51	Доказательства хранятся в роду.
134	301–305, 334	Плотницкий- Радцевич	ок. Плотница			41 об.- 43, 46 об.-47	Доказательства хранятся в роду в ок. Плотницы.
135	294–296, 298–300	Плотницкий- Юнкевич	ок. Плотница	11.12.1802 г.	Минское ДС	40 об.-41	
136	297	Плотницкий- Юнкевич	ок. Осовцы	11.12.1802 г.	Минское ДС	40 об.-41	
137	355	Плотницкий- Юнкевич	ок. Стаково			50 об.-51	Доказательства хранятся в роду.
138	318	Полховский	ок. Осовцы			45 об.-46	Доказательства хранятся в роду.
139	329–330	Полховский	ок. Гривковичи			46 об.-47	Доказательства хранятся в роду.
140	338–340	Полховский	ок. Молодильчицы			47 об.-48	Доказательства хранятся в роду.
141	341	Полховский	ок. Курадово	11.12.1802 г.	Минское ДС	48 об.-49	
142	342	Полховский	ок. Лисятичи	11.12.1802 г.	Минское ДС	48 об.-49	
143	343	Полховский	ок. Шоломичи	11.12.1802 г.	Минское ДС	48 об.-49	

144	344–349	Полховский	ок. Полхово	11.12.1802 г.	Минское ДС	48 об.–50	
145	350–351	Полховский	ок. Качановичи			49 об.–51	Доказательства хранятся в роду.
146	352	Полховский	ок. Вылазы			50 об.–51	Доказательства хранятся в роду.
147	353	Полховский	ок. Скуратичи	1795 г.		50 об.–51	Подтверждено копией ревизской сказки 1795 г.
148	321–327	Протасевичский	ок. Каллауровичи	04.08.1804 г.	Минское ДС	45 об.–47	
149	337	Протасевичский	ок. Бережцы			47 об.–48	Доказательства хранятся в роду.
150	354	Пуликовский	заст. Переходы			50 об.–51	Доказательства хранятся в роду.
151	361	Пуликовский	ок. Завидчицы	31.10.1818 г.	Минское ДС	51 об.–52	
152	362	Пулховский	ок. Стайки			51 об.–52	
153	680	Рилевский	ок. Дзиковичи			81 об.–82	Доказательства хранятся в роду.
154	510	Сарнацкий	д. Поречье			61 об.–62	Доказательства хранятся в роду в Гроненской губернии.
155	514–516	Сачковский	ок. Козляковичи			61 об.–62	Доказательства хранятся в роду.
156	527–536	Сачковский	ок. Сачковичи	26.07.1804 г.	Минское ДС	63 об.–65	
157	538	Сачковский	ок. Вылазы			64 об.–65	Доказательства хранятся в роду.
158	513	Сенявский	ок. Богушево			61 об.–62	Доказательства хранятся в роду.
159	511	Серевич	д. Поречье	1811 г.	Минское ДС	61 об.–62	
160	363–508	Серницкий	ок. Серники	21.11.1802 г.	Минское ДС	51 об.–62	
161	517	Серницкий	ок. Козляковичи			62 об.–63	Доказательства хранятся в роду.
162	520–521	Серницкий	м. Погост			62 об.–63	Доказательства хранятся в роду.
163	522	Серницкий	ок. Мястковичи			62 об.–63	Доказательства хранятся в роду.
164	523–526	Серницкий	ок. Дзиковичи малые			62 об.–64	Доказательства хранятся в роду.
165	519	Стаховский	ок. Качановичи			62 об.–63	Доказательства хранятся в роду.

166	537	Стаховский	ок. Сачковичи	26.07.1804 г.	Минское ДС	64 об.-65	
167	563	Стаховский- Веренич	ок. Плотница	22.11.1804 г.	Минское ДС	68 об.-69	
168	564–634	Стаховский- Веренич	ок. Стаково			68 об.-76	Доказательства хранятся в роду.
169	556–562	Стаховский- Некрашевич	ок. Плотница	22.11.1802 г.	Минское ДС	67 об.-69	
170	539–555	Стелипковский	ок. Белогуша	20.07.1804 г.	Минское ДС	64 об.-68	
171	509	Стоянович	ок. Серники			61 об.-62	Доказательства сложены в Минском ДС.
172	518	Стржалко	ок. Козляковичи			62 об.-63	Доказательства хранятся в роду.
173	635	Суботковский	ок. Стаково	23.07.1804 г.	Минское ДС	75 об.-76	
174	512	Сыревич	ок. Отолчицы			61 об.-62	Доказательства хранятся в роду.
175	637	Телятицкий	ок. Красово	02.12.1802 г.	Минское ДС	76 об.-77	
176	636	Тур	д. Отолчицы			75 об.-76	Доказательства хранятся в роду в д. Телеханы.
177	638	Тышковский	ок. Белогуша			76 об.-77	Доказательства сложены в Минском ДС.
178	640	Фастович	ок. Сачковичи	26.07.1804 г.	Минское ДС	76 об.-77	Копия декрета хранится в роду.
179	641	Фастович	ок. Мястковичи			76 об.-77	Доказательства хранятся в роду.
180	642	Фастович	ок. Стайки			76 об.-77	Доказательства хранятся в роду.
181	639	Фронцкевич	ок. Скуратичи			76 об.-77	Доказательства хранятся в роду.
182	643	Цемноблоцкий	ок. Серники	29.11.1802 г.	Минское ДС	76 об.-77	
183	644	Чаплиц	ок. Вылазы			76 об.-77	Доказательства хранятся в роду.
184	645, 649	Шоломицкий	ок. Вылазы	09.12.1802 г.	Минское ДС	77 об.-78	№ 646–648 пропущены в документе.
185	650	Шоломицкий	ок. Вулвичи	09.12.1802 г.	Минское ДС	77 об.-78	
186	651–652	Шоломицкий	ок. Миштичи			77 об.-78	Доказательства хранятся в роду.
187	653–657	Шоломицкий	ок. Шоломичи			77 об.-79	Доказательства хранятся в роду.
188	658–660	Шоломицкий	ок. Лозичи	09.12.1802 г.	Минское ДС	78 об.-79	

189	661	Шоломицкий	ок. Высокое			79 об.–80	
190	672–673	Шоломицкий	ок. Качановичи			80 об.–81	Доказательства хранятся в роду.
191	662–663	Шпаковский	ок. Плотница	22.11.1802 г.	Минское ДС	79 об.–80	
192	664–665	Шпаковский	ок. Стаково			79 об.–80	Доказательства хранятся в роду.
193	666–671	Шпаковский	ок. Мисятичи			79 об.–81	
194	674	Юнкевич	д. Отолчицы			80 об.–81	Доказательства хранятся в роду.
195	676	Яворский	ок. Скуратичи			80 об.–81	Доказательства хранятся в роду.
196	675	Явошь	ок. Высокое			80 об.–81	Доказательства хранятся в роду.
197	677	Яроцкий	ок. Скуратичи			80 об.–81	Доказательства хранятся в роду.
198	678	Яроцкий	ок. Поречье			80 об.–81	Доказательства хранятся в роду.

Складзена па: НГАБ у Менску, ф.902, вол.1, спр.3, а.1–81.
Зіна Антановіч (Менск).

**Спраба семантычнага аналізу паняцця:
ВКЛ–Рэч Паспалітая–Айчына–народ (па матэрыялах
соймікавай дакументацыі полацкай шляхты
першай паловы XVII ст.).**

Дакументацыя полацкага павятогавага сойміка за першую палову XVII ст. прадстаўлена дастаткова ўрыўкава і раскідана па розных архіўных сховішчах. Вялікая колькасць матэрыялаў, датычных палітычнай актыўнасці полацкай шляхты, зберагаецца ў Галоўным архіве старажытных актаў у Варшаве [1, sygn. № 394, 507, 1004, 1066, 1076, 1197, 1226]. Полацкія матэрыялы за 1607–1612 г. захоўваюцца ў аддзелах рукапісаў бібліятэкаў ПАУ і ПАН [2, rkps.360, s.188–189v, 190–191v, 224–225v; rkps.365, s.49–54, 58–59], а таксама – князёў Чартарыйскіх у Кракаве [3, s.253–259]. Некалькі каштоўных дакументаў захавалася ў аддзеле рукапісаў Расійскай Акадэміі Навук у Санкт-Пецярбургу [4, № 124, с.166–169; № 132, с.13–16].

Сумарна прапануемая праца грунтуецца на інструкцыях на сімёны 1607 г., 1611 г., 1633 г., 1638 г. (непоўнай), 1640 г., інструкцыі полацкай шляхты да Жыгімонта III 1612 г., соймікавых ухвалах 16 мая 1606 г., 5 лютага 1633 г., 27 жніўня 1648 г., ляўдыюме Полацкага ваяводства ад 4 верасня 1653 г., лістах полацкай шляхты: да Януша Радзівіла ад 2 лютага 1607 г., на Енджэеўскі з’езд ад 18 сакавіка 1607 г., да Крыштафа Радзівіла ад 6 снежня 1632 г.

Пералічаныя дакументы напісаны на польскай мове, што з’яўляецца лішнім сведчаннем прасоўвання працэса паланізацыі шляхты ў усходніх паветах ВКЛ, які, аднак, не з’яўляецца тоесным страце этнічных рысаў [5, s.203].

ВКЛ.

Тэрмін Вялікае Княства Літоўскае ў соймікавай дакumentацыі выкарыстоўваецца ў поўнай форме (“Wielkie Księstwo Litewskie”), скарочанай (“Księstwo Litewskie”), але часцей абрэвітурна (“WXL”). Дастатковая часта **ВКЛ** выступае пры акрэсліванні дзяржаўнай

прыналежнасці ўраднікаў: “*Janowi Pacowi pisarzowi Wielkiego Księstwa Litewskiego*” (1640 г.), “*Podskarbiego terazniejszego WXL*” (1632 г.), а таксама дзяржаўных устаноў, у першую чаргу – скарбу і канцылярыі ВКЛ.

Полацкая шляхта добра ўсведамляла ўласную ролю і месца свайго павету ў абарончай сістэме ВКЛ. Неаднаразова Полацк у соймікавай дакументацыі акрэсліваецца не інакш, як “*брама*” да ўсяго Вялікага Княства Літоўскага. Такі ўстойлівы выраз сустракаецца яшчэ з XVI ст. – “*zamek Polocki wrota do W^oX^oLitt*” (10 кастрычніка 1598 г.) і ўжываецца ў дакументах XVII ст.: “*zamek Polocki...wrota do wszystkiej Rusi y Wielkiej Xstwa Litt*” (1640 г.).

Полацкая шляхта не толькі падкрэслівала сваю дзяржаўна-тэрытарыяльную прыналежнасць да ВКЛ, але і была ўключана ў яго лакальную інфармацыйную прастору: канфлікт у Вільні паміж каталікамі і пратэстантамі ў 1639 г. быў акрэслены як “*sroga krzywda Boza dotqd w Xstwie Litew: niesłychna*”.

Часам палачане асабліва звяртаюць увагу на тое, што падзеі адбываліся ў ВКЛ: “*Jako wiele krwie chrzescianskiej braci naszej na Ukrainie y tu w Wielkim Księstwie Litewskim przelano*” (1648 г.).

Рэч Паспалітая.

Аналіз соймікавай дакumentацыі дазваляе вылучыць розныя кантэксты ўжывання тэрміна **Рэч Паспалітая**. Так, у лісце полацкай шляхты на Енджэйскі з'езд 1607 г. падкрэсліваецца адзінства супольнай Рэчы Паспалітай як дзяржаўнага аб'яднання Кароны Польскай і ВКЛ: “*uz uwazajqc uch msc wielkie niebiespieczestwa RP naszej spolney tak Coronney iako y W^oX^oLitt*”. Тэрмін **Рэч Паспалітая** выступае як субстанцыя вышэйшага парадку, што ўзвышаецца над суб'ектамі, складаючымі федэрацыю. Так, полацкія паслы павінны былі ў 1640 г. даведацца ў падскарбія на будучым сойме, на якія патрэбы **Рэчы Паспалітай** была выдаткована квarta, сабраная ў ВКЛ у 1633 г. – “*na jakies Rzptey potrzeby obrocila*”. Між тым, каронны і літоўскі скарбы існавалі як асобныя ўстановы, а за выдаткованнем сабраных сумуў шляхта ВКЛ сачыла пільна, бо сама прымала рашэнне аб зборы падаткаў. Такім чынам, **Рэч Паспалітая** тут выступае як інстытуцыя, існуючая за кошт ВКЛ.

Досьць часта тэрмін **Рэч Паспалітая** выкарыстоўваецца ў харэктэрным спалучэнні з выразам **Яго Карапеўская Мосць**: “*nieprzyjaciel pograniczny Je^o Kr Msc y Rzptey moskwicin*” (13 снежня 1632 г.). Гэтым самым падкрэсліваецца адзінства інтэрэсаў караля і шляхты, наяўнасць адзінага ворага. **Яго Карапеўская Мосць** выступае ў якасці раздатчыка добраў для **Рэчы Паспалітай**, г. зн., уласна для шляхты.

Асабліва трэба звярнуць увагу на стабільнасць фармулёўкі ў соймікавай інструкцыях рэкамендацый аддзячыць таго ці іншага шляхціца. У інструкцыях адзначалася, што прэтэндэнты, вартыя ўвагі за заслугі не перад **ВКЛ**, а перад **Рэчы Паспалітай**. Так, Аляксандр Снарскі быў “*zdawna Rotmistrzem Je^o Kro Msc y Rzptey daswiatczonym*” (1632 г.), Ян Лісоўскі “*zdrowie swoię I substanię na posługę Rptey dedicowall*” (1638 г.), Аляксандр Віскоўскі ўдзельнічаў “*w rozmnych expeditiach Rzptey*” (1640 г.). Крыху больш удзячнасці адчувала полацкая шляхта перад панам Пятром Юзафовічам, які меў заслугі, як і іншыя,

Алегарычная выява Рэчы Паспалітай з кнігі Шымана Акольскага “*Orbis Poloni*”, Т.III, Кракаў, 1645 г.

перед каралём і Рэччу Паспалітай, але яшчэ “*znaczną przysługę woiewodstwu temu (палацкаму – В.Г.) czynili*”. ВКЛ тут выпадае не выпадкова, бо і самі ж павятовыя паслы на сойме павінны былі прасіць “*Jeº Kro Msc y Rzprptq*”, а пад апошняй разумелася найперш шляхецкая станавая дзяржава і яе прадстаўніцтва ў форме сойму [6, s.189–192]. Аналагічнае разуменне **Рэчы Паспалітай**, як спецыфічнай формы дзяржаўнага ўладкавання, вядомая даследчыца У.Аўгустыняк заўважыла ў працах, створаных уласна шляхціцамі [7, s.146].

Таксама застаецца фактам тое, што супольная **Рэч Паспалітая** разглядалася палацкай шляхтай ва ўхвале ад 16 мая 1606 г. у станоўчым кантэксце, як вынік “*związkowi i po ciesznego*”.

Айчына.

Тэрмін **Айчына** ў дакументах сустракаецца дастаткова часта і на першы погляд не складана вызначаць, з чым ён суадносіцца: дзяржавай і тэрыторыяй⁸.

Айчына можа адначасова выступаць у дакументах і як шырокое, і як вузкае паняцце. У першым, выпадку **Айчына** тоесная аднаму з дзвух **Рэчы Паспалітай** ці **ВКЛ**, у другім – так званай малой Радзіме. Напрыклад, ва ўхвале ад 31 мая 1648 г. адзначалася, што ўводзяцца каптуровыя суды “*aby się zadne swojego swobodstwa w oczyszczanie naszej A osobliwie w woiewodztwie Połockim nie działy*”, а ў 1653 г. палацкі ваявода Януш Кішка наймае для абароны палацкага замка 100 драгунаў “*z miłości swego ku oczyszczaniu temu woiewodztwu*”. Падаткі прымалі палацкія шляхціцы – на абарону супольнай **Айчыны** – “*na obronę spolnej oczyszczyny*” (1632 г.).

Цікава, што тэрмін **Айчына** ў большасці выпадкаў падаецца сінанімічна блізкім да тэрміну **Рэч Паспалітая**. Любячы **Рэч Паспалітую**, можна было падаткам падтрымліваць ні што іншае, як **Айчыну** – “*milując RP podatkem tym Oczyszczanie dzwigali*”. Нават выразы, якія выкарыстоўваюцца для характеристыкі гэтых паняткаў, у цэлым падаюцца тоеснымі па значэнні:

“*milej Oczyszczanie*” – “*milując Rptę*”,
“*sprawę pocieszną y sławną Oczyszczanie naszej*” – “*sławę y potęgę Rptę*”,
“*na dalszą posługę Oczyszczanie*” – “*oddając posługę JKM y Rptę*”,
“*do sluzb Oczyszczny*” – “*w służbie RP*”,
“*za Oczyszcznę naszą spolną*” – “*w iednej RP mieszkając*”.

У адносінах да **Айчыны** палацкая шляхта адчувала не толькі станавы абавязак падтрымліваць парадак і ўдзельнічаць у яе абароне, але яшчэ і “*obowiązek Krzeszowskiego ku Oczyszczaniu Matce*” (5 лютага 1633 г.). **Айчына** для іх абавязкова – хрысціянская, абарона яе – аўтаматычна азначае абарону хрысціянскіх каштоўнасцяў.

Народ

Каго акрэсліваюць крыніцы як “*два народы Рэчы Паспалітай*” ці “*шляхецкі народ*” не патрабуе дадатковых тлумачэнняў. Паняцце **народ** увогуле не выкарыстоўваецца ў адносінах да мяшчанаў і сялянаў, а апошняя называюцца “*poddani narodu szlacheckiego*”. Выпадкі выкарыстання паняцця **народ** не даюць падставы сумнявацца, што ў дачыненні да ВКЛ пад ім маецца на ўвазе “*паўночны народ*”, які сфармаваўся ў ВКЛ яшчэ да сярэдзіны XVI ст. [8, s.302]. Аднак акрамя “*шляхецкага народу*”, напрыклад, у інструкцыі 1638 г. сустракаецца і так званы “*маскоўскі народ*” – “*narod moskiewski*”, а ў інструкцыі на сойм 1633 г. адзначана “*aby y zydom y ynszych naty ludziom kuperieckim sukna iedwabne... y ynsze towary przedawac wolno bylo*”. Сярод іншых таксама згадваюцца шатландцы, але іх ніяк не акрэслівалі.

Цікава, што ў інструкцыі 1640 г. палацкая шляхта патрабавала, каб урад віленскага гараднічага, войта і будаўнічага надаваўся толькі “**польскаму**”⁹ аселаму шляхціцу, а не

⁸ Двойны падыход да разумення дадзенага тэрміну характэрны і для Польшчы, дзе ён выступаў у дзвух значэннях: 1) айчына = дзяржава; 2) айчына = родны край [7, s.147].

іншаземцу. Пасады гараднічага з 1633 г. і гараднічага віленскага з 1634 г. займаў Павел Клеафас з Брылёва Падхатцімскі, а войтам быў Тамаш Більдзюкевіч з 1621 г. [9, s.84, 104, 205]. Паслам жа даручалася дамагчыся адхілення ад пасады тагачаснага ўрадніка і пільнаваць, каб болей у ВКЛ іншаземцы ўрадаў не атрымлівалі.

* * *

Аналіз документаў дазваляе зафіксаваць трох ўзоруны дзяржаўна-тэрытарыяльнай саматоееснасці ў полацкай шляхты: 1) прыналежнасць да Рэчы Паспалітай; 2) прыналежнасць да ВКЛ; 3) прыналежнасць да свайго рэгіёну (павету). Прычым у грамадскіх адносінах таго часу дамінавалі як раз рэгіональныя сувязі [5, s.202]¹⁰. Трохузоруневы харктар свядомасці шляхты “рэчпаспалітскі” – “ВКЛаўскі” – “рэгіональны” падаецца за грувасткім і непазбежна павінен быў эвалюцыянуваць да больш простай канструкцыі, якая выключала б менавіта сярэднє звязно. Тым не меныш, у першай палове XVII ст. Полацкая шляхта яшчэ выразна атаясамляе сябе з ВКЛ, што не замінала павольнаму замацаванню прыналежнасці да **Рэчы Паспалітай**. Полацкія абывацелі захоўвалі і элементы лакальныя свядомасці, якая грунтавалася на мясцовых традыцыях і гістарычнай памяці.

Тэрміналагічная ўзаесзамяняльнасць спрыяла складванню агульных палітычных і культурных рысаў шляхты Рэчы Паспалітай. Нельга не заўважыць падабенства кантэксту выкарыстання ў дакументах тэрмінаў **Рэч Паспалітая і Айчына**. Тэрмін *Айчына* падаецца меньш канкрэтным, паколькі не зразумела: тут маецца на ўвазе толькі **ВКЛ** ці **Рэч Паспалітая** ў цэлым.

Тэрмін **народ** ў полацкай соймікавай дакументацыі ўжывалася ў адпаведнасці з яго тагачасным разуменнем як супольнасць падданых адной дзяржавы, але з той асаблівасцю, што **народам** у соймікавай дакumentацыі называецца толькі шляхта як свободная і палітычна актыўная частка грамадства. Іншыя прыклады (“*маскоўскі народ*”) сведчаць, што тэрмін **народ** вызначае не этнічную, а дзяржаўную прыналежнасць.

Літаратура і крыніцы:

1. AGAD w Warszawie, Archiwum Radziwiłłów, dział II.
2. Biblioteka PAU i PAN w Krakowie.
3. Biblioteka XX Czartoryjskich w Krakowie, Teka Naruszewicza 147.
4. РНБ в Санкт-Петербурге. Отдел рукописей. Автографы Дубровского.
5. Topolska M.B. Społeczeństwo i kultura w Wielkim Księstwie Litewskim od XV do XVIII wieku.– Poznań– Zielona Góra, 2002.
6. Opaliński E. Sejm srebrnego wieku (1587–1652). Między głosowaniem większościowym a liberum veto.– Warszawa, 2001.
7. Augustyniak U. Koncepcje narodu i społeczeństwa w literaturze plebejskiej od końca XVI do końca XVII wieku.– Warszawa, 1989.
8. Błaszczyk G. Litwa na przełomie średniowiecza i nowożytności 1492–1569.– Poznań, 2002.
9. Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy. Województwo Wileńskie XIV–XVIII wiek./ Oprac. H.Lulewicz, A.Rachuba, P.P.Romaniuk, U.Jemialianczyk, A.Macuk.– Warszawa, 2004.– T.I.

Віталь Галубовіч (*Новаполацк*).

Рух пасэсараў “найбургскіх уладанняў”.

У 30-х гадоў XVIII ст. ва ўнутрыпалітычным жыцці ВКЛ пасля пэўнага заняпаду на першыя ролі выходзяць Радзівілы. На чале магнацкага роду знаходзіцца ўдава па канцлеру Каралю Станіславу Ганна з Сангушкаў Радзівіл. Яе зяць, Міхал Вішнявецкі становіцца вялікім гетманам ВКЛ і віленскім ваяводай і фактычна з'яўляецца найбольш уплывовым магнатам у Княстве. Яе сын, Міхал Казімер Радзівіл становіцца польским гетманам ВКЛ і

⁹ Прыметнік *польскі* выкарыстоўваўся як тэрмін наднацыянальны, у адносінах да людзей са шляхецкім звычаямі (ці папросту шляхцічай), а таксама ўмеючых пісаць па-польску [7, s.150–152].

¹⁰ Наяўнасць лакальнай свядомасці полацкай шляхты можна зафіксаваць у выразе “*Nasz Kraj Pollocki*” з інструкцыі 1638 г.

троцкім ваяводай. Радзівілы ўмацоўваюць і свае маё масныя пазіцыі, калі ў 1731 г. атрымліваюць у заставу “нойбургскія ўладанні”. Нягледзячы на гэта ім не ўдаецца ўмацавацца на першых ролях і ўжо напачатку 40-х гадоў XVIII ст. ва ўнутрыпалітычным жыцці Княства яны церпяць адну паразу за другой ад магнацкіх родаў Сапегаў і Чартарыйскіх. І даволі хутка менавіта іх супернікі выходзяць на першыя ролі ва ўнутрыпалітычным жыцці ВКЛ. Адной з прычынаў аслаблення Радзівілаў бачыцца моцная заангажаванасць Радзівілаў у розныя маё масныя канфлікты. Першым з іх быў канфлікт з пасэсарамі “нойбургскіх уладанняў”, які разгарнуўся ў 30-х гадах XVIII ст.

Тэма руху пасэсараў “нойбургскіх уладанняў” ужо разглядалася мною ў кантэксле іншых праблемаў [1–3]. У той жа час па-за ўвагай застаецца праблема прычынаў узникнення гэтага руху, яго складу, развіцця і наступстваў.

Праблема “нойбургскіх уладанняў” упершыню ўзнікае 31 снежня 1669 г., калі памірае апошні мужчынскі прадстаўнік біржанская галіны Радзівілаў – Багуслаў Радзівіл. Згодна яго завяшчанню ўладанні ў спадчыну павінна была атрымаць яго дачка Людвіка Караліна. Для выканання яго волі ў завяшчанні вызначаліся апякуны. Сярод іх найбольш значнымі былі брандэнбургскі электар Фрыдрых Вільгельм і Міхал Казімер Радзівіл. Згодна завяшчанню Людвіка Караліна выхоўвалася ў Каляіцца пад апекай брандэнбургскага электара. Кіраванне над яе ўладаннямі ў Рэчы Паспалітай было даверана генеральным эканомам, якія былі прызначаны яшчэ Багуславам Радзівілам [4, с.99].

Ажаніца на заможнай сіраце Людвіцы Караліне імкнулася прадстаўнікі знакамітых родаў Рэчы Паспалітай і Еўропы. Усё вырашыў брандэнбургскі электар, які стаў ініцыятарам выдачи яе замуж за свайго сына Людвіка. Шлюб адбыўся 7 студзеня 1681 г. [5, с.363].

Багуслаў Радзівіл (1620–1669 г.),
каношы ВКЛ.

Нясвіжская Радзівілы пасля няўдалых спробаў ажаніца на Людвіцы Караліне прадпрынялі іншыя спосабы атрымаць яе ўладанні. Ужо ў 1671 г. яны заяўлі, што пасля смерці Людвікі Караліны, Багуслаў Радзівіл завяшчаў свае ўладанні Міхалу Казімеру Радзівілу. Асноўвалі яны свае прэтэнзіі на фальсіфікованым дакуменце, які быў падроблены па іх загаду. Доўгія судовыя спрэчкі скончыліся ўжо пасля смерці Міхала Казімера Радзівіла. 19 ліпеня 1683 г. у Патсдаме дайшло да дамовы паміж Радзівіламі. Удава па Міхалу Казімеру Кацярына з Сабескіх Радзівіл ад свайго імя і імя сваіх дзяцей за пэўныя фінансавыя саступкі (30 000 таліраў) зацьвярджала спадчыну па Багуславу Радзівілу за яго дачкой і яе дзецімі. Радзівілы за гэта абяцаць скасаваць усе сфальшаваныя запісы Багуслава Радзівіла ў варшаўскім і іншых градах. 7 студзеня 1684 г. кароль Рэчы Паспалітай Ян III Сабескі таксама запатрабаваў скасаваць усе сфальшаваныя запісы Багуслава Радзівіла і паведаміць аб выкананні

ўсе гродскія і земскія ўрады Княства і Кароны. Усталяваць канчатковы мір паміж Радзівіламі дасягнуць не ўдалося, бо ўжо праз чатыры гады сын Міхала Казімера і Кацярыны з Сабескіх – Караль Станіслаў Радзівіл аспрэчыў патсдамскую дамову [6, с.118–119].

7 красавіка 1687 г. у Патсдаме ад тыфу памірае маркграф Людвік Людвіка Караліна становіцца ўдавою. Адразу паўстает пытанне аб яе новым шлюбе. Аб руцэ багатай двадццатгадовай удавы пачынаюць старацца жаніхі з усёй Еўропы: швагер імператара Леапольда нойбургскі электар Караль Філіп, бадэнскі маркграф Людвік, князь Караль дэ Камерсі, гановерскі электар Юры Людвік і сын караля Рэчы Паспалітай Якуб Сабескі. 9 мая 1688 г. памірае брандэнбургскі электар Фрыдэрык Вільгельм. Гэта яшчэ больш абвастрыла барацьбу за руку Людвікі Караліны. Фактычна засталося два асноўных канкурэнта – падтрыманы Францыяй каралевіч Якуб Сабескі і падтрыманы Аўстрыйскі нойбургскі электар

Караль Філіп. З'яўленне ў Берліне Якуба Сабескага, як выдавалася, канчаткова схіліла шалі на яго карысць і 25 ліпеня 1688 г. Людвіка Караліна пад пагрозай страты сваіх уладанняў абяцала выйсці замуж за каралевіча. Усё, аднак, перамянілася з прыездам 6 жніўня 1688 г. у Берлін Караліна Філіпа. Ужо 10 жніўня ў дому аўстрыйскага пасла Стэрнберга адбыўся яго шлюб з Людвікай Каралінай. Сярод іншага гэтае вяселле азначала, што Людвіка Караліна не вернецца ў Рэч Паспалітую. Яна працягвала ўпраўляць сваімі ўладаннямі праз прызначаных эканомаў [7, s.275–279].

23 сакавіка 1695 г. у Бжэгу памірае Людвіка Караліна і зноў узнікае пытанне аб спадчыне “*нойбургскіх уладанняў*”. Караль Станіслаў Радзівіл пачынае захопліваць некаторыя з іх з дапамогай сваіх надворных харугваў на падставе сфальшаванага варшаўскага запісу. Генеральны эканом Станіслаў Незабытоўскі звяртаецца па дапамогу да Сапегаў. Тыя з дапамогай войскаў ВКЛ выганяюць радзівілаўскія надворныя харугвы з “*нойбургскіх уладанняў*”. 30 чэрвеня 1697 г. паміж Караблям Філіпам і Сапегамі ў Варшаве была заключана дамова. Згодна яе, апякунам уладанняў Альжбеты Аўгусты – дачкі Людвікі Караліны – прызначаўся вялікі гетман ВКЛ Ян Казімер Сапега. З лістапада 1699 г. умова была падцверджана каралём Рэчы Паспалітай Аўгустам II. Сапегі адчуvalі сябе як сапрайдныя ўладальнікі і нават началі змяняць умовы для пасэсараў “*нойбургскіх уладанняў*”. Далейшая параза Сапегаў пад Алькенікамі 18 лістапада 1700 г. ад сканфедэраванай шляхты аддае апеку над “*нойбургскімі ўладаннямі*” Караблю Станіславу Радзівілу. Уладальнікам “*нойбургскіх уладанняў*” застаецца дачка Людвікі Караліны – Альжбета Аўгуста. Кіраўніцтва над уладаннямі, як і пры Людвіцы Караліне, застаецца ў руках генеральных эканомаў [5, c.364].

Распачатая Вялікая Паўночная вайна прынесла значныя знішчэнні “*нойбургскім ўладанням*”. Як гэта недзіўна, але гэтыя палітычныя завірухі канца XVII–пачатку XVIII ст. толькі ўзмацнілі пазіцыі эканомаў і пасэсараў “*нойбургскіх уладанняў*”. Прывынай былі шматлікія разарэнні “*нойбургскіх уладанняў*” ад усемагчымых кантрыбуцыяў і пастоў войскаў. Яны дапамагалі эканомам і пасэсарам хаваць сапрайдны стан уладанняў перад нойбургскім электарам. Больш таго, прымушалі ўладальніка аддаваць усё больш і больш уладанняў у заставу, каб мець большы прыбытак з вынішчаных уладанняў.

Такі стан рэчаў не мог задавальняць Карабля Філіпа. 1 ліпеня 1714 г. паміж ім і Аўгустам II была заключана дамова аб перадачы караблю Рэчы Паспалітай у заставу за 200 000 рэйнскіх залатых усіх “*нойбургскіх ўладанняў*”. Канстытуцыя сойму Рэчы Паспалітай 1717 г. канчаткова прызнала “*нойбургскія ўладанні*” земскімі, якія належалі Альжбеце Аўгусце. У гэты час зноў абвастрылася барацьба паміж прэтэндэнтамі на “*нойбургскія ўладанні*”. Сапегі, як бліжэйшыя крэўныя, апратэставалі тое, што Альжбета Аўгуста ўзяла шлюб без іх згоды. У выніку Сапегі атрымалі трывунальская рашэнні, якія прызнавалі за імі “*нойбургскія ўладанні*”, як за бліжэйшымі крэўнымі Альжбеты Аўгусты. У сітуацыі знаходжання “*нойбургскіх ўладанняў*” у заставе ў Аўгуста II не было нікай магчымасці выканаць такое трывунальскае рашэнне. Генеральныя эканомы і пасэсары “*нойбургскіх ўладанняў*” удала манеўрыравалі паміж змагаючыміся магнацкімі родамі Сапегаў, Агінскіх, Радзівілаў і Пацеяў. У 1728 г. памірае Альжбета Аўгуста і фактычным уладальнікам уладанняў становіцца яе бацька рэйнскі электтар Карабль Філіп, які быў апякунам яе дачок. За пасярэдніцтвам Людвіка Пацея 7 лістапада 1729 г.

Людвіка Караліна Радзівіл (1667–1695 г.),
уладальніца “*нойбургскіх маёнткаў*”.

апратэставалі тое, што Альжбета Аўгуста ўзяла шлюб без іх згоды. У выніку Сапегі атрымалі трывунальская рашэнні, якія прызнавалі за імі “*нойбургскія ўладанні*”, як за бліжэйшымі крэўнымі Альжбеты Аўгусты. У сітуацыі знаходжання “*нойбургскіх ўладанняў*” у заставе ў Аўгуста II не было нікай магчымасці выканаць такое трывунальскае рашэнне. Генеральныя эканомы і пасэсары “*нойбургскіх ўладанняў*” удала манеўрыравалі паміж змагаючыміся магнацкімі родамі Сапегаў, Агінскіх, Радзівілаў і Пацеяў. У 1728 г. памірае Альжбета Аўгуста і фактычным уладальнікам уладанняў становіцца яе бацька рэйнскі электтар Карабль Філіп, які быў апякунам яе дачок. За пасярэдніцтвам Людвіка Пацея 7 лістапада 1729 г.

Сапегам у Горадні ўдалося заключыць дамову аб выплаце Аўгусту II сумы заставы. З студзеня 1730 г. нечакана памірае Людвік Пацей і кароль адмаўляеца выканань дамову з Сапегамі. Рэйнскі электар, каб не згубіць усе ўладанні ў ВКЛ, пачынае перамовы з нясвіжскім Радзівіламі. 19 кастрычніка 1730 г. ўдалося заключыць дамову аб шлюбе Гераніма Флярыяна Радзівіла з малодшай дачкой Альжбеты Аўгусты – Францішкай. Да шлюбу Радзівілы атрымоўвалі “нойбургскія ўладанні” ў заставу. Трыбуналы ВКЛ 1731 і 1732 г. сталі арэнай змагання Сапегаў і Радзівілаў за “нойбургскія ўладанні”. Пры пасярэдніцтве двара быў дасягнуты кампраміс і Сапегі з Радзівіламі пачалі перамовы, якія скончыліся 8 сакавіка 1732 г. у Варшаве дамовай. Згодна ёй Сапегі адмаўляліся ад усіх праў на “нойбургскія ўладанні” за 2 000 000 злотых [1, с.28–29].

Радзівілы атрымалі “нойбургскія ўладанні”, але сутыкнуліся з новымі супернікамі – пасэсарамі гэтых уладанняў. Падставай для канфлікту было тое, што Радзівілы ў 1731 г. атрымалі “нойбургскія ўладанні” у заставу да запланаванай жаніцьбы Гераніма Флярыяна Радзівіла на ўнучцы Людвікі Караліны – Францішкы. Атрымоўвалася, што рэйнскі электар заставаўся юрыдычным уладальнікам “нойбургскіх уладанняў”, а фактычна іх гаспадаром сталі Радзівілы. З юрыдычнага ж пункту гледжання яны сталі ўладальнікамі толькі 22 траўня 1744 г. у выніку дамовы ў Гданьску з уладальнікам “нойбургскіх уладанняў” князем Каралем Эмануэлем дэ Зульцбахам. Амаль увесе гэты час пасэсары “нойбургскіх уладанняў” аспрэчвалі юрыдычныя права Радзівілаў на гэтыя ўладанні.

Караль Філіп († 1742 г.), нойбургскі электар, другі муж Людвікі Караліны Радзівіл.

На чале руху пасэсараў “нойбургскіх уладанняў” знаходзіліся генеральныя эканомы гэтых уладанняў: наваградскі кашталян Антоні Аскерка, ашмянскі скарбнік Тамаш Волан і ўнук памерлага генеральнага эканома Станіслава Незабытоўскага – прапойскі староста Багуслаў. Усіх іх можна аднесці да заможнай сярэдняй шляхты.

Антоні Аскерка стаў добрым наступнікам Станіслава Незабытоўскага на пасадзе генеральнага эканома “нойбургскіх уладанняў”. Разам з лоўчым ВКЛ Генрыхам Вейсенбахам у 1722–1723 г. ён быў каралеўскім камісарам па вывучэнні гаспадарчай сітуацыі ў “нойбургскіх уладаннях” [8, с.356]. 11 кастрычніка 1726 г. Аскерка атрымаў урад наваградскага кашталяна. У 1730 г. праводзіў перамовы з Сапегамі аб перадачы ім Аўгустам II “нойбургскіх уладанняў” [9, 1.4–5, 84–85]. Надалей Аскерка даволі ўдала супраціўляўся ўмацаванню ў “нойбургскіх уладаннях” Радзівілаў.

Аскерка быў звязаны з кальвіністамі і нават абараняў іх перад нападамі езуітаў [10, с.201]. Больш того, згодна дамовы са сваёй другой жонкай Ганнай Грабоўскай, ён ахрысціў першага свайго сына Міхала

Стэфана ў кальвінскім зборы ў Слуцку. Пад ціскам езуітаў і пагрозы страты сенатарскага ўраду, уладанняў і жыцця Антоні Аскерка быў вымушаны саступіць і Міхал Стэфан перайшоў у каталіцызм [8, с.357]. Гэта, аднак, не змяніла прыязных адносін Антонія Аскеркі з кальвіністамі. Праз Аскерку пасэсары-кальвіністы падтрымлівалі контакты з прускім каралём. Менавіта таму Радзівілы былі вельмі задаволены, калі памёр Антоні

Аскерка: “У Слуцку апора, самы галоўны пасол ворагаў нашых упаў, то ёсць Аскерка, які тры тыдні як ужо памёр. Пападаюць насы ўсіх непрыязных. Лацьвей інтарэсы пойдуць у таксах і ва ўсім, калі такога непрыяцеля Пан Бог узяў, і ўсе кальвіны, і тыя пасэсары цяжка апусцяць [насы], бо той адзін найбольшы непрыяцель сам быў і мацней усіх іншых падтрымліваў, а праз Шульца, які ў Карабляўцы сядзіць, усе рэчы да двора даносіў (якія трэба будзе таму шэльме неяк узнагародзіць), якая смерць Аскеркі, разумееш, у таго двара вялікую адмену [учыніла]. У адным толькі Волане будуць мець надзею, але таго галава няроўная таму” [2, с.17]. Смерць Аскеркі, аднак, як спадзяваліся Радзівілы, не прынесла паслаблення руху пасэсараў “нойбургскіх уладанняў”. Наадварот, канфлікт паміж імі і Радзівіламі толькі абвастрыўся.

Найбольш праблемаў Радзівілам прынёс новы лідар пасэсараў “нойбургскіх уладанняў” прапойскі староста Багуслаў Фелікс Незабытоўскі. У канцы 20-пачатку 30-х гадоў XVIII ст. ён быў звязаны з Радзівіламі [11, к.38–39]. Падтрымліваў Незабытоўскі контакты і з іншымі канкурэнтамі да “нойбургскіх уладанняў” – Сапегамі [12, 1.48]. Калі Радзівілы пачалі змяняць пасэсараў у атрыманых “нойбургскіх уладаннях”, то спачатку ён імкнуўся атрымаць у заставу адбраныя ў іншых шляхціцаў уладанні. Змяняе сваё стаўленне, калі Радзівілы пачынаюць адбіраць з заставы маёнткі “нойбургскай спадчыны” ў яго крэўнага Стэфана Аленскага [13, к.42]. Тады распачынае ён з Радзівіламі адкрыты канфлікт на чале пасэсараў “нойбургскіх уладанняў”. Наколькі Багуслаў Незабытоўскі быў сур’ёзным супернікам і наколькі ўдала змагаўся з Радзівіламі вельмі добра паказваюць мянушкі, якімі ўзнагароджвалі яго Радзівілы: “пёс”, “непачцівы чалавек”, “шаленіца”, “бязбожнік”, “каналья” і г.д. Са словаў Ганны Радзівіл, Багуслаў Незабытоўскі “дзе не aberneца, шкодзіць мне ўсюды” [14, с.51].

Незабытоўскі быў вельмі папулярны сярод шляхты. Аб яго папулярнасці лепш за ўсё сведчыць выпадак на наваградскім сойміку (14–16 ліпеня 1733 г.), калі даведаўшыся аб намеры Міхала Казімера Радзівіла забіць на той момант прапойскага старосту Багуслава Незабытоўскага шляхта паўстала на баку апошняга. Незабытоўскі

паказаў сябе пад час гэтага сойміка выдатным прамоўцам, які здолеў аб’яднаць у справе абароны пасэсараў “нойбургскіх уладанняў” розныя групоўкі наваградскай шляхты. У выніку колькасна прыхільнікі Незабытоўскага пераўзышлі прыхільнікаў супрацьстаяўшых яму Міхала Казімера Радзівіла і вількаўскага старосты Юрыя Феліцыяна Сапегі і тыя нават былі вымушаны ратавацца ўцёкамі [15, с.41–60].

Гэты наваградскі соймік стаў асновай Варшаўскай канфедэрацыі праціўнікаў Станіслава Ляшчынскага, якая 5 кастрычніка 1733 г. абрала на трон Рэчы Паспалітай саксонскага электара Фрыдэрыка Аўгуста. Бескарапеўе, а фактычна грамадзянская вайна ў Рэчы Паспалітай пасля смерці Аўгуста II (1733–1736 г.) становіцца адной з прычынаў, якая дае

магчымасць пасэсарам “нойбургскіх уладанняў” ўдала супраціўляцца нясвіжскім Радзівілам. Пасэсары “нойбургскіх уладанняў” і Радзівілы змагаюцца супраць прыхільнікаў Ляшчынскага. Гэта не дае Радзівілам магчымасці адпомсціць Незабытоўскаму за паразу ў 1733 г. і адбираць з заставы маёнткі з “нойбургскіх уладанняў”: Прусы, Адкаловічы, Бялевічы і Стажыцы. Генеральны рэгіментары ВКЛ Міхал Вішнявецкі, які быў жанаты на сястры Гераніма Флярыяна і Міхала Казімера Радзівіла – Тэклі, нават быў вымушаны прызначыць Багуслава Незабытоўскага адным з віцэ-рэгіментарыяў.

Большасць пасэсараў за сваім лідарам Незабытоўскім падтрымлівае Аўгуста III і яны аказваюцца ў адным палітычным лагеры са сваімі ворагамі нясвіжскімі Радзівіламі. Адной з прычынаў такога выбару пасэсараў “нойбургскіх уладанняў” бачыцца тое, што большасць з іх была кальвіністамі. Неабходна звярнуць увагу на тое, што пратэстантаў ВКЛ на канвакацыйным сойме прадстаўлялі ашмянскі чашнік Тамаш Волан, чатырскі староста Ян Волан і няслухоўскі староста Аляксандар Воўк Ланеўскі [16, с.53]. Як бачна, асобы, што з’яўляліся пасэсарамі “нойбургскіх уладанняў”, пасля прыняцця па ініцыятыве прыхільнікаў

Гербовая печатка
Станіслава
Незабытоўскага,
падчашага калішскага,
еканома “нойбургскіх
уладанняў”, 1682 г.
8x9 мм [47, а.1 адв.]

Станіслава Ляшчынскага канвакацыйным соймам Рэчы Паспалітай пастаноў, якія абмяжоўвалі правы пратэстантаў, прынялі бок праціўнікаў Ляшчынскага.

Другой прычынай знаходжання пасэсараў “*нойбургскіх уладанняў*” разам з Радзівіламі у шэрагах прыхільнікаў Аўгуста III было ўмяшальніцтва замежных краінаў. Можна не сумнявацца, што пасэсары “*нойбургскіх уладанняў*” у 1733 г. атрымалі значныя фінансавыя сродкі ад расійскага, аўстрыйскага і саксонскага паслоў. Дастаткова прывесці прыклад, што наваградскі ваявода Мікалай Фаўстын Радзівіл павінен быў прывесці на элекцыйны сойм як мага больш шляхты. Значная частка яе была пасэсарамі “*нойбургскіх уладанняў*” з канфедэрацыі Наваградскага ваяводства на чале з Несялоўскім, Незабытоўскім, Тызенгаўзам. Для гэтага Радзівілу было выдаткована 10 000 дукатаў (6 000 выплацілі саксонскія паслы, а па 2 000 расійскі і аўстрыйскі паслы) [17, s.65].

Аднак былі і такія пасэсары “*нойбургскіх уладанняў*”, якія выступілі разам з большасцю шляхты ВКЛ у абарону выбару Станіслава Ляшчынскага. Проблема пасэсараў “*нойбургскіх уладанняў*” нават знайшла свой адбітак у пастанове Генеральнай канфедэрацыі ВКЛ у абароне выбару Станіслава Ляшчынскага 5 красавіка 1733 г. у Вільні. У акце канфедэрацыі асабліва падкрэслівалася, што абарону сваіх правоў, як пасэсараў гэтых уладанняў, маюць тыя “*якія не былі прыхільнікамі праціўнага боку*” [18, s.366]. Такім чынам, прыхільнікі Ляшчынскага выдатна арыентаваліся ў значнай ролі пасэсараў “*нойбургскіх уладанняў*” пры стварэнні канфедэрацыі, якая і выбрала каралём саксонскага электара Фрыдэрыка Аўгуста. Радзівілы, таксама, знаходзіліся сярод прыхільнікаў Аўгуста III. У такой сітуацыі прыхільнікі Ляшчынскага прынялі адзінае правільнае для сябе рашэнне: абараніць ад Радзівілаў толькі пасэсараў “*нойбургскіх уладанняў*”, якія не былі прыхільнікамі Аўгуста III.

Больш того, прыхільнікі Ляшчынскага, помсцячы Радзівілам, адмінілі падатак падымнага з усіх земскіх уладанняў у “*пактах канвентах*” Станіслава I, але пакінулі яго на “*нойбургскіх уладаннях*”. Як гэта недзіўна, але іх пазіцыя супала з пасэсарамі “*нойбургскіх уладанняў*”, якія падтрымалі Аўгуста III. Тыя, таксама, імкнуліся нашкодзіць Радзівілам і зрабіць для іх невыгодным валодаць “*нойбургскімі уладаннямі*” і толькі ўмяшальніцтва Міхала Казімера Радзівіла перашкодзіла гэтаму: “*у пактах канвентах Аўгуста III не дапусciў, хаця пратойскі староста таго сабе хацеў, але разам з земскімі ўладаннямі ад падымнага вызвалілі*” [19, k.20].

І надалей Радзівілы вельмі апасаліся дзеянасці Незабытоўскага. Жонка Міхала Казімера Радзівіла – Францішка Ўршуля, даведаўшыся аб смерці наваградскага кашталяна Антонія Аскеркі, паспяшыла паведаміць аб ёй мужу, просячы, каб пасада дасталася каму-небудзь з радзівілаўскіх прыхільнікаў, а лепш за ўсё – наваградскаму земскому суддзі Рдултоўскаму. Найгоршым варыянтам з наваградскай кашталяніяй было б, калі “*храні Божса, каб пратойскому старосце дасталася б, заўсёды бы мы мелі яўнага праціўніка нашым інтарэсам*” [20, k.77–78].

Багуслаў Незабытоўскі працягваў актыўную дзеянасць па ўсталяванню ўлады Аўгуста III у ВКЛ. Гэта не засталося па-за ўвагай караля і ён надае яму насуперак пазіцыі Радзівілаў урад наваградскага кашталяна. Незабытоўскі становіцца першым прадстаўніком свайго роду, які атрымаў сенатарскі ўрад. Акрамя таго, Незабытоўскі атрымоўвае наваградскую кашталянію пасля смерці Антонія Аскеркі, чым фактычна толькі падцвярджаецца, што ён заступіў памерлага ў лідарстве над пасэсарамі “*нойбургскіх уладанняў*”.

Яшчэ адным немалаважным фактам моцы руху пасэсараў “*нойбургскіх уладанняў*” была яго падтрымка з боку наваградскага ваяводы Мікалая Фаўстына Радзівіла, які доўгі час выступаў на баку пасэсараў супраць сваіх родзічаў з галіны нязвіжскіх ардынатаў. Прычынаў, як здаецца на першы погляд, такога дзіўнага супрацоўніцтва было некалькі. Па-першае, Мікалай Фаўстын меў спадзяванні атрымаць “*нойбургскія ўладанні*”. Па-другое, ў яго заставе знаходзіўся значны маёнтак Беліца з “*нойбургскіх уладанняў*” і ён, як і іншыя пасэсары, быў зацікаўлены ў захаванні ранейшых умоваў трывалення. Па-трэцяе, Незабытоўскі валодаў архівам, які тычыўся “*нойбургскіх уладанняў*” і таму ведаў аб адмове

бацькі Мікалая Фаўстына – Дамініка Радзівіла ад усіх сваіх правоў на “*нойбургскія ўладанні*” на карысць сваіх нясвіжскіх родзічаў. Такім чынам, атрымоўвалася, што пры пераходзе “*нойбургскіх ўладанняў*” да нясвіжскай галіны роду Радзівілаў Мікалай Фаўстын губляў на іх усе права і нават не меў правоў на Беліцу, якую трymаў ўжо шмат год [21, k.155]. Пачацвертае, Мікалай Фаўстын спадзяваўся атрымаць пасаду польнага гетмана ВКЛ. Згодна жа, каэквацыі (ураўненню правоў шляхты Княства са шляхтай Кароны) існавала забарона, каб прадстаўнікі аднаго роду адначасова займалі пасады вялікага і польнага гетманаў, канцлеру і падканцлеру, вялікага і надворнага маршалка. Атрымоўвалася, што Мікалай Фаўстын Радзівіл мог стаць польным гетманам ВКЛ толькі ў выпадку, калі ніводнага з вышэйпералічаных урадаў не будзе займаць Міхал Казімер Радзівіл. Менавіта, гэтым было выкліканы супрацьдзеянне Мікалая Фаўстына Радзівіла таму, каб Міхал Казімер Радзівіл атрымаў урад надворнага маршалка ВКЛ. Той жа ў сваю чаргу ўсімі сіламі супраціўляўся, каб Мікалай Фаўстын стаў польным гетманам ВКЛ [22, k.22–23].

Новае абвастрэнне канфлікту паміж Радзівіламі і пасэсарамі “*нойбургскіх ўладанняў*” пачалося ў 1737 г. Выкліканы яно было як далейшым наступам Радзівілаў на пазіцыі пасэсараў “*нойбургскіх ўладанняў*”, так і фактычным зрывам дамовы паміж Радзівіламі і рэйнскім электарам аб шлюбе Гераніма Флярыяна і Францішкі. Падчас свайго візіту ў Мангейм Геранім Флярыян паказаў усе свае недахопы, што пераканала рэйнскага электара пераглядзець дамову з Радзівіламі. Можна меркаваць, што на рашэнне Карабля Філіпа аказала ўплыў і дзейнасць Незабытоўскага, які контактуваў з рэйнскім электарам [14, s.51]. У выніку Карабль Філіп прыняў рашэнне адмовіцца ад шлюбу паміж Геранімам Флярыянам і яго дачкой Францішкай. Больш того, прапанаваў Радзівілам новыя, завышаныя ўмовы выкупу “*нойбургскіх ўладанняў*” [14, s.45–46]. Рэйнскі электар разлічваў на больш прыдатную партню для сваіх унучак, якія, як уладальніцы “*нойбургскіх ўладанняў*”, маглі зацікаўіць прадстаўнікоў вядучых родаў Еўропы.

Дзяянні рэйнскага электара азначалі фактычны разрыў ранейшых дамоваў з Радзівіламі [6, s.129]. Было зразумела, што калі Радзівілы паспрабуюць заняць уладанні сілай на падставе невыканання Караблем Філіпам ранейшай дамовы, то супраць іх выступіць шырокая кааліцыя з Сапегаў, Агінскіх, Пацеяў, Чартарыйскіх і пасэсараў “*нойбургскіх ўладанняў*”. Больш того, гэтая кааліцыя магла карыстацца і падтрымкай караблеўскага двара, які не быў зацікаўлены ў далейшым узмацненні Радзівілаў. У гэтай сітуацыі Радзівілы прымяюць рашэнне дамагчыся трывунальскай пастановы аб прызнані сапраўднасці варшаўскага запісу, што зрабіла бы іх уладальнікамі “*нойбургскіх ўладанняў*”.

Радзівілы палохалі рэйнскага электара, што маюць запіс Багуслава Радзівіла, які “*зацьверджаны трывунальскім дэкрэтам. Тады тых княстваў і графстваў нават пекла нам вырваць няможа*” [6, s.130]. У выніку Трыбунал ВКЛ 1737 г. прыняў патрэбнае Радзівілам рашэнне прызнаўшы варшаўскі запіс Багуслава Радзівіла на карысць нясвіжскіх родзічаў. Безумоўна, што найбольшую незадаволенасць такое рашэнне выклікала ў шэрагах пасэсараў “*нойбургскіх ўладанняў*”, якія гублялі апошнюю абарону ў выглядзе рэйнскага электара перад нясвіжскімі Радзівіламі. Ганна з Сангушкаў Радзівіл разумела, якія значныя перашкоды стаяць на шляху прызнання спадчыннымі для нясвіжскіх Радзівілаў “*нойбургскіх ўладанняў*”, і таму працягвала перамовы з рэйнскім электарам [14, s.47].

Незабытоўскі пераходзіць у наступ і пад час сойма Рэчы Паспалітай 1738 г., і адразу пасля яго: “*калі рассейваў на цэлы сойм непачцівыя калоны на наша імя. Ужо па нашым выездзе з Варшавы смеў узяць аўдыенцыю ў караля і распавядадаць, што губа подная дазволіла, а ў канцы падаў мемарыял поўны калонаў, як бы ваши дзед да фабрикацыі варшаўскага запісу ў асобе князя Багуслава прывёў да гроду іншую асобу і аддаў каралю самі арыгіналы варшаўскага запісу і праціўныя таму запісу дакументы, прапаноўваў і раіў Пану наезды і дыспазіцыі тых уладанняў супраць усялякаму праву*” [23, k.17]. На караблеўскім двары непрыязна ставіліся да планаў Радзівілаў у адносінах пасэсараў “*нойбургскіх ўладанняў*”, бо не хацелі магчымага абвастрэння і стварэння канфедэрациі супраць Радзівілаў [14, s.49]. Такім чынам, становіўся зразумелым план Незабытоўскага, які з

дапамогай карала я спадзяваўся вырваць “нойбургскія ўладанні” з рук нясвіжскіх Радзівілаў, пацьвердзіўшы права на іх унучак рэйнскага электара.

Больш таго, як лічыла Ганна з Сангушкаў Радзівіл Незабытоўскі і кальвіністы спецыяльна распаўсюдзілі чуткі, што рэйнскі электар мяркуе выдаць сваю ўнучку замуж за прускага прынца, каб утрымаць “нойбургскія ўладанні” і вырашыць на сваю карысць спрэчку з прускім каралём аб княствах Юліх і Берг [24, k.240–241]. Гэта дало бы пасэсарам “нойбургскіх уладанняў” адначасова пратэкцыю як рэйнскага электара, так і прускага карала.

Напэўна, разлічваў Незабытоўскі на дапамогу і іншых магнацкіх родаў. Ганна Радзівіл увогуле лічыла, што Незабытоўскі так смела дзейнічае толькі з-за падтрымкі іншых магнацкіх родаў: “непадобна, каб той бязбожны чалавек сам самастойна столькі меў адвалі” [23, k.18]. Самая ж Ганна Радзівіл і паказвае каго падазрае ў спрыянні Незабытоўскому і пасэсарам “нойбургскіх уладанняў”. На яе погляд перад Трыбуналам ВКЛ 1739 г. больш трэба турбавацца аб выніках соймікаў у Мазыры, Воршы і Горадні, бо “то ў іх запланавана Масальскага маршалкам зрабіць” [23, k.19]. Масальскі быў звязаны з Сапегамі і таму не было нічога дзіўнага, што на Трыбунале ВКЛ 1739 г. спадзяваўся на дапамогу Сапегаў і праводзіў у гэтай справе перамовы [25, k.104].

Незабытоўскі не мог адзін супрацьстаяць Радзівілам і таму імкнуўся любымі спосабамі ўцягнуць у справу аб уласнасці “нойбургскіх уладанняў” каралеўскі двор: “распусціў у Дрэздэне плёткі, што канфедэрацыя пачынаецца супраць мяне аб нойбургскія ўладанні” [14, s.51]. Выглядае, што менавіта пагроза канфедэрацыі павінна была прымусіць каралеўскі двор умяшацца. Праўда, незалежна ад рашэння каралеўскага двара Незабытоўскі бачыў адзіны выхад у стварэнні канфедэрацыі, якая павінна была выступіць супраць дзейнасці Радзівілаў у “нойбургскіх уладаннях”: “У інтарэсе Незабытоўскага ўжо прошлай поштай пісаў да Вашай Княскай Мосці маткі і Дабрадзейкі, што ад трыбунальскіх патронаў пачуў аб збіранні шляхты, то пэўна, што збіраў і ўжо сабе абраў быў дзвух ротмістраў Даніэля Вайніловіча … і [той] ўжо гроши ўзяў на гэта і, калі да яго пасылаў, то адказаў, што, калі ўжо тое распачаў і гроши ўзяў, то мусіць утрымаць [слова]. Другога Шкуржалаўскага. Да якога, калі паслаў, зараз кінуў і ўжо не збіраў шляхты і тады той шаленіца [Багуслаў Незабытоўскі – А.М.] памёр. Зараз не ведаю, калі экзекутар Алендскі не будзе дурыць галавы. Той, што ў Варшаве брахаў. Што на тыя пасквілі, што да Варшавы дасланы, то як няслушныя, то не маеш абы чым пісаць толькі добра можна даведацца абы чым той паганскі сын думаў, але Пан Бог пакараў за непраўнасці яго” [26, k.45–47]. Атрымоўваеца, што стварэнню канфедэрацыі супраць Радзівілаў перашкодзіла толькі смерць Незабытоўскага. Менавіта для будучай канфедэрацыі ён і распаўсюджаў у Варшаве на каралеўскім двары інфармацыю абы яе прычыне – незаконным валоданні Радзівіламі “нойбургскімі ўладаннямі”.

Радзівілам удалося супрацьдзейнічаць планам Незабытоўскага на каралеўскім двары і нават перайсці ў атаку ў Трыбунале ВКЛ: “глупаму сенатару абвяшчэнне на Прусы і Бялевічы пайшло, вельмі задаволены, а прынайменей мінімальна навучыцца розуму, што ў двара, то ўжо хвала Богу яго знаюць” [27, k.8]. Міхал Казімер Радзівіл вельмі сур’ёзна падыйшоў да разгляду справы з Незабытоўскім. Ён запрасіў да Няхневічаў трыбунальскіх дэпутатаў, якіх частаваў і пераконваў падтрымаць у судовай справе з Незабытоўскім. Галоўным, што павінна было гарантаваць Радзівілам счастлівае вырашэнне спрэчкі, была падтрымка віленскага ваяводы і вялікага гетмана ВКЛ Міхала Вішнявецкага. Ганна Радзівіл спадзявалася, што дапамога Вішнявецкага дапаможа, бо “непрыгожа было б, каб той бязбожны Незабытоўскі, які такія страшныя калоны на фамілію нашу ліе, абыднаўшыся з іншымі вашага дому непрыяцелямі, меў узяць перавагу і паказаць нашу слабасць перад светам” [23, k.17].

Вялікія апасенні ў Ганны Радзівіл выклікала думка, што Незабытоўскі сам можа старацца стаць дэпутатам, а надалей магчыма і трыбунальскім маршалкам. І Міхалу Казімеру Радзівілу нават некалькі разоў прыходзілася яе супакойваць: “Незабытоўскі і на таго маю вока, калі ў Мазыры не стане, а не ў Рэчыцкім” [28, k.24]. І зноў: “Аб Мазыры і Рэчыцы

турбавацца ня трэба, бо там ёсць пэўны, што ніводны з Іхмасцяў непрыязных там не памесціца і суплікую Вашай Княскай Мосці, каб так моцна не турбавалася, а здароўе сваё для нас шанавала” [29, k.15]. Праз тыдзень упэўніваў у той жа справе: “*За Мазыр, Рэчыцу і Оришу ўтэўніваю, што там той балван не праскочыць*” [30, k.20].

Усё скончылася ўдала для Радзівілаў на дэпутацкіх сойміках на Трыбунал ВКЛ 1739 г.: “*тую каналію Незабытоўскага апасацца ня трэба, бо той трывунал, спадзяюся, што будзе добры*” [29, k.16]. Саюзнік Незабытоўскага віленскі каад’ютар Юры Станіслаў Сапега здрадзіў і распавёў аб планах пасэсараў “*найбургскіх уладанняў*” Ганне з Сангушкаў Радзівіл, а таксама паабяцаў дапамогу на дэпутацкіх сойміках [2, c.18]. У выніку Міхал Казімер Радзівіл задаволена заўважаў, што “*нашия інтарэсы разумею, што добра пойдуць, бо шмат дэпутатаў сталі нашымі прыяцелямі, як і рэгестр пасылаю і чакаю рэзалюцыі ад Вашай Княскай Мосці каго маршалкам утрымаць. Справа з Незабытоўскім і тымі спадзяюся, што добра пойдзе*” [31, k.30]. Сапраўды, даволі хутка Міхал Казімер Радзівіл атрымаў патрэбныя судовыя рашэнні ў Трыбунале ВКЛ у справах з Незабытоўскім і Салагубавай [32, k.34]. Яшчэ большае задавальненне выклікала навіна аб тым, што стан здароўя Незабытоўскага пагоршыўся і ён знаходзіцца пры смерці: “*Той непачцівы чалавек наваградскі кашталян ужо пры смерці якога [смерці – А.М.] толькі гадзіны чакаем. Сам пан Бог пакараў за нашу крываўду*” [33, k.11].

29 сакавіка 1739 г. памірае наваградскі кашталян Багуслаў Незабытоўскі. Яго папулярнасць сярод пасэсараў “*найбургскіх уладанняў*” шмат у чым тлумачыцца тым, што ён, як і большасць пасэсараў, быў скрытым кальвіністам. Таму выклікае сумнёў сцвярджэнне польскага даследчыка В.Крыегсайсэна, што фінансавыя канфлікты сына Станіслава Незабытоўскага (цэльскага старосты Стэфана) і ўнука Багуслава з’яўляліся працэсам аддалення Незабытоўскіх ад пратэстантаў. Сам жа польскі гісторык у наступным сказе сцвярджае, што той жа Стэфан да канца жыцця (1752 г.) заставаўся верным пратэстантызму. Выказвае слушнае меркаванне, што Багуслаў перайшоў у каталіцызм для атрымання наваградскай кашталяніі, але немагчыма пагадзіцца з В.Крыегсайсэнам, што пры гэтым ён цалкам парваў стасункі з пратэстанцкай царквой [10, s.136–137]. Менавіта пратэстанцкая шляхта складала аснову руху пасэсараў “*найбургскіх уладанняў*”. Шмат хто з іх атрымаў гэтыя ўладанні яшчэ ад Багуслава Радзівіла. Пратэкцыйная палітыка Людвікі Карапіны да пратэстантаў толькі павялічыла колькасць пасэсараў-пратэстантаў. Цалкам натуральна, што рух пасэсараў “*найбургскіх уладанняў*” узнікаў чалавек, які сам быў скрытым кальвіністам.

Аб яго веравызнанні яскрава сведчаць апошнія гадзіны яго жыцця ў апісанні Францішкі Ўршулі Радзівіл: “*Сапраўды, як жыў бязбожна, так і памёр, не пажадаў сябе падрыхтаваць ці паспавядыцца, толькі да смерці кальвінскія пацеры прамаўляю. Нават загадаў сябе хаваць у капліцы ў Грозаве паміж кальвінамі – патрэднікамі сваімі, а за душу толькі сто талераў прызначыў, іншым жа фаварытам – па дванаццаць ды па шэсць тысяч*” [34, c.354].

Смерць Незабытоўскага не прыпыніла рэалізацыю распрацаваных ім планаў: “*у Львове, калі камбінаваў з сандамірскім ваяводай, хадзіў [наваградскі ваявода Мікалай Фаўстын Радзівіл] там да яго заўсёды ад мяне з пратановамі і выказаў перад ім з Слуцкім інтарэсам і паказаў дакумент забыўшыся з кім размаўляў, а там ёсць меркаванне, што не ажаніўшыся мой брат не можа быць уладальнікам Случчыны і то бачу план Незабытоўскага. Для таго, Ваша Мосць Княжна Дабрадзейка, трэба ў тым інфармаваць Пана Чарнецкага, то ведаю, што ў Мангейме будуць тыя пункты на плошчы*” [35, k.14–15]. Больш таго, іншыя ворагі Радзівілаў услед за Незабытоўскім пачалі даносіць да рэйнскага электара дакументы, што Радзівілы не маюць правоў называцца ўладальнікамі “*найбургскіх уладанняў*”. А сандамірскі ваявода Ян Тарло палохаў Радзівілаў, што ад імя каралеўскага двара перамовы аб перадачы “*найбургскіх уладанняў*” у заставу каралю ў Мангейме праводзіў ольштынскі старosta Любамірскі [36, k.54].

Як недзіўна, але смерць Незабытоўскага толькі пагоршыла для Радзівілаў магчымасць хуткага вяртання ададзеных у заставу ўладанняў: “*Незабытоўскі памёр і трэба апасацца,*

каб той дэкрэт не адмянілі, бо жонку непазвалі і ў дэкрэце з ёй не расправіліся, толькі з мужам. Для чаго трэба апасацца, каб сваімі запісамі не шкодзіла, бо разумею, што яна сама шукаць будзе пратэкцыі, каб крэдыторы не разабралі сумы. ...У той справе Пшэздзеўскі будзе злы, калі той бяздушнік Алендскага зрабіў экзекутарам тэстаменту, які праз Салагуба будзе мець да Пшэздзеўскага доступ” [37, k.38]. Нягледзячы на разыходжанні з апякунамі ўдава па наваградскім кашталяне Марыяна Ажахоўская працягвала аспрэчваць “варшаўскі запіс” Багуслава Радзівіла і адпаведна правы Радзівілаў на “нойбургскія уладанні”. Яна падарожнічала па ўсёй Рэчы Паспалітай і на падставе падрыхтаваных раней Багуславам Незабытоўскім папераў інфармавала магнатаў і шляхту аб фальсіфікацыі варшаўскага запісу [38, k.162–163]. Працягваў цікавіцца ў яе інтэрэсах і каралеўскі двор [39, k.7–8].

Апошнім фактычным кіраўніком пасэсараў “нойбургскіх уладанняў” з’яўляўся ўплывовы сярод ваўкавыскай шляхты мясцовы павятовы маршалак Стэфан Алендскі¹¹. Ён паходзіў з кальвінскага роду Алендскіх. Яго бацька Багуслаў у 1701 г. пасля бітвы пад Алькенікамі быў прызначаны сканфедэраванай шляхтай генеральным эканомам “нойбургскіх уладанняў” [40, s.798]. Гэтая пасада зблізіла яго з прызначаным Людвікам Карапінай эканомам Станіславам Незабытоўскім. Яшчэ больш узмацніла іх супрацоўніцтва жаніцьба Багуслава на дачцы Станіслава Незабытоўскага – Зоф’і. Род Алендскіх разбагацей, трymаючы ў заставе “нойбургскія уладанні”. Сам Стэфан не з’яўляўся эканомам “нойбургскіх уладанняў”, але працягваў трymаць ў заставе некаторыя маёнткі.

Стэфан Алендскі быў ахрышчаны ў пратэстанцкім зборы ў Мачульне (паводле В.Крыегайсена) ці Вільні (паводле В.Шчыгельскага і З.Зялінскай) [10, s.248; 40, s.798]. Выклікае сумненне, што да канца жыцця ён заставаўся пратэстантам. Выдаецца слушным меркаванне В.Крыегайсена, што найпазней перад 1738 г. Стэфан перайшоў у каталіцызм. Менавіта таму, на соймах 1738, 1748, 1752, 1761 г. не было ніякіх пратэстацый супраць яго пасольства на соймы Рэчы Паспалітай [10, s.248–249]. Напэўна, як і Багуслаў Незабытоўскі, ён заставаўся скрытым кальвіністам.

Алендскі паказаў сябе, як адзін з лідэраў пасэсараў “нойбургскіх уладанняў”, пад час сойму Рэчы Паспалітай 1738 г. Тады ён выступіў супраць палітыкі Радзівілаў у “нойбургскіх уладаннях”, якія “радавітую шляхту тых жа нойбургскіх уладанняў ... натуральных спадчынікаў каля ста гадоў ... без вяртання сумы арэнды” выганяюць [41, k.1]. Абвінаваці Радзівілаў у tym, што яны замяняюць пасэсараў у “нойбургскіх уладаннях” жыдамі [42, s.191]. Асабліва падкрэсліваў, што Ганна Радзівіл праз свайго генеральнага эканома Шмуйлу Іцкавіча ў “нойбургскіх уладаннях” эксплуатуе хрысціянскіх падданых [3, c.121–122]. Больш того, пагражаяў, што калі сойм не прыме пастанову супраць дзейнасці Радзівілаў у “нойбургскіх уладаннях”, то сарве соймавыя пасяджэнні і толькі ўмяшальніцтва каралеўскага двара і іншых магнацкіх родаў пераканала Алендскага не зрываць сойм [42, s.191–192].

Адной з галоўных заслугаў Алендскага ў абароне пасэсараў “нойбургскіх уладанняў” было ўсталяванне супрацоўніцтва з іншымі магнацкімі родамі ВКЛ, якія і аказалі дапамогу яму і ўдаве Багуслава Фелікса Незабытоўскага – Марыяне з Ажахоўскіх. Нягледзячы на гэта, Радзівілы ў 1739 г. выйгралі ў Трыбунале ВКЛ судовыя справы з Багуславам Незабытоўскім і Стэфанам Алендскім [43, k.59]. 23 красавіка 1740 г. у дзень сканчэння контракту аб заставе падчашы ВКЛ Геранім Флярыян Радзівіл з дапамогай зброі вярнуў сабе Стажынкі і Рудзіцы. Ваўкавыскі маршалак не збіраўся адступаць і накіраваў ліст да шляхты на пасольскія соймікі 1740 г. У іх ён прасіў, каб шляхта падтримала пасэсараў “нойбургскіх уладанняў”. Адначасова выступаў супраць Анны з Сангушкай Радзівіл, якая выганяе радавітую шляхту “нойбургскіх уладанняў” і аддае гэтыя ўладанні ў арэнду жыдам [44, s.39]. Радзівілы праз сваіх шляхецкіх кліентаў спрабавалі перашкодзіць абраниню пасламі прыхільнікаў Стэфана Алендскага і ўключэнню дадзенага пункту ў соймікавыя інструкцыі. Радзівілаўскія прыхільнікі па гэтай прычыне сарвалі ваўкавыскі соймік. Яны абвінавачвалі, што ім не

¹¹ Падрабязней аб ім, гл.: Мацук А. Стэфан Алендскі – лідэр ваўкавыскай шляхты сярэдзіны XVIII ст. (у друку).

давалі выступіць на сойміку, пагражаючы смерцю, а калі яны выйшлі з пратэстыяй, то іх “з дабытымі шаблямі наганялі” [45, а.1729–1730].

Прамова Алендскага трапіла на прыдатную глебу і шляхта заносіла ў свае інструкцыі пратэсты супраць аддачы шляхтай уладанняў у арэнду жыдам [44, с.38]. Нягледзячы на супрадзеянне радзівілаўскіх кліентаў, яшчэ некаторыя соймікі ВКЛ уключылі ў інструкцыі сваім паслам пункты ў падтрымку Стэфана Алендскага і іншых пасэсараў “нойбургскіх уладанняў”. Гэта дало магчымасць Алендскаму паехаць у Варшаву на сойм для абароны сваіх правоў [40, с.798]. Тым больш, што яго цясцёва Канстанцыя Салагуб, атрымаўшы ад Марыяны Незабытоўскай паперы, якія ставілі пад сумненне праваў Радзівілаў на застаўленыя ўладанні, даволі ўдала абаранялася ў Трыбунале ВКЛ [46, к.252].

Дапамагаў Алендскаму і канфлікт Радзівілаў з іншымі магнацкамі родамі ВКЛ Сапегамі і Масальскімі. Праціўнікаў Радзівілаў падтрымала і прыдворная партыя Чартарыйскіх. На выбарах у Трыбунал ВКЛ 1741 г. перамаглі Сапегі і трыванальскім маршалкам быў абраны Міхал Масальскі. Гэта вымусіла Радзівілаў пайсці на кампраміс. У выніку Алендскі і ўдава Багуслава Незабытоўскага – Марыяна з Ажахоўскіх – пры падтрымцы Чартарыйскіх заключылі даволі выгодныя дамовы з Радзівіламі [2, с.20].

Такім чынам, скончылася барацьба паміж Радзівіламі і пасэсарамі “нойбургскіх уладанняў”, якая на працягу з 1732 па 1741 г. аказвала значны ўплыў на ўнутрыпалітычную сітуацыю ў ВКЛ. Прchyнай канфлікту было імкненне Радзівілаў змяніць умовы заставы для шляхты-пасэсараў “нойбургскіх уладанняў”. Тыя карысталіся тым, што ўладаром “нойбургскіх уладанняў” заставаўся рэйнскі электар Караль Філіп і таму аспрэчвалі праваў Радзівілаў. Пасэсары “нойбургскіх уладанняў” здолелі такі працяглы час супрацьстаяць Радзівілам, дзякуючы некалькім фактарам:

- перамена пазіцыі рэйнскага электара Карала Філіпа, які перадумаў выдаваць сваю ўнучку замуж за Гераніма Флярыяна Радзівіла. Такім чынам, ён заставаўся ўладальнікам “нойбургскіх уладанняў”, а Радзівілы былі толькі іх застаўнікамі;
- падтрымка іншых магнацкіх родаў, якія супрацьстаялі Радзівілам ва ўнутрыпалітычным жыцці Княства (Сапегі, Масальскія, Салагубы, Чартарыйскія);
- пратэцыя замежных краін (у першую чаргу Пруссіі), да якіх пасэсары звярталіся па дапамогу;
- спрыянне руху каралеўскага двара, які аднак не рашыўся на адкрытае ўмяшальніцтва ў канфлікт пасэсараў “нойбургскіх уладанняў” і Радзівілаў.

На чале руху пасэсараў “нойбургскіх уладанняў” знаходзіліся выдатныя праціўнікі сярэдняй шляхты – наваградскі кашталян Антоні Аскерка, прапойскі староста, а потым і наваградскі кашталян Багуслаў Незабытоўскі і ваўкавыскі маршалак Стэфан Алендскі. Менавіта, яны здолелі ўцягнуць у канфлікт з Радзівіламі на баку пасэсараў “нойбургскіх уладанняў” рэйнскага электара, прускага караля, каралеўскі двор і розныя магнацкія роды. У выніку Радзівілы напалоханыя такім моцным супрацьстаяннем былі вымушаны пайсці на саступкі. Зацягнуты канфлікт з пасэсарамі “нойбургскіх уладанняў” стаў адной з прычынаў аслаблення пазіцыі Радзівілаў ва ўнутрыпалітычным жыцці ВКЛ.

Літаратура і крыніцы:

1. Мацук А. Род Радзівілаў ва ўнутрапалітычным жыцці ВКЛ у 20-х–пачатку 30-х гг. XVIII ст.// Вестник Полоцкого государственного университета. Гуманитарные науки.– 2005.– №1.– С.27–32.
2. Мацук А. Радзівілы і справа аб “нойбургскіх ўладаннях” (1730–1740-я гады).// БГЧ.– 2005.– №3.– С.15–21.
3. Мацук А. Взаимоотношение Радзивиллов и шляхты с евреями-арендаторами в 30-ые годы XVIII ст.// Материалы XII Ежегодной Международной Междисциплинарной конференции по иудаике.– Москва, 2005.– Ч.2.– С.116–125.
4. Radziwiłł Bogusław. Autobiografia./ Opr. T.Wasilewski.– Warszawa, 1979.

5. Мацук А. Нойбургскія маёнткі.// Вялікае княства Літоўскае: Энцыклапедыя ў 2 т.– Мн.: БелЭн, 2006.– Т.2.– С.363–366.
6. Lesiński J. Spory o dobra neuburskie.// *Miscellanea Historico-Archivistica*.–1996.– Т.6.
7. Kamiński A. Polska a Brandenburgia-Prusy w drugiej połowie XVII wieku. Dzieje polityczne.– Poznań, 2002.
8. Szczygielski W. Oskierka Antoni.// PSB.– Warszawa, Wrocław, Kraków, Gdańsk, 1980.– Т.XXIV/2.– Zeszyt 101.
9. LMAB, f.17, b.19.
10. Kriegseisen W. Ewangelicy polscy i litewscy w epoce saskiej.– Warszawa, 1996.
11. AGAD, AR, dz.V, 10470, B.Niezabytowski do A.Radziwiłłowej, Wilno, 09.05.1732.
12. LMAB, f.139, b.4721, K.Urbanowicz do A.K.Sapiehy, Mińsk, 17.12.1729.
13. AGAD, AR, dz.V, 10470, B.Niezabytowski do A.Radziwiłłowej, Hrozow, 01.11.1732.
14. Karkucińska W. Anna z Sanguszków Radziwiłłowa.– Warszawa, 2000.
15. Macuk A. Szlachta województwa nowogródzkiego wobec elekcji Stanisława Leszczyńskiego i Augusta III w 1733 roku.// *Przegląd Historyczny*.– 2005.– Zeszyt 1.– S.41–60.
16. Dygdała J. Kwestia dysydencka w Rzeczypospolitej doby bezkrólewia 1733 roku.// *Zapiski historyczne*.– 1997.– Т.LXII.– Zeszyt 4.
17. Dygdała J. Saskie próby infiltracji środowisk szlacheckich podczas bezkrólewia w 1733 roku.// *Kwartalnik Historyczny*.– Rocznik CX.– 2003.– Zeszyt 4.
18. Akta zjazdów stanów Wielkiego Księstwa Litewskiego. Okresy bezkrólewi (1572–1576, 1586–1587, 1632, 1648, 1696–1697, 1706–1709, 1733–1735, 1763–1764).// Opr. H.Lulewicz.– Warszawa, 2006.– Т.I.– 437 s.
19. AGAD, AR, dz.IV, teka 29, koperta 301, M.K:Radziwiłł do Białozora stolnika upickiego, Kraków, 26.01.1734.
20. AGAD, AR, dz.IV, teka 42, koperta 660, U.F.Radziwiłłowa do M.K.Radziwiłła, b.m., 09.09.1734.
21. AGAD, AR, dz.IV, teka 45, koperta 628, A.Radziwiłłowa do M.K.Radziwiłła, Słuck, 26.03.1741.
22. AGAD, AR, dz.IV, teka 29, koperta 401, M.K.Radziwiłł do A.Białozora, Kraków, 26.01.1734.
23. AGAD, AR, dz.V, teka 45, koperta 627, A.Radziwiłłowa do H.Radziwiłła, Biała, 15.01.1739.
24. AGAD, AR, dz.IV, teka 44, koperta 626, A.Radziwiłłowna do M.K.Radziwiłła, Biała, 23.08.1738.
25. AGAD, Archiwum Roski, t.II, LVI/7, M.A.Sapieha do J.F.Sapiehy, Czerlona, 03.01.1739.
26. AGAD, AR, dz.IV, teka 29, koperta 411, M.K.Radziwiłł do A.Radziwiłłowej, Nieśwież, 05.04.1739.
27. AGAD, AR, dz.IV, teka 29, koperta 409, M.K.Radziwiłł do A.Radziwiłłowej, Gdańsk, 16.11.1738.
28. AGAD, AR, dz.IV, teka 29, koperta 409, M.K.Radziwiłł do A.Radziwiłłowej, Nieśwież, 24.12.1738.
29. AGAD, AR, dz.IV, teka 29, koperta 411, M.K.Radziwiłł do A.Radziwiłłowej, Kleck, 18.01.1739.
30. AGAD, AR, dz.IV, teka 29, koperta 411, M.K.Radziwiłł do A.Radziwiłłowej, Łachwa, 25.01.1739.
31. AGAD, AR, dz.IV, teka 29, koperta 411, M.K.Radziwiłł do A.Radziwiłłowej, Stepań, 23.02.1739.
32. AGAD, AR, dz.IV, teka 29, koperta 411, M.K.Radziwiłł do A.Radziwiłłowej, Łachwa, 03.03.1739.
33. AGAD, AR, dz.IV, teka 29, koperta 410, M.K.Radziwiłł do A.Radziwiłłowej, Nieśwież, 19.03.1738.
34. Радзівіл Францішак Уршуля. Выбраныя творы.– Мн.: Беларускі кнігазбор, 2003.– 448 с.
35. AGAD, AR, dz.IV, teka 30, koperta 414, M.K.Radziwiłł do A.Radziwiłłowej, Nieśwież, 25.04.1740.
36. AGAD, AR, dz.IV, teka 30, koperta 414, M.K.Radziwiłł do A.Radziwiłłowej, Lwów, 06.07.1740.
37. AGAD, AR, dz.IV, teka 29, koperta 411, M.K.Radziwiłł do A.Radziwiłłowej, Nieśwież, 26.03.1739.
38. AGAD, AR, dz.IV, teka 45, koperta 627, A.Radziwiłłowa do M.K.Radziwiłła, Biała, 09.09.1739.
39. AGAD, AR, dz.IV, teka 29, koperta 412, M.K:Radziwiłł do A.Radziwiłłowej, Słonim, 29.04.1739.
40. Szczygielski W., Zielińska Z. Olejdzki Stefan.// PSB.– Warszawa, Wrocław, Kraków, Gdańsk, 1978.– Т.XXIII/4.– Zeszyt 4.
41. AGAD, AR, dz.XXIII, teka 122, plik 6.
42. Palkij H. Sejm 1736 і 1738 roku. U początków nowej sytuacji politycznej w Rzeczypospolitej.– Kraków, 2000.
43. AGAD, AR, dz.IV, teka 45, koperta 627, A.Radziwiłłowa do M.K.Radziwiłła, Biała, 09.03.1739.
44. Zielińska T. Kariera i upadek żydowskiego potentata w dobrach radziwiłłowskich w XVIII wieku.// *Kwartalnik historyczny*.– 1991.– Т.98.– Zeszyt 3.
45. НГАБ у Менску, ф.1710, вол.1, спр.12.
46. AGAD, AR, dz.IV, teka 45, koperta 627, A.Radziwiłłowa do J.F.Sapiehy, Biała, 02.03.1740.
47. НГАБ у Горадні, ф.1663, вол.1, спр.4104 (пячатка: выразаная ў аркушы кустодзея).

Андрэй Мацук (Менск).

Лацінскія пахавальныя інскрыпцыі XVII ст. у Бернардынскім касцёле Горадні.

Горадзенскі касцёл і кляштар бернардынаў быў збудаваны ў 1615–1617 г., спалены ў 1656 і адбудаваны ў 1680-х. “Хроніка бернардынаў” (“Chronologia ordinis Fratrum Minorum de Observantia Provinciae Minoris Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae”), складзеная на

падставе розных кляштарных архіўных дакументаў айцом Тамашом Дыгонам у 1656 г., змяшчае тэксты 7 пахавальных інскрыпцыяў¹², якія знаходзіліся ў касцёле перад пажарам [1, s.315–332].

Надпісы былі зробленыя на камяні (мармуровых табліцах – 2) ці тканіне (харугвах – 5). Яны былі прысвечаныя славутым гарадзенцам фундатарам касцёла – слáўным шляхцічам, якія памерлі або былі пахаваныя ў гэтым касцёле. Тэксты ўслáўляюць Яна Ўладзіслава Аляксандровіча, Уладзіслава Казімера Гяшкоўскага, Яна Жаліўскага, Яна Ліпскага, Аляксандра Масальскага, Андрэя Станіслава Сапегу, Георгія Сцыпіёна дэль Кампа. Яны датуюцца 1614–1646 г. Зроблены на лацінскай мове.

Звычай рабіць пахаванні у касцёлах вельмі стары (яшчэ ў 1230 г. біскуп Нанкер забараніў хаваць у касцёлах свецкіх людзей без атрымання асаблівой згоды, ён жа зрабіў і выключэнні для фундатараў касцёлаў і магнатаў) [2, s.150]. У гарадзенскіх бернардынаў былі крыпты для пахавання братоў і свецкіх. Крыпта братоў знаходзіліся “*a fronte Minoris Chori, ex parte sinistra penes scabella Hebdomadarii et Cantoris..., et Lapide Marmoreo insignito*” (“перед меншым хорам, у левай частцы каля крэсла гэбдамадарыя, і была пазначана мармуровым камянём”) [3, k.257; 4, s.93–107, 104]. Былі таксама многія пахаванні свецкіх: “...in hac Domo Dei plures reperiantur Criptae ... in Dno mortalibus alias sepulchra, Ex his autem quaedam suis Epitaphiis Dnos et Fundatores suos indigitant, quaedam ... ignotorum Nominum etiam ipsa tamen ignota” (“...у гэтым доме Божым знайдуцца многія крыпты памёршых у Госпадзе, інакш – магілы. З іх жа некаторыя ў сваіх эпітафіях паноў і фундатараў сваіх прызываюць, іншыя ж невядомых імёнаў і самія застаюцца невядомымі”) [4, s.103–104].

Звычай выкарыстоўваць харугвы ў якасці пахавальных помнікаў быў вельмі папулярны на працягу гісторыі Рэчы Паспалітай (найбольш – у XVII ст.) [5, s.237]. Спачатку ён тычыўся толькі вайскоўцаў, але “*напэўна, яшчэ да канца XVI ст. ... распаўся ѿдзіцца на ўсе станы*” [6, s.82]. Вельмі часта харугва была першай або і адзінай формай помніку. Яны былі часткай пахавальнага рытуалу (ужо з XIV ст.) [7, s.114], а потым вешаліся ў касцёлах і капліцах. Калі дазвалялі сродкі, пазней рабіліся каменныя помнікі, або аднаўляліся старыя харугвы. “*Старопольская энцыклапедыя*” кажа, што “*над магілай жаўнеру вешалі харугвы з выявамі бюсту памерлага, часта з найкаштоўнейшых матэрыйялаў; яны віселі густа ў касцёлах, становіліся ахвярамі крадзяжсоў; labaria funebria віселі ў касцёле, а т.зв. канклузій, таксама нібыта labaria, з друкаванымі на іх сантэнцыямі і інфармацыяй аб памерлым, у хатній капліцы*” [8, s.7]. Такім парадкам, на надмагільных харугвах звычайна была выява памерлага і панегірычная інскрыпцыя (або толькі тэкст). На жаль, у сувязі з нетрываласцю матэрыйялу да нашага часу захаваліся толькі адзінкі такіх харугваў, тым больш важнымі ёсць усялякія крыніцы з інфармацыяй аб іх.

Бернардыны былі ордэнам, які асабліва падтрымліваў звычай трымання ў касцёлах харугваў – пераможных ці намагільных [6, s.91–92; 9, s.226–227, каментарый]. Напэўна, гэта было звязана з тым, што яны часта былі капеланамі ў войску. У гарадзенскім Бернардынскім касцёле акрамя таго знаходзіліся гербы, у прамове 1789 г. ксёндз Казімер Кагнавіцкі, кажа, што гэта былі гербы родаў ВКЛ¹³. Такім парадкам, розныя фаміліі Вялікага княства маглі праславіць сябе ў слове і вобразе, змяшчаючы іх унутры храма Божага.

Эпітафіі Бернардынскага касцёла ў Горадні ўслáўляюць чатырох сваіх буйных фундатараў (Аляксандровіча, Масальскага, Сапегу, Сцыпіёна дэль Кампа), дзвух ураднікаў Гарадзенскага павета і сына трэцяя (Яна Ўладзіслава Аляксандровіча, маршалка, Георгія Сципіёна дэль Кампа, скарбніка, Аляксандра Масальскага, сына маршалка), двараніна

¹² Яшчэ адная інскрыпцыя з дадзенымі аб заснаванні і асвячэнні касцёла, якая захавалася да нашых дзён, не разглядаецца ў артыкуле.

¹³ Гэта было казанне на заканчэнне Галоўнага Трыбуналу ВКЛ, якое мела месца ў Бернардынскім касцёле ў Горадні. Звяртаючыся да Трыбуналу ксёндз К.Кагнавіцкі казаў: “*Sentencje sprawiedliwe každego z zakładających sqd główny zdobią trybunał wasz najjaśniejszy, równie jak imion waszych herby ponowione przyozdabiają ściany tego kościoła ... w tym roku odnowioneego*” (“Справядлівія выказванні кожнага з удзельнікаў вышэйшага суду аздабляюць Вашу найяснейшы Трыбунал, таксама як гербы Вашых імёнаў, адноўленыя, упрыгожваюць сцены эшага касцёла, ... адноўленага ў гэтым годзе”) [10, s.163].

Ўладзіслава IV, які памёр у Горадні, едучы з дваром карала ў Вільню (Яна Ліпскага), аднога з Сапегаў – Андрэя Станіслава. Усе асобы, тэксты эпітафіяў якім захаваліся – прадстаўнікі шляхты ці магнатэры. Усе – мужчыны, фундатарам адной эпітафіі з'яўляецца жанчына – Элізабета Швабоўна, удава Ўладзіслава Казімера Гашкоўскага.

На мармуровых табліцах былі выкананы інскрыпцыі ў гонар А.С.Сапегі і Я.Жаліўскага, пра харугвы Я.Ліпскаму і Г.Сцыпіёну дэль Кампа пазначана, што яны былі зроблены “*damasceni operis*” – на адамашкавай тканіне¹⁴.

Тэксты эпітафіяў – тыповыя прыклады пахавальных эпіграмаў панегірчнага характару. Яны змяшчаюць біяграфічныя дадзеныя аб асобе, яго родзе, праслаўляюць яго заслугі і *virtutes*, часта таксама кажуць аб фундатары надмагілля ці харугвы. Паводле класіфікацыі К.Цесляк, такія надпісы адносяцца да біяграфіяў і дэдыкацыяў (у адрозненне ад надпісаў, складзеных на падставе *liber mortuorum* і літаратурнай эпітафii)[7, s.59]. Дэдыкацыі – гэта надпісы, якія змяшчаюць таксама дадзеныя аб фундатары. У адной з гарадзенскіх дэдыкацыяў фундатар праслаўляецца ледзь не болей, чым сам памерлы – гэта табліца Яну Жаліўскаму, дзе дакладна пералічаны ўсе пасады, якія займаў яго брат Каспар. І біяграфіі, і дэдыкацыі вялікую ўвагу надаюць *virtutes* і *pietas*. Сярод дабрадзействаў ёсць вайсковыя (*armis et victoriis inclitus; contra Moldavos miles; Moscoviticis etc. expeditionibus meruit a Magnis Militiae Ducibus ... aestimari, foveri*), што было найбольш характэрна для надпісаў на харугвах, асабліва ў пачатковыя этапы іх бытавання [7, s.115]. Адзначаюцца грамадзянскія заслугі асобы – у якасці харектарыстык (*Patriae salutaris ciuis; cum ei mortal is patria ob virtutem et insigniter gesta, ad amplissimos honores aditum parasset...*) або праста праз пералік пасадаў і гонараў, якія дасягнуў гэты чалавек у жыцці. Абавязкова называюцца хрысціянскія дабрадзейства (*pius catholiicus; Catholicae fidei constantia; primum Christiana religione, ac pietate probe excultus...*), але ў дадзеных інскрыпцыях няма харектэрных каталіцкіх просьбаў аб малітве, такім спосабам, эпітафіі маюць, аднак, свецкі харектар.

У эпітафіі Яну Жаліўскаму тыповы элінскі зварот да мінака: “*Hospes manibus bene precare, mox et tu migraturus*” (“Мінак, малі манаў добра, хутка і ты адыйдзеи”).

Цікавая эпітафія прысвечана князю Аляксандру Масальскаму. Яна датуецца 1614 г., у той час як будова касцёла пачалася толькі ў 1615 г. Фундатар харугвы ў тэксле не пазначаны. Аднак, пахаванне Аляксандра адбылося ў Горадні, службу мелі бернардыны “у касцёле таго ж зграмаджэння”¹⁵. Захавалася пахавальнае казанне ксяндза Андрэя Гронцкага, бернардына, надрукаваная ў Вільні, у друкарні Яна Карцана [11], якое ў вельмі падобных выразах, толькі больш змястоўна ўхваляе А.Масальскага. Казанне насычана жаўнерскай тэрміналогіяй (яе лейтматыў – “*Militia est vita hominis super terram*” Job 7.1 – “*Вайсковая служба – жыццё чалавека на зямлі*”), такім парадкам і сама харугва разумелася яшчэ як сімвал воінскай славы на пахаванні маладога князя. Перанясенне харугвы ў новы касцёл сведчыць аб надаванні вагі гэтаму сімвалу манахамі, дбанні аб захаванасці, аб усладзенні сваіх дабрадзеяў.

Ніжэй прыводзяцца тэксты надпісаў (з расшыфроўкай скарачэнняў, захаваннем пунктуацыі і правапісу арыгіналу, з падзелам на радкі як у “Хроніцы”, у круглых дужках пададзены тэкст, выпраўлены ў арыгінале рукой пісчыка) і наш пераклад іх на беларускую мову:

Тэксты:

“*Chronologia ordinis Fratrum Minorum de Observantia Provinciae Minoris Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae*” [1, s.329–332].

№ 1.

¹⁴ Аднак І.Козіна сцвярджае, што амаль усе польскія харугвы рабіліся з адамашку (рэдка ільняныя), прускія ж, напрыклад, маглі вырабляцца з металу ці скуры [5, s.237, заўвага 3]. Напэўна, гарадзенскія харугвы былі таксама адамашкавымі, можа дзве адзначаныя былі больш прыгожымі.

¹⁵ У якасці касцёла бернардыны павінны былі выкарыстоўваць іншае памяшканне ці іншы храм.

In dextra parte Chori, in marmoreo lapide talis inscriptio

“D[EO] O[PTIMO] M[AXIMO].

Andreas Stanislaus Sapieha

Patrem Ioannem Vswiat[ensem] Capitaneum armis et victoriis inclitum, Matrem ex Waierorum prosapia sortitus. Paulum Castellatum Kiiouiensem, et Chodkiewicium Ioannem Palatinum Podlachiae, et Ducissam de Kowel. Longam in seriem Maiorum Nepos, Pronepos, vivo virtutis simulachro expressit. Moscoviticis, Livonicis, Prussicis, Valachicis expeditionibus meruit a Magnis Militiae Ducibus Stanislao Zołkiewski, Carolo Chodkiewicz, Stanislao Koniecpolski, Christophoro Duce Radziwil. Leone Sapieha Patruo aestimari, foueri. Is Trocensis primum a Vladislao IV Rege Victoriosissimo, mox Vilnensis Castellanus, erepto fatis in Gallia, Leono, Carolo¹⁶ unico, ex Anna Heijdenstenia filio, Isabella Ducas Michaelis, Caroli Radziwill in Klecko Consorte, sanguinis haerede relictâ, ipse aetatis suaे LIV Obiit Anno Christi M.D.CXLVI XXV Martij hoc loco tumulatur”.

Пераклад:

У левай частцы Хору, на мармуровым камяні такі надпіс:

“Богу Найлепшаму Найвышэйшаму

Андрэй Станіслаў Сапега

айца Яна, старосту Ўсвяцкага, праслаўленага ў войнах і змаганнях, маці з роду Ваераў, атрымаўши ад лёсу: не доўга перад гэтым – кашталяна кіеўскага і Хадкевічаўну, Яна, ваяводу падляскага, і княжну Ковеля. У доўгім шэрагу продкаў унук, праунук, стаўся жывым адбіткам дабрадзеянасці. У маскоўскіх, лівонскіх, прускіх, валашскіх выправах заслужыў пашану і прыязнь ад вялікіх ваеначальнікаў: Станіслава Жалкеўскага, Каалая Хадкевіча, Станіслава Канецпольскага, Крыштафа князя Радзівіла, Льва Сапегі дзядзькі. Ён спярша (быў прызначаны) Ўладзіславам IV, каралём найпераможнейшим, Троцкім кашталянам і толькі Віленскім, як лёс скраў у яго ў Галіі адзінага сына – Лявона Каалая – ад Ганны Гайдэнштэн; пакінуўши кроўнага нашадка праз Ізабелу, жонку князя Міхала Каалая Радзівіла ў Клецку, сам адыйшоў у 54 гады свайго жыцця, 25 сакавіка 1646 года Госпада, у гэтым месцы пахаваны”.

№ 2.

In eadem parte Chori in vexillo Damasceni operis pendentii

“D[EO] O[PTIMO] M[AXIMO].

Ac memoria

Illijs[t]ris ac Generosi Domini Georgii

Scipionis Campo Camerarij Districtus Grodnensis.

Qui ut Maiorum suorum adaequandi

A vita sequeretur, vestigia iuventa studiis,

Et virtutum ornamentiis expolita, Sigismundo III

Poloniae, Sueciaeque Regi, pluribus in Aula annis

Obsequio, et fide acceptus, comitate omnibus

Amabilis. Italiā, Germaniāque perlustratā.

Iudiciorum Tribunalis Magni Ducatus Lituaniae

Scrutator integerrimus. Tandem Camerarius Grodnen[sis]

Factus, Patriae Salutaris Ciuis, Familiae suaे decus.

Pius Catholiicus, praemissis ante se in hoc

Monumentum prodromis, Joanne Tribuno Grodnen[se]

Et Alexandro strenuo Milite Germanis

Supremo fato migravit e vita.

Die 13 Aug. Anno D[omi]ni 1623 aetatis vero sua 52”.

¹⁶ Сынам Андрэя Станіслава Сапегі быў Лявон Казімер (не Кааль) [12, s.577; 13, s.286].

Пераклад:

У той жа частцы Хору, на падвешанай адамашкавай харугве:
“Богу Найлепшаму Найвышэйшаму.

I памяць. Яснага і шляхетнага пана Георгія Сыпіёна Кампа, скарbnіка гарадзенскага павета. Які, каб продкам сваім дараўнаць, Адыйшоў з жыцця, маладыя крокі навучаннем аздобай дабрадзеінасцяў упрыгожіваў, Жыгімонту III, Караплю Польшчы і Швеціі, многія годы ў двары Паслухмяны, верай прыняты, у грамадстве ўсім Любімы. Абыйшоў Італію і Германію. Сакратар суддзяў Трыбуналу Вялікага княства Літоўскага Незаменны. Урэшце стаўшы скарbnікам гарадзенскім, Грамадзянін, карысны для Бацькаўшчыны, аздоба сваёй сям'і. Пабожны каталік, паслаўшы наперад сябе ў гэтую Магілу прадцеchaў, Яна, трывуна гарадзенскага, I Аляксандра, мужнага воіна, братоў, З найвышэйшай волі адышоў з жыцця. Дня 13 жніўня года Госпада 1623, ва ўзросце 52 гадоў”

№ 3.

*In Vexillo damasceni operis in medio Chori pendent
“D[EO] O[PTIMO] M[AXIMO].
Generosus D[omi]n[u]s Ioannes a Lipie Lipski
Maior Polonus de Stemmate Grabie
Magnifici ac Generosi D[omi]ni D[omi]ni Petri
A Lipie, Lipski Dapiferi Palatinatus Calisiensis
Filius
Dum digna indole orbi illuxisset.
Iter tendens per Lituanię
Versus Vilnam cum Aula
Vladislai IV Serenissimi Regis Poloniae
Grodnae malignā febri
Extinctus.
Hic
Mortalitatis suaे exuias depositit
Aetatis suaе 23.
Anno D[omi]ni 1643 die 27 7bris
Vexillum hoc maestus Parens carissimo Filio
Appendi curavit”.*

Пераклад:

На адамашкавай харугве, падвешанай у сярэдзіне хору:
“Богу Найлепшаму Найвышэйшаму.

Шляхетны Пан Ян з Ліпы Ліпскі дастойнік Польскі, гербу Граблі, вялікага і шляхетнага пана, пана Пятра з Ліпы Ліпскага, стольніка ваяводства Каліскага сын. Калі годнымі талентамі ён зязў свету і кіраваў шлях праз Літву ў напрамку Вільні з дваром Уладзіслава IV, найяснейшага караля Польшчы, у Горадні згубнай гарачкай быў знішчаны. Тут пакровы сваёй смяротнасці склаў, ва ўзросце 23 год, года Госпада 1643 дня 27 верасня. Харугву гэтую няличасны бацька для наймілейшага сына загадаў павесіць”.

№ 4.

*In Vexillo in eodem loco pendent
“D[EO] O[PTIMO] M[AXIMO].
Perill[u]s[t]ris ac Mag[nif]ic[u]s Dominus D[omi]n[u]s Vladislau[s] Casimirus
GIESZKOWSKI
Capitaneus Przevalscensis, ac Serenissimi Vladislai IV R[egis]. P[oloniae]. Aulicus.*

*Quem genus illustrauerat, Virtus extulerat.
Mors prostrauit et obscurauit. Hic quiescit
Post fata Coniunx maestissima remanens D[omi]na Elisabeth Szwabowna
Capitanea Przeualscensis, hoc signum amoris et doloris sui posuit”.*

Пераклад:

На харугве, у тым жа месцы падвешанай:

“Богу Найлепшаму Найвышэйшаму.

Слаўны і вялікі пан, пан Уладзіслаў Казімер Гашкоўскі, стараста перавалкаўскі, дваранін найяснейшага Ўладзіслава IV, караля Польшчы. Якога род праславіў, дабрадзейнасць узніяла, смерць скінула і схавала. Тут спачывае. Найнешчаслівейшая жонка, якая пасля смерці засталася, пані Элізабета Швабоўна, старасціна перавалкаўская, гэты знак любові і суму свайго паставіла”.

№ 5.

In vexillo in angullo versus sinistrum latus Altaris magni in Choro

“Alexander Massalski de Massal Vir Maiorum in Patria splendore, virtutum ornamentis insignis. In adolescentia primum Christiana Religione, ac Pietate probe excultus, tandem prudentiam, animi magnitudine conspicuus, de Republica Sigismundoque III Rege suo paeclare meritus, cum ei mortalis patria ob virtutem et insigniter gesta, ad amplissimos honores aditum parasset, plenus recte factorum gloria, Catholicae fidei constantiam, magno domesticorum luctu ad immortalem vitam (dis)cessit. Obiit Anno Domini 1614 Aetatis Suae 28”.

Пераклад:

На харугве ў куце, насупраць левага боку вялікага Алтара, у хоры:

“Аляксандэр Масальскі з Масалі, муж выключны ў Бацькаўшчыне блескам продкаў, славамі дабрадзейнасцяў. У маладосці перш за ўсё верна дасканалены ў хрысціянскай рэлігіі і пабожнасці, потым выдатны ў мудрасці і велічы душы, заслужыўшы славу ў адносінах да Рэчы Паспалітай і свайго караля Жыгімонта III, калі смяротная бацькаўшчына за дабрадзейства і выключныя чыны падрыхтавала яму пераход да найвышэйших гонараў, ён, поўны справядлівай хвалы за зробленое, у вернасці католіцкай веры, пры вялікім ляманце хатніх, перайшоў да несмяротнага жыцця. Адыйшоў у год Госпадаў 1614, ва ўзросце 28 год”.

№ 6.

In columna prima extra Chorum in tabula marmorea

“D[EO]I O[PTIMO]I M[AXIMO].

Generoso Domino de Wolynce

Ioanni ZALIWSKI

Equiti Polono de antiqua Familia

Oriundo,

Virtutibus Viro, Pietate Caelo dignis

Hoc amoris monumentum

Gaspar Zaliwski Archidiaconus Vilnensis

Canonicus Poznaniensis, Praepositus Węgrowiensis

S[acrae] R[egiae] M[aiestatis] Secretarius, Frater maerens posuit.

Anno D[omi]ni 1639 Aetatis sua 30

Hospes manibus bene precare, mox et tu migraturus”.

Пераклад:

На калоне, першай ад хораў, на мармуроўай табліцы:

“Богу Найлепшаму Найвышэйшаму.

Шляхетнаму пану ў Валынцы Яну Жаліўскому шляхцічу польскаму, са старажытнаага рода народжсанаму, у дабрадзеянасцях годных чалавека, у пабожнасці – Неба гэты помнік любові Каспар Жаліўскі, віленскі архідыякан, канонік пазнанскі, прэпазіт вэнгроўскі, сакратар Яго каралеўскай вялікасці, жалобны брат паставіў. У год Госпада 1639, ва ўзросце 39 год. Мінак, малі манаў добра, хутка і ты адыйдзе”.

№ 7.

In vexillo extra chorum in sinistra parte pendentii

“*D[EO] O[PTIMO] M[AXIMO].*

Ioannes Vladislaus ALEXANDROWICZ

Marsalcus Districtus Grodnensis

Ductu Ioannis Caroli CHODKIEWICZ

Contra Moldavos Miles, Tempore

Interregni in Regno Poloniae motus

A partibus Serenissimi Sigismundi III

Regis Poloniae, Vndecies variis ex

Districtibus Nuntius Terrestris.

Sexies Iudex Generalis, Magni

Ducatus Lituaniae; Tandem cum septimā

vice eādem functione fungeretur. Ad

Summum Tribunal Supremi Judicis vocatus.

Vitam Novorodiae Anno Domini

MDCXLIV Die VII Nouembris finivit”.

Пераклад:

На харугве за хорам, у левай частцы падвешанай:

“Богу Найлепшаму Найвышэйшаму.

Ян Уладзілаў Аляксандровіч, маршалак Гарадзенскага павета, які пад кірауніцтвам Яна Карава Хадкевіча супраць малдаванаў ваяваў, у часы міжкаraleўя ў Каралеўстве Польскім дзеянічаў ад партыяў найяснейшага Жыгімонта III, караля польскага, адзінадцаць разоў ад розных паветаў быў земскім паслом, шэсць разоў вярхоўным суддзей Вялікага княства Літоўскага; урэшце ў сёмы раз амаль выканаў гэты абавязак. Да Найвышэйшага трывбуналу вярхоўным суддзей прызначаны. Жыцё ў Наваградку, у годзе Госпада 1644, 7 лістапада, скончыў”.

Літаратура і крыніцы:

1. АПБ у Кракаве, ркпс.М–25: Pr.Fr.Thomas Digon. Chronologia ordinis Fratrum Minorum de Observantia Provinciae Minoris Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae ex variis tam veterum manu scriptis Patrum nostrorum codicibus ac monumentis, tum ex vetustissimis Conventuum Archivis collecta et conscripta ... anno Domini 1656.
2. Kolbuszewski J. Cmentarze.– Wrocław, 1996.
3. БПАНУ ў Кракаве, ркпс.369: [Kronika zakonu Bernardynów Grodzieńskich z lat 1677–1783].
4. АПБ у Кракаве, ркпс. L–15.
5. Kozina I. Polskie chorągwie nagrobne i ich związki z ideą “Militis Christiani”// “Nasza Przeszłość”.– T.74.– Kraków, 1990.
6. Janicki M. Chorągwie nagrobne czyli nagrobniki chorągiewne i rycerski obrządek pogrzebowy// Studia i materiały do historii wojskowości.– T.XXXIX.– 1998.
7. Cieślak K. Kościół – cmentarzem. Sztuka nagrobna w Gdańsku (XV–XVII w.).// “Długie trwanie epitafium”.– Gdańsk, 1992.
8. Encyklopedia staropolska./ Opr. A.Brückner.– Warszawa, 1939.– T.2.
9. Tomkiewicz W., Jastrzębski A. Gościniec abo krótkie opisanie Warszawy./ Opr. W.Tomkiewicz.– Warszawa, 1974.

10. Tyszkiewicz E. O klasztorach zgromadzeń istniejących obecnie w diecezji Wileńskiej// Teka Wileńska.– 1858.– Nr 4.
11. Grącki Jędrzej x. Kazanie na pogrzebie sławnej pamięci pana Jego Mości Kniazia Alexandra Masalskiego marszałkowicza grodzieńskiego etc. / miane przez X. Andrzeja Grąckiego zakonu Franciszka św. Ojców Bernardynów, kaznodzieje Wileńskiego w kościele tegoż zakonu, w Grodnie 13 Novembra roku p.1614.– w Wilnie: w drukarni Józefa Karcana, (1614–1615).– K.20.– 4°.
12. PSB.– Kraków, 1992–1993.– T.34.
13. Dom Sapieżyński./ Opr. E.Sapieha.– Warszawa, 1995.

Ганна Паўлоўская (Горадня).

Гербы роду Боўфалаў Дарашкевічаў з Гарадзенскага павета ВКЛ у XVI–XVIII ст.¹⁷

Адным са старожытных “*рускіх*” (беларускіх) родаў шляхты Гарадзенскага павета ВКЛ з’яўляюцца Боўфалы Дарашкевічы. Яго заснавальнікам лічыцца Васіль Дарашковіч (г.зн. сын невядомага нам бліжэй Дарошкі ці Дарафея), які ў 1482–1488 г. быў пісарам Казімера Ягайлавіча, у 1486–1489 г. – падконным (падканьюшым), у 1500 г. – паслом у Маскву, у 1504 г. – дваранінам ЯКМ, у 1502–1506 г. – ляснічым гарадзенскім, а ў 1494 і 1507 г. – падканьюшым віленскім [1, Т.8, с.2; 2, с.91; 3, с.25–26; 4, с.122, 152]. Пакінуў сыноў Багухвала і Хваліміра Пракопа, дваранаў ЯКМ у 1539 г., якія валодалі маёнткам Ласосна ў Гарадзенскім павеце [2, с.91]. Ад сыноў Багухвала Васільевіча Дарашкевіча – Андрэя, Міхайлы і Салуяна Багухвалавічаў – пайшоў род Багухалаў (Боўфалаў) Дарашкевічаў [1, Т.8, с.2–3; Т.13, с.4–5].

Што датычыць герба Багухалаў Дарашкевічаў, то з ім у літаратуры ўзнікла пэўная блытаніна. Род гэты адносілі аж да дзвух польскіх гербаў – або “*Lisa*”, або “*Касьцешы*”. Так, яшчэ В.Каяловіч пісаў, што герб Багухалаў Дарашкевічаў адносіўся да польскага гербу “*Lis*” зменены, бо: “...некаторыя толькі адзін крыж кладуць на страле, а ў гелме трывёры стравуса” [5, с.157]. К.Нясецкі ўслед за ім паўтарыў гэтую інфармацыю [6, Т.3, с.390]. Аднак, у Т.Жыхлінскага Багухалы Дарашкевічы былі аднесены ўжо да іншага польскага гербу – “*Касьцешы*” (1886 г.) [1, Т.8, с.2]. Цікава, што нашчадак роду Браніслаў Багухал у 13 томе “*Залатой кнігі польскай шляхты*” (1891 г.) паспрабаў патлумачыць “якім спосабам *Lis Daraškeviča* замяніўся на *Касьцешу Boūfalaū*”, але няўдала [1, Т.13, с.6]. У 1900 г. А.Банецкі адзначыў, што Багухалы Дарашкевічы карысталіся сваім ўласным гербам [2, с.90]. Але ў С.Урускага, А.Касінскага і А.Уладарскага (1904 г.) – Багухалы былі зноў аднесены да гербу “*Касьцеша*” [7, Т.1, с.366]. Усё гэта, а таксама тое, што Ю.Пузына ў 1933 г. апублікаваў гербавую пячатку Яна Багухала, падсудка земскага гарадзенскага [8, с.57, 76, №14], падштурхнула Б.Багухала ў тым жа годзе надрукаваць працу пад тытулам “*Аб находжанні і гербе роду Boūfalaū Daraškevičaū*”. У выніку, герб яго роду быў ім аднесены да здабыткаў польскай шляхецкай геральдыкі [9, с.169–170].

Згаданы вышэй артыкул Б.Багухала служыць яскравым прыкладам таго, як нацыянальная свядомасць яго аўтара пераважыла гістарычную праўду. Няма сумненняў у тым, што на самой справе Багухалы Дарашкевічы, і тут мае рацыю А.Банецкі, карысталіся ўласным клейнавым гербам, у аснове якога ляжаў класічны крыжастрэл [2, с.91; 10, с.36]. Аднак, пазнейшая яго эвалюцыя прывяла да ўзнікнення ў Багухалаў Дарашкевічаў “*Касьцешы*” змененай. Разгледзім гэта на канкрэтных прыкладах.

№ 1.

Дарашкевіч Богуфал Міхайла, змянін ЯКМ Гарадзенскага павета, сведка разам з Васілем Сапоцькам і Венцлавам Уданоўскім застаўнага ліста на маёнтак Неводніца ад 5 ліпеня 1580 г. Паўла Іванавіча Сапегі, кіеўскага кашталяна і яго жонкі Ганны Грыгораўны Хадкевіч для Васіля Копаця,

¹⁷ Артыкул з’яўляецца часткай камп'ютарнай презентацыі: “*Да праблемы складання сапраўднага гербоўніка шляхты Гарадзенскага павета ў другой палове XVI–XVIII ст.*”.

Накладная кустодзяя,
Ø 15 мм, 1580 г.

пісаны ў Заблудаве. Карыстаўся пячаткай з гербам: *на тарчы клейнавы знак у выглядзе перакрыжаванай стралы вастрыём уверх (крыжастрэл)*, над тарчай ініцыялы: “*M[ichał]*” і “*D[oroszkiewicz]*”. Без подпісу [14, а.11 адв.].

Згадваецца ў попісе войска ВКЛ 1565 г. пад харугвай Гарадзенскага павета: “*Анъдрей Богуфалович Дорошкевича з іменем своего Лосеньского отъ дворца Понемонского выслалъ брата своего молодъшого Михайла з нимъ почъту коней 4 въ панц[ырах], въ пр[ылбіцах], съ тар[чами], з древы*” [16, слп.349]. 23 верасня 1567 г. пад гарадзенскую харугву запісаліся: “*Михаило, Иванъ, Сулиянъ Богуфаловичи Дорошкевича з ыменей своихъ з Лососны а съ Понемонского дворца въ Городеньском повете ставили почту коней 4 збройно, п[а]нц[ы]р[ы], пр[ылбіцы], тарчи, др[эўкі], и сами особами становилися, а то дей именя промежску ихъ еще неделеные. Тые же становили драбов 2 з рогати[намі], з секерками въ барве*” [16, слп.674]. 20 студзеня 1578 г. родны брат Міхайлы Салуян признаў яму свой вячысты запіс на частку маёнтка Ласосна, а 15 студзеня 1586 г. браты Міхайла і Салуян разам з пляменнікамі Янам і Пятром Андрэвічамі Боўфаламі прызналі дзельчы ліст на маёнтак Ласосна [1, Т.8, с.2]. Міхайла Багуфал Дарашкевіч быў жывы яшчэ 28 кастрычніка 1598 г., калі запісаў згаданаму вышэй пляменніку Яну Андрэвічу Боўфалу ўрочышча Багдзеяўшчыну. Памёр, не пакінуўшы нашчадкаў [1, Т.8, с.2].

Выразаная ў аркушы
кустодзея, 13x15 мм,
1580 г.

№ 2.

Дарашкевіч Багуфал Салуян, суддзя гродскі Гарадзенскага павета, выстаўца разам з Іванам Цыпляй, падстаростай выпісу з кнігаў справаў гродскіх ураду гаспадарскага гарадзенскага ад 15 ліпеня 1580 г., па справе Паўла Іванавіча Сапегі, кашталяна кіеўскага і яго жонкі Ганны Грыгораўны Хадкевіч з Васілём Копацем, пісаны ў Горадні. Карыстаўся пячаткай з гербам: *на картушовай тарчы крыжастрэл*, над тарчай зацертыя ініцыялы: “*S[olijan]*” і “*D[oroszkiewicz]*”. Падпісаўся: “*Салиянъ (так!) Богуфал судья кгродский Городенский рука власная*” [14, а.17].

Родны брат Міхайлы Багуфала Дарашкевіча. Гербавыя выявы іх ідэнтычныя. Ад “*Lіса*” яны адрозніваліся толькі адной папярочкай, што і дало падставу В.Каяловічу прыпісаць іх герб да варыянтаў польскага герба.

Як адзначана ў самым выпісе, Салуян Багуфал Дарашкевіч і Іван Цыпля на свае гродскія пасады былі пасаджаны Іванам Валовічам, маршалкам ЯКМ, старостай гарадзенскім [14, а.15]. У вядомых нам крыніцах апошні раз згадваецца ў 1586 г., калі з братам Міхайлам і пляменнікамі падзяліў маёнтак Ласосна. З невядомай жонкай пакінуў дзвух сыноў: ксяндза Якуба, дзекана оліцкага, сакратара ЯКМ і Мікалая. Апошнія 27 студзеня 1605 г. прызналі сваё дароўнае права на палову валокі грунту ў маёнтку Ласосна для Яна Андрэвіча Боўфала [1, Т.8, с.2–3].

Выразаная ў аркушы
кустодзея, 20x24 мм,
1615 г.

Мікалай Салуянавіч Багуфал Дарашкевіч памёр, здаецца, без нашчадкаў [1, Т.8, с.3].

№ 3.

Боўфал Ян, падсудак земскі Гарадзенскага павета, выстаўца разам з Кандратам Мялешкай, суддзей і Стэфанам Няшкоўскім, пісарам – ураднікамі земскімі гарадзенскімі выпісу з кнігаў земскіх Гарадзенскага павета ад 26 чэрвеня 1615 г. па справе Мікалая Сезяневіча, пісаны ў Горадні. Карыстаўся пячаткай з гербам: *на тарчы просты крыж, над якім змешчаны наканечнік стралы вастрыём уверх, над тарчай кратаваны гелм на ¾ павернуты ў правы бок, на ім шляхецкая карона, у кляйноце – хвост паўліна, з якога высоквае ўправа палова звера (леапарда?), вакол тарчы намёт*, надпіс паўколам над гербам: “*IAN ° BOHVP[H]AL*”. Без подпісу [11, КП 9216, а.2].

Упершыню гербавую пячатку Яна Боўфала апублікаваў Ю.Пузына [8, с.57, 76, №14]. Аднак, якасць малюнка не дазволіла яму заўважыць некаторыя важныя дэталі (напрыклад,

кляйнот). На пячатцы змешчаны ўласны асабісты герб Яна Боўфала. Адзначым яго галоўныя адметнасці: крыжастрэл падзелены на дзве выявы – наканечнік стралы і прости крыж, павернуты гелм, незвычайны кляйнот. Усё сведчыць пра тое, што ён быў створаны спецыяльна для яго ўладальніка.

Пячатка Яна
Боўфала,
прамалёўка
Ю.Пузыны.

Ян быў сынам ужо вядомага нам Андрэя Багухвалавіча Дарашкевіча, пляменнік Міхайлы і Салуяна Багуфалаў Дарашкевічаў. У Гарадзенскім павеце валодаў маёнткамі Волькуш і Ласосна. К.Нясецкі ведаў яго як Яна Багуфала, падсудка гарадзенскага і паборцу ланавога падатку ў 1601 і 1611 г. [6, Т.2, с.208]. Згадваецца падсудкам яшчэ ў 1614–1617 г. Меў дзве жонкі. З першай невядомай пакінуў сыноў Андрэя і Габрыэля, з другой – Барбарай Левальт Язерскай – Яна і Дабрагоста, чашніка гарадзенскага [1, Т.8, с.3; 6, Т.3, с.390].

Надпіс на пячатцы сведчыць, што Ян карыстаўся скарочаным прозвішчам – без Дарашкевіч. Скарочанае прозвішча і адмысловы герб дазваляюць нам выказаць гіпотэзу аб наданні апошняга Яну Боўфалу за нейкія заслугі каралём польскім і вялікім князем літоўскім Жыгімонтам III Вазай. Звернем увагу на той факт, што ён прымаў актыўны ўдзел у вайне Рэчы Паспалітай з Расіяй у 1609–1618 г. На чале свайго ўласнага атраду Ян Боўфал удзельнічаў у партызанскіх рэйдах па тылах маскоўскіх войскаў: “...Богухвал и иные многие подданые Его Королевское Милости пришедши в землю Московскую кровь христианскую проливают и землю пустошат” [Цыт. па: 1, Т.13, с.7]. Відаць, за гэтую партызанскую вайну і быў нададзены Яну Боўфалу адмысловы герб, дзе ў кляйноце леапард¹⁸ высокаваў з хваста паўліна. Герб гэты, праўда, не затрымаўся ў родзе, што яшчэ раз сведчыць пра яго асабістыя характеристар.

№ 4.

Боўфал Зыгмунт, падстароста судовы Гарадзенскага павета, выстаўца разам з

Дабрагостам Казімерам Боўфалам, пісарам гродскім гарадзенскім выпісу з кнігаў гродскіх Гарадзенскага павета ад 19 жніўня 1724 г. па справе ксяндза Багуслава Корвіна Гасеўскага, біскупа акатаньскага, пісаны ў Горадні. Карыстаўся пячаткай з гербам: *на тарчи перакрыжаваная раздзёртая страла вастрыём уверх (“Касьцеша”), над тарчай шляхецкая карона, па баках тарчи дзве галінкі, перавязаныя ўнізе*. Надпіс у абтоку пячаткі: “* ZIGMO[N]T BOVF[AL] [POD]STARO[STA] [GRO]DZIENSKI”. Без подпісу [11, а.2].

Зыгмунт Боўфал быў унукам згаданага вышэй Яна, падсудка земскага гарадзенскага. Яго бацька – Дабрагост, чашнік гарадзенскі (1649 г.), маці – N Вышкоўская¹⁹ [1, Т.8, с.3; 2, с.91; 7, Т.1, с.366]. Зыгмунт Боўфал быў спачатку паручнікам пацырнай харугвы, удзельнічаў у выправе пад Вену з каралём польскім і вялікім князем літоўскім Янам III Сабескім у 1683 г. Згадваецца як суддзя гродскі гарадзенскі ў 1711–1717 г., пасаджаны на гэтую пасаду князем Міхалам на Клявані і Жукаве Чартарыйскім, падканцлерам ВКЛ і старостай гарадзенскім. Як падстароста судовы згадваецца ў 1722–1725 г. і прыкладна да канца 30-х г. XVIII ст. Як падстолі дэрпцкі – у 1711–1725 г. Меў дзве жонкі. З першай N Сапацькоўнай, пісаровай земскай гарадзенскай, пакінуў сына Дабрагоста Казімера, а з другой – N Фурсевічоўнай – Бенядыкта, суддзю земскага гарадзенскага (згадваецца ў 1772–1778 г.) і Дамініка, падстолія гарадзенскага. Меў таксама дачку Кляру, якая была жонкай

¹⁸ Вывява звера на пячатцы больш нагадвае леапарда. Па меншай меры, няма падстаў бачыць у ім ліса – зменены варыянт кляйноту польскага гербу “*Lis*”. Характар гербавай выявы дазваляе адкінуць падобныя тлумачэнні. Затое леапард, які высокаваў з хваста паўліна (засады), нясе зразумелую сімвалічную інфармацыю пра подзвігі адважнага воіна-партызана.

¹⁹ Б.Боўфал як маці Зыгмунта згадваў Ганну Незабытую [9, с.143].

Пятра Літавора Храптовіча, падсудка земскага гарадзенскага [1, Т.8, с.3; Т.13, с.7; 2, с.91; 7, Т.1, с.367].

Кідаюцца ў вочы змены, якія адбыліся з клейнавым гербам Боўфалаў Дарашкевічаў. У параўнанні з гербам Яна Боўфала, можна казаць аб заканчэнні паланізацыі іх родавага гербавага знаку і ператварэння яго ў Зыгмунта Боўфала ў польскі герб “*Касьцеша*”. Магчыма, ён быў ужо ў яго бацькі Дабрагоста, пячатку якога мы не ведаем. Але зразумела адное – Боўфалы не былі адаптаваныя да гэтага польскага гербу, а далучыліся да яго самавольна. Матывы гэтага, на нашу думку, відавочныя – “*Касьцеша*” лепей адпавядала духу адзінства (братэрства) шляхты ВКЛ і Польшчы ў Рэчы Паспалітай, з другога боку яна была мацнейшым доказам шляхецкага паходжання сваіх уладальнікаў.

Герб “*Касьцеша*” быў і на пячатцы роднага брата Зыгмунта – Станіслава Боўфала (1625–1660 г.), падкаморыя парнаўскага, якую бачыў Б.Боўфал [9, с.143].

№ 5.

Боўфал Юзаф Тэадор, мernічы ВКЛ, пісар гродскі Гарадзенскага павета, выстаўца лісту паезчага ад 20 лютага 1751 г. па справе Антонія і Ганны з Шатынскіх Вусовічаў, пісаны ў Глодаўшчызне. Карыстаўся пячаткай з гербам: *на картушовай тарчы перакрыжаваная раздзёртая страла вастрыём уверх, над якой змешчаны троі звужсаныя зверху ўніз урубы (“Касьцеша” + “Карчак”), над тарчай шляхецкая карона, над тарчу падкладзена арматура з перакрыжаваных справа – сагайдак са стрэламі, злева – шабля ў похвах*. Ініцыялаў няма. Подпіс: “*Jozef Bouffal Mie[rniczy] G[rodzieski]=G[rodzki]=Pisarz*” [15, а.1 адв.].

Юзаф Тэадор Боўфал паходзіў з лініі роду, якая ішла ад Габрыэля, сына вядомага нам Яна Боўфала, гарадзенскага падсудка ад першай жонкі. Бацькамі яго былі Андрэй Боўфал, падчашы гарадзенскі і Ганна Казлоўская. Валодаў у Гарадзенскім павеце маёнткамі Волькуш, Паплавы і Кузьніца. Юзаф Боўфал быў пісарам гродскім гарадзенскім (1751 г.), дэпутатам на Галоўны Трыбунал ВКЛ, паслом на соймы 1768 і 1775 г., мernічым ВКЛ у 1751–1774 г., суддзей гродскім старадубаўскім (1780 г.), чашнікам гарадзенскім (1793 г.) і старостай стоклішскім (1759 г.) [1, Т.8, с.5; 2, с.91; 7, Т.1, с.367]. Меў дзве жонкі: Канстанцыю Вінклер (згадваеца ў 1761 г.) і Петранэлю Пякарскую. З першай жонкай пакінуў сыноў Казімера і Валентыя (ксяндза), а з другой – Зыгмунта (*27 красавіка 1775 г.), Мікалая (Міхала?) (*6 сакавіка 1779 г.) і Ануфрыя (*15 лістапада 1781 г.) [1, Т.8, с.5; Т.9, с.5; 2, с.91; 7, Т.1, с.367].

На пячатцы змешчаны асабісты злучаны герб Юзафа Боўфала, які ўтварыўся ў выніку

Чырвоны сургуч, 18x19
мм, 1751 г.

спалучэння “*Касьцешы*” з іншым польскім гербам “*Карчак*”. Чым тлумачыцца далучэнне трох урубаў – цяжка сказаць. Тры ўрубы ў гербах Боўфалаў фіксуюцца з сярэдзіны–другой паловы XVII ст., прычым ужо ў Мікалая Боўфала, паручніка панцырнай харугвы, пячатку якога на дакуменце з 25 красавіка 1676 г. бачыў Б.Боўфал. На ёй быў змешчаны герб: на тарчы страла вастрыём уверх два разы перакрыжаваная (“*Lis*”), пад ёй троі ўрубы (“*Karczak*”) [9, с.143, 150]. Мікалай прыходзіўся прадзедам Юзафу Боўфалу [1, Т.8, с.4]. Відаць, гербавая паланізацыя Боўфалаў была абумоўлена іх службай у войску Рэчы Паспалітай. Што датычыць герба Юзафа Боўфала, то ён не быў ні гербам крэўнасці, калі аб’ядноўваліся ў адным полі гербавыя выявы мужа і жонкі²⁰, ні гербам – спадчынай па маці, бо Казлоўская, як сведчыць Т.Жыхлінскі, былі гербу “*Ястрабец*” [1, Т.8, с.5]. На нашу думку, згаданая камбінацыя гербавай выявы з’явілася ў выніку замены прадзедаўскага “*Lisa*” на “*Касьцешу*”, якая ад першай паловы XVIII ст. замацавалася ў якасці гербу лініі Боўфалаў, што ішла ад Яна Андрэевіча Боўфала, гарадзенскага падсудка.

²⁰ Юзаф Боўфал меў такі герб яшчэ да жаніцьбы, бо Б.Боўфал бачыў яго на пячатцы з 1744 г. [9, с.149]. Да і род першай жонкі – Вінклер – карыстаўся гербам ўласным, а не “*Карчакам*”.

Такіж самы герб, як сведчыць Б.Боўфал, меў на сваёй пячатцы з 1786 г. пляменнік Юзафа –Лявон Боўфал, абозны старадубаўскі [9, s.149].

№ 6.

Боўфал Дарашкевіч Францішак, лоўчы ВКЛ у 1773–1790 г. Яго паходальная пліта

Герб Францішка
Боўфала Дарашкевіча,
1713 г.

вісіць у гарадзенскім Фарным (езуіцкім) касцёле (пяшчанік, 1913 г.). На ёй – герб: *на картушовай авалнай тарчы раздзёртая страла вастрыём уверх, перакрыжаваная дзвума папярочкамі: верхній – меньшай, ніжній – большай, пад якой змешчаны трэы звужсаныя зверху ўніз урубы (“Карчак”)* [12, с.37; 13, 28].

Францішак Боўфал Дарашкевіч прыходзіўся ўнукам згаданаму вышэй Зыгмунту Боўфалу, гарадзенскаму падстаросце. Бацькамі яго былі Дабрагост Казімер Боўфал, пікар гродскі (1721 г.) і войскі (1747 г.) гарадзенскі, староста стоклішскі (1758 г.) і N Альшэўская [1, Т.8, с.3–4; 2, с.91; 7, Т.1, с.367]. Сам Францішак, спачатку пікар гродскі (1765 г.), стражнік (1765–1768 г.) падстолі (1769 г.), стольнік (1773 г.) гарадзенскі, лоўчы надворны ВКЛ і староста вярбоўскі (1774–1790 г.), маршалак сакольскі (1794 г.), кавалер ордэну Святога Станіслава (1777 г.), меў дзве жонкі: N Маркоўскую і Кацярыну Гурскую. З першай ў яго была дачка Розалія, а другой – сын Францішак і дачка Вікторыя [1, Т.8, с.4; Т.9, с.4–5; 2, с.91; 7, Т.1, с.367].

Такая гербавая выява была ўзятая Б.Боўфалам – ініцыятарам уганаравання ў гарадзенскім Фарным касцёле свайго славутага продка – з працаў В.Каяловіча [9, s.143, fig.2]. Ён толькі ўнёс змены ў “Касъцешу” – зрабіў ніжнюю папярочку доўгай.

Такім чынам, на прыкладзе гербаў гарадзенскіх Боўфалаў Дарашкевічаў мы назіраем такія асаблівасці беларускай шляхецкай геральдыкі як зменлівасць, шматгербавасць і паланізацыю клейнавага гербавага знаку, у выніку чаго род быў аднесены да польскага герба “Касъцеша” са зменамі.

Літаратура і крыніцы:

1. Żychliński T. Złota księga szlachty polskiej.– Poznań, 1879–1908.– Т.1–31.
2. Boniecki A. Herbarz Polski.– Warszawa, 1900.– Т.2.
3. Шаланда А. Пергаміны XVI ст. у фондах Гарадзенскага дзяржаўнага гісторыка-археалагічнага музея// Герольд Litherland.– Горадня, 2002.– № 1–2.– С.23–36.
4. Urzędnicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy./ Oprac. H.Lulewicz, A.Rachuba.– Kórnik, 1994.
5. Kojałowicz W. Herbarz rycerstwa W.X.Litewskiego tak zwany Compendium./ Wyd. F.Piekosiński – Kraków, 1897.
6. Niesiecki K. Herbarz Polski.– Lipsk, 1839–1845.– Т.1–10.
7. Uruski S., Kosiński A., Włodarski A. Rodzina. Herbarz szlachty Polskiej.– Warszawa, 1904–1938.– Т.1–21.
8. Puzyński J. Niektóre pieczęcie litewskie z XVI i XVII w.// Miesięcznik heraldyczny.– Warszawa, 1933.– R.XII.– №4.– S.55–58; №5.– S.73–77.
9. Bouffałł B. O pochodzeniu i herbie rodu Bouffałłów-Doroszkiewiczów// Miesięcznik heraldyczny.– Warszawa, 1933.– R.XII.– №7–8.– S.119–120; №9.– S.141–143; №10, S.149–154; №11, S.168–170.
10. Шаланда А. Да пытання класіфікацыі клейнавых гербаў шляхты ВКЛ// Герольд Litherland.– Горадня, 2001.– № 1.– С.34–37.
11. ГДГАМ, КП 15112.
12. Шаланда А., Амелька С. Геральдычныя, генеалагічныя і эпіграфічныя крыніцы Беларусі: Горадня [Пліта Францішка Боўфала Дарашкевіча].// Герольд Litherland.– Горадня, 2001.– №1.– С.37–38.
13. Гардзееў Ю. Матэрыялы да генеалогіі і эпіграфікі ў гарадзенскім Фарным касцёле// Герольд Litherland.– Горадня, 2004.– №1–2.– С.27–29.
14. НГАБ у Менску, ф.694, воп.4, спр.1027.
15. ГДГАМ, КП 9217.
16. РИБ.– Пгд, 1915.– Т.33.– 1378 с.

Аляксей Шаланда (Горадня).

Справа аб дваранстве роду Міцкевічаў: спроба крытычнага аналізу.

Пачынаючы размову па ўказанай тэме, варта адзначыць, што ўжо апублікована шмат самых розных (папулярных і навуковых) працаў. Радавод Адама Міцкевіча ў бок яго нашчадкаў добра вядомы і не з'яўляецца прадметам нашай гутаркі. Нас цікавяць продкі Адама як мага глыбей. З-за абмежаванняў часу мы не будзем паглыбляцца ў аналіз апублікованых звестак (хто пра што напісаў і хто мае рацыю?). Адзначым, што гэтая праблема да сённяшняга канчаткова не вырашана. Лічыцца, што архіўных дакументаў для вырашэння нашай мэты захавалася не так ўжо шмат. І сярод іх адной з першых згадваюць “*Справу Менскага дваранскага дэпутацкага схода (далей – ДДС) аб дваранскім паходжанні рода Міцкевічаў*” [1]. Такім чынам, наша выступленне прысвечана аналізу менавіта яе (за выключэннем пакуль іншых архіўных крыніцаў).

Справа мае вокладку блакітнага колеру (у Менскім ДДС такім колерам аборнуты ўсе справы незацверджаных у дваранстве родаў), лічыцца расшытай (гэта значыць мае абмежаванні выкарыстання і капіравання). У ёй маецца 92 асобных аркушы (па нумарацыі 1-85 адв., з якіх некаторыя аркушы літарныя), асобныя старонкі крыху заплямлены (відавочна, з-за падмакання). Усе аркушы захаваліся дастаткова добра (без пашкоджанняў), таму можна сцьвярджаць пра поўны комплекс дакументаў справы²¹. Як і ўвесь архіўны фонд 319 “Менскі дваранскі дэпутацкі сход” яна лічыцца “асабліва каштоўнай”, але ніякіх асабліва каштоўных дакументаў (напрыклад, аўтографа Адама Міцкевіча) не захоўвае, таму на падрабязным археаграфічным апісанні яе выгляду спыняцца не будзём. Ён можа быць цікавым, але для нашай задачы пакуль не патрэбны. Адзначым, што ў справе ёсьць дакументы на лацінскай, польскай і расійскай мовах.

Коратка нагадаем перадгісторыю пытання. З канца XVIII ст. Беларусь апынулася ў складзе Расійскай Імперыі і агульнае расійскае заканадаўства было распаўсюджана на яе тэрыторыю. Згодна з “Жалаванай граматай дваранству” (1785 г.) у губернскіх цэнтрах былі створаны Дваранскія дэпутацкія сходы, а ў іх структуры – асобныя вывадовыя камісіі, што займаліся разглядам усіх радаводных пытанняў. Калі буйныя і мажныя магнацкія роды напачатку сабаціравалі працу згаданых вывадowych камісіяў, то шматлікая збяднелая шляхта на пачатку XIX ст. бягом кінулася падцвярджаць свой дваранскі статус. Не выключэннем тут быў і, як мы ўбачым далей, дасведчаны судоўца Мікалай Міцкевіч – бацька Адама.

Пачаткова ўмовы прызнання ў дваранстве Расійскай Імперыі былі не вельмі складанымі, а пастанова ДДС аб такім прызнанні лічылася дастатковай. З пачатку 1830-х (з розных прычын, у т.л. буйных фальсіфікацыяў дваранскіх радаводаў, што адкрыліся ў дзейнасці ДДС заходніх губерняў) умовы прызнання сталі больш жорсткімі, а канчатковое прызнанне стала прэрагатывай Дэпартамента герольдыі пры Правячым Сенаце.

Цяпер перайдзем да разгляду канкрэтных дакументаў справы. Схема нашага аналізу будзе наступная: мы гартаем справу па парадку, кожны асобны дакумент улічваем (№, назва па-беларуску) і аналізуем патрэбныя звесткі.

Арк.1 – тытульны – “*Справа № 104. Документы Міцкевічаў*”. Гэта пачынаецца асобная ўкладная справа з канкрэтнымі дакументамі-доказамі, раней была прашыта і апячата.

1) 1а–1а адв. – Дабраахвотны квітацыйны запіс ад Францішка Верашчакі Яну і Марыянне з Ляшчылоўскіх Міцкевічам на выкуп у апошніх 2 пустак у Прудах, што былі здадзены ў заставу Міцкевічам памерлымі Буткоўскімі, датаваны 20.03.1739 г. Арыгінал.

2) 2–2а – Сведчанне, выдадзенае в[ыконваочага] а[бавязкі] наваградскага маршалка павятовага суддзі Вяржбоўскага, што прадстаўнікі роду Рымвідаў-Міцкевічаў (пералічаны нашчадкі Яна, у т.л. Адам, Міцкевічы) “...жительствуя с древних времен в здешнем уезде и владея земными имениями с населенными крестьянами, никогда к подушному окладу не принадлежали и ныне не принадлежат...”. Датавана 03.09.1840 г. Арыгінал.

²¹ Больш падрабязней гл. дакумент 22 нашай нумарацыі.

3) 3–4 – Выпіс з актавай кнігі Гарадзенскага земскага суду ад 14.03.1696 г. з актыкацыяй прадажнага запісу ад Валенція Грыгор’евіча Міцкевіча Крыштафу Міцкевічу на маёнтак Міцькоўцы Гарадзенскага павета за 5000 злотых польскіх ад 03.06.1695 г. Копія. З арыгіналам звяраў сталаначальнік Цярпіцкі. Выпіс быў выдадзены 16.09.1841 г. па просьбе губернскага сакратара двараніна Юзафа Папроцкага.

4) 5–6 адв. – Выпіс з кнігаў Галоўнага Трыбуналу ВКЛ Гарадзенскай кадэнцыі ад 25.06.1789 г. з актыкацыяй генеалогіі Міцкевічаў (згаданы прадстаўнікі роду ад родапачынальніка Адама да Мікалая Міцкевіча). Актыкацыю рабіў Юзаф Маркевіч, шамбелян ЯКМ, патрон Міцкевічаў. Маюцца арыгінальныя подпісы суддзяў Трыбуналу, аб згоднасці з кнігамі засведчыў рэгент актавы Галоўнага Трыбуналу ВКЛ Тамаш Серафіннік Красоўскі. Копія, маецца пячатка Трыбуналу. Даты складання дакумента ці выдання копіі няма.

5) 7–8 адв. – Выпіс з кнігаў Галоўнага Трыбуналу ВКЛ Гарадзенскай кадэнцыі ад 25.06.1789 г. з актыкацыяй тэстаманіяльнага запісу шляхты і абывацеляў Лідскага павета Адаму, Юзафу, Стэфану і Базылю, дзядзькам, і Мікалаю, пляменніку, Міцкевічам аб паходжанні з Радуньскай парафіі Лідскага павета ад Валенція Міцкевіча ад 10.08.1787 г. Актыкацыю рабіў Юзаф Маркевіч, шамбелян ЯКМ, патрон Міцкевічаў. Маюцца арыгінальныя подпісы суддзяў Трыбуналу, аб згоднасці з кнігамі засведчыў рэгент актавы Галоўнага Трыбуналу ВКЛ Тамаш Серафіннік Красоўскі. Копія, маецца пячатка Трыбуналу. (Адзначым амаль што 100% падабенства выгляду дакументаў 4 і 5, у т.л. афармленне подпісаў – С.Р.).

6) 9–10 адв. – Выпіс з актавай кнігі Гарадзенскага земскага суду ад 14.02.1785 г. з актыкацыяй тэстаменту Яна Крыштафовіча Міцкевіча ад 04.05.1768 г. Копія. З арыгіналам звяраў сталаначальнік Цярпіцкі. Выпіс быў выдадзены 16.09.1841 г. па просьбе губернскага сакратара двараніна Юзафа Папроцкага. На адвароце апошняга аркуша маецца завярэнне, зробленое членам камісіі “Высочайше утвержденнай в 3 день ноября 1842 года” гарадзенскім павятовым страпчым 30.07.1851 г. (подпіс неразборлівы).

7) 11–12 – Выпіс з актавай кнігі Гарадзенскага земскага суду ад 28.01.1785 г. з актыкацыяй прадажнага запісу ад Якуба і Адама, родных братоў, Міцкевічаў роднаму ж брату Стэфану Міцкевічу на маёнтак Міцькоўцы Гарадзенскага павета за 3000 злотых польскіх ад 05.06.1784 г. Копія. З арыгіналам звяраў сталаначальнік Цярпіцкі. Выпіс быў выдадзены 16.09.1841 г. па просьбе губернскага сакратара двараніна Юзафа Папроцкага. На ліцевым баку апошняга аркуша маецца завярэнне, зробленое членам камісіі “Высочайше утвержденнай в 3 день ноября 1842 года” гарадзенскім павятовым страпчым 30.07.1851 г. (подпіс неразборлівы). (Адзначым амаль што 100% падабенства выгляду дакументаў 3, 6 і 7 – С.Р.).

8) 13–14 адв. – Выпіс з актавай кнігі Наваградскага земскага суду ад 2.07.1781 г. з актыкацыяй прадажнага запісу ад Міхала Сасіновіча Марыянне, маці, Якубу, Адаму, Юзафу, Стэфану і Базылю, сынам Міцкевічам на фальварак Гарбатовічы ў Наваградскім ваяводстве за 1000 злотых польскіх ад 20.04.1770 г. Актыкацыю рабіў Людвік Грэчыха, каморнік Наваградскага ваяводства, патрон Сасіновіча. Маюцца арыгінальныя подпісы суддзяў, аб згоднасці з кнігамі засведчыў рэгент земскі наваградскі Ігнат Туганоўскі. Пячаткі няма, хоць і напісана, што выпіс завераны пячаткай Наваградскага земскага суду. Як вынікае з тэксту, прадажны запіс быў актыкованы першы раз 13.08.1770 г. у Наваградскім гродскім судзе, а другі раз спосабам пераносу 02.07.1781 г. у земскім судзе, адкуль і зроблены выпіс. Копія. На адвароце апошняга аркуша маецца завярэнне аб адпаведнасці арыгіналу зробленое наваградскім павятовым страпчым 17.05.1852 г.

9) 15–16 адв. – Выпіс з актавай кнігі Наваградскага гродскага суду ад 19.09.1787 г. з актыкацыяй прадажнага запісу ад Крыштафа і Крысціны Міцкевічаў і Грыгорыя і Марыянны Малюшыцкіх Адаму Букрэю на маёнтак Вольца Букрэўская Наваградскага ваяводства за 200 злотых польскіх ад 23.04.1700 г. Копія. Дата выдання выпісу не пазначана, маецца пячатка і завярышельны подпіс Каэтана Абуховіча, рэгента (?). На адвароце апошняга аркуша

маецца завярэнне аб адпаведнасці арыгіналу, зробленае наваградскім павятовым страпчым 17.05.1852 г.

10) 17–17 адв. – Выпіс з актавай кнігі Наваградскага гродскага суду ад 19.09.1787 г. з актыкацыяй заставы ад Крыштафа і Крысціны Міцкевічаў, Грыгорыя і Марыянны Малюшыцкіх Крыштафу Дашкевічу на маёнтак Вольца Букрэйская Наваградскага ваяводства на тры гады за 200 злотых польскіх ад 1696 г. Копія. Актыкаваў Людвік Грэчыха, каморнік і патрон Міцкевічаў. Дата выдання выпісу не пазначана, маецца пячатка і завярыцельны подпіс Каэтана Абуховіча, рэгента (?). На адвароце апошняга аркуша маецца завярэнне аб адпаведнасці арыгіналу, зробленае наваградскім павятовым страпчым 17.05.1852 г.

11) 18–19 адв. – Выпіс з пратаколаў судовых Наваградскага земскага суду ад 15.02.1802 г. аб прызначэнні Барбары з Сапліцаў, удаве па Адаму Міцкевічу і дзесяцім апякуноў. Копія. Згоднасць з арыгіналам заверыў рэгент Францішак Сямірадзкі, унізе і на адвароце аркуша маецца завярэнне аб адпаведнасці арыгіналу, зробленае наваградскім павятовым страпчым 17.05.1852 г.

12) 20–20а адв. – Выпіс з метрычнай кнігі аб народжаных па Наваградскаму касцёлу з записам аб хрышчэнні Казімера-Юрыя, сына Мікалая і Барбары з Маеўскіх Міцкевічаў за 07.03.1804 г. Выпіс зроблены 11.06.1832 г., завераны 20.06.1832 г. ксяндзом Хлявінскім, дэканам наваградскім, і 3.08.1832 г. асэсарам Віленскай рыма-каталіцкай духоўнай кансісторыі Мамертам з Тульштына Гербуртам. Копія.

13) 21–21а адв. – Выпіс з метрычнай кнігі аб народжаных па Варанчанскаму парафіяльнаму касцёлу з записам аб хрышчэнні Юзафа, сына Феліцыяна і Дэахары з Кадлубаў Міцкевічаў за 10.05.1814 г. Выпіс зроблены 04.06.1832 г., завераны 16.07.1832 г. Дыянісіям Хлявінскім, дэканам наваградскім, і 26.10.1832 г. асэсарам Віленскай рыма-каталіцкай духоўнай кансісторыі Мамертам Гербуртам. Копія.

14) 22–22а адв. – Выпіс з метрычнай кнігі аб народжаных па Варанчанскаму парафіяльнаму касцёлу з записам аб хрышчэнні Феліцыяна, сына Адама і Вікторы з Сапліцаў Міцкевічаў за 17.05.1789 г. Выпіс зроблены 01.08.1840 г. і завераны варанчanskім ксяндзом П.Дзяржкоўскім. 10.11.1840 г. выпіс заверыў дэкан наваградскі Мікалай Чапрацкі, а 30.09.1841 г. – асэсар Віленскай рыма-каталіцкай духоўнай кансісторыі Ян Маркевіч. Копія.

15) 23–24 – Выпіс з метрычнай кнігі аб народжаных па Варанчанскаму парафіяльнаму касцёлу з записам аб хрышчэнні Гіпаліта, сына Адама і Вікторы з Сапліцаў Міцкевічаў за 10.01.1797 г. Выпіс зроблены 01.08.1840 г. і завераны варанчanskім ксяндзом П.Дзяржкоўскім. 10.11.1840 г. выпіс заверыў дэкан наваградскі Мікалай Чапрацкі, а 30.09.1841 г. – асэсар Віленскай рыма-каталіцкай духоўнай кансісторыі Ян Маркевіч. Копія.

На арк. 24а пачынаеца ўласна справа аб дваранстве, дзе маецца перапіска і іншыя дакументы, раней была прашыта і апячатана.

16) 25–25 адв. – Пасямейны спіс роду Рымвідаў-Міцкевічаў гербу “Параі”, дзе згаданы 5 яго прадстаўнікоў, у т.л. Адам Міцкевіч. Спіс складзены 1.06.1832 г. і падпісаны Феліцыянам Адамавічам Міцкевічам, засведчаны наваградскім маршалкам Канстанцінам Радзівілам. Копія.

17) 26–26 адв. – Лінія (генеалогія) роду Міцкевічаў, схематычны чорна-белы малюнак, родапачынальнікам паказаны Адам Міцкевіч, заканчваеца генеалогія Мікалаем – бацькам Адама, усяго паказана 10 каленаў, 69 асобаў. Ідэнтычна дакументу 4²². Маюцца арыгінальныя подпісы толькі дзвух суддзяў Трыбуналу (Сапегі і Прушынскага), аб згоднасці з кнігамі засведчыў рэгент Галоўнага Трыбуналу ВКЛ Тамаш Серафіннік Красоўскі. Копія²³. Звяртае ўвагу факт, што ў апошнім калене намаляваны толькі Мікалай (бацька Адама), нібыта для яго спецыяльна малявана. Даты складання дакумента ці выдання копіі няма.

²² Гл. спасылку да пункта 6 рэестру.

²³ Бо на развароце злева ўнізе надпісана па-польску: “1789 г. чэрвеня 25 дня перад судом Трыбунала Галоўнага ВКЛ станавіўся патрон яснавельможны пан Юзаф Маркевіч тую генеалогію да актаў падаў”.

18) 27 – на развароце пасямеіны спіс роду Міцкевічаў гербу “Наленч”, пазначаны 2 прадстаўніка. Не мае дачынення да генеалогіі нашых Міцкевічаў, трапіў у справу памылкова. Без даты.

19) 28 – на развароце “генеалогія і доказы на шляхецтва роду Miцкевічаў”. Без даты²⁴. Апошняя дата, што згадана ў дакумэнце 29.11.1804 г. (дата вываду Міцкевічаў у Гарадзенскім ДДС). Генеалогія пададзена ад Валенція да сыноў Мікалая Францішка, Адама і Аляксандра.

20) 29–30 – на разваротах. 1832 г. Гэта пераклад на расійскую мову дакумента 16. Копія.

21) 31–31 адв. – на разваротах “пакаленны роспіс і доказы роду Рымвідаў-Міцкевічаў”. Дата складання адсутнічае, апошняя дата, што згадана ў дакумэнце 20.12.1832 г. (дата далучэння ў Гарадзенскім ДДС). Генеалогія пададзена ад Валенція да Францішка, Адама, Аляксандра і Казімера Юрый сыноў Мікалая і Юзафа сына Феліцыяна Міцкевічаў. Копія, “зверыў Вышкоўскі”. Мяркуем, што датуецца 1832 г. (гл. дакумент 25).

22) 32–33 адв. – рэестр папераў і дакументаў справы Міцкевічаў. Дата складання не пазначана, апошні згаданы дакумент датаваны 19.06.1842 г. У рэестры згаданы 34 дакументы (найперш падаем нумарацыю з рэестру, у дужках – згодна нашай нумарацыі), у т.л. 1 (16), 2 (19, тут ён датаваны 1804 г.), 3 (9), 4 (1), 5 (8), 6 (4 і 17)²⁵, 7 (5), 8 (10), 9 (11) 10 (24), 11 (20), 12 (25), 13 (26), 14 (12, 13), 15 (27), 16 (28), 17 (29), 18 (30), 19 (31), 20 (32), 21 (33), 22 (35), 23 (14, 15), 24 (2), 25 (34), 26 (36), 27 (39), 28 (38), 29 (3), 30 (6), 31 (7), 32 (37), 33 (40), 34 (41). Як бачым, усе дакumentы, што значыліся ў рэестры, у справе захаваліся, хоць бы і былі крыху пераблытаны²⁶. Ёсьць нават больш дакументаў, бо рэестр быў складзены ў 1842 г., а перапіска цягнулася да 1859 г.

23) 34–35 – вывад шляхецтва роду Міцкевічаў у Гарадзенскім ДДС 29.11.1804 г. Копія. Даты выдання копій няма.

24) 36 – цэдула з канцылярыі Віленскага універсітэту ў Гарадзенскім ДДС ад 08.02.1826 г., дзе між іншым сказана: “сии свидетельствуем, что доказательство о дворянском происхождении Адама Николаева сына Мицкевича, представленное в выписке из книг городских Новогрудского уезда за подписанием новогрудского регента Мартина Кмита от 2 октября 1815 года за № 445, находится при делах сего же университета”.

25) 37–37 адв. – цэдула наваградскага маршалка Канстанціна Радзівіла ў Гарадзенскім ДДС з хадайніцтвам аб разглядзе просьбы Гіпаліта Міцкевича аб далучэнні да роду нованараджаных Юзафа Феліцыяновіча і Казімера Юрый Мікалаевіча Міцкевічаў. 15.12.1832 г.

26) 38–38 адв. – просьба Гіпаліта Міцкевича наваградскому маршалку К.Радзівілу аб далучэнні да роду нованараджаных Юзафа Феліцыяновіча і Казімера Юрый Мікалаевіча Міцкевічаў. 10.11.1832 г.

27) 39–39 адв. – пастанова Гарадзенскага ДДС аб разглядзе просьбы Гіпаліта Міцкевіча. 20.12.1832 г. Пастановілі: далучыць.

28) 40 – цэдула камісіі “высочайше учрежденной для ревизии действий Гродненского ДДС” у Гарадзенскім ДДС ад 08.05.1836 г., дзе сказана: “...возвращая в оное собрание дело о происхождении рода Мицкевичев, признанного в дворянстве по определению 29 ноября 1804 года, просим: истребовать от Мицкевичев, документы, вошедшие во состав означенного определения, препроводить обще с делом в оную комиссию на ревизию”.

29) 41–41 адв. – пастанова Гарадзенскага ДДС ад 11.05.1836 г. аб запатрабаванні ад Міцкевічаў арыгінальных дакументаў.

²⁴ Тут не згаданы Казімер Юрый, што нарадзіўся ў 1804 г., а таксама дзеці Адама – Феліцыян і Гіпаліт, з чаго мяркуем, што складаў дакумент сам Мікалаі каля 1804 г.

²⁵ Літаральны тэкст пункту 6 рэестра – “поколенная роспись Мицкевичей 1789 июня 25 дня в Главном Трибунале явленная (в двух экземплярах)”. Таму 6=4+17.

²⁶ Па гэтай прычыне мы апрацавалі справу па парадку аркушоў і былі вымушаны зрабіць сваю нумарацыю дакументаў.

30) 42 – цэдула наваградскага маршалка Мікалая Вольскага ў Гарадзенскі ДДС з прадстаўленнем арыгінальных дакументаў Міцкевічаў. 19.08.1836 г.

31) 43–44 – просьба Гіпаліта Адамавіча Міцкевіча наваградскаму маршалку М.Вольскому аб перасылцы арыгінальных дакументаў у канцылярыю Гарадзенскага ДДС. 03.08.1836 г. У гэтым прашэнні пералічаны наяўныя дакументы роду Міцкевічаў. Пералічаны наступныя дакументы (першы № з прашэння Міцкевіча, другі № – з нашай нумарызацыі): 1–4, 2–17, 3–9, 4–8, 5–1; далей 6–10, 7–5, 8–11.

32) 45–47 адв. – пастанова Гарадзенскага ДДС ад 28.08.1836 г. аб разглядзе 8 (?) арыгінальных дакументаў роду Міцкевічаў. Гэта надзвычай важны дакумент, таму мы спынімся на ім падрабязна. Як заўважыла камісія ДДС, Міцкевічы прадставілі 4 дакumentы, што ўжо ўвайшлі ў пастанову Гарадзенскага ДДС 29.11.1804 г. (гэта – былі 1, 4(+17), 8, 9), а таксама 3 новаадшуканых 5, 10, 11). Агулам атрымліваецца 8 арыгінальных дакументаў, бо 4 і 17 асобныя дакumentы, хаця б і сцьварджалі адно і тое ж²⁷. Вывадовая камісія палічыла, што не ўсе патрэбныя дакumentы былі прадстаўлены і пастановіла: абавязаць Міцкевічаў прадставіць усе дакumentы і метрыкі, заверныя духоўным начальствам.

33) 48–49 – пастанова Гарадзенскага ДДС ад 15.11.1837 г., дзе між іншым гаворыцца: паведаміць Віленскай рэвізійнай камісіі, што Міцкевічы патрэбныя дакumentы не прадставілі.

34) 50–50 адв. – пастанова Гарадзенскага ДДС ад 09.08.1841 г. Між іншым вырашылі: даслаць прадстаўленыя метрыкі ў Віленскую рыма-каталіцкую кансісторыю для падцьвярджэння.

35) 51–51 адв. – просьба Феліцыяна Адамавіча Міцкевіча ў Гарадзенскі ДДС аб разглядзе справы і прадстаўленні патрэбных метрыкаў і сведчання. 05.08.1841 г. Дарэчы, Феліцыян прадставіў толькі дзве метрыкі (сваю і брата Гіпаліта) і сведчанне наваградскага маршалка ад 03.09.1840 г. аб неналежнасці Міцкевічаў да падатнага стану. Месца жыхарства Феліцыяна пазначана наступнае: маёнтак Кульбачын Лідскага павета княгіні Сцыпіёнавай²⁸. Гл. таксама дакument 34.

36) 52 – цэдула Віленской рыма-каталіцкай кансісторыі ў Гарадзенскі ДДС ад 30.09.1841 г. аб засведчанні хросных метрыкаў Феліцыяна і Гіпаліта Міцкевічаў.

37) 53–54 – пастанова Гарадзенскага ДДС ад 23.10.1841 г. Між іншым пастановілі: доказы далучыць, справу накіраваць у рэвізійную камісію для разгляду.

38) 55–55 адв. – просьба Фелікса Адамавіча Міцкевіча ў Гарадзенскі ДДС з прадстаўленнем на разгляд трох новых доказаў шляхецтва. 17.10.1841 г. Спынімся ўважліва на новых доказах Феліцыяна Фелікса: гэта дакumentы 3, 6 і 7.

39) 56–57 адв. – пастанова Гарадзенскага ДДС ад 11.10.1841 г. Між іншым пастановілі: за атрыманыя з Вільні метрыкі спагнаць з Міцкевічаў патрэбныя пошліны.

40) 58–59 – цэдула рэвізійнай камісіі ў Гарадзенскі ДДС ад 11.01.1842 г. Дамо слова дакumentu: “комиссия, признавая такие доказательства согласными с правилами... полагает определение оного собрания о дворянстве Мицкевичев 29 ноября 1804 и дополнительные резолюции 20 ноября 1832 да 23 октября 1841 годов состоявшиеся, почитать основательными, с тем чтобы представлены были к делу заверенные по надлежащему метрики о крещении Николая Яковлева и сыновей его Франца, Адама и Александра. За сим, внеся Мицкевичев в подлежащий список для представления Временному присутствию герольдии, уведомить о том и депутатское собрание”²⁹.

41) 60–60 адв. – пастанова Гарадзенскага ДДС ад 19.06.1842 г. Пастановілі: абавязаць Міцкевічаў прадставіць неабходныя метрыкі.

42) 61 – цэдула наваградскага павятовага маршалка ў Менскі ДДС аб паведамленні магчымасці выдаць двараніну Феліцыяну Адамаву Міцкевічу даведку, што ягоныя

²⁷ Таму і пазначаны ў рэестры справы за адным пунктам 6, але “в двух экземплярах”. Гл. таксама пункт 31 - у прашэнні Міцкевіча пазначаны 5 старых дакumentаў (па яго нумарацыі 1–5) і трэы новаадшуканых (6–8).

²⁸ Запамятайма гэтае прозвішча.

²⁹ Вось яна, перамога. Ужо ў патыліцу дыхае.

дакументы прадстаўлены ў дэпартамент герольдыі Правячага Сената для канчатковага разгляду. 31.03.1844 г.

43) 62–62 адв. – пастанова Менскага ДДС ад 29.05.1844 г. Між іншым пастанова падкрэсліла: “из дела же видно, что Мицкевичи, требуемых комиссию метрик и переводов с документов по настоящее время не представили”.

44) 63–64 адв. – пастанова Менскага ДДС ад 08.06.1851 г. Між іншым гаворыща: “По рассмотрении этого дела оказалось: а) представленные к делу документы заключаются в выписях, каковые не заверены по принадлежности уездными стряпчими; б) из документов этих видно, что Мицкевичи доказывают дворянское свое происхождение по владению предками недвижимым имением с крестьянами Мицьково называемым, положенным в Гродненском уезде, но о действительности оного существования ... удостоверения не имеется; в) при этом же деле не имеется копий с документов и переводов с оных писанных на установленной гербовой бумаге, и д) нет свидетельства уездного предводителя дворянства... определили: ...обратиться к новогрудскому уезному предводителю дворянства, чтобы обязал подпиською Фелицияна и Гиполита Мицкевичей к немедленному представлению в сие собрание копий документов и переводов с оных...”. Пастановілі: абавязаць Міцкевічаў прадставіць усе вышэйпазначаныя пункты.

45) 65 – цэдула наваградскага павятовага стряпчага Выгоўскага ў Менскі ДДС з дасланнем завераных дакументаў роду Міцкевічаў, атрымана 27.05.1852 г. Гамонка ідзе пра дакументы 8–11, на якіх маецца запіс аб завярэнні датаваны 1852 г.

46) 66–66 адв. – цэдула гарадзенскага павятовага стряпчага ў Менскі ДДС ад 22.07.1852 г., дзе гаворыща: “Присланные ко мне ... четыре документа, служащие доказательством дворянства фамилии Мицкевичей при сем в депутатское собрание возвращая с надлежащим двух документов Комиссии для поверки актов посвидетельствованием, имею честь уведомить, что как книги Главного Трибунального Суда за 1789 год хранятся в особо устроенном архиве в г. Вильне с давнего времени, то последние два документа Комиссию не посвидетельствованы”. Тут згадваюцца дакументы 6 і 7, што былі завераны 30.07.1851 г. Зыходзячы з тэксту дакумента пра віленскі архіў можна меркаваць, што згадваюцца таксама дакументы 4, 5 і 17.

47) 67–67 адв. – распіска дваранаў ваколіцы Гарбатовічы Феліцыяна і Гіпаліта Адамавічаў Міцкевічаў, дадзеная прыставу 2 стану Наваградскага павета, што яны абавязаны прадставіць у Менскі ДДС неабходныя дакументы. 18.08.1851 г.

48) 68–68 адв. – цэдула Гарадзенскага губернскага праўлення ў Менскі ДДС, што маёнтак Міцькова ў Гарадзенскім павеце не існуе. 22.09.1851 г.

49) 69 – цэдула наваградскага маршалка ў Менскі ДДС ад 23.11.1851 г. з дасланнем распіскі Феліцыяна і Гіпаліта Адамавічаў Міцкевічаў.

50) 70–71 – пастанова Менскага ДДС ад 07.12.1856 г. У сувязі з тым, што Міцкевічы не выканалі патрабаванні пастановы ад 08.06.1851 г. (дакумент 44), пастановілі практична тое ж, у т.л. даслаць адпаведныя цэдулы ў патрабныя установы (гл. далейшыя дакументы).

51) 72–73 адв. – цэдула Менскага ДДС у Наваградскі земскі суд ад 20.12.1856 г. з абавязаннем Феліцыяна і Гіпаліта Адамавічаў Міцкевічаў, што пражывалі ў ваколіцы Гарбатовічы, прадставіць неабходныя дакumentы.

52) 74–75 – рапорт прыстава 2 стану Наваградскага павета ў Наваградскі земскі суд ад 16.03.1857 г., дзе гаворыща: “...Фелициан и Гиполит Адамовы Мицкевичи умерли”.

53) 76–76 адв. – рапорт Наваградскага земскага суду ў Менскі ДДС з дасланнем распіскі Зузанны Міцкевіч, што патрабаванні Менскага ДДС аб прадстаўленні дакументаў ёй паведамлены. 02.04.1857 г.

54) 77 – распіска Зузанны Міцкевіч. 07.03.1857 г.

55) 78 – цэдула Гарадзенскага губернскага праўлення ў Менскі ДДС ад 17.07.1857 г., дзе між іншым гаворыща: “...Правление честь имеет уведомить, что населенного крестьянами имения Мицковиче рода Мицкевичей не существует, а хоть подобного названия находится в Волковыском уезде, но таковое как шесть старожилых лиц той же

деревни под присягою показали, состояло во владении рода Сытионов, и более 70 лет как отдано на фундуси Реплянского римско-католического костела”.

56) 79–80 адв. – цэдула Менскага ДДС у Наваградскі земскі суд ад 04.02.1859 г. Між іншым пастанавілі: “...оному суду предложить, дабы обязал дворянку Сузанну Мицкевич, как к немедленному доставлению в сие собрание объяснения, где по настоящему распределению губернии и уездов существует имение Мицковце и не переменило ли оно своего названия, так равно документов, затребованных сим собранием...”. Пад час росшукаў адкрылася, што Сузанна Міцкевіч пражывае ў маёнтку Дварэц Слонімскага павету Гарадзенскай губерні.

57) 81 – распіска Зузанны Міцкевіч ад 27.07.1859 г., дзе гаворыцца: “...требование Минского дворянского депутатского собрания ... мне объявлено, и так как муж мой шесть лет тому назад как Волею Божею по старости лет умер, то документов о происхождении рода Мицкевичей от меня вовсе не зависит к представлению, а с таковым требованием прошу обратиться к Иосифу Мицкевичу, который живет в Новогродском уезде в имении Горбатовичах, а где имение Мицковце существует мне неизвестно”.

58) 82–82 адв. – распіска Юзафа Феліцыянавіча Міцкевіча, дадзеная прыставу 2 стану Наваградскага павета ад 06.09.1859 г., дзе між іншым гаворыцца: “...отношение Минского дворянского депутатского собрания ... мне объявлено, следствием чего поясняю, что все документы на дворянское происхождение рода Мицкевичей, какие только находились, представлены в Минское дворянское депутатское собрание, более же документов у него никаких нет и представить не может, равно где находилось или находится имение Мицковце не сведущ. По личной просьбе неграмотного Иосифа Мицкевича вместо его расписался дворянин Баранцевич”.

59) 83–83 адв. – рапарт прыстава 2 стану Наваградскага павета ў Наваградскі земскі суд ад 06.09.1859 г. з дасланнем распісак Юзафа і Зузанны Міцкевічаў. На адвароце аркуша маецца рэзалюцыя суда: адшуканыя звесткі з распіскамі накіраваць у Менскі ДДС.

60) 84–84 адв. – рапарт Наваградскага земскага суду ў Менскі ДДС з дасланнем распісак (тлумачэння) Юзафа і Зузанны Міцкевічаў. 11.09.1859 г.

61) 85 – рапарт Варанчанска га прыставу 2 стану Наваградскага павета ад 02.07.1859 г., дзе гаворыцца: “...по делу выслания Зузану Мицкевичову она в имении Горбатович не находится, она живет в имении Дворце в стане Женчелском”³⁰.

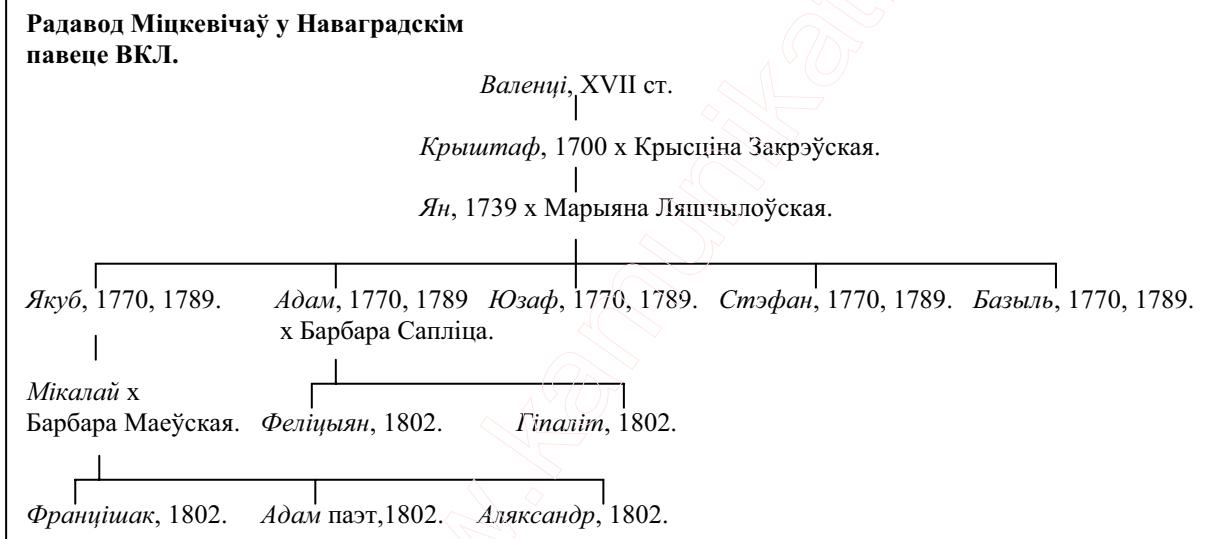
На гэтым спраўа аб дваранстве заканчваецца, бо апошні аркуш (85а) пусты. Як бачым, працэс зацьвярджэння Міцкевічаў у дваранстве, распачаты ў 1804 г. яшчэ бацькам паэта Мікалаем Міцкевічам, цягнуўся 55 гадоў і скончыўся нічым. Нягледзячы на тое, што Міцкевічы тройчы (у 1836 г. Гіпаліт і двойчы ў 1841 г. Феліцыян) прасілі аб разглядзе доказаў і прадстаўлялі доказы на шляхецтва, патрэбных згодна з расійскім заканадаўствам дакументаў яны так і не прадставілі, і род Міцкевічаў (Рымвідаў-Міцкевічаў) у дваранстве Імперіі зацьверджаны не быў.

Цяпер займемся спраўамі генеалагічнымі. Што ж змяшчае рэальная генеалогія Міцкевічаў. Уважлівы аналіз сведчыць, што рэальная генеалогія павінна быць у вывадзе 1804 г. Яшчэ вядомы генеолаг У.Дважачак заўважаў, што практична ўсе доказы шляхецтва, прадстаўленыя пасля апублікавання вядомых указаў 1830-х і пачатку працы рэвізійнай камісіі, фальсіфіканыя. У нашым выпадку гэта, перш за ўсё, апошнія доказы Феліцыяна, звязаныя з валоданнем маёнткам Міцкоўцы Гарадзенскага павета. Маленькім, але дастатковым доказам іх фальсіфікацыі з'яўляецца дакумент 55. Зважаючы на тое, што Феліцыян адшukaў свае новыя доказы пра Міцкоўцы, калі гасцяваў у княгіні Сыпіёнаў, маём самы просты вывод: спісаны гэтыя доказы з адпаведных дакументаў Сыпіёнаў са зменай Ваўкавыскага павета на Гарадзенскі.

³⁰ Відавочна, маецца на ўвазе Дзятлаўская воласць Слонімскага павету.

Таму зараз найбольш уважліва вывучым вывад 1804 г.: “**Крыштаф Міцкевіч**, прыдомку Рымвід, сын Валенція, прадзед складальніка вываду, пакінушаю сваю дзедзічную аседласць ў Радуньскай парафії Лідскага павета, перасяліўся ў Наваградскі павет, ажсаніўся з Хрысцінай Закрэўскай і атрымаў у пасаг частку фальв. Вольца (*Wołca*), якую пазней прадаў Адаму Букрэю (прадажны запіс 23.04.1700 г., актыкаваны 19.09.1784 г. у Наваградскім гродзе). Крыштаф пакінушаю сына **Яна**, які валодаў земскімі застаўнымі пасэсыямі, а менавіта дзвума пусткамі ў Прудах (квітацыйны дакумент ад Верашчакі 20.03.1739 г.). Ян з Ляшчылоўскай³¹ прыжыў пяць сыноў: **Якуба, Адама, Юзафа, Стэфана і Базыля**. Ян памёр, але ўдава з дзецимі набыла правам вячыстым фальварак Гарбатовічы ў Наваградскім павеце ад Сасіновіча (прадажны запіс 20.04.1770 г. (актыкаваны 14.08.1770 г. у Наваградскім гродзе, пераносам актыкаваны 2.07.1781 г. у Наваградскім земстве)). А тое, што Міцкевічы плацілі падаткі з маёнтку сведчыць табель абюраты інтраты фальварку Гарбатовічы, якую камісія 23.07.1789 г. падпісала. А тое, што іх папярэднік з Лідскага павету перасяліўся і тыя мясцовыя Міцкевічы сведчаць і наваградскіх Міцкевічаў за сваіх сваякоў і нашадкаў Яна прызнаюць, пра гэта даказвае лінія (генеалогія), актыкаваная ў Галоўным Трыбунале ВКЛ 25.06.1789 г., а таксама сведчанне шляхецтва нашадкаў Крыштафа і Яна 10.08.1789 г. датаванае, таго ж году 10.11. у Лідскім земскім судзе актыкаванае.

Якуб пакінушаю сына **Мікалая**, які ёсьць рэальнym каморнікам менскім, адвакатам

наваградскіх судоў. Мікалай ажсаніўся з Барбараі Маеўскай і меў трох сыноў: **Францішка, Адама і Аляксандра**. Другі сын Яна Адам мае сыноў **Феліцыяна і Гіналіта** (выпіс з пратаколаў судовых Наваградскага земства 15.02.1802). Астатнія сыны Яна Юзаф, Стэфан і Базыль беспатомныя памерлі. Гэтых Міцкевічаў за шляхту прызнаем і да 1-й часткі радаводнай кнігі ўносім...”.

Як бачым, набор доказаў невялікі. Нагадаем іх яшчэ раз па нашай нумарацыі: 9) прадажны запіс ад Крыштафа і Крысціны Міцкевічаў, Грыгорыя і Марыянны Малюшыцкіх Адаму Букрэю на маёнтак Вольца Букрэўская Наваградскага ваяводства за 200 злотых польскіх ад 23.04.1700 г.; 1) добраахвотны квітацыйны запіс ад Францішка Верашчакі Яну і Марыянне з Ляшчылоўскіх Міцкевічам на выкуп у апошніх 2 пустак у Прудах, што былі здадзены ў заставу Міцкевічам памерлымі Буткоўскімі, Датаваны 20.03.1739 г.; 8) прадажны запіс ад Міхала Сасіновіча Марыянне, маці, Якубу, Адаму, Юзафу, Стэфану і Базылю, сынам Міцкевічам на фальварак Гарбатовічы ў Наваградскім ваяводстве за 1000 злотых польскіх ад 20.04.1770 г.; 11) выпіс з пратаколаў судовых Наваградскага земскага суду ад 15.02.1802 г. аб прызначэнні Барбары з Сапліцаў удаве па Адаму Міцкевічу і дзесям апякуноў; 17) лінія (генеалогія) роду Міцкевічаў, датаваны 25.06.1789 г.

³¹ Вывад яе імя не згадвае, у квіце Верашчакі напісана: “Марыяна”.

Вось якая атрымліваецца пакуль рэальная генеалогія Міцкевічаў. Яна маленькая і вельмі простая. Іншыя (пазнейшыя) доказы трэба лічыць падробкамі (для раскрыцця і ўдакладнення вываду 1804 г., калі Міцкевічы мусілі шукаць дастатковыя доказы). На жаль, і гэта генеалогія не выглядае пакуль праўдзівай і канчатковай. Не хапае апошняга доказу – сведчання шляхецтва нашчадкаў Крыштафа і Яна, датаванае 10.08.1789 г., актыкаванае 10.11.1789 г. у Лідскім земскім судзе. Замест яго Міцкевічы прадставілі (відавочна, не заўважыўшы на недакладнасць даты і месца актыкацыі)³² документ 5 – гэта тэстаманіяльны запіс шляхты і абывацеля ў Лідскага павета Адаму, Юзафу, Стэфану і Базылю, дзядзькам, і Мікалаю, пляменніку, Міцкевічам аб паходжанні з Радуньской парafii Лідскага павета ад Валенція Міцкевіча, датаваны 10.08.1787 г., актыкаваны ў Галоўным Трыбунале ВКЛ Гарадзенскай кадэнцыі 25.06.1789 г. Самае цікавае, што яно знайшлося, аднак гэта будзе ўжо другая сэрыя нашай гісторыі.

Крыніца:

1. НГАБ у Менску, ф.319, воп.2, спр.1991.

Сяргей Рыбачонак (Менск).

Шляхта італьянскага паходжання ў Лідскім павеце ВКЛ: пытанні рэцэпцыі і асіміляцыі.

Генеалагічныя даследаванні з'яўляюцца адносна новай галіной для беларускай гісторыяграфіі. Амаль не выкарыстоўваюцца яны і як крыніцы ці эмпірычная база для сацыяльна-гістарычных ці культуралагічных даследаванняў. Прычына гэтага կрыеца ў яшчэ рэвалюцыйна-дэмакратычных і савецкіх стэрэатыпах беларускай навукі, якая бачыла сацыяльны падмурок беларускай нацыі толькі ў сялянстве ды нешматлікай інтэлігенцыі сялянскага паходжання. Таму на сённяшні дзень мы маєм “Гісторыю сялянства Беларусі” і шматлікія працы па мінуламу беларускага сялянства, затое тэрмін “беларуская шляхта” з'яўлецца дыскусійным і часта аспрэчваецца. Зараз зразумела, што без Радзівілаў, Іваноўскіх ці Скірмунтаў беларуская нацыя наўрад ці пераадолела б “рэгіянальны” ўзровень ліцьвінства ці заходнерусізму. Таму цесна звязаная з гісторыяй шляхты генеалогія набывае ў вачах беларускіх даследчыкаў усё большую цікавасць і навуковую каштоўнасць.

Напэўна самай вялікай тэарэтычнай проблемай сучасных даследчыкаў, якія маюць дачыненне з генеалогіяй, з'яўлецца пытанне аб тоеснасці шляхецкіх радаводаў і нацыянальнай гісторыі – найбольш паўнавартаснага ды сацыяльна патрэбнага аб'екта вывучэння. Вучоны-гуманітарый другой паловы XIX–пачатку XXI ст. прызываюцца глядзець на навакольны свет выключна праз “нацыянальныя акуляры”. З гэтага пункту гледжання шляхецкія дынастыі замежнага паходжання маюць ускоснае дачыненне да нацыянальнай гісторыі, ужыванне іншаземнай мовы з'яўлецца яскравым прыкладам пагардлівага ці варожага стаўлення да свайго народа, а пераход на службу суседняму манарху ўспрымаецца як зрада.

У той жа час ствараецца ўражанне, што ўласна для шляхетва – кіруючага, прывілеяванага стану сярэднявечнага саслоўнага грамадства, ўласна гэта генеалогія і культурная тоеснасць простаму народу – “простаму стану”, “плебсу”, “халопам” – успрымалася як абрэза. Таму іншаземныя дынастыі гэтак лёгка ўсталёўваліся на еўрапейскіх тронах, радаводы знаных родаў праслаўлялі пайлегендарных продкаў – “чужынцай-захопнікаў”, а культурная традыцыя – ад мовы да этыкету – імкнулася адрозніць “шляхетны стан” ад іншых. Класічным прыкладам падобнай сацыяльнай дэмаркацыі з'яўлецца “сармацкі міф” у шляхецкай культуры польскіх “каронных” зямель Рэчы Паспалітай. З цягам часу “сарматызм” усё больш падкрэсліваў адметнасць шляхты-сарматаў ад сялянаў-славянаў [1, с.230–231]. Таму ў саслоўным грамадстве іншаземцу “шляхетнага паходжання” было значна прасцей дасягнуць высокага сацыяльнага статусу, чым суайчынніку-“плябею”.

³² Або заўважылі, але не змаглі зрабіць дакумент з патрэбнай датай і месцам актыкацыі.

Галоўнае тэарэтычнае пытанне, якое стаіць перад гэтым артыкулам – якія фактары могуць спрыяць ці перашкаджаць “інкарпарацыі” іншаземца ў “шляхецкі стан” Рэчы Паспалітай. Для гэтага ў якасці аб’екта вывучэння абраны малавядомыя сучасным беларускім даследчыкам шляхецкія “*familii*” італьянскага паходжання з Лідскага павета ВКЛ: Ліманты і Сцыпіёны.

Лідскі павет ВКЛ як адміністратыўная адзінка набыў сваю канчатковую форму ў выніку адміністратыўнай рэформы 1565–1566 г., увабраўшы ў сябе Васілішкаўскае, Жалудоцкае і Эйшышскае намесніцтвы ці паветы. Ён займаў правабярэжжа Нёмана ўздоўж яго прытокаў: Лябёды, Дзітвы і правага берага Жыжмы. Гэта была тэрыторыя старадаўніх славяна-балцкіх контактаў. На поўдні тэрыторыі павета ў XIII ст. знаходзіўся адзін са старажытнарускіх гарадоў Турыйск на Нёмане (1253 г.), а на поўначы яцьвяжскае князства Дайнова (1259 г.). Зараз гэта вёскі Турэйск і Дайнова. Прычым побач з Турэйскам знаходзілася вёска Ятvezск (славянская назва балцкага племя), а недалёка Дайновы і зараз ёсьць вёска Гуды (так літоўцы па сённяшні дзень называюць беларусаў). Наколькі дазваляе сцвярджаць сучасны ўзоровень даследаванняў у галіне міжкультурнай камунікацыі, тэрыторыі этна-культурнага памежжа заўжды ствараюць больш прывабныя ўмовы для перасяленцаў ды мігрантаў. Магчыма, таму адным з фактараў з’яўлення менавіта ў Лідскім павеце шляхецкіх родаў італьянскага паходжання быў яго памежны (не ў дзяржаўным, а ў этнічным і канфесійным плане) характар.

Сярод вядомых шляхецкіх родаў Лідскага павета Ліманты і Сцыпіёны не былі адзінамі “іншаземцамі”. Тызенгаўзы (Жалудок, Каменка) і Валы (Ішчална) былі нямецкага паходжання. Ляцкія (Жалудок) і Губарэвічы (Красулі) – у пачатку XVI ст. збеглі ў ВКЛ з Масковіі, а Глябіцкія-Юзафовічы (Шчучын) ўвогуле мелі яўрэйскія вытокі свайго радаводу. Але ўсе гэтыя “*familii*” паходзілі ад народаў, гісторыя якіх цесна звязана з гісторыяй Беларусі, ВКЛ і Рэчы Паспалітай. У дачыненні да італьянцаў Лімантаў ды Сцыпіёнаў фактар “суседскай інфільтрыцы” не дзейнічае, хаця і стварае спрыяльныя магчымасці для далучэння ў лік шляхты Лідскага павета яшчэ некалькіх “іншаземцаў”.

З’яўленне “італьянцаў” на Лідчыне звязаны са значнай гістарычнай падзеяй – шлюбам караля Жыгімонта I Старога (1467–1548 г.) і італьянскай князёўны Боны Сфорца (1494–1557 г.) у красавіку 1518 г. У шлюбным эскорце Боны Сфорцы ў Кракаў прыбылі 287 італьянцаў, якія і паклалі пачатак “італьянскай калоніі” пры каралеўскім двары: Аліфіё, Марчэсіні дэ Монтэ Кенэрэ, дэ ля Торэ, Лісмані, Кармігнана ды іншыя. Паводле М.Багуцкай, праз прыдворныя колы польскіх каралёў у першай палове XVI ст. прыйшло звыш 1000 італьянцаў [2, s.65, 92–93]. Частка з іх так і засталася на тэрыторыі Польшчы і ВКЛ. На Беларусі Бона Сфорца ўжо ў 1519 г. атрымала ад мужа Пінскае і Кобрынскае староствы. У 1533 г. яна выкупіла Гарадзенскае староства ды праз суд вярнула ад магнатаў шмат вялікакняжацкіх уладанняў, у тым ліку Клецк і Гарадок [2, s.225–226]. Верагодна, што на гэтых беларускіх землях і адбылося першапачатковае з’яўленне італьянцаў у якасці службовых асобаў каралевы.

Сцыпіёны.

Найбольш вядомым шляхецкім родам італьянскага паходжання не толькі на Лідчыне, але і ўвогуле ў Беларусі безумоўна з’яўляюцца Сцыпіёны. Як адзначыў Адам Касіньскі з гэтай “*familii*” паходзяць адзін міністр і адзін кашталян, а ў сярэдзіне XVIII ст. Сцыпіёны нават увайшли ў склад магнатэў Рэчы Паспалітай. Гэта ўжо была толькі іх асабістая заслуга, таму што Бона Сфорца ніколі не прасіла для сваіх землякоў вышэйшыя пасады. Найбольшае, на што маглі разлічваць італьянцы ад “сваёй” каралевы, гэта пасады сярэдняга ўзроўню (староства ці парафія) і служба пры каралеўскім двары.

Сцыпіёны ніколі не скрывалі свайго італьянскага паходжання. Хутчэй, наадварот. Яны падкрэслівалі, што вялі свой радавод ад славутага старажытнарымскага роду сенатараў, палкаводцаў і мецэнатаў Сцыпіёнаў. Аб гэтым сведчыў і іх уласны герб “*Cyprién*” – у чырвоным полі чатыры блакітныя ляскі, ўкладзеныя касым крыжам, з кляйнотам “самаахвярнасці” – пеліканам. Ён нібыта сімвалізаваў вялікія вайсковыя перамогі рымскіх

Сцыпіёнаў, а па другой версіі чатырох славутых прадстаўнікоў гэтага патрыцыянскага роду: Сцыпіёна Афрыканскага Старэйшага, Сцыпіёна Азіяцкага, Сцыпіёна Назіка і Сцыпіёна Афрыканскага Малодшага [3, Т.8, с.299]. Найбольш гучны варыянт родавага прозвішча гучаў як “*графы дэль Кампа Сцыпіё*”. У другой палове XVIII ст. часцей ужываўся варыянт “*Сцыпіё дэ Кампа*”, а ў XIX ст. сваесаблівы “*russism*” – “*дэ Кампа Сцыпіён*”. Хаця найбольш распаўсюджаная назва ў штодзённым жыцці гучала як “*Сцыпіёны*”.

1 пакаленне.

Родапачынальнікам Сцыпіёнаў на землях Польшчы і ВКЛ, паводле афіцыйнай генеалагічнай версіі, быў італьянскі нашчадак рымскіх Сцыпіёнаў неапалітанскі шляхціч **Пётр Сцыпіён дэль Кампа** – маршалак двара каралевы Боны Сфорца і губернатар княства Бары ў Італіі – спадчыннага ўладання каралевы. Ён быў жанаты на Ліві (па іншых генеалагічных працах Лілі) дэ Леанардзіс з Неапалі і трапіў у Польшчу ў 1518 г. разам з Бонай Сфорца. Гэта ў цэлым адпавядае гістарычнаму контэксту. Выгнаная французамі з

Мілана сям'я Сфорца атрымала ў 1502 г. ад Гішпаніі права на валоданне ў Паўднёвой Італіі княствамі Бары і Разана (Bari & Rossano). Двор Сфорца месціўся ў Бары, хаця шмат часу яны праводзілі ў Неапалі – сапраўднай сталіцы Паўднёвой Італіі. Уласна такім шляхам: Неапаль–Бары–порт–Манфрэдонія–шлюбны картэж Боны Сфорца ў лютым 1518 г. пакідаў Італію [2, с.30, 59].

У XX ст. гэтая легендарная версія была паступова разбурана даследчыкамі. Сапраўды, італьянец Пётр, які ў традыцыях культуры Адраджэння абраў себе гучны лацінскі псеўданім і быў вядомы як “*Сцыпіён – вучоны з Бары*” (Scypion Scholaris z Bari), ў 1530–1550 г. з’яўляўся сакратаром каралевы Боны Сфорца. Відавочна, што ў Польшчы ён з’явіўся пазней 1518 г. і быў адукаваным чалавекам, які імкнуўся праз веды набыць пэўны сацыяльны статус. Дарэчы, афіцыйнае прозвішча дэль Кампа Сцыпіё можна літаральна пераклascі з італьянскага як “*аднаго поля шляхецтва са Сцыпіёнам*”. У часы Адраджэння антычныя псеўданімы бралі себе для афіцыйнага ўжывання толькі асобы нешляхетнага паходжання. Што тычыцца важных пасадаў Пятра Сцыпіёна, то яны ў значнай ступені “*запазычаны*” ў Людвіга Аліфіё – начальніка канцылярыі Боны Сфорца ў 1518–1525 г., а пазней – яе намесніка ў Барскім княстве. Тоэ ж тычыцца і пасады маршалка двара каралевы Боны. У свой час гэтая пасада гучала як “*охмістр двара*” і яе займалі Мікалай Вольскі (1518–1548 г.) і Ян Асецкі (1548–1556 г.) [2, с.91, 92–93]. У цяжкія гады сямейнага разладу паміж Бонай Сфорца і яе сынам каралем Жыгімонтам II Аўгустам, выкліканым каханнем караля да Барбары Радзівіл (1523–1551 г.), Пётр Сцыпіён здрадзіў каралеве-маці і перайшоў на службу да караля. Фактычна гэта ў значнай ступені вызначыла лёс роду Сцыпіёнаў, якія засталіся ў Польшчы і да сярэдзіны XVII ст. былі звязаны з прыдворнай каралеўскай службай.

Такім чынам, ля вытокаў шляхецкага роду Сцыпіёнаў у Польшчы і ВКЛ знаходзіўся адукаваны італьянец, які пачынаў сваю “*кар’еру*” у якасці сакратара каралевы Боны. Далейшае ператварэнне Сцыпіёнаў у шляхецкі род можа і выглядаць вельмі дзіўна, але варта прыгадаць слова М.Багуцкай, што ў рэнесансавай Італіі шлюбы шляхты і гарадскога патрыцыята (з выдуманымі генеалогіямі), пакупка тытула – нармальная справа [2, с.14]. З гэтага пункту гледжання паводзіны Сцыпіёнаў, якія прагнулі і дасягнулі шляхецтва, можна разглядаць як заканамернасць. Варта нагадаць, што сама Бона Сфорца паходзіла з роду італьянскіх кандыцераў – ваенных наёмнікаў, якія захапілі ўладу над Міланам ды сталі князямі. Самое прозвішча Сфорца перакладаецца з італьянскага як “*дзёрзкі*”.

2 пакаленне.

Заблытаным з’яўляецца пытанне аб нашчадках Пятра Сцыпіёна. Паводле К.Нясецкага, ён меў дзвух сыноў. З якіх **Фабрыцый** вярнуўся ў Італію, а другі сын, не названы па імю, застаўся і набыў у ВКЛ маёнтак Кудраўку – першое спадчыннае ўладанне Сцыпіёнаў. Дакладнае месца лакалізацыі маёнтка невядома, але ўлічваючы той факт, што ў першай палове XVII ст. Сцыпіёны прымалі актыўны ўдзел у грамадска-палітычным жыцці

Гарадзенскага павета, гэта можа быць вёска Кудраўка каля Саколкі ў сучаснай Польшчы. Т.Свенцкі таксама не называе сына Пятра Сцыпіёна па імю, але адзначае, што ён быў “дзедзічам на Кудраўцы” [4, s.74–75]. Для аўтараў “Польскага біяграфічнага слоўніка” адзіным сынам Пятра Сцыпіёна быў **Францішак**, які пасяліўся ў Гарадзенскім павеце [5, s.85]. Магчыма, блытаніна з імем сына Пятра Сцыпіёна звязана з незразумеласцю яго адаптациі на старабеларускую мову. Паводле Я.Цехановіча ў дакументах Дуброўскай плябаніі (былы Гарадзенскі павет, зараз у Польшчы) у 1595 г. пазначаны “*Сцыпіён Сцыпіёновіч Кампа*”. Што датычыцца звестак аб жыцці Францішка (Фабрыцыя?), то яны аднолькавыя ва ўсіх даследчыкаў. Ён браў актыўны ўдзел у войнах каралі Стэфана Баторыя, за што каралеўскім прывілеям ад 1582 (ці 1589) г., напісаным “*рускай мовай*”, атрымаў “за крывавыя заслугі пад Вялікім Лукамі добра Гарасімовічы, Сцецкае сяло, Гарадзічча, Бяневічы і Сточні ў княстве Жмудзкім”. Дарэчы Т.Свенцкі прыпісывае гэта наданне **Станіславу Сцыпіёну**, відавочна, унуку Пятра. Т.Жыхлінскі дадае, што Фабрыцый (Францішак?) даслужыўся да харужага і за ваенныя заслугі атрымаў ад Стэфана Баторыя каралеўскія ўладанні Гарасімовічы, Бяневічы і Гарадзішчызу без лакалізацыі павета. Жонкай Францішка/Фабрыцыя паводле афіцыйнай версіі была Ганна Рудаміна-Дусяцкая гербу “Трубы”, дачка Мацея, пана на Дусятах і Камаях [3, Т.8, s.299–300]. Для К.Нясецкага другі сын Пятра Сципіёна “за крывавыя заслугі пры Вялікіх Луках атрымаў у 1582 г. ад Стэфана Баторыя каралеўскія добра Гарасімовічы, Сцецкае Сяло, Бяневічы, Сточні і ў Жмудзі – Пазушвы”. Для складальнікаў “Польскага біяграфічнага слоўніка” Ганна з’яўлялася дачкой віленскага бурмістра Мацея Рудаміны. Паводле ЭГБ, Мацей Рудаміна быў буйным віленскім купцом і гандляром футрамі, які ў 50–70-х гадах XVI ст. неаднаразова выбіраўся віленскім райцам і бурмістром. Ён быў цесна звязаны з родам Радзівілаў. У 1576 г. па пратэкцыі Мікалая Радзівіла Рудога (1512–1584 г.) Мацей Рудаміна атрымаў шляхецтва і быў прыняты Радзівіламі ў іх гербаве братэрства. У 1585 г. Мацей Рудаміна купіў у Юрыйя Радзівіла маёнтак Дусяты, што дало яму магчымасць ператварыць прозвішча ў Рудаміны-Дусяцкія [1, с.125–125].

Гэтыя звесткі дазваляюць прапанаваць наступную гіпотэзу. Відавочна, знаёмства Пятра Сципіёна і Мацея Рудаміны адбылося пасля 1550 г., калі Пётр Сципіён перайшоў на бок каралі ў яго спрэчках з маці. Паколькі ў каралеўскім лагеры значную ролю адыгрываў брат Барбара Радзівіл ваявода троцкі і вялікі гетман ВКЛ Мікалай, то лёсы Сципіёнаў першы раз перапляліся з лёсамі гэтага славутага роду. Шлюб паміж Францішкам Сципіёном і Ганнай Рудамінай быў сваеасаблівым саюзам сямей, якія імкнуліся да шляхецтва і належалі да кола найбольш адукаваных людзей ВКЛ.

Такім чынам, адзіным прадстаўніком другога пакалення Сципіёнаў у Польшчы і ВКЛ трэба прызнаць **Францішку Сципіёну**, які выкарыстоўваючы вопыт цесця Мацея Рудаміны набыў першы спадчынны маёнтак Кудраўку ў Гарадзенскім павеце, а ваенны службай пад Вялікім Лукамі ў 1580 г. здолеў атрымаць шляхецкую пасаду харужага і павялічыць свае ўладанне за кошт каралеўскага надання. Пры гэтым, Сципіёны не скарысталі магчымасць атрымаць шляхецтва і далучыцца да пэўнага гербавага братэрства, а працягвалі ўпарты трымацца за свой легендарны радавод і ўласны герб “*Сципіён*”. У рэчайснасці шлюб для іх быў магчымы толькі з адпаведнымі іх статусу “*новашляхетнымі*”, хаця і вядомымі сем’ямі. Варта адзначыць, што сын Мацея Рудаміны і брат Ганны з Рудамінаў-Дусяцкіх Сципіёновай – Ян Рудаміна таксама замацаваў сваё шляхецтва актыўным удзелам у Лівонскай вайне 1558–1583 г.

3 пакаленне.

Ператварэнне Сципіёнаў у сапраўдны шляхецкі род адбываецца ў трэцім пакаленні, дзякуючы шматлікаму патомству Францішка Сципіёна. “*Польскі слоўнік біяграфічны*” ўзгадвае трох сыноў Францішка: **Крыштафа, Юрыйя і Яна**. У генеалагічных працах можна знайсці звесткі яшчэ пра дзвух братоў – **Аляксандра і Станіслава**, а таксама пра дзвух дачок – **Ганну і Рэгіну**. У К.Нясецкага без усялякіх звестак згадваюцца яшчэ два брата – **Ерамей і Пётр**, якія, магчыма, памерлі ў дзяцінстве.

Шлюбы дачок Францішка Сцыпіёна сведчаць аб прызнанні яго рода з боку павятовай шляхты. Ганна выйшла замуж за слонімскага падсудка Юзафа Палубінскага, а Рэгіна – за літоўскага харужага Якуба Міцуту. Самым вядомым з сыноў Францішка з'яўлецца Крыштаф Сцыпіён (каля 1578 г., Горадня – 1649 г., Горадня) – правінцыял бернардынаў (1611–1614, 1620–1623, 1640–1645 г.), які шмат зрабіў для матэрыяльнага дабрабыту Ордэна бернардынаў і будаўніцтва новых касцёлаў і кляштараў у Рэчы Паспалітай. Аляксандр Сцыпіён (?–?) у 1605 г. атрымаў за ваенныя заслугі (“за *Kірхгольм*” альбо “за *шматлікія даручэнні на Інфлянтскай вайне*”) ад караля Жыгімонта III Вазы маёнткі Ушт, Папэн, Надэн, Муйтэн у Інфлянтах [3, Т.8, с.302; 4, с.74–75]. Вельмі верагодна, што менавіта з Аляксандрам звязана канчатковая рэдакцыя выявы іх герба “*Сцыпіён*” – далучэнне кляйноту з пеліканам. Паводле Б.Папроцкага кляйнот з пеліканам з'явіўся ў пачатку XVII ст. ад Мікалая Коцела – героя Інфлянтскай вайны, якому моцна пасеклі грудзь [11, с.861]. Станіслаў Сцыпіён (?–1642 г.) займаў нейкі час пасаду гарадзенскага войскага і не пакінуў нашчадкаў. Шосты сын Францішка – Юрый Сцыпіён, “*дзедзіч на Рэплі*” (Ваўкавыскі павет) і гарадзенскі падкаморы з 1591 г., жанаты на Зоф'і з Лявічына Лявіцкай, “*харужсанцы падляшскай*” пакінуў шматлікія нашчадкаў. У 1623 г. ён быў абраны паслом на Сойм і быў камісарам для вызначэння межаў паміж Берасцейскім ваяводствам ВКЛ і Падляшскім ваяводствам Польшчы. Т.Свенцікі называе Юрый Сцыпіёна фундатарам касцёла ў Рэплі. Сярод нашчадкаў Юрый Сцыпіёна вядомы **Мацей**, “*дзедзіч на Рэплі і Алекіныцах*” у Ваўкавыскім павеце і **Мікалай**, “*дзедзіч на Пушкароўшчыне*”. Але гэтая (“*ваўкавыская*”) галіна роду Сцыпіёнаў хутка раздробілася і страціла значэнне.

Галоўнай галіной роду Сцыпіёнаў сталі нашчадкі яшчэ аднаго сына Францішка – Яна Сцыпіёна (?–1620 г.). Улічваючы дату яго смерці і тое, што менавіта ён быў уладальнікам старога маёнтка Кудраўка, варта лічыць Яна старэйшым сынам Францішка. Хаця К.Нясецкі называе яго 7-м сынам Францішка Сцыпіёна. Ён займаў пасады гарадзенскага войскага і падкаморыя. У 1603 г. быў абраны дэпутатам Трыбунала ВКЛ [3, Т.8, с.302; 4, с.74–75]. Разам са сваім братам (імя якога невядома) Ян Сцыпіён быў адным з фундатараў мужчынскага і жаночага бернардынскіх кляштараў у Горадні, дзе доўгі час былі фамільныя склепы Сцыпіёнаў. Паводле Ю.Ядкоўскага войскі гарадзенскі Ян Сцыпіён разам з братам **Адамам** (больш Адам Сцыпіён нідзе не згадваецца) заснаваў каля 1620 г. у Горадні толькі кляштар бернардынак [14, с.20]. Смерць Яна Сцыпіёна была адзначана прамовай Пятра Весялоўскага – надворнага падскарбія ВКЛ. Гэтыя сцілія звесткі даюць падставу меркаваць, што ў асобе Яна Сцыпіёна мы маем першы выпадак “дачынення” Сцыпіёнаў да кіруючых колаў Рэчы Паспалітай.

4 пакаленне.

Сыны Яна Сцыпіёна – **Мікалай Яўстафі і Крыштаф** – канчаткова замацавалі “*иляхеўскі стан*” свайго роду, выкарыстоўваючы для гэтага ў першую чаргу службу пры каралеўскім двары, а таксама шлюбы са шляхтай ВКЛ. Мікалай Яўстафі (?–1637 г.) быў не толькі каралеўскім дваранінам, але і сябрам караля Ўладзіслава IV Вазы, разам з якім шмат падарожнічаў і атрымаў пасады мерацкага старосты (1633 г.) ды каралеўскага падкаморыя. Верагодна, Мікалай Яўстафі не пакінуў нашчадкаў. Крыштаф Сцыпіён (?–?) таксама доўгі час выконваў абязязкі каралеўскага двараніна і сакратара пры Ўладзіславе IV і Яне II Казімеры Вазах. Ён узяў шлюб з Сімфарозай Сіруцянкай – адзінай дачкой лідскага земскага суддзі Адама Сіруця. Пасля смерці цесця Крыштаф атрымаў усю яго спадчыну і стаў “*дзедзічам на Шчучыне Малым альбо Шчучынку*” ў Лідскім павеце. Так, упершыню Сцыпіёны з'явіліся на Лідчыне. Цяжка вызначыць дакладную дату, калі гэта здарылася. Паводле Т.Жыхлінскага, Адам Сіруць узгадваецца ў 1600 г., а Крыштаф Сцыпіён займаў пасаду – з'яўляўся каралеўскім дваранінам і сакратаром – яшчэ ў пачатку 60-х гадоў XVII ст.

З'яўленне маёнтка на Лідчыне было вельмі дарэчы Сцыпіёнам. Пасля таго, як у 1668 г. кароль Ян II Казімер Ваза адрокся ад прастолу і выехаў ва Францыю, польскія каралі назаўжды страцілі сапраўдную ўладу ды багацце і ператварыліся ў выбарных асобаў. Звязаць з імі сваю будучыню ды кар'еру мог толькі лекгадумны чалавек. Зараз актыўны ўдзел у

грамадска-палітычным жыщі шляхецкай рэспублікі на баку той ці іншай магнацкай групоўкі і зямельныя ўладанні вызначалі сацыяльны статус чалавека. Быў яшчэ адзін – “дэмографічны” фактар, які варты прыгадаць у гэтym кантэксьце – нешматлікасць нашчадкаў. Гэты фактар, у дадатак да шляхецтва, дабрабыту ды кемлівасці, садзейнічаў канцэнтрацыі ўсё большай зямельнай маёмы ў руках пэўнага роду. На прыкладзе Сцыпіёна добра бачна, што найбольшага значэння дасягнула не шматлікая “ваўкавыская” лінія – нашчадкі Юрыя Сцыпіёна, а нешматлікая ды маючая добры густ у выбары багатых нявест “лідская” – нашчадкі Яна Сцыпіёна (†1620 г.).

5 пакаленне.

Паводле К.Нясецкага, Крыштаф Сцыпіён меў 5 сыноў, але нашчадкаў пакінуў толькі адзін з іх – руплівы Андрэй Сцыпіён (?–1682 г.), “дзедзіч на Шчучынку, Сукурчах і Сякержынцах”, падчашы гарадзенскі, з 1678 г. харужы вендэнскі. Адзін пералік яго “тытулаў” сведчыць, што маёмыныя справы Сцыпіёнаў ішлі ў гору. К.Нясецкі дадае, што ў 1678 г. Андрэй Сцыпіён быў камісарам Гарадзенскай эканоміі. Ён падпісываў элекцыю (выбары) караля Міхала Карыбута Вішнявецкага ў 1669 г. ад Лідскага павета, а Яна III Сабескага ў 1674 г. – ад Гарадзенскага павета. Паводле Т.Жыхлінскага, пад час абодвух выбараў Андрэй Сцыпіён прадстаўляў Лідскі павет і за гэта атрымаў ад караля (якога? – С.Д.) маёнтак Бедровіцы (Бебраўцы? – С.Д.) ў Мазырскім павеце. Паводле К.Нясецкага, наданне маёнтку Бедраўцы было кампенсацыяй за разарэнне ўладанняў Сцыпіёнаў пад час “Патону” [3, Т.8, с.302]. Пры гэтым ён працягваў прыдворную службу. Паводле Я.Цехановіча пад адным з каралеўскіх эдыктаў Сабескага ў 1669 г. было пазначана “Андрэй Сцыпіён дэль Кампа, дваранін Яго Каралеўскай Вялікасці, дваранін пакаёвы і камісар”. Андрэй Сцыпіён быў жанаты на Элеаноры Сухадольскай – дачцэ Паўла Казімера Сухадольскага, ваўкавыскага земскага пісара, ад якой меў 6 дзяцей, з якіх выжылі 4: дачкі **Кацярына і Канстанцыя** ды сыны **Казімер і Ян**. Дачкі Андрэя Сцыпіёна выйшли замуж за прадстаўнікаў сярэдняй шляхты: Кацярына за Юрыя Глябіцкага-Юзафовіча, падстолія віцебскага, а Канстанцыя – за Аляксандра Вінчу, стражніка і суддзю лідскага.

6 пакаленне.

Сыны Андрэя Сцыпіёна – старэйшы **Ян** (?–1738 г.) і малодшы **Казімер** (?–1733 г.) – пачалі прымаць удзел у грамадскім жыщі з сярэдзіны 90-х гадоў XVII ст. У адпаведнасці з сямейнай традыцыяй яны звязалі свой лёс з Радзівіламі: Каралем Станіславам, падканцлерам літоўскім і Янам Мікалаем, старостай лідскім. Гэта абумовіла іх пазіцыю ў віхуры “Хатній” і “Шведскай” войнаў на мяжы XVII–XVIII ст. Сцыпіёны былі на баку так званых “рэспубліканцаў” супраць Сапегаў, Станіслава Ляшчынскага і Швеціі ды падтрымлівалі Радзівілаў і Аўгуста II Мецнага, за якога Ян Сцыпіён аддаў свой голас пад час элекцыі 1697 г.

Першай дзяржаўнай пасадай Яна Сцыпіёна стала пасада лідскага гродскага пісара, якую ён атрымаў у 1695 г., дзякуючы падтрымцы Яна Мікалая Радзівіла. У 1699 г. ён быў абрани лідскім дэпутатам у Трыбунал ВКЛ, а ў 1703–1704 г. нават з’яўляўся яго маршалкам. У 1704 г. Ян Сцыпіён прарабаваў заняць пасаду лідскага земскага пісара, але атрымаў толькі мейсца лідскага падстолія. Нарэшце, ў 1713 г., дзякуючы падтрымцы Міхала Радзівіла, Ян Сцыпіён заняў пасаду лідскага старосты, якая да таго доўга належала Радзівілам. У якасці лідскага старосты і пасла ад Лідскага павета Ян Сцыпіён актыўна ўдзельнічаў у большасці палітычных падзеяў пачатку XVIII ст. Ён скардзіўся на злouжыванні расійскай арміі ў Лідскім павеце (1710 г.), выступаў супраць “царскай пратэкцыі” Рэчы Паспалітай (1716 г.), прапаноўваў зняць з усіх дзяржаўных пасадаў “дысідэнтаў” – некатолікаў (1720 г.). У 1719 г. віленскі кашталян Людвік Канстанты Пацей перадаў Яну Сцыпіёну Барцянскае старства ў Лідскім павеце. 7 лістапада 1720 г. Ян Сцыпіён атрымаў пасаду смаленскага кашталяна, якая не давала матэрыяльных даходаў, але гарантавала мейсца ў сенаце Рэчы Паспалітай. Неўзабаве, Ян стаў першым Сцыпіёнам, які заняў магнацкую пасаду. Але яго спробы ў 1732 г. заняць пасаду смаленскага ваяводы былі безпаспяховымі.

У своеасаблівым “*тандэме*” з братам дзейнічаў Казімер Сцыпіён. У 1701 г. ён заняў сваю першую сціплую пасаду лідскага мечніка. У 1711 г. Казімер ужо быў на месцы старэйшага брата гродскім лідскім пісарам, а ў 1713 г. – лідскім падстоліям. Ствараеца ўражанне, што Казімер праста займаў пасады пасля старэйшага брата, што, безумоўна, садзейнічала палітычнаму ўплыву Сцыпіёна ў Лідскім павеце. Тры разы Казімера Сцыпіёна абіралі ад Лідскага павета дэпутатам Трыбунала ВКЛ. У 1714 г. ён стаў лідскім падкаморыям, а ў 1716–1717 г. маршалкам лідскім. Нягледзячы на два шлюбы з Ганнай Гutoўскай і Зоф'яй Юдыцкай – дачкой рэчыцкага маршалка Антонія Юдыцкага, Казімер Сцыпіён не пакінуў нашчадкаў. Можа таму па сённяшні дзень яго маёмы становішчам не вядомы.

Ян Сцыпіён валодаў пасля бацькі Сукурчамі, Шчучынкам і Балотнам (зараз Воранава) у Лідскім, Сякержынцамі ў Гарадзенскім і Бебраўцамі ў Мазырскім паветах. Ад маці ён стаў уладальнікам Канюхой ў Ваўкавыскім павеце. Дзякуючы дзяржаўнай службе Ян Сцыпіён з жонкай атрымаў вёскі Горні (1708 г.) і Пуршчы (1711 г.) ў Лідскім павеце. У 1710 г. ён “*трываў у заставе*” (кіраваў і карыстаўся без права ўласнасці) маёнтак Агінскіх Яшуны Віленскага павета. Разам з жонкай – Тэрэзай з Глябіцкіх-Юзафовічаў, дачкой падстолія віцебскага і войскага полацкага Юрый Глябіцкага-Юзафовіча – Ян Сцыпіён размясціў у 1735 г. у Балотна (Воранава) кляштар піяраў, а ў 1738 г. у Канюхах – кляштар дамініканцаў. Такім чынам, Ян Сцыпіён быў першым прадстаўніком свайго роду, які дасягнуў амаль магнацкага статусу: сенатар, двойчы староста, уладальнік некалькіх маёнткаў у трох паветах, заснавальнік дзвух кляштараў.

7 пакаленне.

З вялікага патомства Яна Сцыпіёна – 5 сыноў і 1 дачка – дасягнулі паўналецтва толькі сын **Юзаф** (?–1743 г.) і дачка **Ганна**. Ян Сцыпіён рана пачаў далучаць сына да адказных спраў. У 1717 г. той быў абраны дэпутатам Трыбунала ВКЛ. У 1720 г. бацька перадаў Юзафу Лідскае староства. Як мага раней Ян Сцыпіён імкнуўся вылучыць адзінаму сыну асобнае ўладанне. У 1718 г. з дазволу караля Аўгуста II Моцнага ён перадаў Юзафу вёску Горні, у 1735 г. – Кульбакі, у 1736 г. – Борцяны і Пуршчы ў Лідскім павеце. Юзаф атрымаў заможны стан, адпаведны для актыўнага ўдзелу ў грамадска-палітычным жыцці. Юзаф Сцыпіён неаднаразова выбіраўся на соймы Рэчы Паспалітай ад Лідскага павета, Смаленскага ваяводства і Інфлянтаў. На соймах 1729, 1730 і 1733 г. Юзаф Сцыпіён спрабаваў атрымаць пасаду маршалка сойму, але безспіхова. Паводле аўтараў “*Польскага біяграфічнага слоўніка*” за кулісамі сойму Юзафа абвінавачвалі ў плябейскім паходжанні, але ніхто не адважыўся выказаць гэта адкрыта [5, s.82].

Некалькі разоў Юзаф Сцыпіён выконваў знешняпалітычныя місіі. Ён веў перамовы з папскім нунцыем (1724 г.), працаваў у камісіі па спраўах Курляндыі (1727 г.). Юзаф Сцыпіён не здолеў атрымаць пасаду троцкага кашталяна, чаму перашкодзіў літоўскі падканцлер Міхал Чартарыйскі. Затое ў 1739 г. ён стаў маршалкам надворным літоўскім, што лічылася міністэрскай пасадай.

Юзаф Сцыпіён неверагодна ўзмацніў маёмы і дынастычны стан свайго роду. Першы раз ён ажаніўся ў 1728 г. з Веранікай Фірлей – дачкой каменьскага кашталяна Андрэя Фірлея. Пасля смерці ў 1730 г. яе брата Якуба, Вераніка стала адзінаму нашчадкам усёй маёмы. Фірлеяў, якая такім чынам трапіла да Сцыпіёна. Ад бацькі Юзаф Сцыпіён меў Шчучынак, Балотна (Воранава), Палубнікі, Сукурчы, Горні, Кульбакі, Борці і Пуршчы ў Лідскім павеце і Канюхі ў Ваўкавыскім павеце. Пасля смерці каля 1739 г. жонкі Веранікі Юзафу Сцыпіёну дасталася ўся спадчына Фірлеяў ў Люблінскім і Рускім ваяводствах, у тым ліку юрыдыка ў Любліне. Дзякуючы сваім багаццям Юзаф Сцыпіён рабіў вялікія ахвяраванні кляштарам піяраў у Шчучыне і Воранаве і дамініканам у Канюхах. Ён падтрымаў сваю маці ў заснаванні ў Шчучыне канвенту сясцёр міласэрдніцтва ў 1742 г. Другой жонкай Юзафа Сцыпіёна стала ў 1740 г. Тэрэза Барбара Радзівіл – дачка наваградскага ваяводы Мікалая Файстына Радзівіла. Фактычна гэты шлюб можна разглядаць як прызнанне за “*лідскім*” Сцыпіёнамі роўнага становішча з боку магнатаў ВКЛ. У 1742 г. у Дрэздэне кароль Аўгуст III Сас адзначыў Юзафа Сцыпіёна ордэнам Белага Арла – вышэйшай узнагародай у Рэчы Паспалітай.

8 пакаленне.

Ад першага шлюбу з Веранікай Фірлей Юзаф Сцыпіён меў дзвух сыноў: **Станіслава і Ігнацыя**, а таксама трох дачок: **Ганну, Магдалену і Тэрэзу**. Ад другога шлюбу з Тэрэзай Барбарай Радзівіл – толькі аднаго сына **Ксаверыя Мікалая**. З гэтага вялікага патомства выжылі толькі сын Ігнацый і дачка Ганна, якая выйшла замуж за Канстанціна Шаняўскага, кашталяна малагольскага. Неўзабаве, пасля раптоўнай смерці бацькі Ігнацы Сцыпіён (1728–1791 г.) стаў адзіным нашчадкам вялікай спадчыны Сцыпіёна. Нягледзячы на маладосць, дзякуючы прывілею дадавання гадоў Ігнацый ужо ў 1743 г. стаў лідскім старостай. У 1743–1746 г. яго настаўнік Мацей Догель (1715–1760 г.) – вядомы гісторык-архівіст і правазнаўца – парушыўшы загад апякуна Яна Тарла, ваяводы сандамірскага вывез Ігнацыя Сцыпіёна на вучобу за мяжу. Юны Сцыпіён вывучаў філасофію, права і дакладныя навукі ў Лейпцигу, наведаў Парыж і Рым. Пасля вяртання на радзіму Ігнацы Сцыпіён доўгі час быў вымушаны ўдзельнічаць у розных судовых працэсах, якія былі выкліканы раптоўнай смерцю бацькі і заблытанаасцю пэўных маёмасных справаў.

Але судовыя справы не перашкаджалі грамадска-палітычнай кар'еры маладога арыстакрата. У 1748 г. Ігнацы Сцыпіён быў першы раз абрани дэпутатам на сойм ад Лідскага павета. На працягу жыцця ён неаднаразова абіраўся лідскім дэпутатам, хаця ў 1745 г. прадстаўляў “Галіцкую зямлю”. На паседжаннях сойму Ігнацы Сцыпіён вызначыўся памяркоўнасцю ды імкненнем да дакладнасці фармальнаса боку соймавай працы. Вядомы толькі яго скаргі гетманам на злоўжыванні расійскіх войскаў у Лідскім павеце ў 1757 г. (пад час Сямігадовай вайны). Пад час “элекцыі” 1764 г. Ігнацы Сцыпіён аддаў свой голас ад Лідскага павета за Станіслава Аўгуста Панятоўскага. Вясной 1759 г. ён атрымаў званне генерала-маёра літоўскага войска і пачаў шукаць якой-нібудзь грамадзянскай дзяржаўнай пасады. 9 снежня 1765 г. Ігнацый Сцыпіён быў прызначаны падстоліем літоўскім. Невядома якія маёмасныя ці палітычныя разлікі прымусілі яго ў лістападзе 1786 г. адмовіцца ад гэтай пасады, прадаўшы яе. Ігнацы Сцыпіён прымаў удзел у масонскім руху. Ён быў братам ложы “Вялікага французскага Ўсходу”, а ў 1766 г. уступіў у шатландскую ложу Э.Брухля. Неўзабаве, Ігнацы Сцыпіён стаў кавалерам вышэйшых узнагарод Рэчы Паспалітай: ордэну Святога Станіслава (1776 г.) і ордэну Белага Арла (1781 г.).

Маёмасныя справы Ігнацыя Сцыпіёна хіба былі найлепшымі за ўсю гісторыю рода. Пасля смерці бабкі Тэрэзы з Глябіцкіх-Юзафовічаў (пасля 1746 г.) ён акрамя спадчыны Сцыпіёна і Фірлеяў атрымаў і маёнтак Глябіцкіх-Юзафовічаў Шчучын. Гэта дазволіла Ігнацыю Сцыпіёну стварыць у заходніяй частцы Лідскага павета сапраўдную латыфундью – “добра шчучынскія” (у пачатку XIX ст. – 2172 прыгонных) [7, с.62]. Другім вялікім уладаннем Ігнацыя Сцыпіёна былі “добра Серакомля” у Лукаўскім павеце. У Шчучыне Ігнацы Сцыпіён падтрымліваў дзейнасць калегіуму піяраў і канвенту сясцёр міласэрднісці. Значныя ахвяраванні атрымалі і лідскія піяры. У 1773 г. тут з’явілася аптэка, а ў 1785–1792 г. – батанічны сад. Намаганнямі Ігнацыя Сцыпіёна мясцэчка Шчучын 23 мая 1761 г. атрымала магдэбурскія права, што прадугледжвалася таргі па нядзелях і чацвяргах, 12 кірмашоў у год і выбары мясцовага самакіравання. Варта адзначыць, што вялікае будаўніцтва Ігнацыя Сцыпіёна разгарнуўся таксама ў Серакомлі, дзе з’явіліся палац, сад і, магчыма, касцёл. Як мецэнат ён фінансаваў выданне свайго настаўніка Мацея Догеля “Дыпламатычны кодэкс ВКЛ”, а таксама даў гроши на абнаўленне піярскай друкарні ў Вільні і пакупку для яе манускрыптаў.

Ігнацы Сцыпіён ажаніўся ў 1755 г. на Марыяне Вадзіцкай, даччэ Пятра Вадзіцкага, кашталяна сандэцкага. Ад гэтага шлюбу нарадзілася дачка **Вераніка** і 5 сыноў: **Павел, Юзаф, Караль і Вінцэнт**. Усе дзеці атрымалі адукцыю ў шчучынскім калегіуме піяраў, дзе іх настаўнікам быў славуты вучоны Станіслаў Баніфацый Юндзіл (1761–1847 г.). Ён пакінуў вельмі цікавую характарыстыку культурнага ўзору Сцыпіёна, як адукаваных людзей, якія былі ўзорам польскай шляхецкай культуры: “Знаходжанне маё ў Шчучыне [...] прынесла мне такую яичэ карысць, што наведваючы дом жыўшых там тады Сцыпіёнаў, падстолія літоўскіх, у іх шляхетным грамадстве навучыўся добрых і належных манераў і

зусім адвыкнуў ад вымаўлення і выразаў правінцыяльных, якія паўсюль і адразу вылучаюць маіх землякоў ліцьвінаў” [17, с.240].

9 пакаленне.

Пасля смерці Ігнацыя Сцыпіёна, ноччу 1791 г. па дарозе ў Варшаву, пачаўся паступовы занядоб роду. Яго вялікія ўладанні былі падзелены паміж 4 братамі. “Шчучынскія добра” і Лідскае староства атрымаў **Юзаф Сцыпіён** (?–1802 г.). Надайшлі цяжкія часы падзелаў Рэчы Паспалітай. Паводле архіўных дакументаў, якія былі ўведзены ў навуковы ўжытак Я.Анішчанкай у пачатку ХХІ ст., Сцыпіёны адыгралі пэўную ролю ў паўстанні Тадэвуша Касцюшкі. У якасці генерала-маёра Лідскага павета Караль Сцыпіён рыхтаваў узброенныя атрады ды забеспячэнне для паўстанцаў. Юзаф Сцыпіён у якасці лідскага старосты яшчэ да афіцыйнага абвяшчэння паўстання арганізаваў у сваім маёнтку Сукурчы каля Ліды патаемную прысягу шляхты [18, с.107–108, 113–114, 194]. За гэта ў 1794 г. Шчучын быў разрабаваны расійскім атрадам князя Цыціянова. Пасля паражэння паўстання Юзаф Сцыпіён цалкам адышоў ад справаў ды хутка памёр.

Юзаф Сцыпіён быў жанаты на Тэрэзе Друцкай-Любецкай, дачцэ пінскага кашталяна князя Францішка Ксаверыя Друцкага-Любецкага. Ад гэтага шлюбу нарадзілася толькі адзіная дачка **Марыя** (1793–1876 г.), якую маці ў 1807 г. выдала замуж за свайго брата Францішка Ксаверыя Друцкага-Любецкага (1778–1846 г.), будучага міністра фінансаў Царства Польскага і расійскага сенатара. Таму на Юзафе Сцыпіёне ў 1802 г. фактычна спынілася мужчынская “лідская” галіна Сцыпіёнаў.

10 пакаленне.

Але Сцыпіёны яшчэ доўгі час мелі дачыненне да Лідскага павета. 5 лютага 1805 г. браты нябожчыка Юзафа Сцыпіёна **Павел, Караль і Вінцэнт** выплацілі ўдаве 45 000 золотых на будаўніцтва сучаснага шчучынскага касцёлу Святой Тэрэзы. Як выяснялі ў 1836–1837 г. Лідскі земскі суд, будаўніцтва касцёла ў 1822–1828 г. каштавала 27 693 рублі 73 капейкі. З якіх 60 % складалі грошы Сцыпіёнаў і 40 % дадаў Ф.К.Друцкі-Любецкі [8, а.2 адв.–9 адв.].

Нягледзячы на доўгае жыццё Марыя са Сципіёнаў Друцкая-Любецкая не пакінула следу ў гісторыі Лідчыны. Затое яе маці Тэрэза з Друцкіх-Любецкіх Сципіён вельмі клапацілася аб лідской спадчыне Сципіёнаў. У НГАБ у Горадні захаваўся шэраг архіўных дакumentaў, прысвечаных яе судовым справам. У гэтых справах 30–40-х г. XIX ст. яна пісалася як “графіня Тэрэза дэ Кампа Сципіён” (1842 г., 1854 г.), “графіня Сципіён” (1842 г.), “старосціна Сципіёнаў” (1838 г.) і аднойчы “князі Любецкія і Сципіёнаў” (1838 г.). Сярод пахаваных на старых каталіцкіх могілках у Горадні ёсьць магіла Міхала дэ Кампа Сципіёна (1798–1861 г.) – упраўляючага добрамі князёў Друцкіх-Любецкіх [9, с.109]. Але як быў звязаны гэты чалавек з “лідской” галіной Сципіёнаў – невядома. У вядомых архіўных справах XIX ст., якія датычыцца Друцкіх-Любецкіх і Сципіёнаў, у якасці іх давераных асобаў сустракаюцца Сцяпан Ліпінскі і Пётр Бярнацкі, ды пад 1855–1856 г. узгадваецца асобы землямер Гарадзенскай губернскай чарцёжнай палаты дваранін Восіп дэ Кампа Сципіён [10].

Ліманты.

Другім родам італьянскага паходжання, які пакінуў след у Лідскім павеце былі Ліманты ўласнага гербу “Лімант” (у чырвоным полі тры срэбныя кулі і меч вастрыём уніз), што сведчыць аб вялікіх амбіцыях і, верагодна, сапраўды шляхетным паходжанні Лімантаў. Звестак пра Лімантаў непараўнальная меныш, чым пра Сципіёнаў. У гісторыі гэтага роду шмат “белых плямаў”, падробленых дакumentaў ды меладраматычных калізіяў Першы раз Ліманты гучна заяўляюць пра сябе ў 1580 г., калі Стэфан Баторы прызначыў **Фёдара Ліманта** мсціслаўскім кашталянам. Гэта дае падставы меркаваць пра значныя ваенныя заслугі першага вядомага на Беларусі прадстаўніка гэтага роду [3, Т.6, с.100–101].

Паводле афіцыйнай версіі Ліманты паходзілі з Фларэнцыі і з’явіліся ў Польшчы і ВКЛ дзякуючы каралеве Боне. Ліманты ніколі не былі звязаны з каралеўскай службай і імкнуліся любымі средкамі павялічыць свае ўладанні. У 1593 г. Ліманты ўжо актыўна судзіліся з інштыгатарам ВКЛ за “добра давойнаўскія”. Багаты род Давойнаў, які валодаў у Лідскім павеце Ішчалнай і Шчучынам, згас пасля 1576 г. Каб авалодаць спадчынай Давойнаў,

Ліманты стварылі фальшывы акт 1515 г., паводле якога Андрэй Давойна падараваў усе свае ўладанні разам з падданымі, бортнікамі, палямі, лясамі, сенажацямі, звярамі ды лоўчымі панам Лімантам. Каб падмацаваць казачнае па багацці і незразумеласці дарэнне, Ліманты стварылі сабе міфічнага продка – падкаморыя літоўскага Андрэя Ліманта пры вялікім князе літоўскім Аляксандры (1492–1506 г.). Праўда, Ю.Вольф больш ста гадоў таму даказаў легендарнасць асобы Андрэя Ліманта [12, s.297].

Неўзабаве, недзе ў пачатку XVII ст. Ліманты ўсё ж атрымалі спадчыну Давойнаў у Лідскім павеце. У 1616 г. браты **Ян і Мікалай Ліманты** (верагодна, яны былі сынамі **Якуба Ліманта**, канюшага троцкага) падзялілі свае ўладанні на дзве роўныя часткі па 220 валокаў ворыва: Ішчалнаўскую пушчу – для старэйшага Яна і Шчучынскую – для малодшага Мікалая [7, с.27–28]. З гэтага моманту фактычна можна весці размову пра дзве “лідскія” галіны Лімантаў: “ішчалнаўскую” ды “ічучынскую”.

Нічога невядома пра “ішчалнаўскую” галіну Лімантаў. У 1616 г. праз падзел маёmacі Ян Лімант атрымаў Ішчална, а ўжо ў 20-х гадах XVII ст. паводле Р.Афтаназі мястэчкам валодалі князі Саламярэцкія. Як і чаму адбыліся гэтыя змены – невядома [13, s.141–142].

К.Нясецкі ўзгадвае ў 1648 г. чашніка лідскага **Юрыя Пятра Ліманта**, а ў 1674 г. – мазырскага скарбніка **Юзафа Ліманта**, але якое дачыненне яны мелі да “ішчалнаўской” галіны роду застаецца таямніцай.

Што датычыць “ічучынскай” галіны Лімантаў, то **Мікалай Лімант** у 1632 г. заняў пасаду лідскага войскага. Ён пакінуў трох сыноў: **Марціна, Лявона і Андрэя**. Найбольшы жыццёвы поспех выпаў на долю Марціна Ліманта (?–† каля 1670 г.). Ужо ў 1656–1658 г. ён з’яўляўся суддзёй земскім лідскім і старостай васілішкайскім. Паводле канстытуцыі сойму 1662 г. Марцін Лімант заснаваў кляштар дамініканцаў у Васілішках і даў яму вёскі Ладыгі і Шкордзь. 20 сакавіка 1667 г. Марцін Лімант быў прызначаны кашталянам віцебскім. Гэтую пасаду ён займаў да 1670 г., калі яна перайшла да іншага чалавека. Захаваліся асобныя яго прамовы, звернутыя да караля, ў абарону шляхецкіх правоў ад магнацкіх парушэнняў [15, а.67–69 адв.]. Аб нашчадках Марціна Ліманта нічога невядома. Магчыма, адным з іх быў **Ян Лімант** (?–1716 г.), у 1690 г. уладальнік вёскі Саваўшчына ў Лідскім павеце, з 1694 г. канюшы лідскі. Лявон Лімант не пакінуў пра сябе ніякіх звестак, акрамя падзелу ў 1633 г. “ічучынскіх добраў” з братам Андрэем.

Адзіны сын Лявона **Ян Лімант** (?–1683 г.) паспрабаваў заняць пачэснае мейсца ў шляхецкім грамадстве. Ён быў падчашым лідскім і падстоліем віцебскім. Але яго маёmacыя справы ішлі блага. У 1658 г. ён вымушаны быў пазычыць пад залог Вялікага і Малога Шчучына 10 000 злотых [7, с.28] Ян Лімант быў жанаты на дачэ слонімскага земскага суддзі Ганне Палубінскай, з якой меў дзвух сыноў: **Казімера і Крыштафа**. Паколькі грошай не хапала Ян Лімант зноў вярнуўся да фальсіфікацыі дакументаў. Ён прымусіў жонку за 7 000 злотых закласці Малы Шчучын, які яшчэ не выкупілі з папярэdnіх даўгоў. Падман быў выкрыты і пачаліся бясконцыя судовыя працэсы.

Пасля смерці Яна ў 1683 г. яго сын Казімер пазычыў 2 000 злотых пад залог “маёнтку Шчучын” і ад’ехаў на вайну, дзе загінуў. Ганна з Палубінскіх Лімант, каб схавацца ад крэдытораў, паспяшыла выйсці замуж за Юрыя Глябіцкага-Юзафовіча (?–1718 г.), падстолія віцебскага, войскага полацкага, які выкупіў закладзеныя ўладанні Яна Ліманта. Пасля смерці бацькі, гібелі брата і другога шлюбу маці ўсе даўгі Лімантаў перайшлі на Крыштафа, які не здолеў іх выплаціць і ў 1691 г. прадаў Вялікі і Малы Шчучын Юрыю Глябіцкаму-Юзафовічу за 48 000 злотых. Пасля чаго Крыштаф Лімант уступіў у Ордэн езуітаў, дзе ў 1713–1719 г. двойчы абіраўся на пасаду рэктара Віленскай езуіцкай Акадэміі.

Засталося толькі прыгадаць лёсныя нашчадкаў трэцяга сына Мікалая Ліманта Андрэя (?–1653 г.). Ад шлюбу з Зоф’яй Бараноўскай ён меў трох дачок: **Кацярыну, Барбару і Гальшку**. Каля 1670 г. усе дачкі выйшлі замуж: Кацярына – за Мікалая Сухадольскага, Барbara – за Васіля Касарэўскага, а Гальшка – за Юрыя Хладавіцкага. Але ўсе яны з цягам

часу прадалі свае кавалкі лімантоўскай спадчыны Даўлюдам і Глябіцкім-Юзафовічам [7, с.29–30].

Варта дадаць, што шляхта італьянскага паходжання сустракалася і за межамі Лідскага павета: Агрыпы – ў Упіцкім павеце³³, Марыконі – ў Вількамірскім, Букелы – ў Слонімскім, Дэцыі – ў Вільні. Ва ўсіх гэтых прыкладах мы можам казаць пра сапраўднае ўключэнне італьянскіх сямей у шляхецтва Рэчы Паспалітай. Аднак, ва ўсіх гэтых выпадках іх значэнне не перакрочвае межаў павету ці каралеўскай канцыляры.

Якія фактары дазволілі італьянцам атрымаць пачэснае мейсца сярод ліцьвінскай шляхты? З улікам папярэдніх фактаў можна прапанаваць наступныя ўмовы шляхецкай “рэчэпцыі і асіміляцыі” італьянцаў:

1. “Ідэалагічная ўмова” – легенда аб рымскім паходжанні літоўскай знаці, вельмі папулярная ў ВКЛ у XVI–пачатку XVII ст. Паводле яе, продкам вялікіх князёў літоўскіх быў рымскі патрыцый Палямон, з якім прыехала 500 сямей “рымскай шляхты”. Паводле гэтай традыцыі, знатныя італьянцы разглядаліся як дальняя сваякі літоўскай шляхты, а менавіта яна паклала пачатак шляхецкаму стану Лідскага павета [16, с.127–129].
2. “Спрыяльны гістарычны момант” – “інфільтрацыя” у шляхецкі стан Рэчы Паспалітай была найбольш зручнай на мяжы XVI–XVII ст., калі каралямі з’яўляліся іншаземцы Стэфан Баторы і Жыгімонт III Ваза. Яны былі зацікаўлены ў адданых сваёй асобе здольных іншаземцаў і яшчэ захоўвалі дастатковую ўладу, каб увесці сваіх “пратэжэ” ў шляхетны стан. Таму сярод ўсіх італьянцаў найбольшага поспеху дасягнулі ўласна Сцыпіёны, якія з 1530 па 1670 г. былі каралеўскімі дваранамі і сакратарамі. У той час як Ліманты, адразу акунуўшыся ў шляхецкае грамадска-палітычнае жыццё, за адным выключэннем, так і не перадолелі павятовага ўзроўню. У гэтым кантэксле варта адзначыць, што пасля 1669 г. (спыненне дынастыі Вазаў) толькі Марыконі здолелі ўваіці ў шляхецкі стан Рэчы Паспалітай і пасяліцца ў ВКЛ.
3. “Ваенная служба” – абавязковы фактар для прызнання шляхецкага стану, асабліва ў родапачынальнікаў. Яскравым прыкладам з’яўляюцца Францішак і Аляксандр Сципіёны ці Фёдар Ліман.
4. “Роўныя шлюбы” – шлюбы ў межах адпаведнага стану – шляхецкага, якія сімвалізавалі прызнанне “навічкоў” з боку шляхты. Сципіёны доўгі час не маглі пераадолець гэтую мяжу. Толькі ў трэцім пакаленні павятовыя шляхетныя паненкі пачалі выходзіць замуж за італьянцаў. Затое Сципіёны былі адзінмі “тутэйшымі італьянцамі”, якія атрымалі прызнанне з боку самых Радзівілаў (шлюб у маі 1740 г. Юзафа Сципіёна і Тэрэзы Барбары Радзівіла).
5. “Родавыя маёнткі” – галоўны і найбольш значны крытэрый сапраўднага шляхецтва. Лепш за ўсё гэта разумелі Сципіёны, якія ўжо напрыканцы XVI ст. былі “дзедзічамі на Кудраўцы”. Пазней, сярод іх спадчынных уладанняў былі Рэпля, Канюхі, Сукурчы, Балотна (Воранава), Шчучын. Чамусыці ў дачыненні да Лімантаў ніводнага разу не патрапіў тэрмін “дзедзіч”.
6. “Дзяржавы пасады”, у тым ліку і звязаныя з “дзяржавай” – “трыманнем каралеўскіх добраў” – старостваў. Сципіёны і тут дасягнулі найбольшага поспеху. Амаль ўсё XVIII ст. яны трymалі багатае Лідскэ староства, а часам былі старостамі мерацкімі і барцянскімі. У той час як Ліманты толькі адзін раз на кароткі час былі старостамі васілішкаўскімі, а Марыконі – берасцейскімі.
7. “Дэмографічны фактар” – універсальны фактар шляхецкага дабрабыту, які можна звесці да цынічнай формулы: “неіматлікае патомства + апошні ў родзе багатыя нявесты”. У Лімантаў гэты фактар зусім не працаваў – дзяцей было шмат, а пасаг вельмі сціплы. Затое Сципіёны на працягу чатырох пакаленняў мелі толькі па аднаму паўнолетнему сыну і тройчы бралі шлюб з апошніяй у родзе багатай нявестай (Сімфароза Сіруцянка, Тэрэза Глябіцкая-Юзафовіч, Вераніка Фірлей).

³³ Агрыпы не былі італьянскага паходжання (Рэд.).

8. “Каталіцкае веравызнанне і падтрымка каталіцкай царквы”. З каталіцкім веравызнаннем у італьянцаў Лімантаў і Сцыпіёнаў ніколі ніякіх проблем не было (у адрозненне ад шляхты німецкага і маскоўскага паходжання). Што датычыцца падтрымкі каталіцтва, то тут у значнай ступені “працавалі” матэрыяльныя магчымасці. Таму Ліманты былі “фундатарамі” толькі аднаго кляштару дамініканцаў у Васілішках, у той час як Сцыпіёны маглі ганарыцца мінімум чатырма кляштарамі: бернардынскім жаночым у Горадні, піярскім у Воранаве (пазней пераведзены ў Ліду), дамініканскім у Канюхах і канвентам сясцер міласэрднісці ў Шчучыне.
9. “Мецэнатства” – падтрымка навукі і мастацтваў, якім вызначыліся толькі Сцыпіёны. Атрымаўшы ў спадчыну ад Глябіцкіх-Юзафовічаў шчучынскі кляштар піараў яны зрабілі яго адным са значных цэнтраў асветы ў Рэчы Паспалітай, як напісаў у 1846 г. М.Балінскі: “...адным з буйнейшых цэнтраў асветніцтва, навукі і дабрачыннасці, а таксама гандлю”.

Такім чынам, працэс рэцэпцыі і асіміляцыі італьянскіх сямей Сцыпіёнаў і Лімантаў у шляхецкі стан можна разглядаць не толькі як цікавую гістарычную з’яву, але як феномен, які раскрывае асаблівасці шляхецкага ўяўлення пра свой стан, яго статус, абавязкі і культурныя стэрэатыпы. Праз іх паспяховае засваенне і адбылося ператварэнне італьянскіх мігрантаў у сапраўдную шляхту Рэчы Паспалітай.

Літаратура і крыніцы:

1. ЭГБ.– Мн., 2001.– Т.6.– Ч.1.
2. Bogucka M. Bona Sforza.– Warszawa, 1989.
3. Niesiecki K. Herbarz Polski.– Lipsk, 1839–1845.– Т.1–10.
4. Święcki T. Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski.– Warszawa, 1858.– Т.2.
5. PSB.– Kraków, 1998.– Т.39.
6. Żychliński T. Złota księga szlachty polskiej.– Poznań, 1906.– Т.29.
7. Данскіх С. Наш Шчучын.– Горадня, 2001.
8. НГАБ у Горадні, ф.1, вол.33, спр.59.
9. Rozmus J., Gordziejew J. Cmentarz farny w Grodnie 1792–1939.– Kraków, 1999.
10. НГАБ у Горадні, ф.2, вол.6, спр.1225; спр.1756.
11. Paprocki B. Herby rycerstwa Polskiego.– Kraków, 1858.
12. Wolff J. Senatorowie i dygnitarze Wielkiego księstwa Litewskiego 1386–1795.– Kraków, 1885.
13. Aftanasy R. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej.– Wrocław–Warszawa–Kraków, 1993.– Т.4.
14. Jodkowski J. Grodno w polskim okresie jego dziejów// Głos z nad Niemnem. Jednodniówka grodzieńska.– 1917. (ксэра прадстаўлена Андрэем Чарнякевічам).
15. НГАБ у Горадні, ф.1663, вол.1, спр.410.
16. Семянчук А. Беларуска-літоўскія летапісы і польскія хронікі.– Горадня, 2000.
17. Wkład Pięjarów do nauki i kultury w Polsce XVII–XIX wieku.– Warszawa–Kraków, 1993.
18. Восстание и война 1794 г. в Литовской провинции (по документам архивов Москвы и Минска).// Сост., ред. и предисл. Е.К.Анищенко.– Мн., 2001.

Сяргей Данскіх (Горадня).

Уладальніцкія гарадскія гербы Беларусі XVI–XVIII ст.

Сінтэз культур заходу і ўсходу, які адбываўся на землях ВКЛ, для тагачаснай геральдыкі ў асноўным меў аднабаковы напрамак – заходні. Уплыў на беларускую геральдыку ішоў з Германіі праз пасярэдніцтва Польшчы, менавіта праз шляхецкія гербы. Як шляхецкая так і гарадская гербы ў Кароне нясуць адбітак гэтага пасярэдніцтва, у прыватнасці – некалькі фігураў у полі, разнастайныя лініі падзелу. У межах ВКЛ складанасць саступае прастаце, той, якая ўласцівая ўсёй еўрапейскай геральдыцы ў самым пачатку яе становлення. У пераважнай большасці гарадскі герб часоў ВКЛ уяўляе сабой: адное поле, адную фігуру, адзін метал, адную фарбу. Менавіта лаканізм адрознівае гарадскую геральдыку ВКЛ ад гарадскіх гербаў іншых еўрапейскіх краінаў.

Гарадская геральдыка ў ВКЛ знешне не адрозніваецца ад геральдыкі шляхецкай (рыцарскай). Так, напрыклад, герб горада Орши “паўмесяц і крыж наверсе” і ўладальніцкі

герб “Шаліга”: “У блакітным полі залаты паўмесяц рагамі дагары, з якога між рагамі ўзікае залаты кавалерскі крыж”, герб мястэчка Крэва “маладзік рагамі ўгору, паміж якімі знаходзіцца зорка” і ўладальніцкі герб “Ляліва”: “У блакітным полі залаты маладзік рагамі ўгору, паміж якімі знаходзіцца зорка таго ж металу”. Але, натуральна, былі некаторыя ўнутраныя адрозненні. Рэдка сустракаемыя падзелы палёў гарадскіх гербаў звязаны, хутчэй за ёсё, з канструктыўнымі асаблівасцямі размяшчэння фігураў. У шляхецкіх гербах, як правіла, гэта звязана з адлюстраваннем у полі герба ўладальніка, гербаў сваякоў, адсюль пераважны падзел палёў на чатыры часткі. З вядомых сёння гарадскіх гербаў толькі магілёўскі мае ганаровую адзнаку, у шляхты такіх адзнакаў у гербах павінна быць болей, зыходзячы з колькасці гербаў і колькасці шляхты.

Трэба дадаць, што сярод ўладальніцкіх гарадскіх гербаў ВКЛ, (у моц таго, што маём справу з вядомымі фігурамі, якія аздабляюць палі шляхецкіх гербаў), амаль не існуе пытанняў наконт колераў, ці канструктыўных хараствастык. З падлічаных намі 60-ці вядомых на сёння гарадскіх гербаў вялікакняжацкага перыяду ў межах Рэспублікі Беларусь, невызначанасць колераў датычыцца 42-х. Проблемы з удакладненнем колераў, у шматлікіх выпадках вынікаюць з прычыны абмежаванай інфармацыі што змяшчаецца ў прывілеях. Апісанні, якія павінны з’яўляцца найбольш прыярытэтнай крыніцай, паколькі малюнак можа змяніць ад часу каляровыя хараствастыкі, апелююць пераважна якраз да малюнкаў, не ўдакладняючы дэталі, ці ўвогуле іх не называючы. Так напрыклад, у прывілеях 1792 г. Ашмянам, Воўпе, Геранёнам, Радашковічам і іншым гарадам, апісанні гербаў будуюцца па шаблоннай схеме: “Герб такі надаем, які тут намаляваны прадстаўлены” [1, а.86, 108, 219, 257].

Уладальніцкая гарадская гербы ахопліваюць дынастычныя, рыцарскія, касцёльныя гербы ці іх элементы. Да азначанага перыяду адносяцца гербы 8 населеных пунктаў: Капыль, Клецк, Крэва, Ліпнішкі, Нясвіж, Пружаны, Радунь, Сапоцкін. Гербы Клецка і Капыля маюць падабенства, што тлумачыцца адолькавым паходжаннем дадзеных гербаў, аздабляючых гарады, што знаходзіліся за ўладанні Багуслава Радзівіла.

Капыль, герб атрыманы 27 жніўня 1652 г. Прывілей Яна Казімера, які згадваецца ў рэестры дакументаў мястэчка Капыля 1825 г. Згодна яму, герб выглядае наступным чынам: “у залатым полі чорны паляўнічы рог” [2]. Занесены ў Гербавы матрыкул Рэспублікі Беларусь 28.02.2000 г. пад №40.

Клецк, герб атрыманы, магчыма, ў другой палове XVII ст. Згодна сцвярджэнню С.Кжыжаноўскага, ў гербе паляўнічы ражок і княжацкая карона над ім [3, с.15]. На перамалёўцы гарадской пячаткі 1697 г. тая ж выява (ражок павернуты ўлеву) [4, с.169]. На рэканструкцыі А.Цітова “у блакітным полі залатая княжацкая карона, над ёй чорны паляўнічы ражок (павернуты ўправа)” [4, с.169].

На гарадской пячатцы Клецка 1697 г., са збораў М.Гумоўскага ў Нацыянальным музеі ў Кракаве, княжацкая мітра (ці шапка, нарэшце, карона), прадстаўлена без крыжа ўверсе, і гарнастаева футра [4, с.169]. Гэта зусім не азначае, што не мог выкарыстоўвацца больш “эфектны” варыянт з крыжам і гарнастаем. У падцвярджэнне можна прывесці мноства прыкладаў. У прыватнасці, вялікая пячатка Багуслава князя Радзівіла [5, с.22], “Арол з ражкамі” і “Арол у кляйноце”, як элементы поўнага герба Радзівілаў [6, с.195], Вялікая 1669 г. і малая таго ж года пячаткі Міхала Карыбута Вішнявецкага [6, с.143], гарадская пячатка Бабра 1735 г. [5, с.195], Шклова 1762 і 1792 г. [5, с.231] і г.д. Колеры і выгляд паляўнічага ражка, як элемента родавага герба Радзівілаў “Трубы”, безумоўна, ідэнтычны з капыльскім ражком. Адносна колеру поля, ідуцы метадам выключэння, можна было застанавіцца толькі на блакітным і золаце. Блакітны колер поля, у якім “Трубы” змяшчаюцца на шыльдзе “радзівілаўскага” арла, і залатое поле, у якім прадстаўлены поўны герб Радзівілаў. Блакітны быў выкарыстаны ў рэканструкцыі А.Цітова, дзе відавочна, ён засноўваўся толькі на вышэйзгаданай абставіне [4, с.74–75]. Але залатое поле мае дадатковыя перавагі. Па-першае,

з пункту гледжання геральдыкі як мастацтва, размяшчэнне мітры і ражка ў залатым полі бяспрэчна лепш, і, што самае галоўнае, па-другое, колер поля ў гербе Капыля 1652 г., таксама сведчыць на карысць залатога поля [7]. Занесены ў Гербавы матрыкул Рэспублікі Беларусь 21 снежня 1999 пад №37 у наступным выглядзе: “у залатым полі залатая княжацкая карона, пад ёй чорны паляўнічы ражок”.

Крэва, “маладзік рагамі ўгору, паміж якімі знаходзіцца зорка” (герб “Ляліва”) [8, с.76].

Да групы ўладальніцкіх гербаў герб Крэва можна аднесці з пэўнай доляй умоўнасці. Умоўнасць вынікае з таго, што не вызначана дакладнае паходжанне дадзенага герба. Гэтая акаличнасць дала падставу А.Цітову герб Крэва, вывесці за межы групаў сваёй класіфікацыі [9, с.39]. З гэтым цяжка пагадзіцца. “Незразумелась сімвалікі” [4, с.86], якая вынікае з прычыны немагчымасці ідэнтыфікацыі, як паказвае практика, не можа ставіць пад сумненне, што перад намі той ці іншы вядомы ўладальніцкі герб.

Ліпнішкі, герб атрыманы 6 чэрвеня 1633 г. На малюнку 1792 г. “У чырвоным полі вершнік са шчытом, дзе ў блакітным полі герб “Пілява”, і з дзідай у руцэ” [1, а.140]. Герб “Пілява”: “У блакітным полі сярэбраны сяміканцовы крыж” [10, с.120]. Існуе, таксама змена: у блакітным полі залаты сяміканцовы крыж. Такая ж “Пілява” змененая і на шчыце вершніка з прывілея 1792 г. У А.Цітова, ва ўсіх яго выданнях па гарадской геральдыцы, чамусьці: у залатым полі сярэбраны сяміканцовы крыж [4, с.186].

Нясвіж, герб атрыманы 18 чэрвеня 1586 г. Згодна дакументу, “Падзелены ў слуп, у першым полі палова чорнага арла; у другім, дзесяць залатых, блакітных і чырвоных касых урубаў злева” [11, а.5]. Колеры першага поля, не ўказаныя ў прывілеі 1586 г., наўрадці могуць выклікаць сумненні. Ідучы метадам выключэння, арол мог быць толькі чорны, значыць поле залатое, як у поўным радзівілаўскім гербе. Павінен выглядаць наступным чынам “Падзелены ў слуп, у першым, залатым полі палова чорнага арла з залатымі лапамі, дзюбай і языкам; у другім, дзесяць залатых, блакітных і чырвоных касых урубаў злева” [12].

Пружаны, герб атрыманы ў 1589 г. па прывілею Жыгімонта III Вазы як пячатка, або герб з выявай “малога звітага вужса, з паічы якога выглядае палова дзіцяці” [13, с.428]. Заменены ў 1845 г., дзе “в жэлтому поле, изображена ель, и на одной из ветвей ея серебряный охотничий рог. Рог и ель указывают на известный Беловежский лес, который

находится вблизи города Пружаны” [14, с.124]. 10 кастрычніка 1998 г.

Пружанскі райвыканкам вынес рашэнне за № 1241 “О воссоздании исторического герба города Пружаны”, дзе 1-м пунктам: “Утвердить в качестве основного символа исторический герб Пружан, полученный городом: 6 мая 1589 года. “У срэбным полі блакітны звівісты вуж, увенчаны залатай каронай, з паічы якога выглядае напаўпраглынутае дзіця” [15]. У выніку праведзеных прац па рэканструкцыі герба Пружанаў 1589 г., былі высветлены факты, дазваляючыя па новаму разглядаць паходжанне дадзенага герба, і якія ў сяве чаргу, абвяргаюць палажэнні, змешчаныя ў выданнях А.Цітова, што знаходзілі падтрымку іншых аўтараў, у прыватнасці, ў артыкуле Л.Спатакая [18]. Звернемся да фактаў. А.Цітоў сцвярджае: “Гісторыя мінулага стагоддзя дае наступную каляровую характеристыку гэтага герба: поле – срэбнае, вуж – блакітны. Цікава адзначыць, што родавы герб Сфорцаў меў блакітнае поле і срэбнага вужса на ім” [4, с.72], і недакладна спасылаецца на кнігу А.Фокс-Дэвіса. У раздзеле “Рэптыліі” адзначанай кнігі чытаем: “Герб Вісконці, герцагаў Міланскіх, які пазней ужываўся як герб Герцагства Міланскага: “У сярэбраным полі блакітная звівістая змяя, паісьраючая чырвонае дзіця” (у якасці ілюстрацыі прыводзіцца таксама пластычная выява герба рода Вісконці з замку Пассаў XV

іншы вядомы ўладальніцкі герб.

Ліпнішкі, герб атрыманы 6 чэрвеня 1633 г. На малюнку 1792 г. “У чырвоным полі вершнік са шчытом, дзе ў блакітным полі герб “Пілява”, і з дзідай у руцэ” [1, а.140]. Герб “Пілява”: “У блакітным полі сярэбраны сяміканцовы крыж” [10, с.120]. Існуе, таксама змена: у блакітным полі залаты сяміканцовы крыж. Такая ж “Пілява” змененая і на шчыце вершніка з прывілея 1792 г. У А.Цітова, ва ўсіх яго выданнях па гарадской геральдыцы, чамусьці: у залатым полі сярэбраны сяміканцовы крыж [4, с.186].

Нясвіж, герб атрыманы 18 чэрвеня 1586 г. Згодна дакументу, “Падзелены ў слуп, у першым полі палова чорнага арла; у другім, дзесяць залатых, блакітных і чырвоных касых урубаў злева” [11, а.5]. Колеры першага поля, не ўказаныя ў прывілеі 1586 г., наўрадці могуць выклікаць сумненні. Ідучы метадам выключэння, арол мог быць толькі чорны, значыць поле залатое, як у поўным радзівілаўскім гербе. Павінен выглядаць наступным чынам “Падзелены ў слуп, у першым, залатым полі палова чорнага арла з залатымі лапамі, дзюбай і языкам; у другім, дзесяць залатых, блакітных і чырвоных касых урубаў злева” [12].

Пружаны, герб атрыманы ў 1589 г. па прывілею Жыгімонта III Вазы як пячатка, або герб з выявай “малога звітага вужса, з паічы якога выглядае палова дзіцяці” [13, с.428]. Заменены ў 1845 г., дзе “в жэлтому поле, изображена ель, и на одной из ветвей ея серебряный охотничий рог. Рог и ель указывают на известный Беловежский лес, который

находится вблизи города Пружаны” [14, с.124]. 10 кастрычніка 1998 г.

Пружанскі райвыканкам вынес рашэнне за № 1241 “О воссоздании исторического герба города Пружаны”, дзе 1-м пунктам: “Утвердить в качестве основного символа исторический герб Пружан, полученный городом: 6 мая 1589 года. “У срэбным полі блакітны звівісты вуж, увенчаны залатай каронай, з паічы якога выглядае напаўпраглынутае дзіця” [15]. У выніку праведзеных прац па рэканструкцыі герба Пружанаў 1589 г., былі высветлены факты, дазваляючыя па новому разглядаць паходжанне дадзенага герба, і якія ў сяве чаргу, абвяргаюць палажэнні, змешчаныя ў выданнях А.Цітова, што знаходзілі падтрымку іншых аўтараў, у прыватнасці, ў артыкуле Л.Спатакая [18]. Звернемся да фактаў. А.Цітоў сцвярджае: “Гісторыя мінулага стагоддзя дае наступную каляровую характеристыку гэтага герба: поле – срэбнае, вуж – блакітны. Цікава адзначыць, што родавы герб Сфорцаў меў блакітнае поле і срэбнага вужса на ім” [4, с.72], і недакладна спасылаецца на кнігу А.Фокс-Дэвіса. У раздзеле “Рэптыліі” адзначанай кнігі чытаем: “Герб Вісконці, герцагаў Міланскіх, які пазней ужываўся як герб Герцагства Міланскага: “У сярэбраным полі блакітная звівістая змяя, паісьраючая чырвонае дзіця” (у якасці ілюстрацыі прыводзіцца таксама пластычная выява герба рода Вісконці з замку Пассаў XV

ст.– А.Ш.) [19, p.161]. Каб канчаткова высвятліць пытанне наконт сувязі гербу Пружанаў з гербам Сфорцаў, кіраўніцтва Службы звязалася з дырэкторам Інстытуту геральдычных і генеалагічных даследванняў у Нартгейце (Англія) спадаром Сэслам Р.Хэмфры-Смітам, які прадставіў адпаведныя матэрыялы, згодна якім Сфорцы мелі сувязь з родам Вісконці, і таксама з'яўляліся герцагамі Міланскімі. Вуж, які пажырае дзіця – агульны элемент гербаў гэтых родаў, мае такое ж апісанне, якое прыводзіць А.Фокс-Дэвіс [16]. Такім чынам, ужыванне адваротнай афарбоўкі, аб якой сцьвярджае А.Цітоў, што “*дазволіла не парушыць адзін з асноўных законаў геральдыкі, які не дапускае існавання двух поўнасцю аднолькавых гербаў*” [4, c.72], – не мае да пружанска гера бя ніякага дачынення. Пружаны ўжываюць такі ж самы герб, які ўжывае горад Мілан, а таксама роды Сфорца і Вісконці. Вельмі сумнеўна, што Ганна Ягелонка не кіравалася паўсюднай практыкай, а стала б клапаціцца аб захаванні адрозненняў у гербах, у той час, як у Польшчы ствараліся дзясяткі гарадскіх гербаў цалкам ідэнтычных гербам заснавальнікаў ці уладальнікаў [17, c.31]. “*Адрозненні*” якія заўважае Л.Спаткай, увогуле не з'яўляюцца прынцыповымі. “*Азнаёміўшыся з міланскім гербам (каранаванай змяй), – піша ён, – становіцца зразумела, чаму герб, дараваны Пружанам Сігізмундам Вазай (карона над ічытом) адрозніваецца ад герба дараванага Ганнай Ягелонкай (каранаваны вуж): каралеўская геральдысты не маглі дапусciць з'яўлення ў Пружан герба, які б з'яўляўся дакладнай копіяй герба Мілана, вось таму, карона з галавы вужа перамясцілася на ічыт*” [18, c.38]. Трэба заўважыць, што дадзеныя факты не мелі ніякіх наступстваў, і ні аб якіх “адрозненнях” тут не прыходзіцца гаварыць. Можна зірнуць на гарадскія пячаткі: 1688 г. – вуж у трохпляштковай кароне [5, c.226], XVIII ст. – без кароны [4, c.71]. У гербах Вісконці і Сфорца, змей то ў кароне, то без яе. Акрамя таго, на розных выявах мы бачым то вушастага змея, то вужа, але гэта таксама, здаецца ў дадзеным выпадку не прынцыпова. Згодна класіфікацыі А.Фокс-Дэвіса, дзе ён падрабязна разглядае мноства ўсялякіх геральдычных фігур, у раздзеле “*Рэптыліі*”, усе гэтыя пачвары аб’яднаныя ў адзіны комплекс – Serpents (змеі) [19, p.193]. Занесены ў Гербавы матрыкул Рэспублікі Беларусь 12.12.1998 г. пад №31.

Радунь, герб атрыманы ў 1792 г. “*У сярэбраным полі чырвоны рак*” (герб “*Варня*”). Як і ў выпадку з гербам Крэва, цяжкасці з вызначэннем паходжання дадзенага герба далі падставу А.Цітову аднесці герб Радуні да “*падгрупы штучных гербаў, якія маюць выявы геральдычных і негеральдычных жывёл*” [4, c.76]. У дадзеным выпадку, напрыклад, для Радуні – герб “*Варня*”, ён жа “*Borewa*”, ці проста “*Rak*”, які выглядае наступным чынам: “*У сярэбраным полі чырвоны рак у слуп*” [10, s.157]. Такія ж гербы мелі гарады Воін і Філіпаў (сёння ў складзе Польшчы). Так, герб Воіна, пажалаваны ў 1555 г., згодна прывілея Жыгімonta Аўгуста, меў наступнае апісанне: “*герб прозываемый рак*” [20, s.682]. “*У Беларусі, – сцьвярджае С.Рассадзін, – для надання гэтаму членістаногаму гербавага статусу адсутнічали хутчэй за ўсё, не толькі “гандрёва-гаспадарчыя”, але і ідэалагічныя матывы. Паколькі беларускі фальклор дэманструе хутчэй адмоўнае стаўленне да гэтага персанажу. Але трактоўка гэтага вобраза ў багаслоўскай схаластыцы каталіцкай Еўропы была зусім іншая – станоўчая. Рак, дзякуючы перыядычнай змене свайго панцыра, служыў у ёй намёкам на “скідванне з сабе ветхага Адама”, гэта значыць на ўваскрасенне з мёртвых*” [21, c.98–99]. Што ж, відавочна, і цалкам слушна, каралеўская пажалавані гарадскіх гербаў грунтаваліся не на “*ідэалагічных матывах беларускага фальклёра*”.

Сапоцкін, час узнікнення герба невядомы. А.Цітоў са спасылкай на інфармацыю, што знаходзіцца ў фондзе М.Гумоўскага, прыводзіць наступнае апісанне: “*У блакітным полі сярэбраны вол з залатымі рагамі*” [4, c.230].

На сённяшні дзень нам невядомы ўсе адказы на пытанні адносна ўладальніцкіх гарадскіх гербаў ВКЛ але, будзем спадзявацца, што адказы калі-небудзь будуць знайдзены.

Літаратура і крыніцы:

1. РДАСА, ф.389, воп.1, спр.556.
2. НГАБ у Менску, ф.634, воп.4, спр.6080.
3. Krzyżanowski S. Słownik heraldyczny dla pomocy w poszukiwaniach archeologicznych.– Kraków, 1870.
4. Цітоў А. Геральдыка беларускіх местаў.– Мн.: Полымя, 1998.
5. Цітоў А. Пячаткі старажытнай Беларусі.– Мн.: Полымя, 1993.
6. Kojałowicz W. Herbarz tycerstwa W.X.Litewskiego tak zwany Compendium./ Wyd. F.Piekosiński – Kraków, 1897.
7. БАДГС, Обоснование реконструированного проекта герба города Клецка 1652 г. от 18.10.1999 г.
8. АВАК.– Вильно, 1886.– Т.13.
9. Цітоў А. Гарадская геральдыка Беларусі.– Мн.: Полымя, 1989.
10. Górzynski S., Kochanowski J. Herby szlachty polskiej.– Warszawa, 1994.
11. НГАБ у Менску, ф.694, воп.4, спр.1361.
12. БАДГС, Обоснование гербов и флагов города Несвижа 1586 г. и г.п. Городея Несвижского р-на 2000 г. от 27.01.2000 г.
13. АВАК.– Вильно, 1871.– Т.5.
14. Винклер фон П.П. Гербы городов, губерний, областей и посадов Российской империи, внесённые в Полное собрание законов с 1649 по 1900.– СПб., 1899.
15. БАДГС, Решение Пружанского райисполкома от 10.10.1998 г., №1214.
16. БАДГС, Ліст дырэктара Інстытута геральдычных і генеалагічных даследванняў у Нартгейце Сэсія Р.Хэмфры-Сміта Начальніку Дзяржаўнай геральдычнай службы Рэспублікі Беларусь С.Я.Рассадзіну ад 23.05.2000 г.
17. Шпунт А. Да гісторыі герба Пружанаў// Вестник Брестскага государственного технического университета.– Брест, 2003.– №6.
18. Спатак Л. Герб Пружан. Мифы и факты// Гербовед.– Москва, 1997.– №21.– С.36–45.
19. Fox-Davies A.C. A Complete Guide to Heraldry.– London, 1968.
20. Rimša E. Lietuvos didžiosios kunigaikštystes miestu antspaudai.– Vilnius, 1999.
21. Рассадин С. “Галантныі век” горадской геральдики Беларусі// АiС.– Менск, 2001.– №2.– С.95–102.

Андрэй Шпунт (Менск).

Палітычныя кар'еры Есіфа Галаўні і яго сыноў у Наваградскім павеце ВКЛ (другая палова XVI–першая палова XVII ст.)³⁴.

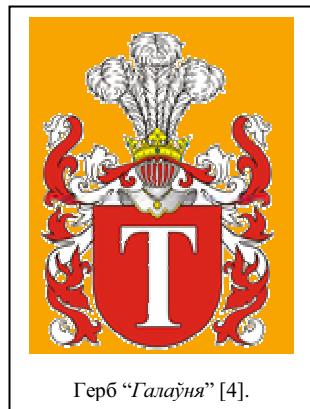
Да канца XVI ст. у Наваградскім павеце ВКЛ, які пасля рэформы сярэдзіны 60-х г. уяўляў сабой і пэўную шляхецкую карпарацыю, сфарміравалася эліта, прадстаўнікі якой часцей за іншых шляхцічаў атрымлівалі прызначэнні на павятовыя земскія ўрады, выбіраліся дэпутатамі Галоўнага Трыбуналу ВКЛ і соймавымі пасламі.

Адзін з лідэраў сярэдняй шляхты ВКЛ, першы наваградскі земскі суддзя – Мальхер Жыгімонтавіч Сноўскі, атрымаў прывілей на віцебскую кашталянню і ўвайшоў у склад Сената Рэчы Паспалітай абодвух народаў. Аналіз спісаў земскіх ураднікаў павета паказвае, што вышэйшыя пасады ў павеце ў другой палове XVI ст. часцей за іншых займалі прадстаўнікі родаў Харытановічаў-Абрынскіх і Галаўнёў.

Паводле А.Банецкага, Галаўні ў Наваградскай зямлі з'яўляюцца ў першай палове XVI ст. – пад 1547 г. згадваецца нейкі Якаў Фёдаравіч Галаўня, наваградскі суддзя [1, s.136]. Род гэты быў “рускага” (беларускага) паходжання (Полаччына, Віцебшчына) і карыстаўся гербам уласным, які пазней атрымаў назыву “Галаўня”: у чырвоным полі срэбны клейнавы знак накшталт літары Т, у кляйноце – трох пёры стравуса [1, s.136; 2, s.71; 3, Т.4, s.365–366; 4].

У другой палове XVI ст. найбольш вядомым у Наваградскім павеце ВКЛ быў Есіф Галаўня, сын Івана. Пра бацьку яго нам нічога невядома. Есіф Іванавіч займаў па чарзе ўсе пасады ў складзе земскага павятовага суда (земскі пісар, падсудак, земскі суддзя). У сваю чаргу, яго сыны Мікалай і Юры адзін пасля другога былі харужымі Наваградскага павета. Ян Галаўня (магчыма, брат Есіфа) быў з 1580 па 1604 г. пісарам земскім.

³⁴ Артыкул з'яўляецца часткай кампьютарнай презентацыі: “Род Галаўнёў гербу уласнага ў Наваградскім павеце ВКЛ: памкненні і кар'еры (другая палова XVI–першая палова XVII ст.)”. Тэкст да друку адаптаваў А.Шаланда.

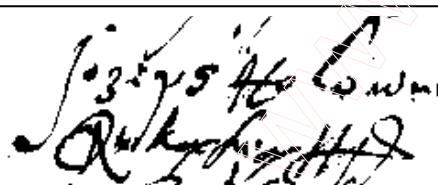
Герб “Галаўня” [4].

Кар'ера Есіфа Іванавіча Галаўні выглядала наступным чынам – пікар земскі наваградскі (элекцыя (Е) лістапад–снежань 1564 г., намінацыя (N) 30 красавіка 1565 г., прысяга (Р) верасень 1565 г.), падсудак наваградскі (N да 1 студзеня 1568 г.), суддзя земскі наваградскі (N 26 сакавіка 1580 г.). Некалькі разоў з'яўляўся гаспадарскім паслом (легатам)

на наваградскіх сойміках: (Р – скліканы на 10 мая 1569 г.) 1 з 4-х: 1? Сапега Мікалай, маршалак; 2? Сноўскі Мальхер, маршалак; 3? (Абрынскі) Андрэй, сакратар ЯКМ; 4 Галаўня (Есіф?) [5, а.187–189; 6, Приложение №78, с.221]; 22 чэрвеня 1577 г.: легат – Галаўня Есіф, падсудак [7, а.32 адв.; 8, а.100–100 адв.; 9, Приложение, с.72]; (Р – прызначаны на 14 студзеня 1578 г.): легат – Галаўня Есіф, падсудак наваградскі [9, Приложение, с.118]. Быў удзельнікам Інфлянцкай вайны: “*з молодости лет своих, ...за славное светобливо памети короля его милости Жыкгимонта Августа, а потом и за ... светобливо памети короля его милости Стефана, на прошлых войнах под Зельборком, под Полоцкем, под Луками и под Псковом, на каждую потребу ставечы по двадцати и кильку кони почту, з немальным накладом и утратою своею, не беручы на то жадное нагороды, и не маючи ничего од столу Его Королевское милости, речы посполитой служыл...*” [10, с.169].

Як падсудак Есіф Іванавіч Галаўня прымай удзел у працы наваградскага земскага суда, які дзеянічаў у пашыраным складзе ў час першага бескарапеў ў 1573–1574 г. як першы каптуровы суд Наваградскага ваяводства [11, с.134–135]. “*Лета Божаго нароженя 1573, месеца августа 4 дня у Новогородку. На рочкох судовых земъских, с постановеня на соймику, который спрравован в року семъдесят третемъ в Новагородку, перед алексею господара нашего пришлого, за уфалою некоторых их милости панов рад и всих станов земли новгородское, в року теперешнемъ, на дате, выше тисаномъ, от початя месеца августа первого дня, в Новагородку сужсных и спрравованных. Перед нами, Малхером Жикгимонтовичомъ Сновскимъ, маршалком господара короля его милости, судьею, державцю куренецкимъ, а Есифомъ Ивановичомъ Головнею, подсудкомъ, врадники земъскими земли Новгородское. И перед нами, Федоромъ Скуминомъ, Еронимом Маковецким, Михайломъ Тугановскимъ, и Богушомъ Овсянымъ, депутатами, на чинене спрраведливости с того же соймику земли Новгородское обраными и высажсными*” [12, а.77].

У 1586 г. з'яўляўся дэпутатам Галоўнага Трыбунала ВКЛ: 14 жніўня 1586 г. – “*З воеводства Новгор(одского) – Есифъ Головна*” [13, с.65, р.38–39]. Як сведчыць “*Інструкцыя паслам Наваградскага павета*”, на перадсоймавым наваградскім сойміку, які адбыўся 12 мая 1587 г., ён быў абрани адным з шасці паслоў Наваградскага павета на элекцыйны сойм того ж года: “*Абрынскі Андрэй Іванавіч, пікар ЯКМ, Галаўня Есіф, суддзя земскі, Казінскі Міхайл, Масковіч Іван, Уніхоўскі*

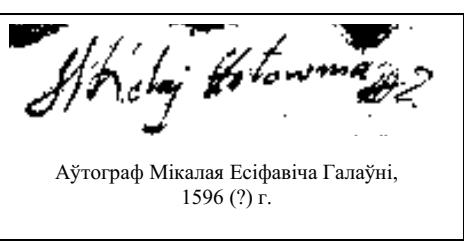
Аўтограф Есіфа Іванавіча Галаўні,
1596 г.

Грыгоры, Есман Беняш” [10, с.164]. Есіф Іванавіч Галаўня быў таксама ўдзельнікам Галоўнага з’езда ВКЛ у Вільні, які адбыўся з 8 па 17 лістапада 1587 г. Аб гэтым сведчыць яго пячатка і подпіс (кірыліцай) пад інструкцыяй, якая была дадзена пасольству ВКЛ да абодвух электаў (эрцгерцага Максімільяна Габсбурга, сына Імператара Святой Рымскай Імперыі Германскай нацыі і Жыгімонта Вазы, сына караля Швецыі) з Віленскага з’езда 17 лістапада 1587 г. [14, с.6–7]. У 1596 г. Есіф Галаўня выстаўляў супраць збунтаваных казакаў 50 конных і 30 пешых жаўнероў [15, №57, с.81]. 27 лютага 1596 г. падпісаў па-польску ліст наваградскай шляхты да Крыштафа Радзівіла [16, к.1].

Памёр Есіф Галаўня да 9 ліпеня 1598 г., што вядома з намінацыі наступніка на пасаду суддзі земскага наваградскага. Меў дзве жонкі: Ядзевігу Біюцкую (“*Ядвига Биютевская*”),

згадваецца 28 ліпеня 1579 г. [17, а.227 адв.–228 адв.] і Дароту Саковіч (“Дорота Соковичовна”), згадваецца 11 ліпеня 1602 г. [18, а.162 адв.–164]. Пакінуй чатырох сыноў: **Мікалая, Юрія, Крыштафа і Яна.**

Есіф Іванавіч Галаўня ў Наваградскім павеце валодаў маёнткам (магчыма, часткай) Ліпа. Аб гэтым сведчыць прывілей Стэфана Баторыя ад 13 мая 1577 г., дадзены яму на “корчму вольную в ыменю его Ліповском... неподалеку реки Уши пры дорозе великой, которая идетъ з Несвіжа до Искольти” [19, а.269–269 адв.]. Быў ён таксама ўладальнікам вёскі Хвоева Сноўскага маёнтка, як пра гэта гаворыць: “*Оповеданье и тильность Есифа Головни, подсудка земского земли Новгородское (против) маршалка господарского, судьи земского новгородского, державцы куренецкого Малхера Сновского Кгравжса о наеханье кгвалтовное урядника сновского Миколая Володкевича с бояры и люди сновскими на люди сновские Села Хвоевского*” за 1579 г. У tym жа годзе справа была ўлагоджана “...за доброволным отписом пана Сновского в певной сумме пенезей увезалисе” [17, а.227 адв.–228 адв.]. У 1588 г. наваградскі земскі суддзя Есіф Галаўня вымяніў свой маёнтак Хатаевічы ў Менскім павеце на маёнткі Студзёнкі і Сноў, якія належалі Барбары Янаўне Клачкоўне Сноўскай – жонцы Мальхера Сноўскага [20, а.537–538 адв., 539–540]. Валодаў Сновам да сваёй смерці. Гэта быў даволі вялікі маёнтак, які ўключачаў у сябе мястэчка Сноў (“Снов”, “Snow”, “Snowa”), а таксама вёскі і фальваркі: Наўдзешава (“Nawdieszewo”), Хвоева (“Chwojewo”, “Хвоево”), Панютычы (“Paniutyczzi”, “Панютычи”), Клепачы (“Klepackowszcizna”, “Клепачи”, “Клепачковицізна”), Дурышкоўшчызна (“Duriszkowszcizna”, “Дуришковицізна”). Акрамя гэтага, Есіф Галаўня ў tym жа Наваградскім павеце меў яшчэ маёнткі Задвеi (“Задвеi”) і Брэцянка (“Бретянька”), дом “в месте господарском Новъгородском в рынке идучы, з замку по левой стороне, на рогу”, а ў Ашмянскім павеце – маёнткі Лебедзева (“Лебедево”) і Хажова (“Хожова”). Усю гэту спадчыну па бацьку падзялілі паміж сабой сыны 21 каstryчніка 1602 г. [21, а.505–510 адв.].

Аўтограф Мікалая Есіфавіча Галаўні,
1596 (?) г.

Мікалай Галаўня, сын Есіфа, харужы наваградскі (Е 20 лютага 1594 г., № 1 сакавіка 1595 г. – † да 16 жніўня 1600 г.). Выбраны электам на харужаства

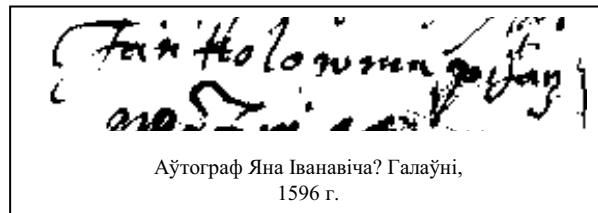
20 лютага 1594 г. “в небытность” вялікага князя ў дзяржаве. Прызначаны на пасаду 1 сакавіка 1595 г. [22, а.492–492 адв.; 23, а.300–301]. У лютым 1596 г. выстаўляў супраць збунтаваных казакаў 6 коннікаў [15, №57, с.81]. Жонкай Мікалая была Барбара Яраславаўна Солтан († да 16 ліпеня 1603 г.) [18, а.358–360 адв.].

Юры Галаўня, сын Есіфа, харужы наваградскі (№ 16 жніўня 1600 г. – памёр пасля 1624 і да 1627 г.). Быў спачатку пісарам скарбовым (выдатковым) ВКЛ. Пасля смерці брата Мікалая 16 жніўня 1600 г. намінаваны “за залецаньем” Мікалая Крыштафа Радзівіла на пасаду харужага наваградскага [24, а.157 адв.]. Фундаваў разам з жонкай езуіцкую рэзідэнцыю ў Наваградку (1623 г.).

Магчыма, сын Есіфа Іванавіча Галаўні **Крыштаф** ідэнтычны з Крыштафам Галаўнёй, які быў упіцкім войскім і паслом Упіцкага павета на соймы 1613 і 1621 г. [25, с.248; 26, с.111)]. Пры падзеле ў 1602 г. бацькоўскіх маёнткаў яму дастаўся Сноў, як аб гэтым сведчыць: “*Реестръ делу ровъного, вечыстого межы нами, то есть хоружымъ воеводыства Новъгородског(о), писаремъ скарбнымъ Великог(о) Князтва Литовскаго [Юрем Есифовичем Головней], а Крыштофомъ и Яномъ Есифовичами Головынями в маєтностяхъ, лежачыхъ у Великомъ Князтве Литовскомъ, у розныхъ поветехъ на насъ, яко наследныхъ потомъковъ по отцу нашымъ, небоющыку его мил(о)сти пану Есиfu Головыни, суди земъскому Новъгородскому спалыхъ, то есть въ повете Новъгородскому, в ыменю Задвеi, в ыменю Снови и Бретяньце и доме в месте Новъгородскому, а въ повете Ошманьскому, в ыменю Лебедеве и в ыменю Хожовой, через ихъ мил(ос)тей пановъ стрыеевъ и опекуновъ, в тестаменъте пана отъца нашего описаныхъ, за спольнымъ зеволенемъ и згодою нашою учыненого*” [21, а.505–510 адв.].

Ян Галаўня, сын Есіфа. Звесткі пра яго адшукаць не ўдалося.

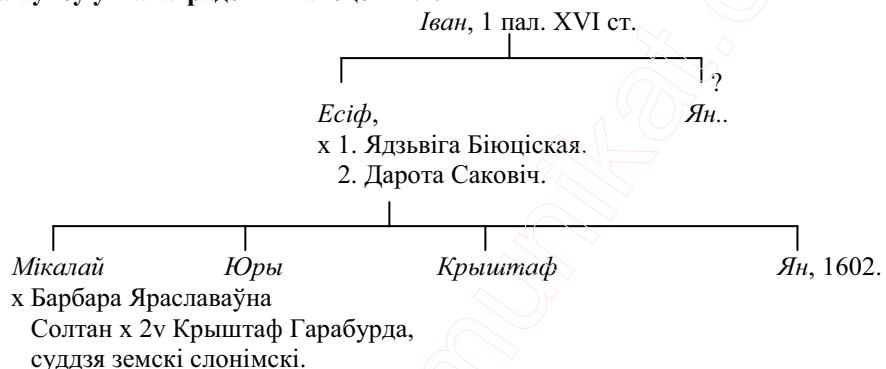
Магчыма, родным братам Есіфа быў **Галаўня Ян** [Іванавіч?] (“Ян Головня”), пісар земскі наваградскі (N 28 сакавіка 1580 г.) [27, а.9 адв.], згадваецца на гэтай пасадзе яшчэ 4 снежня 1604 г. [13, №38, р.173], † да 5 лістапада 1605 г. (?). Ён быў адным з 2-х паслоў на Галоўны з’езд ВКЛ (Віленскую канвакацыю) ў 1593 г.: “Галаўня Ян, пісар земскі і Юрага (Гурын ?)” [28, к.224]. Падпісаў

па-польску разам з Есіфам ліст наваградскай шляхты да Крыштафа Радзівіла ад 27 лютага 1596 г. [16, к.1]. 5 лістапада 1605 г. на пасадзе земскага пісара быў ўжо іншы ўраднік, відаць, пасля смерці Яна Галаўні [29, к.8].

Такім чынам, можна ўпэўнена сцвярджаць, што Есіф Іванавіч Галаўня ўваходзіў у кола самых уплывовых людзей у Наваградскім павеце ВКЛ, а дзейнасць і кар'еры яго сыноў сведчаць пра прыналежнасць роду Галаўнёў да павятовай эліты ў другой палове XVI–першай палове XVII ст.

Род Галаўнёў у Наваградскім павеце ВКЛ.

Літаратура і крыніцы:

1. Boniecki A. Herbarz Polski.– Warszawa, 1904.– Т.7.
2. Kojałowicz W. Herbarz rycerstwa W.X. Litewskiego tak zwany Compendium./ Wyd. F.Piekosiński.– Kraków, 1897.
3. Niesiecki K. Herbarz Polski.– Lipsk, 1839–1845.– Т.1–10.
4. Герб “Галаўня”.// <http://herby.uni.torun.pl/wystawa>.
5. НГАБ у Менску, КМФ 18, воп.1, Метрыка ВКЛ №529.
6. Любавский М. Литовско-русский сейм. Опыт по истории учреждения в связи с внутренним строем и внешнею жизнью государства.– М., 1990 (1901).
7. РНБ в Санкт-Петербурге. Отдел рукописей. Автографы Дубровского, ф.971, авт.124, №12.
8. НГАБ у Менску, КМФ 18, воп.1, Метрыка ВКЛ №60.
9. Лаппо И. Великое Княжество Литовское во второй половине XVI столетия. Литовско-русский повет и его сеймик.– Юрьев, 1911.
10. Радаман А. Інструкцыя Новагародскага сойміка паслам на элекцыйны сойм 1587 г.// БГА.– Менск, 2003.– Т.10.– Сш.1–2 (18–19).– С.163–174.
11. Радаман А. Шляхецкія з’езды і соймікі Новагародскага павета і праблема ўзнікнення каптуровых судоў у Вялікім княстве Літоўскім, Рускім і Жамойцкім у час бескаraleй ў другой паловы XVI ст.// Вестник Академии МВД Республики Беларусь.– Минск, 2004.– №1 (7).– С.132–136.
12. НГАБ у Менску, ф.694, воп.4, спр.885.
13. Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimai = Решения Главного Литовского Трибунала (1583–1655)./ Parengė V.Raudeliunas, A.Baliulis./ Radkol. V.Raudeliunas.– Vilnius, 1988. С. 65
14. AGAD, Archiwum Radziwiłłów, dział II, Nr 201.
15. Жерела до історії України-Русі.– Львів, 1908.– Т.8.
16. AGAD, Archiwum Radziwiłłów, dział II, Nr 340.
17. НГАБ у Менску, КМФ 18, воп.1, Метрыка ВКЛ №272.
18. НГАБ у Менску, ф.1737, воп.1, спр.6.

19. НГАБ у Менску, КМФ 18, воп.1, Метрыка ВКЛ №58.
20. НГАБ у Менску, КМФ 18, воп.1, Метрыка ВКЛ №277.
21. LVIA, SA, Кнуга №27 (F.8).
22. НГАБ у Менску, КМФ 18, воп.1, Метрыка ВКЛ №76.
23. НГАБ у Менску, КМФ 18, воп.1, Метрыка ВКЛ №78.
24. НГАБ у Менску, КМФ 18, воп.1, Метрыка ВКЛ №86.
25. Byliński J. Dwa sejmy z roku 1613.// Acta Universitatis Wratislaviensis.– №689.– Prawo.– T.CXVII.– Wrocław, 1984.
26. Seredyka J. Posłowie wybrani na sejmy w latach 1611–1623.// Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu.– Historia XXX.– Opole, 1994.
27. НГАБ у Менску, КМФ 18, воп.1, Метрыка ВКЛ №65.
28. Biblioteka XX Czartoryjskich w Krakowie, rkps.2243, №27.
29. Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego, rkps.317, №5.

Андрэй Радаман (Менск).

Унутрысімейныя адносіны ў сям'і Мялешкаў са Слонімскага павета ВКЛ у другой палове XVII ст.

На сённяшні дзень гісторыя роду Мялешкаў з'яўляецца маладаследаванай тэмай. Фрагментарныя звесткі пра прадстаўнікоў гэга роду змянчаюцца ў разнастайных гербоўніках [7, с.178–179; 9, Т.5, с.396–398]. Мялешкі ўзгадваюцца ў артыкуле А.Федарука як адныя з уладальнікаў маёнтку Дзяявіцкіх (Слонімскі павет ВКЛ). У ім адзначаецца, што Тэадора Мялешка апошняя валодала гэтым маёнткам, а пазней ўнесла яго як пасаг у дом мужа, калі вышла замуж за А.Слізня [5]. Але, насамрэч, гэта было толькі частка ўладання. Прадстаўнікі іншых галінаў роду Мялешкаў працягвалі і надалей валодаць Дзяявіцкімі. Патрабуе даследавання гісторыя гэтага маёнтку, а таксама фундатарская дзеянасць Мялешкаў адносна Жыровіцкага манастыру. Стан вывучэння праблемы не дазваляе прадставіць цалкам карціну па гісторыі роду, акрамя гэтага вядомыя апрацоўкі часам змяншаюць недакладную інфармацыю.

Крыніцазнаўчая база па гісторыі Мялешкаў даволі багатая. Шмат дакументаў знаходзіцца ў НГАБ у Горадні ў фондзе Слізняў. З гэтым родам яны былі звязаны сваяцкімі сувязямі, таму дакumentы патрапілі ў гэты сямейны архіў. Частка гэтих дакументаў апынулася ў фондах Слонімскага краязнаўчага музея імя І.І.Стаброўскага [4]. Сярод сямейных дакументаў сустракаюцца тэстаменты, дарчыя, дамовы пра падзел маёmacці, судовыя спрэчкі і іншыя. Захаваныя крыніцы даюць магчымасць рэканструяваць асаблівасці сямейнага жыцця дзяцей Станіслава Мялешкі (?–1649 г.) і Алены Падгарадыцкай: Міхала, Францішку, Юрый, Казімера, Кацярыны, Аляксандры, Ганны Вікторыі і ўзаемаадносіны паміж імі і іх сем'ямі.

Сямейнае жыццё Станіслава Мялешкі³⁵ і Алены Падгарадыцкай няпоўна адлюстравана ў дакumentах. С.Мялешка атрымаў ад вялікага князя літоўскага Ўладзіслава IV прывілей на збіранне маставога мыта на мастах праз раку Грыўду ў маёнтку Красны Стай (1647 г.). Валынскі чашнік Ян Граеўскі быў абраны ім у якасці апякуна для дзяцей, ён выклікаўся ў суд Галоўнага Трыбуналу ВКЛ па скарзе Станіслава Пукшты Кляўзгеловіча з-за Дзяявіцкіх [4, с.69, 73–74]. С.Мялешка ажаніўся другі раз і ў якасці мачахі яго дзяцей узгадваецца жанчына па імю Гектара Войніна, якая так магла называцца толькі па яе першаму мужу.

Аб старэйшым сыне Міхале захавалася няшмат дакumentaў. Аб яго пазыках узгадвае тэстамент Ю.Мялешкі. У 1650 г. Міхал часткова сплаціў пазыкі за свайго бацьку С.Мялешку, у дакumente прыводзіўся рэестр пазыковых выплатай. Яго бацька быў вінен даволі значныя сумы розным асобам і сын змог пагасіць даўгі толькі часткова (7 340 злотых) [1, спр.1027, а.2–2 адв.]. Невядома ці быў ён жанаты, але дзяцей у яго не было, бо ўся маёmacць перайшла іншым братам. На момант смерці бацькі, ёй быў адзіны паўналетні сын і атрымаў апеку над

³⁵ Пра Станіслава Мялешку К.Нясецкі адзначае, што ён быў каралеўскім дваранінам і меў чатырох сыноў Міхала, Францішку, Юрый і Казімера [9, Т.5, с.397].

усёй маёmacцю. Аднак, выкананне апякунскіх функцыяў жадала лепшага. З-за яго неахайнага стаўлення да маёmacці братоў узнікла судовая спрэчка. Міхал пазычыў у гарадзенскага мяшчаніна, а пазней гарадзенскага мечніка Андрэя на Сікорах Сікорскага і яго жонкі Алены Шэмэт 8 злотых пад заставу фальварка Красны Стай і трах прыналежных да яго сёлаў Урэч, Гарбачы і Папкі (1649 г.) [1, спр.2493]. Пры чым гэта маёmacць знаходзілася ў яго апецы і належала яго непаўнолетнім братам. Гэтым дзеяннем былі парушаны артыкулы Статуту ВКЛ 1588 г., якія былі змешчаны ў раздзеле аб апеках. Паводле іх апякун не меў права шкодзіць апякаемай маёmacці [Статут ВКЛ 1588, Р.6, Арт.4], а таксама старэйши брат не меў права застаўляць маёmacць непаўнолетніх братоў [Статут ВКЛ 1588, Р.6, Арт.11]. Міхал памёр, не выплаціўшы пазыкі, і пасля яго смерці скарга была пададзена ў слонімскі гродскі суд і Трыбунал ВКЛ на яго братоў Францішка і Юрыя (1664–1667 г.). Францішак абвінавачваўся ў нападзе на двор Красны Стай, збіццё падданых і жонкі А.Сікорскага (1667 г.). У дакуменце адзначалася, што ён уласнаручна парапіў галаву Алены Шэмэт цесаком, пагражай спаліць двор і пабраў рухомыя рэчы на суму 4 681 злотых, але Мялешкі адмовіліся ад гэтага злачынства. Францішак і Юры квітавалі, што маскоўскія войскі спалілі вёскі Гарбачы і Папкі, пасціналі падданых, а пасля частка іх вымерла ад маравога паветра. Але калі вярнуліся войскі ВКЛ і Польшчы, то яны пашкодзілі гаспадарчыя і дваровыя будынкі ва Ўрэчы і Папках, а падданых і чэлядзь забралі жаўнеры. Таму ў нанасенні шкодаў маёmacці яны былі невінаватыя. Аднак, па прысуду за пазыку брата яны аддалі вёску Папкі Сікорскім [1, спр.2282, 2493].

Яшчэ меныш звестак пра чацьвертага сына – Казімера. Яго імя ўзгадваецца ў судовай справе Андрэя Эліаша Сікорскага з Францішкам, Юрыям і Казімерам Мялешкамі і іх сёстрамі Кацярынай, жонкай браслаўскага харужага Табіяша Пуццаты, непаўнолетнімі Аленай і Ганнай, якія знаходзіліся пад апекай Яна Мікульскага Мялешкі Валынскага, аб выплаце грошай, запісаных на Дзяявяткавічах (1662 г.). З-за таго, што Мялешкі не з'явіліся на суд, выплату павінен быў зрабіць Ф.Мялешка [1, спр.1027, а.4–5].

Францішак Мялешка (?–1715 г.) быў жанаты на Гальшты Кольшкавай [1, спр.874]. Гісторыя яго шлюбу неардынарная. Яна распавядаецца ў пагадненні паміж братамі і сёстрамі Мялешкамі. На дакуменце дата пазначана алоўкам 1700 г., але ў самым дакуменце яна не пазначана. Пасля смерці старэйшага брата Міхала, які не пакінуў нашчадкаў, Францішак застаўся старэйшым у сям'і, але ён быў непаўнолетнім. Свякі на Валыні напісалі, каб Францішак прыйехаў і застаўся там да свайго паўналецця. Па дарозе яго перахапіў Яраш Кольшка, які служыў у яго бацькі і быў добра інфармаваны пра ўсе яго справы, а таксама трymаў у заставе фальварак, куды і прывёз Ф.Мялешку. Там ўвечары яго падпаіў і ажаніў на сваёй дачцы Гальшты. Усе правілы шляхецкага шлюбу былі парушаны. Не было змовінаў, шлюбнай дамовы, запісу вена і пасагу і інш. На раніцу Францішак даведаўся, што ён жанаты і быў настолькі раз'юшаны, што ледзь не забіў Я.Кольшку. Аднак, той улагодніў яго, паабяцаўшы за дачкой пасаг у 12 000 злотых. У сувязі з tym, што зяць быў непаўнолетнім і па заканадаўству не мог самастойна валодаць маёmacцю, то Дзяявяткавічамі і іншымі ўладаннямі стаў кіраваць Я.Кольшка. Далей дакумент прысвечаны пераліку яго злачынстваў і злоўживанняў. Ён спустошыў 4 млыны, спусціў ставы, а рыбу да Ражанкі вывез, будынкі параздаваў і прадаў, прадаў збожжа і быдла, а гроши ўзяў сабе і параздаваў сваім сябрам. Справы аб розных айчынных маёmacцях пазабіраў на некалькі сот тысяч, справы з Астрожскім, Мялешкамі з Валыні, ўладзімерскім падсудкам Іваніцкім аб маёmacці дзеда, валынскага чашніка Граеўскага, які памёр, не пакінуўшы нашчадкаў, Патоцкай аб пазыках, мачахай Мялешкай Гектараўай Войнінай, Пястрэцкай, Казімерам Прэўлоцкім вёў стратна для Мялешкай, не абараняў іх інтэрэсаў. Я.Кольшка не дапускаў падзелу Дзяявяткавічаў паміж нашчадкамі, з-за чаго панеслі страты Свяхоўскія на 11 000 злотых, якія ездзілі з Русі за 50 міляў у Слонімскі павет некалькі год. Замест таго, каб спаганяць пазыкі ён змаўляўся з tymi, хто быў вінен Мялешкам і атрымліваў за гэта грашовую кампенсацыю. Разам з дачкой у начы абрабаваў Дзяявяткавічы, забраўшы адтуль каштоўнасці. Я.Кольшка пачаў справу з Тышкевічамі аб вёсцы Мікалаеўшчызна, замест вядзення справы змоўвіўся з імі і за некалькі

сот злотых купіў даўгі на 1 500 злотых, на што Тышкевічы далі атэстацию. Ён браў у Мялешкаў чыстыя бланкі з пячаткамі і подпісамі, як быццам бы для спраў, а сам пазычаў гроши і ўпісваў тэкст, які яму было патрэбна. Я.Колышка разам з трывма сынамі, служэбнікамі і знаёмымі рабіў наезды, гвалты, збіваў чэлядзь Свяхоўскіх. Ён нарабіў шкоды на 100 000 злотых, а судовыя разбіральніцтвы з-за яго каштавалі 70 000 злотых. Яму было вынесена смяротнае пакаранне, а яго саўдзельнікам – баніцыя. Мялешкі вызываляліся ад выплаты крэдыторам і кампенсацыі іншым асобам за яго злачынствы [1, спр.591, а.3–5]. Пералік правапарушэнняў быў даволі вялікі і сур’ёзны. Маёмасць Мялешкаў была разрабавана. Я.Колышка быў прайдзісветам і ў такім жа духу выхаваў сваіх дзяцей. Ён разам з сынамі Янам і Каспарам выклікаліся Янам III Сабескім на асэкарскі суд па скарзе М.К.Карніцкага і яго жонкі Ганны (1680 г.) [1, спр.4032, а.2]. Яго зяць Ф.Мялешка пазней таксама быў злойлены на махлярстве з пазыкамі, што выклікала незадавальненне яго родных. Фрацішак меў адзіную дачку Марцэлу, нашчадкаў у сям’і не было. Яе выдалі замуж за Крыштафа Хопа³⁶. У гэтай сям’і было некалькі дачок. Шлюб Ф.Мялешкі моцна паўплываў на далейшае жыццё ўсіх прадстаўнікоў гэтай сям’і і значна пагоршыў узаемаадносіны з братамі і сёстрамі. Гэта прывяло да эканамічнага падрыву сям’і і адпаведна панізіла статус Мялешкаў у Слонімскім павеце.

Сямейнае жыццё трэццяга сына таксама было насычана разнастаннымі непрыемнасцямі і неардынарнымі сітуацыямі, аб чым сведчыць наступны дакумент. Юры Станіслававіч Мікульскі Мялешка напісаў свой тэстамент 19 сакавіка 1681 г. у Красным Ставе ці Урэчы, а актыкаваны ён быў 2 красавіка. Значыць, аўтар памёр паміж гэтымі датамі. Дакумент даволі інфарматыўны і сваеасаблівы. Па традыцыі аўтар клапаціўся пра сваю душу, даручаў яе Богу, Святой Марыі, святым, анёлам. Ён быў жанаты на Барбары Сухадольскай (?–да 1683 г.), дачцэ ваўкавыскага земскага пісара Паўла Сухадольскага (?–1659 г.) і Зоф’і Юндзілаўны³⁷. У тэстаменце Ю.Мялешка пры вырашэнні разнастайных праблемаў звяртаўся менавіта да яе: пахаванне, ахвяраванні на рэлігійныя ўстановы, пазыкі, выхаванка, судовыя працэсы. Менавіта жонку, а не брата ці апякунаў, прасіў Ю.Мялешка сціпла пахаваць яго пры натоўпе капланаў і жабракоў каля цела яго бацькі ў Мялешкаўскай капліцы ў Жыровічах і выставіць там алтар. “*Upraszam przy tym milie Pani małżąki mey, aby iako za zywota mego wszelką miłość i życzliwość mnie wyswiadczyć raczyła, też u nieodmienną po śmierci mey okazała miłość, a niżej wyraźne legacie z tych pozostałych po mnie dobr wypłacić raczyła...*” Таксама папрасіў яе выплаціць ахвяраванні для служэння імшы розным касцёлам і цэрквам: Жыровіцкай царкве – 1 000 злотых, Дзяявіцкай царкве – 100, бернардзінскому касцёлу ў Слоніме – 50, дамініканам у Слоніме – 35, шпіталям пры Жыровіцкай і Ражанскай цэрквах для ўбогіх – сума па выбару жонкі [1, спр.1017, а.1–1 адв].

Ю.Мялешка неаднаразова падрэсліваў сваё кахранне да жонкі. Ён адзначаў, што пазычыў у яе 15 000 злотых, заставіўшы пад гэтую суму Красны Став (1672 г.). За яе добрае стаўленне, кахранне, паслугі Ю.Мялешка падараваў ёй 5 000 злотых і ўсю суму 20 000 злотых, прызначаных ёй у вольнае распараджэнне, запісаў на Красным Ставе. Яшчэ адзін цікавы прыклад адносінаў да жонкі. Ён пакінуў яе пажыццё ў сваім маёнтку. Пры гэтым адзначыў, што нават, калі яна выйдзе замуж другі раз, то можа застацца там жыць і далей. Такая пазіцыя мужчыны да другога шлюбу жонкі пасля яго смерці сустракаецца ўпершыню. Звычайна шляхціцы выказваліся супраць другога сужэнства, падкрэсліваючы, што жонка пасля шлюбу павінна з’ехаць з маёнтка. Дарэчы Барбара вельмі хутка выйшла замуж за вількамірскага мечніка (1671–1682 г.), а пазней вількамірскага падстолія (1682–1691 г.) Казімера Завішу³⁸ (1681 г.). У судовай справе за 13 студзеня 1682 г. адзначаецца, што яна

³⁶ К.Нясецкі адзначае, што невядомы Хопа быў жантаты на прадстаўніцы з роду Мялешкаў, а іх дачка выйшла замуж за Андрэя Падольца [9, Т.4, с.374].

³⁷ К.Нясецкі не ўзгадвае пра Марцэлу, але адзначае, што ў іх была дачка Элеанора, якую выдалі замуж за вендэнскага харужага Андрэя Сыгітёна [9, Т.7, с.559].

³⁸ К.Завіша паходзіў з роду Завішаў Даўгялаў, быў адным з трох сыноў вількамірскага мечніка Рафала, служыў пры двары падканцлер ВКЛ Аляксандра Нарушэвіча (?–1668 г.), а пасля яго смерці патрапіў у Слонімскі павет да Мялешкаў [9, Т.10, с.113–115; 10, с.434, 468].

ўжо яго жонка. Па датам атрымліваеца, што Б.Сухадольская ледзьве вытрымала тэрмін удаўства, вызначаны ў Статуте 1588 г. [Р.5, Арт.13 – 6 месяцаў].

Сваіх дзяцей у гэтай сям'і не было. На выхаванне была ўзята панна Юдзіта Ўрублеўская, якой прызначалася 300 злотых, каб яна “як сястра” прасіла Бога за душу Ю.Мялешкі. Ён узгадвае ў тэстаменце сваіх братоў і сясцёр у сувязі з падзелам Дзявяткавічаў, пералічвае іх усіх: брат Францішак і сёстры Кацярына, жонка Эразма Яна Свяхоўскага, Аляксандра, жонка Юрый Пэрвэрбуса Гедройца, Ганна Віторыя, жонка Міхала Казімера Карніцкага. Старэйшы брат Міхал і бацька Станіслаў Мікульскі Мялешка ўжо памерлі на час напісання тэстаменту і іх імёны адзначаюцца ў кантэксце выплаты пазыкаў, што засталіся пасля іх [1, спр.1017, а.1 адв.–2.; спр.601, а.1.].

Значная ўвага ў дакуменце надаецца фінансавым і судовым справам. Пры гэтым іх вырашэнне перадаецца жонцы, а не брату ці апякунам. Ёй даручалася атрымаць 1 250 злотых, запісаных на Ражанцы. Гэту суму Ю.Мялешка атрымаў паводле ўгоды з віленскім ваяводай і гетманам ВКЛ Міхалам Казімерам Пацам (?–1682 г.) [11, с.135]. З яе 900 злотых Барbara Сухадольская павінна была выплаціць доўг ашмянскаму падсудку Эразму Яну Свяхоўскаму, а рэшту пакінуць на хатнія патрэбы. Таксама ёй прызначаліся гроши, запісаныя на маёнтках у Валыні, і 1 650 злотых, якія пазычылі Андрэй Сікорскі і яго жонка, заставіўшы фальварак Куранеўшчына. Пасля смерці А.Сікорскага абавязак аддаць гроши перайшоў на жонку і сыноў Аляксандра і Каала. Ю.Мялешка лічыў сябе невінаватым у забойстве шляхціца Ўладзіслава Пашкевіча, таму жонцы раіў не выплючаць за яго галаўшчызу³⁹. На момант напісання тэстаменту гэта справа не была скончана. Ён адзначаў, што даўгі па бацьку і старэйшаму брату Міхалу выплаціў, засталіся толькі дробныя пазыкі. Ю.Мялешка даваў Ярашу Колышчы пустыя бланкі з подпісам і пячаткай, аб чым ад апошняга быў квіт. Тому, калі раптам з’явіцца нейкія іншыя пазыковыя запісы, то яны не маюць прававой моцы. Гэта інфармацыя не выпадкова патрапіла ў тэстамент, яна ў выпадку неправавых дзеянняў Я.Колышкі пазбаўляла Б.Сухадольскую ад шэрагу фінансавых проблем. Ю.Мялешка ўзгадаў пра судовую справу з ашмянскім стольнікам Аляксандрам Слізнем аб Прылепах і Кіселях. Ён цалкам даручаў яе вырашэнне жонцы [1, спр.1017, а.2–3]. Яна разам з другім мужам К.Завішай скончыла гэты працэс. А.Слізень даў квіт аб выплаце ім нанесеных Мялешкам стратаў у памеры 4 000 злотых (1682 г.) [1, спр.2452, а.4–5]. Па сутнасці, ўсе навырашыныя справы пасля смерці перадаваліся для сканчэння жонцы. З гэтага зразумела, што яна была ў курсе ўсіх падзеяў і аўтар тэстаменту не сумніваўся ў яе магчымасцях вырашыць дадзенныя праблемы.

Апошні аркуш тэстаменту носіць асабістыя характеристы, нават лірычны. Ю.Мялешка звяртаецца да брата, сясцёр, шваграў, каб яны не парушалі яго апошній волі. Ён пагражае выклікаць на страшны Божы суд кожнага, хто будзе рабіць перашкоды Б.Сухадольскай пасля яго смерці. З-за “пэўных прычын” Францішак Мялешка быў выдалены ад апекі над жонкай. Аднак, гэтыя прычыны не былі патлумачаны, але вышэйузгаданыя факты пра Ф.Мялешку асвятляюць сітуацыю, якая склалася. Апякунамі для жонкі былі прызначаны чатыры чалавекі: падскарбі ВКЛ Бенедзікт Павел Сапега (?–1707 г.), ашмянскі падсудак Эразм Ян Свяхоўскі (швагер), слонімскі падстароста Канстаты Ўладзіслаў Булгак, рэчыцкі падстолі Геранім Сухадольскі, брат жонкі. Для гэтай ролі звычайна абіралі давераных асобаў. Іх імёны паказваюць, што ў асяроддзе Ю.Мялешкі ўваходзіла не толькі павятовая шляхта, сваякі, але і прадстаўнікі ўплывовых родаў. У якасці сведкаў тэстамент падпісалі слонімскі падсудак Міхал Аляксандар Палубінскі, Кааль Сляшынскі, слонімскі мечнік Пётр Корчыц [1, спр.1017, а.3 адв.]. Па сутнасці, гэта былі прадстаўнікі павятовой шляхты.

Праз два гады быў спісаны рэестр дакументаў, якія належылі Ю.Мялешке (1683 г.). Сярод іх даволі вялікі спіс пазыковых запісаў, тэстаменты Ю.Мялешкі і яго жонкі Б.Сухадольской, запіс жонцы на 15 000 злотых, інвентар маёнтку Красны Стай, судовыя

³⁹ З Ю.Мялешкай судзілася жонка забітага Гальшка, а пасля сын Казімер Пашкоўскі. Толькі ў 1690 г. ён атрымаў выплату галаўшчызыны ад Ф.Мялешкі ў памеры 250 злотых [1, спр.1028, а.1–2.].

справы. Рэестр падпісалі Ф.Мялешка, яго жонка Гальшка Колышкава, Казімер Завіша, Францішак Тэадор Сухадольскі, Яўстафі Казімер Сухадольскі [1, спр.1027, а.19–20].

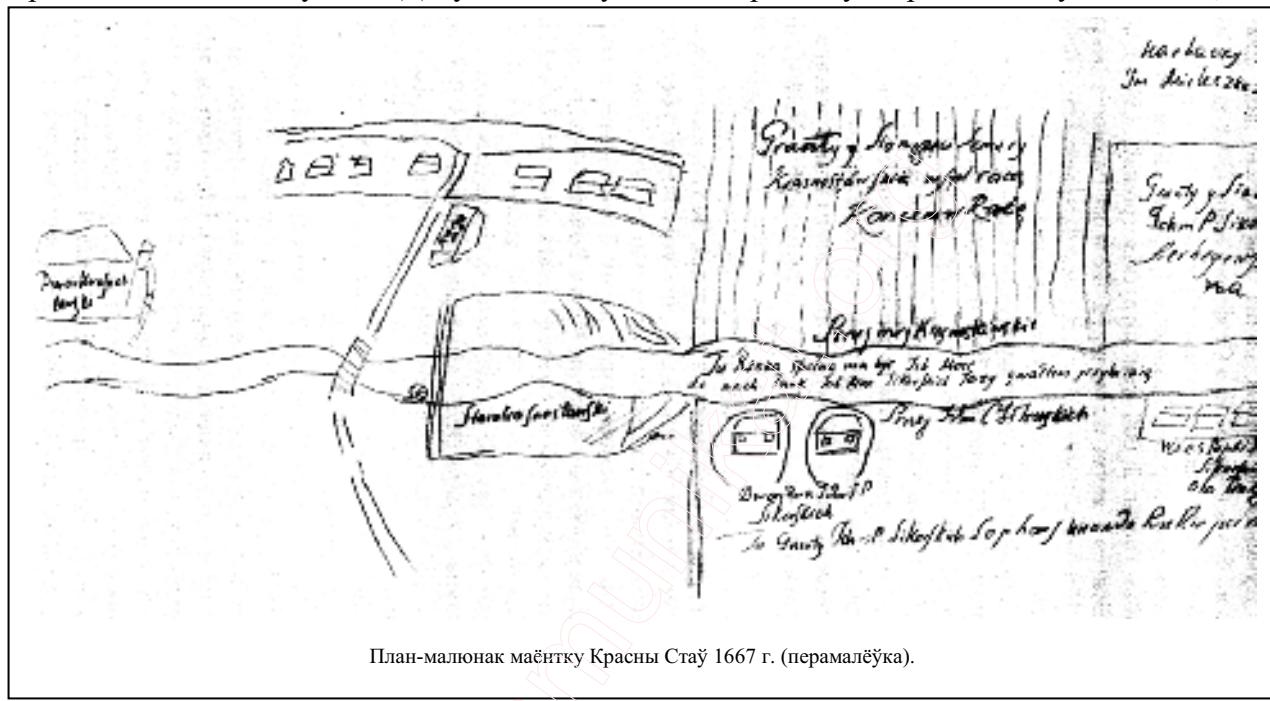
Тэстамент быў складзены вельмі выгадна для Б.Сухадольскай. Па сутнасці, яна атрымлівала ўсё пасля мужа: пазыковы запіс на 15 000 злотых і 5 000 злотых як вена практычна пакідалі ў яе руках маёнтак Красны Стай і выдалялі ад уладання родных Ю.Мялешкі. Акалічнасці высвятліла судовае разбіральніцтва паміж стрэйшым братам Ф.Мялешкай і яе другім мужам Казімерам Завішай і сваякамі – рэчыцкім падстоліям Геранімам Сухадольскім і Яўстафіям Сухадольскім (1685–1686 г.). Маці Барбары Зоф’я Юндзілаўна, жонка Паўла Сухадольскага выдала яе замуж з пасагам у суме 3 700 злотых. У 1661 г. Ю.Мялешка цяжка захварэў. Гэта паўплывала на змест тэстаменту. Ф.Мялешка імкнуўся даказаць, што дакумент быў складзены супраць яго волі, пад моцным уздзеяннем жонкі, пры дапамозе К.Завішы. Пры гэтым высвятлілася, што няма пазыковага запісу, таму сума 15 000 злотых не магла быць выплачана Б.Сухадольскай. Усе астатнія пункты тэстаменту прызнаваліся. Паводле выраку суду Красны Стай пераходзіў Ф.Мялешку, а 2 000 злотых ён быў павінен выплаціць Барбары з маёнтку [1, спр.737.]. Гэтая справа растаўляе ўсё па сваіх месцах. У першую чаргу пад сумнеў ставіцца “каханне” да жонкі і ўвогуле добрыя адносіны паміж імі. Цяжкае захворванне паставіла Ю.Мялешку ў залежны стан ад жонкі. Яе ўплыў адлюстраўваўся ва ўсім тэксце дакумента, калі аўтар ва ўсіх выпадках звяртаецца да жонкі. Не выпадкова насуперак звычаю быў уведзены дазвол жыць у Красным Ставе нават пасля другога шлюбу. Так як у Ю.Мялешкі не было дзяцей, то яго нерухомая маёmacь павінна была перайсці да брата. Свой клопат аб хворым мужы яна ацаніла ў 20 000 злотых. Зроблены гэта было юрыдычна граматна. Сума пазыкі была даволі вялікая, і сваякі не змаглі б яе выплаціць. У дадатак 5 000 злотых амаль адпавядалі ўнесенаму пасагу. Ф.Мялешка ў судовай справе адзначыў, што Ўрэч ці Красны Стай столькі не каштуе, колькі на ім запісаны. Усё прыводзіла да таго, што маёнтак застанецца ў Б.Сухадольскай. Хуткі шлюб з К.Завішай ускосна пацьвярджае яго зацікаўленасць у гэтай авантуре, бо шляхцяціцы самастойна было б цяжка вырашыць такую проблему. Тут трэба было ведаць некаторыя асаблівасці заканадаўства ВКЛ, а яе другі муж быў дасведчаным чалавекам у гэтай вобласці. Цалкам верагодна, што стомленая хваробамі мужа жанчына мела стасункі з вількамірскім мечнікам яшчэ да смерці сужэнца. Карыстаючыся дрэннымі адносінамі паміж сваякамі яна здзяйсняла кантроль над справамі мужа не без сваёй выгоды.

Аднак, справа мела працяг. Ф.Мялешка разам з жонкай падаў скаргу супраць братоў Б.Сухадольскай – рэчыцкага падкаморыя Гераніма і яго жонкі Марыны Вайнянкі, Уладзіслава, Яўстафія і яго жонкі Яганны Бразоўскай, Францішкі і К.Завішы з-за тэстаменту Б.Сухадольскай (1688 г.). Са зместу заявы Сухадольскіх, аб прызнанні тэстаментаў Ю.Мялешкі і яго жонкі і іншых іх запісаў няпраўнымі, вядома, што Б.Сухадольская запісала гроши на маёmacь Ўрэч ці Красны Стай ім і К.Завішы. Яны абавязаліся аддаць 8 100 злотых Ф.Мялешцы і яго жонцы і няпраўныя дакументы [1, спр.1021, а.13–14]. І зноў у справе па фальсіфікацыі дакументаў прысутнічае прозвішча К.Завішы, што пацьвярджае яго непасрэдны ўдзел у папярэдній справе з падробкай тэстаменту Ю.Мялешкі. Ён разлічваў, што праз шэраг махінацыяў можна будзе атрымаць маёнтак, бо нашчадкаў у Ю.Мялешкі не было. Толькі ўмяшальніцтва брата перашкодзіла яму атрымаць маёmacь.

У выніку прадстаўленую ў тэстаменце інфармацыю трэба ацэньваць вельмі крытычна. Яна прыводзіць да наступных высноў. Па-першае, вельмі чулыя і добрыя адносіны Ю.Мялешкі да жонкі, якія прасочваюцца амаль ва ўсім дакумэнце ставяцца пад сумнеў. Па-другое, пэўная адасобленасць ад родных – брата і сясцёр падцьвярджаецца ў судовых справах і мае пад собой падставы. Старэйшы брат Францішак невыпадкова быў выдалены ад апекі, бо меў права прэтэндаваць на маёmacь. Па-трэцяе, прадстаўленыя ў тэстаменце судовыя і фінансавыя справы знаходзяць адлюстрраванне ў іншых крыніцах, таму гэта інфармацыя з’яўляецца сапраўднай. Па-чацвёртае, звесткі адносна рэлігіі маюць унікальныя характеристар, яны падцьвярджаюць уніяцкое веравызнанне Ю.Мялешкі, а таксама актыўную падтрымку Жыровіцкага манастыру Мялешкамі, наяўнасць там сямейнай крыпты. У

літаратуры мсціслаўскі кашталян Іван Мялешка (?–1622 г.) адзначаецца як першы фундатар манастыра як уніяцкага асяродка, але ў ёй няма інфармацыі пра стварэнне там сямейнай крыпты [3; 6]. Найбольш верагоднае яе месца знаходжання – Успенскі сабор. Тэстаменты Ю.Гедройца і Г.Мялешкі дадаткова сведчаць пра існаванне капліцы. Цікава, што ахвяраванні Ю.Мялешкі прызначаліся не толькі уніяцкім, але і каталіцкім храмам. Таму можна адзначыць, што дадзеная крыніца мае частковую фальсіфікацыю, якая тычыцца міжасабістых адносінаў у сям'і, бо іншыя звесткі падцвярджаюцца ў іншых крыніцах.

Асобнай увагі патрабуе маёmacь Урэч ці Красны Стад, за якую так змагаліся жонка Ю.Мялешкі, яе другі муж і Ф.Мялешка. Інвентар маёнтку быў складзены ў 1648 г., для карыстання ім Радкоўскім. Документ не ўзгадвае прычыну перадачы яму маёmacі, але

План-малюнак маёнтку Красны Стад 1667 г. (перамалёўка).

найбольш верагодны арэнда ці застава. Ён дае апісанне дворных пабудоваў, падданых і іх павіннасцяў. Паводле гэтай крыніцы на тэрыторыі шляхецкага двара знаходзіліся новыя вароты на бегунках, з правага боку ад іх – дом з пякарняй, сырнік, абора з хлявамі, вялікая стайня, бровар, студня, асেць для соладу, свіран, гумно, дзве адрыны. Да маёmacі належала сем сенажацяў, млын на рэчцы Грыўда, лясы. У фальварку Красны Стад было 24 двары, на якія прыходзілася 14 валок, а ў сяле Серкі – 4 гаспадаркі на 4 валоках. Наступны інвентар адзначаў наяўнасць 2 дамоў, клеці, 2 свіранаў, гаспадарчага дому, бровару, кухні, стайні, саладоўні, гумна, аборы, сырніку (1651 г.). У фальварку за ракой Грыўда знаходзіліся домік, пякарня, клець, гумно, адрина, абора, хлеў, стаў з млынам. У сувязі з вылучэннем часткі маёmacі А.Сікорскаму быў зроблены “план-малюнак” маёнтку Красны Стад у 1667 г.⁴⁰ Гэта вельмі рэдкі і ўнікальны дакумент, які дазваляе ўявіць выгляд шляхецкай маёmacі. На малюнку прадстаўлены часткі Мялешкі і Сікорскага. З левага боку края рэчкі знаходзіўся двор, недалёка ад яго прыдарожная карчма і вёска, за мастом – млын і фальварак Старакраснастадскі двор. На tym жа беразе р.Грыўда знаходзіся двор Сікорскіх і ім належачыя вёска Папкі і землі. Насупраць, на іншым беразе былі землі і сенажаці Мялешкай, калі іх – сенажаць Сікорскіх, і побач – вёска Гарбачы, якой валодалі Мялешкі. Гэты малюнак супадае са звесткамі з інвентару Краснага Ставу за 1651 г., дзе адзначаецца наяўнасць двару і фальварку за ракой, адзінае, што нельга з дакладнасцю вызначыць паводле малюнка – гэта якія пабудовы там былі. Аднак, пры спалучэнні інфармацыі з гэтымі крыніцамі атрымліваецца поўнае ўяўленне пра маёmacь Красны Стад. Дадатковая інфармацыя пра гэтыя маёmacі ўтрымліваецца ў размежаванні маёнтку Красны Стад паміж А.Сікорскім, Францішкам і

⁴⁰ На адваротным баку плана выцвеўшымі чарніламі напісана дата 1657 г., але хутчэй за ўсё гэта памылка, бо справа па размежаванню маёmacі скончылася ў 1667 г.

Юрыям Мялешкамі (1666 г.). А.Сікорскі атрымліваў вёску Папкі з пабудовамі, падданымі і належачымі тэрыторыямі. Куштоўскія сенажаці, быдла, рухомыя рэчы і іншае ў гэтай вёсцы заставаліся Мялешкам. Гаспадарчыя пабудовы, якія пабудаваў А.Сікорскі ў Красным Ставе, стайні з новай вазоўняй, абора, свіран малы, пякарэнка за год трэба было перавезці ў Папкі. Яму дазвалялася забраць толькі свае рухомыя рэчы, а тыя, што былі запісаны ў інвентары, заставаліся Мялешкам. Пазней Ф.Мялешка і яго жонка прадалі маёнтак Уладзіславу Гатэцкаму і Алене Мешыціжаве за 23 000 злотых (1691 г.) [1, спр.1501, 1554, 2267]. Як паказваюць дакументы, гэта тыповы маёнтак з домам і дворнымі пабудовамі, недалёка ад яго быў фальварак. Відавочна, што Б.Сухадольскай і яе другому сужэнцу было за што змагацца, асабліва, калі ў іх былі фінансавыя праблемы.

Кацярына першы раз выйшла замуж за браслаўскага стольніка (1646–1652 г.) і харужага (1652–1658 г.) Табіяша Пуцяту. К.Нясецкі адзначае, што Табіаш быў сынам Яна Пуцяты. Першы раз ён быў жанаты на Дароце Гадаўчынскай (1650 г.), належай да кальвінскага веравызнання [9, Т.7, с.573; 10, с.594, 713]. Другім мужам стаў ашмянскі падсудак (1677–1684/88 г.), а пасля земскі суддзя (1674–1701? г.) [10, с.266, 738] Эразм Ян Свяхоўскі (?–да 1707 г.). Пасля яе смерці ён ажаніўся на Тэрэзе Петранэле Слізень [1, спр.3882]. У другім шлюбе Кацярыны нарадзіліся дочки: Элеанора, якая стала жонкай лідскага падчашага Яна Тадэвуша Юндзілы Рылы (гэта быў яго другі шлюб, першая жонка – Янава Асінская) [10, с.355], Ружа, жонка полацкага падстолія Леапольда Бянклейскага, Кацярына, жонка Андрэя з Кежына Дуніна Баркоўскага. Гэта сям'я даволі часта фігуравала ў розных судовых спрэчках са сваякамі з-за Дзявяткавічаў. У 1687 г. Свяхоўская абмяняліся з Ф.Мялешкай землямі, якія прыналежалі да іх частак Дзявяткавічаў [1, спр.1290]. Блізкія адносіны былі ў Элеаноры і яе мужа з цёткай Ганнай Вікторыяй, асабліва пасля смерці яе мужа М.Карніцкага. У сувязі з гэтым яны часта канфліктавалі з Ф.Мялешкай і яго спадкаемцамі.

Аляксандра (?–да 1689 г.) выйшла замуж за Юрыя Пэрвэрбуса⁴¹ Гедройца. Ён запісаў жонцы нерухомую і рухомую маёmacь ў Вількамірскім павеце, якую атрымаў пры падзеле айчызны з братам Станіславам (1669 г.). У адказ Аляксандра запісала сваю частку ў Дзявяткавічах (1669 г.). Абодва дакументы адзначаюць, што прыстойнае стаўленне сужэнцаў адзін да другога, шанаванне і каханне, за што і аформілі давальныя запісы. У шлюбе дзяцей не было. Ю.Гедроць перажыў сваю першую жонку і дакумент за 1689 г. адзначае, што ён пазычыў 1 000 злотых у другой жонкі Зоф'і Цывінскай (?–1730/31 г.), запісавшы ёй палову Дзявяткавічаў [1, спр.1549, 1550]. Гэтая крыніца падцвярджае, што Дзявяткавічы, якія былі падараваны А.Мялешкай перайшлі навечна яе мужу.

Ю.Гедроць і яго першая жонка часта фігуравалі ў разнастайных спраўах. Яны заставілі грунт ў Дзявяткавічах за 150 злотых у Крыштаfu Карэйве і яго жонцы Зоф'і на трох гады (1679 г.), $\frac{1}{2}$ валокі ад сяла Макейкі ў Дзявяткавічах з маёmacцю: сядзібай, старой пякарняй, старым свіранам, агародам за 150 злотых Самуэлю Лукашэвічу і яго жонцы Ганне Скіндарайне (1687 г.). Сужэнцы прадалі бярозавы гай каля рэчкі ў Дзявяткавічах Ф.Мялешцы і яго жонцы (1693 г.) [1, спр.599, а.1–2.; спр.592]. Часта іх імёны ўзгадваліся ў розных судовых спраўах. Гедройці спрачаліся з ашмянскім стольнікам А Слізнем і яго жонкай Аленаі Філіпавічоўнай з-за вёсак Прыхалі і Кісялі (1677 г.), а пасля і прадалі ім гэтыя маёmacці за 2 400 злотых. Праз трох гады паміж гэтымі сем'ямі была судовая спраўа аб забранні Слізнямі Пірагоўскага грунту, пакос сена і іншых шкодах (1680 г.). Ю.Гедроць і А.Мялешка падалі скаргу на Э.Я.Свяхоўскага, Ф.Мялешку, К.Завішу, М.К.Карніцкага і іх жонак за гвалтоўнае адабранне грунту Галаноўскага, сенажаці, Мазінскай валокі (1683 г.). Ю.Гедроць скардзіўся на Э.Я.Свяхоўскага за адабранне 4 моргаў дворнай раллі, вывазе 15 вазоў дроваў і іншых шкодах (1695 г.). У скарзе паведамляюцца цікавыя абставіны шлюбу паміж падданымі. Э.Я.Свяхоўскі без дазволу Ю.Гедроцца ажаніў свайго падданага Пятруся Карнейку на ўдаве Андрэя Беландзевіча, упрасіў папа Дзявяткавіцкай царквы даць ім шлюб. Яна пераехала жыць да новага мужа, і таму яе рухомыя рэчы на суму 200 злотых былі

⁴¹ Прыдомак Пэрвэрбус падаецца ў дакументах яшчэ як Правэрбус.

вывезены з дому. Так як гэта было зроблена без згоды яе гаспадара, то ён панёс страты [1, спр.119; спр.601, а.1–4, 5–9.]. Шэраг судовых спраў было пазней з другой жонкай Э.Я.Свяхоўскага Тэрэзай Слізень, якая другі раз выйшла замуж за віленскага чашніка (1701–1708 г.) і стольніка (1708–1736 г.) Самуэля Абрамовіча (?–1757 г.) [10, с.96, 184, 624]. У 1711 г. Ю.Гедройць выступаў у дакументах з другой жонкай Зоф’яй Цывінскай. Суседзі абвінавачваліся ў розных крыўдах. 1 студзеня 1711 г. С.Абрамовіч наехаў са сваімі падданымі на маёmacь млынара, абрабаваў яе, у выніку той не перажыў стрэс і памёр. На наступны дзень віленскі стольнік збіў і зраніў шляхчіча Юрый Шчурэвіча, забраў у яго мушкет, які каштаваў 5 бітых талераў. А 15 студзеня С.Абрамовіч у Дзявяткавіцкай царкве, не паважаючы ні храм, ні людзей, казаў на Ю.Гедройця такія слова, што іх цяжка вымавіць. 28 жніўня 1711 г. у Дзявяткавічы прыбылі маскоўскія войскі для зборання правіянту. Тэрэза Слізень выдала ім не толькі праваінт са сваёй часткі, але і 10 коней Гедройці, якія з цяжкасцю былі вернуты з-пад Берасця за 80 злотых (1711–1713 г.). Аўгуст II выклікаў у суд лідскага падчашага Яна Юндзіла Рылу, Крыштафа Хопу і яго жонку Марцэлу Мялешку, полацкага падстолія Леапольда Бянклеўскага і яго жонку Ружу Свяхоўскую, Андрэя з Кежына Дуніна Баркоўскага і яго жонку Кацярыну Свяхоўскую па скарзе з-за межаў, якую падала другая жонка Ю.Гедройця (1730 г.) [1, спр.596; 597; 602, а.1–5 адв.].

Ю.Гедройць склаў свой тэстамент у 1707 г., дзе ён выступае як браслаўскі падчашы. Сваю душу ён даручаў Богу, а цела прасіў пахаваць у Мялешкаўскай капліцы ў Жыровічах па хрысціянскаму звычаю, без усялакай помпы, з жабракамі. Для гэтага вылучалася 50 злотых, акрамя гэтага прыначаліся гроши на служэнне імшы ў Жыровіцкім манстыры і касцёлах Слоніма і Замосці. Зоф’і Цывінскай падцвярджалася яшчэ раз вена – 3 000 злотых на частцы маёнтку Дзявяткавічы. Яна там пакідалася пажыццёва. Таксама З.Цывінская атрымлівала рухомыя рэчы ў маёнтку, золата, срэбра, зброю і інш., пры гэтым яна не была абавязана нічога даваць сынам для вайсковой службы. Ю.Гедроць вёў працэс з Тэрэзай Слізень аб захопе зямлі, прыналежачай да маёmacі Дварэц у Дзявяткавічах, які павінна была скончыць жонка з сынамі. Асноўнымі спадкаемцамі былі народжаныя ў другім шлюбе сыны Антоні (?–1730 г.) і Андрэй (?–1731 г.), якія дзялілі паміж сабой Дзявяткавічы, Лілішкі (Вількамірскі павет), маёmacь у Старадубскім павеце. Апякунамі былі прызначаны слонімскі падсудак Андрэй Прэцслайскі і слонімскі стольнік Ян Харыяна [1, спр.590, а.1–4 адв.].

Сыны Ю.Гедройця не пакінулі пасля сябе нашчадкаў. Старэйшы Антоні пабраўся шлюбам з Канстанцыяй з роду Шнетлаў (?–да 1730 г.). Пазычыў у яе 3 200 злотых, запісаўшы іх на палове маёmacі Клімавічы і Лілішкі (1718 г.), 10 талераў у Карала Ермановіча і яго жонкі Перланэлы (1724 г.). Аднак, ён памёр не выплаціўшы доўг жонцы. Яна не мела дзяцей і таму ў тэстаменце гроши і рухомыя рэчы запісала сёстрам Яганне, жонцы Яна Дашчынскага і Ганне, жонцы Юзафа Палянскага. Яганна падаравала сваю частку Ганне (1730 г.), а яна разам з мужам судзілася з З.Цывінскай і А.Гедройцямі аб вяртанні грошай (1730 г.) [1, спр.594; 599, а.13–16.]. Тэстамент Андрэя Гедройця быў напісаны 28 красавіка 1731 г., а актыкавалі яго ўжо 9 траўня. Документ складзены даволі незвычайна: увесе тэкст распісаны па пунктам, даволі кароткая інвакацыя. Як гэта было прынята, душа даручалася Богу, а цела павінны былі пахаваць у Бернардзінскім касцёле ў Слоніме, дзе ўжо была сямейная крыпта яго бацькоў. У сувязі з гэтым узнікае пытанне аб пахаванні Ю.Гедройця: ці была выканана яго воля аб змяшченні яго цела ў Мялешкаўскай капліцы або ў Бернардзінскім касцёле пахавана толькі маці З.Цывінская. На імшы ў розныя касцёлы і цэрквы вылучалася 900 злотых. А.Гедройць прасіў, каб маліліся яшчэ за душы бацькоў і брата Антонія. Акрамя гэтага ён вылучыў гроши на пабудову капліцы Святога Юрія на гары Прэцякоўскай у Дзявяткавічах, дзе павінны былі служыць імшу два разы на год у весну і восень на свята прысвечанае гэтаму святыму. Святарам ў Дзявяткавіцкай царкве прызначаліся конь Казельчык і белы плашч, даматканая тканіна ў трох шматках, быценскому базыліяніну Мікалаю Керсноўскому – пас. З тэстаменту зразумела, што яго дзядзька слонімскі войскі Андрэй Булгак адыграў значную ролу ў яго жыцці. Таму ён прасіў яго

выплаціць гроши рэлігійным установам і даўгі. Слонімскі войскі атрымаў ад пляменніка 8 000 золотых. Дзяявікавічы прызначаліся стрыечным братам Адаму і Мацею Гедройцям, а вёска Макейкі – братам Яну і Юрому Мялешкам. Сястры Масальскай А.Гедроць запісай белая хусткі, якія засталіся пасля маці, Ганне Акушкоўне – коўдру і подушкі, а слuze Дзьмухоўскуму – пару старых жалобных сукенак і горшую шаблю. Падпісалі дакумент слонімскі канюшы Антоні Жабка і слонімскі намеснік Людвік Антоні Катовіч [1, спр.590, а.5–10]. Гедройці прымалі актыўны ўдзел у унутрысемейных канфліктах і канфліктах з суседзямі. Яны часта былі вымушаны абараніць свае права. У сям'і Аляксандры і Юрый Пэрвербуса Гедройца не было нашчадкаў, яе частка з маёнтку Дзяявікавічы перайшла мужу, а пасля дзецям, якія нарадзіліся ў другім шлюбе. Аднак, далей гэтая лінія не працягнулася і маёmacь перайшла стрыечным братам.

Ганна Вікторыя (?–1720 г.) стала жонкай менскага мечніка Міхала Карніцкага (?–1691 г.) у 1673 г. Разам з мужам яна падцвердзіла атрыманне ад апякунаў слонімскага земскага суддзі Крыштафа Палубінскага і Э.Я.Свехоўскага сваёй часткі Дзяявікавічаў (1674 г.). Яна пазычыла ў мужа 3 000 золотых (1673 г.), а пасля запісала мужу іх на Дзяявікавічах (1675 г.). У адказ ён падараваў ёй рухомыя рэчы (1675 г.). Карніцкія прадалі частку Катылоўскага ставу з млынам і карчмой за 1 500 золотых Свяхоўскім (1675 г.). Яны аддалі ў заставу за 100 золотых Карапеўшчыну і Падгорцы браслаўскаму скарбніку (1678–1701 г.) Міхалу Гераніму Жабцы (?–1717? г.) [10, с.581, 756] і яго жонцы Ганне Баркоўскай на трэх гады (1684 г.). Пры падзеле Дзяявікавічаў было вызначана, што Карніцкія выплачваюць пазыкі ў памеры 306 золотых і 75 грошаў. Свяхоўскія пагадзіліся выплаціць гэтую суму за іх, бо яна была запісана на іх маёmacцах. Найбольш верагодная дата смерці мужа Ганны Вікторыі – 1691 г. Слонімскі земскі суд атрымаў просьбу Ганны Вікторыі аб прызначэнні ёй у якасці апякуна Э.Я.Свехоўскага. Ён атрымаў права апекі (8 верасня 1691 г.). Ад Карніцкіх, а пасля ад Ганны Вікторыі і сваякоў падаваліся скаргі. Яны скардзіліся на Свяхоўскіх з-за нанясенне шкодаў іх частцы Дзяявікавічаў (1699 г.). Г.В.Карніцкая разам з пляменніцай Элеанорай Свяхоўскай і яе мужам лідскім падчашым Янам Рылай скардзілася на Францішка Мялешку, яго дачку Марцэлу і зяця Крыштафа Хопу і іх дзяцей за напад і збіццё падданых Г.В.Карніцкай у 1690 і 1691 г. За нанесяныя шкоды апошняя павінны былі выплаціць 10 000 золотых і 100 000 золотых заруکі, якая была запісаны пры падзеле маёнтку Дзяявікавічаў ў 1672 г. (1715–1719 г.) [1, спр.810; 814; 815; 882; 820; 1031; 1032; 1568]. Адпаведна і супраць Карніцкіх былі судовыя заявы. Слонімскі скарбнік Уладзіслаў Заляцэлы скардзіўся на Г.Карніцкую і яе сваякоў лідскага падчашага Яна Рылу і яго жонку Элеанору за невыплату пазыкі 1 350 золотых, якія Ганна і яе муж М.Карніцкі ўзялі ў яго бацькоў Стэфана Заляцелага і Зоф'і пад заставу вёскі Лапічы ў 1677 г. Тэрмін выплаты грошай даўно прайшоў, а яны не думалі вяртаць пазыкі і бунтавалі супраць яго падданых (1713 г.) [1, спр.4055].

Тэстамент Ганны Вікторыі быў актыкаваны ў Слонімскім земскім судзе ў жніўні 1720 г. Дакумент захаваўся ў пашкоджаным стане, таму частка інфармацыі не захавалася. Традыцыйна ён пачынаўся са зварота да Бога і душа даручалася менавіта яму. Адзначалася, што тэстамент пісаўся ў хворым стане, але пры цвёрдым і здаровым розуме. Ганна Вікторыя прасіла лідскага падчашага Яна Рылу пахаваць яе “*без усялякай помты*” побач з мужам у склепе ў Жыровіцкай царкве. Яна запісала гроши на імшу і інш. Гэта жанчына памірала без нашчадкаў, таму Элеанора Свяхоўская і яе дзеци атрымалі ад яе 3 000 золотых, Марцэла Мялешка – 10 золотых на жалобу. Яна была вельмі ўдзячна свайму старэйшаму брату Францішку за аказаныя ёй паслугі пры жыцці і прасіла памятаць пра яе душу пасля смерці [1, спр.811]. З тэстаменту зразумела, што ў сям'і дзяцей не было, таму маёmacь прызначалася сваякам і менавіта да іх яна звярталася з просьбай пахваць целі і клапаціцца прае душу.

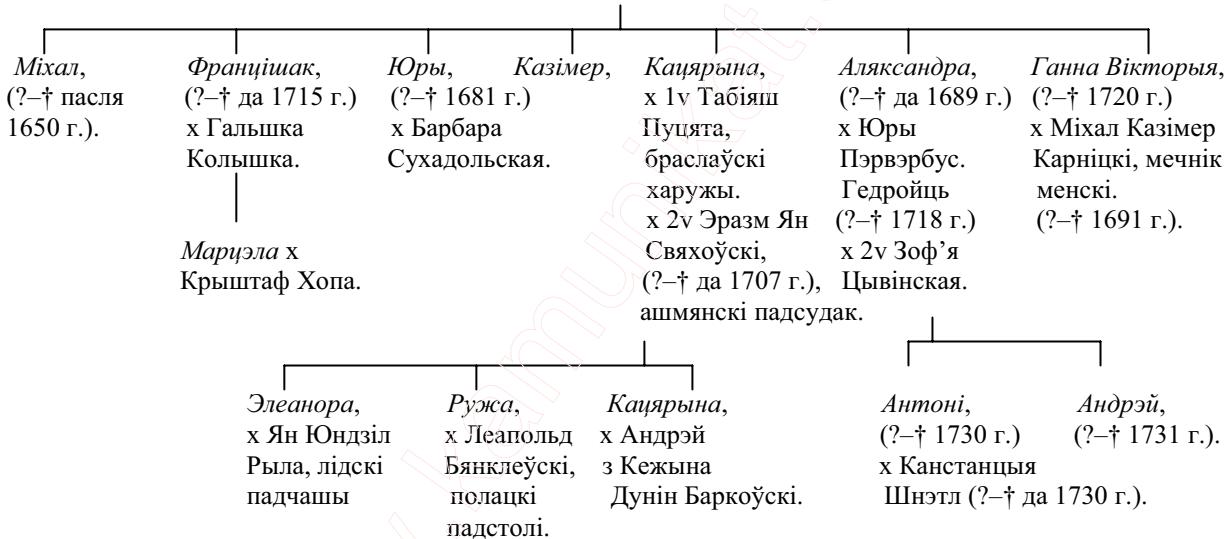
У братоў і сяцёў Мялешкаў былі і агульныя справы. Асноўная справа, пасля якой былі яшчэ судовыя спрэчкі – гэтая падзел Дзяявікавічаў у 1672 г. паміж усімі спадкаемцамі. Быў складзены падрабязны інвентары як усяго маёнтку, так і частак кожнага ўдзельніка падзелу. Францішак атрымаў Кашталянайскі двор і Бярозаўскі Стаў, Юрый – Красны Стаў з пабудовамі і млынам, Кацярына і Э.Я.Свяхоўскі – Харужаўскі двор, Аляксандра і

Ю.Гедройць – сядзібу пры Пірагоўскім Ставе, Ганна Вікторыя – сядзібу пры Катылоўскім Ставе. Пірагоўскі і Катылоўскі Ставы былі падзелеяны паміж імі. Гэтыя двары ўяўлялі сабой дамы з гаспадарчымі пабудовамі, да іх прыналежала некалкі вёскі. Падзялілі таксама вёскі, сялянаў, грошы і пазыкі бацькі. Усе спадкаемцы падалі ў суд на ашмянскага стольніка А.Слізня за тое, што ён утрымліваў вёскі Кіселі і Прыхалі (1673 г.). Сломінскі земскі суд прысудзіў апошняму аддаць вёскі (1673 г.), якія пасля былі ім захоплены і справа аб іх не скончылася яшчэ ў 1681 г.[1, спр.1503; 1554, а.12–15, 41]. Свяхоўскія, Гедройці, Карніцкія і Ю.Мялешка з жонкай прадалі слонімскаму скарбніку Ярашу Колышты фальварак Крывіца (1676 г.) [1, спр.1289.]. Пасля падзелу пачаліся наезды, незадавальненне межамі і г.д. Паміж братамі і сёстрам адносіны часам высвятляліся ў судзе. Юры Кауль Пэрвербус Гедройц і яго жонка Аляксандра Мялешка скардзіліся на ўсіх удзельнікаў падзелу, у тым ліку і на М.Карніцкага і яго жонку Ганну Вікторыю за адабранне часткі зямлі і сенажаці (1685 г.). Слонімскі гродскі суд прыняў рашэнне ўсталяваць дакладныя межы паміж уладніямі [1, спр.591, а.1–2.].

Асобна трэба адзначыць стаўленне Мялешкаў да рэлігійных установаў. З

Мялешкі ў Слонімскім павеце ВКЛ.

Станіслаў (?–† 1649 г.) х Алена Падгарадыцкая.

документаў вядома, што Дзявяткавічы ў той час былі мястэчкам і маёнткам. Крыніцы сведчаць, што ў Дзявяткавічах знаходзілася царква Святога Спаса, дзе ў 1681 г. свяшчэннікам быў слонімскі прэсвітер Лукаш Карповіч, але дакладнае месцазнаходжання выявіць цяжка [1, спр.831]. Вядома, што царкве аказвалася фундатарская падтрымка. Акрамя гэтага ахвяраванні рабіліся каталіцкім і уніяцкім храмам і шпіталям у Слоніме, Ружане, Жыровічах. Тэстаменты Мялешкаў і іх сваякоў адзначаюць пра наяўнасць Мялешкаўскай капліцы-пахавальні ў Жыровіцкім манастыры. Пры гэтым у іншых крыніцах па гісторыі Жыровіцкай святыні такая інфармацыя не ўзгадваецца. Жыровіцкі памяннік за 1763 г. адзначае фундацыю смаленскага кашталяна Івана Мялешкі (1613 г.) і падцвярджэнне яе дачкой Івана Багумілай Мялешкай, жонкай Андрэя Прэцслайскага. Сярод тых імёнаў, якіх паміналі за спакой душы адзначаліся Іван (фундатар), яго жонка Ганна, Багдана, Андрэй, Мацьвей, Ганна, Грыгоры і іншыя асобы, якія тут ляжаць. У іншым месцы памянніка запісаны Мялешкі з сяла Якімавічы: Цеша, Фёдар, Ірына, Барыс, Еўдакія, Раман, Павел, Пракоп, Таццяна, Марына, Марыя, Агрыпіна, Ганна, Васіль, Зоф'я, Марына, Дыянісі, Андрэй, Кузьма, Іван, Феадосі, Іван, Мікалай, Ганна, Стэфан, Еўдакія, Аляксей, Аксенія, Мікалай, Якаў, Трафім, Міхайл, Пракоп, Багдана, Ганна, Фядора, Матрона, Агаф'я, Кацярына, Агаф'я, Іван, Вера, Марына, Таццяна, Іван, Зінові, Пётр, дапісаны іншым почаркам Марк, Іосіф, Грыгоры, Лука, Мікалай, Ганна, Марына, Хрысціна [2]. Імёны гэтай

галіны Мялешкаў не ўзгадваюцца ў дакуменце, магчыма яны меліся на ўвазе пры пералічэнні першых Мялешкаў як іншыя. Аднак, крыніца падтвярджае, што тут былі пахаванні прадстанікоў гэтага роду.

Асноўным месцам жыхарства Мялешкаў быў Слонімскі павет. Тут яны займалі павятовыя пасады і мелі ўладанні. Сям'я Станіслава Мялешкі і Алены Падгарадыцкай адносіцца да шматдзетнай сям'і, у ёй было 7 дзяцей. Чатыры сыны не пакінулі пасля сябе нашчадкаў мужчынскага полу і гэта галіна згасла. Аднак, гэта не азначае, што дадзеная сям'я не прадстаўляе цікавасці для даследавання. Гісторыя гэтай сям'і Мялешкаў даволі цікавая, а часам неардынарная. Сярод шматлікіх шляхецкіх сямей яе вылучае веравызнанне – яе прадстаўнікі былі уніятамі, а уніяцтва прытымлівалася невялікая колькасць шляхты. Яны падтымлівалі Жыровіцкую царкву і мелі там сямейную крыпту. Да падзелу паміж усімі дзецьмі Мялешкі мелі даволі вялікі маёнак Дзявяткавічы. Гэта надавала адметны статус прадстаўнікам сям'і ў Слонімскім павеце. Дочки былі добрай шлюбнай партыяй для мясцовай шляхты.

У гісторыі гэтай сям'і надзвычай шмат скандалаў і судовых разбіральніцваў. Па выніку падзелу Дзявяткавічаў бачна, што спадкаемцы атрымалі невялікія кавалкі зямлі з фальваркамі, якія межавалі адзін з другім. Аднак, гэта і стала прычынай бясконцых спрэчак і разбіральніцтваў, бо суседзі рабілі наезды, збівалі падданых, захоплівалі зямлю і інш. Канечне, гэта не спрыяла добрым сваяцкам і суседскім адносінам. Нягледзячы на кроўнае сваяцтва, свае адносіны Мялешкі высвятлялі ў судзе. Таксама маюць асаблівасці сямейныя гісторыі. Сканальнасцю і стратамі адзначыўся шлюб Ф.Мялешкі. Маёмасныя праблемы былі ў сям'і з-за жонкі Ю.Мялешкі Б.Сухадольскай. У абодвух выпадках справа дайшла да судовага разбіральніцтва. Але пры ўсіх гэтых сканалах трэба адзначыць, што Мялешкі займалі высокія пазіцыі ў Слонімскім павеце, асабліва яны замацаваліся ў сярэдзіне XVII ст., але напрыканцы гэтага стагоддзя іх уплыў у павеце і статус стаў ніжэй.

Літаратура і кропініцы:

1. НГАБ у Горадні, ф.1663, воп.1, спр.119, 590–592, 594, 596–597, 599, 601, 737, 810–811, 814–815, 820, 831, 874, 882, 1017, 1021, 1027–1028, 1031–1032, 1289–1290, 1501, 1549–1550, 1554, 1568, 2267, 2282, 2452, 2493, 3882, 4032, 4055.
2. Lietuvos mosklu akademijos Bibliotekas rankraščių skuprius, f.19–91.
3. Супрун В. Гістарычны арэол Жыровіцкай святыні// Полацак.– 1994.– №3 (33).– С.4–11.
4. Шаланда А. Документальная матэрыялы XVII–XVIII ст. у фондах Слонімскага краязнаўчага музея імя І.І.Стаброўскага// Герольд Litherland.– 2002.– №3–4 (7–8).– С.61–74.
5. Федорук А.Т. Девятковическая усадьба и ее владельцы (XV–XX вв.).// Слонімшчына вачыма навукоўцаў і краязнаўцаў: Матэрыялы рэгіянальнай гісторыка-краязнаўчай канферэнцыі прысвечанай 750-годдзю горада Слоніма і 70-годдзю заснавання Слонімскага раённага краязнаўчага музея ім. І.І.Стаброўскага./ Пад. Рэд. І.П.Крэнія.– Слонім, 2002.– С.92–104.
6. Ярашэвіч А. Жыровіцкі Свята-Успенскі мужчынскі манастыр// ЭГБ.– Mn., 1996.– Т.3.– С.385.
7. Boniecki A. Poczet rodów w Wielkim Księstwie Litewskim w XV i XVI wieku.– Warszawa, 1887.
8. Lulewicz H., Rachuba A. Urzędnicy centralni i dostońnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy.– Kórnik, 1994.
9. Niesecki K. Herbarz Polski.– Lipsk, 1839–1845.– T.1–10.
10. Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy. Województwo Wileńskie XIV–XVIII wiek./ Pod red. A.Rachuby.– Warszawa, 2004.– T.1.
11. Wolff J. Pacowie: Materiały historyczno-genealogiczne.– Petersburg, 1885.

Наталля Сліж (Горадня).

Да пытання аб складзе палітычнай эліты шляхты Лідскага павета ВКЛ у другой палове XVII ст.

Праблема шляхецкіх элітаў ВКЛ для айчыннай гістарыяграфіі не новая. Аднак, даследаванні гэтыя знаходзяцца ў пачатковай стадыі, асабліва, калі гэта датычыць канкрэтных паветаў [1]. Апошніе справядліва і ў адносінах да Лідскага павета ВКЛ. У прапануемым артыкуле мы пасправляем вызначыць склад палітычнай эліты лідской шляхты

на другую палову XVII ст. Пры гэтым будзем абапірацца на даволі рэпрэзэнтацыйнае кола крыніцаў, пераважна ўжо апублікованых: “Суфрагіі ваяводстваў і замель Каронных і ВКЛ” (1648, 1674, 1697 г.) [2; 3], “Крыжапрыводную книгу шляхты ВКЛ” (1655 г.) [4], “Рэестр падымнага Віленскага ваяводства ВКЛ” (1690 г.) [5], “Акты станаў ВКЛ на паспалітае рушанне …сабраных” (1698 г.) [6] і “Попіс абывацеляў Лідскага павета, якія ставіліся… пад харугвай пана Міхала Аляксандровіча” (1698 г.) [7].

Як вядома, тэрмін “эліта” першым увёў у навуковы зварот італьянскі даследчык В.Парэта (1848–1923 г.). Паводле яго, эліта – гэта група людзей, якія займаюць высокі стан адпаведна ступені свайго ўплыву, палітычнай і сацыяльнай магутнасці. Кола гэтых людзей даволі вузкае і замкнёнае, дастаткова абмежаванае па колькасці, з моцнымі ўнутранымі сувязямі. Магчымасць упłyваць на ўсе без выключэння функцыі і палітычнага дзеянні грамадства праз непасрэдны доступ да ўлады робіць з гэтых людзей палітычную эліту.

У трактоўках прычынаў элітарнасці вылучаюць два фактары. У першым выпадку гаворка ідзе аб людзях, якія валодаюць такімі сацыяльнымі якасцямі, як матэрыяльная перавага і багацце. Чым багацейшы прадстаўнік, tym ён больш значны. Называюць іх звычайна арыстакратамі, а ў рэаліях ВКЛ – магнатамі [8, с.255]. У другім выпадку ў эліту могуць уваходзіць людзі, што валодаюць такімі псіхалагічнымі (прыроджанымі) і сацыяльнымі (набытымі праз адукцыю і выхаванне) якасцямі, якія забяспечваюць ім маральную і інтэлектуальную перавагу (“заслугі”) над іншымі. Такія людзі карыстаюцца рэпутацыяй разумных, мудрых, адукаваных абывацеляў, чые псіхалагічныя і сацыяльныя якасці становяцца карыснымі з пункту гледжання ажыццяўлення ўлады. Ідэальным варыянтам з’яўляецца выпадак, калі эліта валодае ўсімі названымі якасцямі.

Палітычную актыўнасць лідской шляхты можна прасачыць па яе ўдзелу ў выбарах манархаў Рэчы Паспалітай. Як сведчыць “Суфрагія” 1648 г. ад Лідскага павета кандыдатуру абраниага Яна Казімера Вазы падтрималі: Аляксандар Нарушэвіч, староста лідскі, Юры Юрыч, войскі лідскі і палкоўнік ЯКМ, Юры Пётр Лімант, чашнік лідскі, Геранім Глябовіч Дзежыц, мечнік лідскі, Мацей Альшэўскі, чашнік лідскі і інш. [2, с.100]. У 1669 г. абраннне караля польскага і вялікага князя літоўскага Міхала Карыбута засведчылі ад Лідскага павета паслы: Тэафіл Дунін Раецкі, маршалак лідскі, Казімер Тэафіл Кунцэвіч, падстароста лідскі, сакратар ЯКМ, Аляксандар Масевіч, пісар гродскі лідскі, Эліаш Міхал Рымвід, суддзя гродскі лідскі, Мацей Альшэўскі, падсудак лідскі і Стэфан Камуняка, ротмістр ЯКМ [3, с.19]. Звяртае на сябе ўвагу асоба Мацея Альшэўскага. Род Альшэўскіх гербу “Слепаўрон” зменены паходзіў з Польшчы, але гэта не перашкодзіла Мацею, насуперак Статуту ВКЛ 1588 г., зрабіць кар’еру ў Лідскім павеце: “Maciej Olszewski wprzód cześnik, potem podsędek Lidzkj” [10, с.287].

Адразу кідаецца ў очы, што названыя асобы займалі пэўныя пасады ў павятовай урадовай герархіі (пра гэта сведчыць іх тытулатура). Як вынікае з прыведзеных дакументаў, павятовыя ўрадоўцы яўна адносіліся да палітычнай эліты, хаця часта іх тытулы былі чыста намінальнымі. Але нездарма ў “Крыжапрыводнай книзе”, якую склалі акупацыйныя маскоўскія ўлады ў 1655 г., уся прысягнуўшая цару лідская шляхта была падзелена на тых, хто меў нейкі тытул (яны запісаныя першымі): Якуб Тэадор Кунцэвіч, падкаморы лідскі і палкоўнік ЯКМ, Ян Курч, харужы лідскі, Якуб Віскоўскі і Ян Вільканец, чашнікі лідскія, Мікалай Радашынскі, падстолі лідскі, Міхал Францкевіч Радзімінскі, староста лідскі⁴² і проста шляхту [4, с.60–61]. Аднак, было б памылкай аднесці да палітычнай эліты толькі павятовых ураднікаў.

У 1674 г. “Суфрагію” новаабранага манарха Яна III Сабескага падпісалі сярод тых, хто меў нейкі павятовы тытул, некалькі дзесяткаў лідскіх шляхцічаў, якія не займалі ніякіх пасадаў, напрыклад, Мікалай Рыла, Аляксандар Даўгірд, Міхал Барановіч, Казімер Козіч і інш. Увогуле ўсіх падпісантаў “Суфрагіі” 1674 г. можна падзяліць на некалькі групau: прадстаўнікі цэнтральных (напрыклад, Міхал Казімер Радзівіл, падканцлер, гетман польны ВКЛ і староста лідскі, Францішак Сапега, канюшы ВКЛ, староста алькеніцкі) і лідскіх урадаў (Тэафіл Дунін Раецкі, маршалак лідскі і Ян Нарбут, суддзя земскі лідскі), ураднікі іншых

⁴² Магчыма, памылкова, бо Г.Люлевіч, А.Рахуба і П.Раманюк такога старосту не ведаюць [9, с.387].

паветаў (напрыклад, Ян Зуб, чашнік ашмянскі ці Юры Пяткевіч, скарбнік мазырскі), *нашчадкі славутых родоў* (напрыклад, Януш з Братошына Зяновіч), *свяякі названых вышэй трох групоў* (напрыклад, Марцін Дзежыц і Ян Дзежыц, чашнік лідскі, Самуэль, Канстанцін, Марцэліян Кунцэвічы і Ян Кунцэвіч, берасцейскі ваяводзіч) і нарэшце, *прадстаўнікі старажытных*, можна сказаць, “*карэнных*” лідскіх *родоў* такіх, як Козічы, Вільканцы, Пажэцкія і інш. [3, s.149–150]. Магчыма, большасць з іх утваралі кліентэлу Радзівілаў, але гэтая праблема патрабуе грунтоўнага даследавання. Радзівілы, сапраўды, у другой палове XVII ст. дамінавалі на пасадзе лідскага старосты: у 1668–1676 г. ім з’яўляўся ўжо вядомы нам Міхал Казімер Радзівіл, падканцлер ВКЛ; у 1676–1681 г. – Дамінік Мікалай Радзівіл; у 1694–1704 г. – Ян Мікалай Радзівіл [9, s.387–388]. Уесь астатні час гэтая пасада была ў руках або Аляксандра Крыштафа Нарушэвіча (у 1648–1668 г.), або Казімера Яна Францкевіча Радзімінскага (у 1682–1694 г.) [9, s.387–388]. Тым не меныш, адзначым, што да палітычнай павятовай эліты яўна трэба аднесці прадстаўнікоў старажытных шляхецкіх лідскіх родоў, часта збяднелых, якія, відаць, ужо традыцыйна прымалі ўдзел ва ўсіх важных палітычных падзеях. Пры гэтым іх маёмы становішчы не іграў вырашальнай ролі.

У якасці прыкладу можна прывесці род Лімантаў. На працягу другой паловы XVII ст. яны займалі ў Лідскім павеце пасады чашніка (Юры Пётр Лімант, 1648–1653 г.), падчашага (Ян Лявон Лімант, 1658–1664 г.), канюшага (Ян Лімант, 1682–1713 г.) суддзі земскага (Марцін Станіслаў Лімант, 1649–1668 г.) і суддзі гродскага (Ян Лімант, канюшы, 1690 г.) [9, s.319, 328, 352, 370, 373]. За выключэннем дзвух апошніх, пасады былі пераважна намінальныя. Багаццем род таксама не вызначаўся. Ян Лімант, канюшы, напрыклад, у 1690 г. у маёнтку Саваўшчызна меў усяго 7 дымоў [5, s.227]. Тым не меныш, “*Суфрагію*” 1649 г. падпісаў Юры Пётр Лімант, чашнік лідскі, а “*Дэкларацыю ваяводстваў і паветаў*” 1662 г. і “*Артыкулы Пакта канвента*” 1669 г. – Марцін Станіслаў Лімонт, спярша суддзя земскі лідскі, васілішкайскі староста, пасля – кашталян віцебскі [2, s.100, 429; 3, s.19]. Цікава, што апошні зрабіў кар’еру, будучы выразнікам інтэрэсаў дробнай лідской шляхты. Пра гэта сведчыць “*Прамова Пана Марціна Ліманта мечніка і пасла лідскага да ЯКМ*” на сойме 1639 г.⁴³, у якой ён абвінаваціў Януша Тышкевіча, ваяводу троцкага ў забойстве Юрыя Юндзіла, двараніна ЯКМ, харужага лідскага і заклікаў қараля і вялікага князя: “...zebys parotniesc raczyl, JE°MPana Woiewode Trockiego, aby iako ubozszej braci swey, wsqsiedztwie, Panem im cięzkim niechciałbyć...” [12, а.69 адв.].

Маёмыную эліту Лідскага павета на канец XVII ст. дазваляе вызначыць падымны рээстр Віленскага ваяводства 1690 г. Паводле яго заможнымі землеўласнікамі ці магнатамі (мелі ад 100 і больш дымоў) у Лідскім павеце былі:

1. Крыштаф Віктарын Збігнеў Ворбек Летаў, старадубаўскі маршалак (924 дымы)⁴⁴,
2. Людвіка Караліна Радзівіл (811 дымоў),
3. Казімер Ян Францкевіч Радзімінскі, лідскі староста, надворны падскарбі ВКЛ (365 дымоў)⁴⁵,
4. Юры Караль Хадкевіч, абозны ВКЛ (184 дымы),
5. Аляксандр Ян Масевіч, мсціслаўскі ваявода (131 дым)⁴⁶,

⁴³ Як можна меркаваць, першым лідскім мечнікам быў менавіта Марцін Лімант. Г.Люлевіч, А.Рахуба і П.Раманюк яго не ведаюць, бо пачынаюць ад 1648 г., калі на гэтай пасадзе згадваецца Станіслаў Вайніловіч. Праўда, польскія даследчыкі адзначаюць, што такая пасада ў Лідскім павеце магла з’яўіцца раней – у 1636 г. [9, s.23, 340].

⁴⁴ Валодаў яшчэ Барцянскім (320 дымоў) і Васілішкайскім (117 дымоў) староствамі, а таксама қаралеўскім маёнткам Кулешы (92 дымы) [5, s.233–234].

⁴⁵ Валодаў Лідскай эканоміяй (35 дымоў у 1667 г., 14 дымоў у 1690 г.) [5, s.234].

⁴⁶ Валодаў таксама қаралеўскім маёнткам Канюхі (7 дымоў) [5, s.235].

6. Стэфан Францкевіч Радзімінскі, староста слонімскі, харужы наваградскі (102 дымы),
7. Эліаш Міхал Рымвід, маршалак лідскі (100 дымоў)⁴⁷ [5, s.208–209, 212–214, 221–222, 228].

Аднак, з названых асобаў да палітычнай эліты шляхты Лідскага павета можна аднесці толькі Казімера Яна Францкевіча Радзімінскага, Аляксандра Яна Масевіча і Эліаша Міхала Рымвіда, якіх мы бачым на самых розных павятовых пасадах і якія стала рэпрэзэнтуюць павет у важнейшых палітычных акцыях. Так, Казімер Ян Міхайлівіч Францкевіч Радзімінскі спачатку ў 1670–1682 г. быў падкаморыем лідскім, потым – старостай. Кар'ерну росту спрыяла і тое, што жонкай яго была Аляксандра Нарушэвіч, дачка надворнага падскарбія ВКЛ Яна Нарушэвіча [9, s.359]. У сваю чаргу Аляксандр Ян Масевіч, пакуль не стаў мсціслаўскім ваяводай у 1689 г., прайшоў амаль усе ўрадовыя ступені як павятовыя, так і ваяводскія: пісар гродскі лідскі (1667–1671 г.), пісар земскі лідскі (1670–1683 г.), харужы лідскі (1683–1684 г.), сурагатар гродскі віленскі (1682 г.), падвявода віленскі (1682–1689 г.), маршалак лідскі (1684–1689 г.) [9, s.694]. Амаль падобны быў шлях наверх і Эліаша Міхала Рымвіда: суддзя гродскі лідскі (1668–1671 г.), падстароста лідскі (1671–1682 г.), падстолі лідскі (1678–1683 г.), сурагатар гродскі віленскі (1682 г.), падкаморы лідскі (1683–1690 г.) і, нарэшце, маршалак лідскі (1690–1696 г.) [9, s.720]. Адзначым, што прадстаўнікоў павятовой эліты звязвалі не толькі сваяцкія, але і

Гербовая печатка
Аляксандра Яна Масевіча,
маршалка лідскага, падвяводы
віленскага, 1688.
Прамакутная кустодзея,
25x27 мм [13, а.7 адв.]

сяброўскія адносіны. Як сведчыць тэстамент Казімера Яна Міхайлівіча Францкевіча Радзімінскага ад 22 жніўня 1694 г., ён не меў нашчадкаў і ў якасці апякунаў сваёй жонкі Аляксандры Нарушэвіч прызначыў Эліаша Міхала Рымвіда, маршалка лідскага і Аляксандра Нарушэвіча, старосту ўшпольскага, а ў сведкі запрасіў Багуслава Сяніцкага, стольніка хэлмскага, Яна з Дубравы Дубраўскага, падстолія вендэнськага і Лявона Казімера Губарэвіча, стражніка лідскага⁴⁸ [14, а.48].

Такім чынам, багацце і маёmasць у павеце не заўсёды сведчыла пра прыналежнасць уладальніка да павятовой палітычнай эліты. Гэта ў поўнай меры датычыць і Крыштафа Летава, і ўладальніцы “нойбургскіх маёнткаў” Людвікі Карапіны Радзівіл, і Юрый Карабля Хадкевіча. Крыштаф Летаў, як маршалак старадубаўскі, не быў заангажаваны ў справы Лідскага павета, хаця тут і ляжалі яго асноўныя ўладанні. У сваю чаргу Людвіка Карапіны Радзівіл стала жыла па-за межамі ВКЛ, а яе так званыя “нойбургскія маёнткі” здаваліся ў заставу розным асобам. Так, Дакудава (158 дымоў), Сялец (103 дымы) і Стокі (78 дымоў) у Лідскім павеце трymаў заставаю Генрык Дамаслаўскі, падстароста ваўкавыскі, а Смолач, Бабры і Пішчоўцы (30 дымоў) – Ян Дубраўскі, падстолі вендэнські [5, s.210, 212]. Генрык Дамаслаўскі з 339 дымамі цягне нават на статус магната, але яны належалі яму толькі часова. Тым не меныш, у 1698 г. ён значыцца ў складзе Генеральнай харугвы Лідскага павета (гл. ніжэй). Што ж датычыць Юрый Карабля Хадкевіча, то яго 184 дымы Вялікага Мажэйкава былі пасагам жонкі Марыяны Тэклі Нарушэвіч [5, s.209].

Існаванне палітычнай эліты абумоўлена наяўнасцю нейкай палітычнай праграмы ці ідэалогіі. У адносінах да шляхты Лідскага павета можна адзначыць, што ў канцы XVII ст. сярод яе не назіраецца адзінства. Адныя падтрымлівалі амбіцыі Сапегаў, другія стаялі на варце “залатых шляхецкіх вольнасцей”. Так, падчас супрацьстаяння групоўкі Сапегаў з так званымі рэспубліканцамі ці шляхецкаю Рэччу Паспалітай (прыхільнікамі караля) [11, с.45], лідская шляхта падзялілася на два блёкі – як прыхільнікаў першых, так і другіх. Апошніх было болей, як сведчаць попісы харугваў Лідскага павета ў 1698 г., усе яны былі аб'яднаныя пад трymа харугвамі – “Генеральная Лідскага павета”, Уладзіслава Нарбута, падкаморыя

⁴⁷ Валодаў таксама Навадворскім староствам (114 дымоў у 1667 г., 92 дымы ў 1690 г.) [5, s.234].

⁴⁸ Быў ім у 1688–1694 г. [9, s.392].

лідскага і Міхала Яна Аляксандровіча, пісара земскага лідскага (Дадатак 1–2). Сапежынцы ж былі ў войску ВКЛ. Са складу лідскіх харугваў рэспубліканцаў відаць, што пазіцыі Сапегаў у Лідскім павеце былі даволі слабыя. Нядзіва, што “Суфрагію” 1697 г. падпісалі: Ян Міхал з Хржанова Хржаноўскі, чашнік лідскі, Міхал Нарбут, Уладзіслаў Нарбут, падкаморы лідскі, Ян дэ Кампа Сцыпіён, пісар гродскі лідскі, Канстанцін Міхал Кунцэвіч, Тэафіл з Борава Бароўскі, падчашы лідскі, Ян Самуэль Коркуць, гараднічы Лідскага павета і інш. [3, s.424].

Такім чынам, старажытнасць роду, асабістыя здольнасці, сямейныя сувязі, пратэкцыя манарха ці магната, павятовыя ўрады, маёмы – вось формула поспеху, якую можна вывесці, разглядаючы палітычную шляхецкую эліту ў Лідскім павеце ў другой палове XVII ст. Толькі ўсе разам, а не паасобку, згаданыя фактары гарантавалі ўваход у павятовае элітарнае кола. У Лідскім павеце яно было нешматлікае і ахоплівала прадстаўнікоў 10–20 родаў: Аляксандровічаў, Францкевічаў Радзімінскіх, Нарбутаў, Лімантаў, Рымвідаў, Масевічаў, Кунцэвічаў, Вільбікаў, Вільканцаў, Нарушэвічаў, Губарэвічаў, Дзежыцаў, Даўгірдаў, Сцыпіёнаў, Кастрывіцкіх, Коркуцяў, Козічаў.

Дадатак 1.

“21 снежня 1698 г.

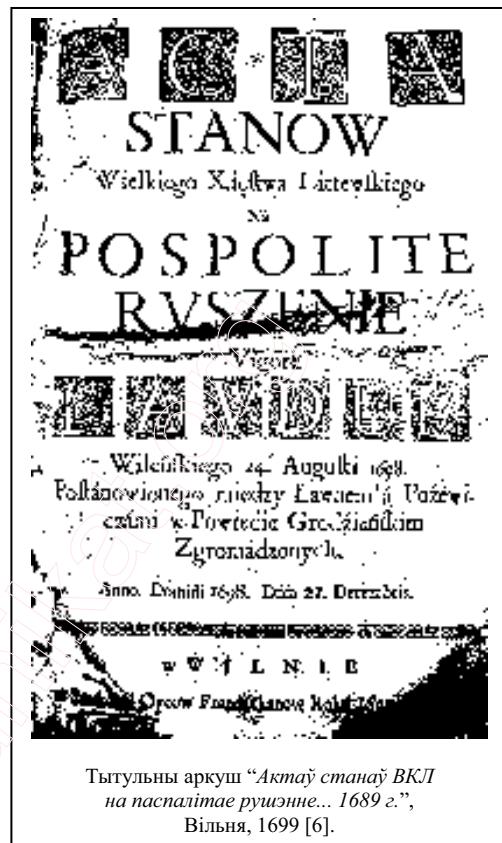
Харугва генеральная Лідскага павета:

*Пётр Міхал Сарафіновіч, паручнік,
Казімер Дадзібог Вільбік, харужы,
Пётр Караль Вільчак, кашталяніч смаленскі,
Андрэй Казімер Вільбік, падчашы лідскі,
Генрык Дамаслаўскі,
Францішак Гадэбскі, Р.:S,
Юры Францішак Пракаповіч, каморнік лідскі,
Казімер Караль Залескі,
Мацей Казімер Залескі,
Ян Казімер Гурыновіч,
Крыштаф Францішак Мілюша,
Юры Тукала,
Казімер Міцкевіч,
Яўстахі Караль Навіцкі,
Мікалай Вільбік,
Марцін Камінскі,
Ян Саковіч,
Стэфан Вільканец,
Ян Ётка,
Казімер Наневіч, Saluis Iuribus W°.Xa.L°.,
Міхал Ян Чарніцкі,
Юзаф Таўгін,
Крыштаф Ётка,
Казімер Кралікоўскі,
Стэфан Войдак,
Казімер Чашкевіч,
Міхал Бянкевіч.*

Харугва палкоўніцтва Вяльможнага Яго Міласці пана Нарбута,
падкаморыя лідскага:

*Уладзіслаў Нарбут, падкаморы і палкоўнік Лідскага павета,
Міхал Нарбут, суддзя земскі і паручнік Лідскага павета,
Адам Нарбут, харужы,*

Уладзіслаў Дабашынскі Аляксандровіч, пісар лідскі,
 Марцін Аляксандр Андрэйскі,
Ян Крыштаф Шалевіч,
 Багуслаў Волян,
 Станіслаў Асецкі,
 Мікалай Масевіч,
 Лявон Радашынскі,
 Траян Вільбік,
 Аляксандар Грышан,
 Антоні Нядзвецкі,
 Аляксандар Даўгірд,
 Міхал Даўгірд,
 Юры Дамэс (*Dames*),
 Марцін Гаршвіла,
 Андрэй Шалевіч,
 Стэфан Даўгірд,
 Францішак Крыніцкі,
 Адам Ян Тукала,
 Аляксандар з Вышотаў Залескі,
 Міхал Дамінік Андрушкевіч,
 Мікалай Міхал Бейнаровіч,
 Міхал Стэцэвіч,
Ян Кулікоўскі,
Ян Вілэйка,
 Антоні Наневіч,
 Гіаліт Гурскі,
 Аўгустын Тукала,
Тамаш Станіслаў Ёўць,
 Андрэй Мацэвіч,
 Сымон Грыгаровіч,
 Андрэй Валаdkевіч,
 Адам Даўгірд,
 Уладзіслаў Гарасімовіч,
 Даніэль Вільбік,
 Канстанцін Барташэвіч,
 Міхал Барташэвіч,
 Станіслаў Даўгірд,
 Марцін Эвіконт,
 Самуэль Запаснік,
 Станіслаў Насовіч,
Ян Шастак,
Ян Круповіч,
Казімер Міцкевіч,
 Францішак Адам Рыла ў адсутнасці ягомосці пана ротмістра нашага падпісваюся
 паручнік гэтай Харугвы Эйшышскай парафії,
 Канстанцін Міхал Кунцэвіч, харужы Эйшышскай парафії падпісваюся да гэтага *Laudum Salvis Iuribus Statutu W°.X:L°*,
 Адам Пяцельчыц, лоўчы аімянскі.
Ян Дамброўскі,
 Бенедыкт Ян Зуб,
 Казімер Даўгяла,
Ян Пашиц,

Тытульны аркуш "Актаў станаў ВКЛ на паспалітае рушэнне... 1699 г.",
Вільня, 1699 [6].

*Марцін Вільканець,
Ян Войдак,
Самуэль Свяцкевіч,
Юры Дзічканець,
Андрэй Юндзіл,
Войцех Коркуць,
Сымон Херман,
Казімер Ханевіч, Salvis Iuribus Statutu W°.X:L°.,
Крыштаф Кунцэвіч,
Андрэй Сямашка,
Казімер Міцкевіч,
Юры Прызмонт,
Казімер Кулеша,
Аляксандр Пяткевіч,
Войцех Рыла,
Міхал Стэцэвіч,
Крыштаф Ваневіч,
Ян Круповіч,
Ян Міцкевіч,
Валенты Бароўскі,
Сымон Вярсоўскі,
Аляксандр Дзякевіч,
Ян Габрыяловіч,
Міхал Каўнацкі,
Ян Ільцэвіч,
Даніэль Райніцкі,
Казімер Запаснік,
Ян Сямашка,
Міхал Карыцкі,
Юзаф Траццяк,
Самуэль Пэрэтка,
Ян Казакоўскі,
Якуб Табыяновіч,
Уладзіслаў Ільцэвіч,
Пётр Вільканець Няздзільскі,
Мацей Стэцэвіч,
Ян Золцевіч,
Адам Ладзята,
Ян Пяткевіч” [6, а.г1 адв.-г1].*

Дадатак 2.

*“Попіс абывацеляў Лідскага павета,
якія ставіліся на паспалітым рушэнні, спачатку пад Каменкай, потым пры заключэнні
трактатаў з войскам ВКЛ пад Скідзелем паміж Пузевічамі і Лаўна пад харугвой
Яго Міласці пана Міхала Аляксандровіча, лідскага земскага пісара,
ротмістра, сабраных у 1698 г., 20 снежня:*

*Міхал Ян Аляксандровіч, лідскі земскі пісар, ротмістр,
Францішак Курч, берасцейскі ваявода, паручык,
Самуэль з Кастравіцаў Кастравіцкі, наўгародска-северскі стольнік, гэтага ж павету
харужы, Аляксандар Нарушэвіч, ушпольскі староста,*

*Ян Сцыпіён, лідскі гродскі пісар,
Адам Сумарок тэрр.,
Марцін Курынта,
Міхал Феліцыян Шэмет,
Станіслаў Вінча,
Мікалай Зыгмунт Бранеўскі,
Канстанцін Хмялінскі,
Самуэль Дамаслаўскі,
Юры Радзевіч,
Ян Міхал з Хрэсанова Хрэсаноўскі, лідскі чашнік,
Адам Макрэцкі,
Уладзіслаў Навіцкі,
Францішак Невяроўскі,
Андрэй Ваяводскі, лідскі абозны,
Казімер Макрэцкі,
Аляксандар Вамперскі,
Станіслаў з Сяклюкаў Сяклюцкі,
Пётр Макрэцкі,
Даніэль Шалевіч,
Павел Казімер Маршкоўскі,
Феліцыян Казімер Доўгірд,
Павел Зухоўскі,
Феліцыян Гурыновіч,
Міхал Гурыновіч,
Караль Мілеўскі,
Канстанцін Стэцкевіч, лідскі лоўчы,
Марцін Мілеўскі,
Уладзіслаў Гурыновіч,
Міхал Юкала,
Уладзіслаў Даінека,
Андрэй Букоўскі,
Юры Міцкевіч,
Мацей Міхал Макарэвіч,
Уладзіслаў Букоўскі,
Самуэль Чыж,
Войцех Круповіч,
Якуб Адамовіч,
Стэфан Абрамовіч,
Аляксандар Крупель,
Барталамей Калясінскі,
Стэфан Скіндер,
Уладзіслаў Козіч,
Уладзіслаў Чаркоўскі,
Войцех Снарскі,
Уладзіслаў Кітаўрус Козіч,
Казімер Гаўрылкевіч,
Валерыйян Каменскі,
Казімер Чапліц,
Станіслаў Вызга,
Пётр Каменскі,
Ян Левікоўскі,
Дамінік Бейнаровіч,*

*Казімер Букоўскі,
Ян Грышан,
Крыштаф Знамероўскі,
Аляксандр Гаеўскі,
Казімер Езярынскі,
Тамаш Чапля,
Казімер Вінча,
Захары Крупель,
Стэфан Андрэйковіч,
Багуслаў Чыж,
Базыль Ржансніцкі,
Антоні Віскоўскі,
Базыль Кулеша,
Марцін Вінча,
Аляксандр Скіндер,
Юзаф Херман,
Станіслаў Казімер Міткевіч,
Адам Нясецкі,
Ян Лімант, лідскі канюшы,
Людвіг Мацяевіч,
Ян Лямпартовіч Нямера,
Самуэль Сянкевіч,
Крыштаф Папроцкі,
Фларыян Губарэвіч,
Ян Міхал Дзічканец,
Станіслаў Астравух,
Даніэль Сідаровіч,
Станіслаў Булгак,
Эліаш Мацяевіч,
Ян Пракаповіч Роўба,
Адам Кохан,
Тэадор Крупель,
Шчасны Крупель,
Марцін Гурскі,
Грыгоры Краснік,
Юры Прокішыч Кандыба, уладзімірскі падчашы,
Уладзіслаў Прокішыч Кандыба,
Міхал Пяткевіч Страбоскі,
Аляксандр Прокішыч Кандыба,
Стэфан Гардзяеўскі,
Казімер Валянціновіч Вінча,
Грыгоры Цыдзік,
Яраш Каменскі,
Канстанцін Руканец,
Казімер Шмыгіра,
Міхал Ярмаловіч,
Міхал Стэцэвіч,
Міхал Шалевіч,
Марцін Шалуха,
Ян Вамперскі,
Караль Юзаф Лойка,
Ян Качаноўскі,*

*Пётр Лазоўскі,
Адам Бейнаровіч,
Антоні Стэцкевіч Калусоўскі, ваўкаўскі лоўчы,
Мацей Канстанцін Вільканец,
Казімер Марцыян Мілеўскі, ашмянскі чашнік,
Аляксандар Кохан,
Казімер Краеўскі, берасцейскі (?),
Марцыян Гржымала,
Станіслаў Гржымала,
Міхал Гаўрылкевіч,
Ваўжынец Догіль,
Стэфан Талочка,
Геранім Адамовіч,
Аўгусціян Даўгірд,
Крыштаф Прэлемскі,
Францішак Кабылінскі,
Аляксандар Закрэўскі,
Марцін Тулоўскі,
Уладзіслаў Макрэцкі,
Андрэй Гарнастайскі,
Ян Калясінскі,
Ян Раманоўскі,
Якуб Ямант,
Ян Рымкевіч,
Андрэй Дзежын,
Людзвіг Курмін,
Аляксандар Кавіцкі,
Дамінік Быкоўскі,
Марцыян Гарнастайскі,
Андрэй Дадзібог Пакарашэнскі,
Ян Руцкі,
Стэфан Грыневіч” [7, а.124–125].*

Літаратура і крыніцы:

1. Козловская Н. Шляхта Гродненского повета: опыт реконструкции.// 60-летие образования Гродненской области: Мат-лы Междунар. Науч. конф., 3–4 марта 2004 г., Гродно./ Отв. ред. В.Белозорович.– Гродно: ГрГУ, 2004.– С.43–48.
2. VL.– Petersburg, 1859: Warszawa, 1980.– T.IV.– 501 s.
3. VL.– Petresburg, 1860: Warszawa, 1980.– T.V.– 463 s.
4. Крестоприводная книга шляхты Великого княжества Литовского 1655 г.: Памятники истории Восточной Европы: Источники XV–XVII вв./ Сост. Е.Е.Лыкова, М.Кулецкий.– М.: Древлехранилище, 1999.– T.IV.– 264 с.
5. Metryka Litewska. Rejestry podymnego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Województwo wileńskie 1690 r./ Opr. A.Rachuba.– Warszawa, 1989.– 372 s.
6. Acta stanow Wielkiego Księstwa Litewskiego na pospolite ruszenie vigore Lavdum Wilenskiego 14 Augusti 1698 postanowionego miedzy Ławnem a Pużewiczami w powiecie Grodzieńskim zgromadzonych Anno Domini 1698 Dnia 21 Decembris, w Wilnie w Drukarni Oycow Franciszkanow Roku 1699, 10 Martij.// БРК ГДГАМ, № 01319/11.
7. РНБ у Санкт-Петэрбургу, ф.971, воп.2, аўт.183.
8. ВКЛЭ.– Мин.: БелЭн, 2006.– Т.2.– 792 с.
9. Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy. Województwo Wileńskie XIV–XVIII wiek./ Pod red. A.Rachuby. Oprac. H.Lulewicz, A.Rachuba, P.Romaniuk.– Warszawa, 2004.– T.I.– 764 s.
10. Kojałowicz W. Herbarz rycerstwa W.X.Litewskiego tak zwany Compendium./ Wyd. F.Piekosiński – Kraków, 1897.
11. Рахуба А.Палітычныя групоўкі ў ВКЛ (1569–1732).// Спадчына, 2002.– №5–6.– С.32–46.
12. НГАБ у Горадні, ф.1663, воп.1, спр.410, а.67–69 адв.

13. НГАБ у Горадні, ф.1664, вол.1, спр.536.
14. НГАБ у Менску, ф.694, вол.4, спр.1924.

Сяргей Амелька (*Горадня*).

Шляхецкі кунтуш як гісторыка-культурная з'ява.

У шляхецкай модзе XVIII ст. кунтуш зрабіў вялікую кар'еру, стаў паўсюдным і неад'емным атрыбутам стану. Нашэнне кунтушу неахвотна дазвалялася толькі патрыцыяту некаторых важнейшых гарадоў Рэчы Паспалітай. Кунтуш паходзіў з Венгрыі і спарадычна сустракаўся ў Кароне ўжо ў XVI ст. Гэты касцюм меў характэрны крой, абцягваючы верх, са стаяча-адкладным каўнерам, зашпільваўся на гузікі да паса, з доўгімі вузкімі рукавамі, але разрэзанымі ў палову дліны, што давала магчымасць надзяваць іх на руکі, закладваць за пас. З цягам часу, пад уплывам моды, пануючай у фармацыях іншаземнага строю, шапцы, жупану, кунтушу, шараварам і высокім ботам сталі надавацца рысы, якія падыходзілі хутчэй для паланэза, чым для поля бітвы.

У агульнай тэндэнцыі “абмундуравання” дадзеным уборам пачалі прыдаваць ваенныя адзнакі, ужываць адпаведны колер і г.д. У ВКЛ кунтушовыя мундуры з'явіліся раней чым у Кароне, бо афіцыйна былі ўведзены Універсалам ад 1746 г. вялікім літоўскім гетманам Міхалам Радзівілам [1, s.26]. Таварышы Панцырных харугваў атрымалі: жупан, верх шапкі і шаравары кармазынавыя, кунтуш гранатавы; для гусарскіх – жупан, верх шапкі і шаравары гранатавыя, кунтуш кармазынавы. У 1765 г. Лёгкая кавалерыя, ці пярэдняя стража, атрымала ў якасці мундуру ясна-блакітны кунтуш з жоўтымі (гарчычнымі) лацканамі і такі ж жоўты жупан. Паштовыя ў кавалерыі кунтуш не насілі.

Для коннай язды і манёўраў доўгі кунтуш, модны з саксонскіх часоў, быў нязручны і таму пачалося яго скарачэнне, якое атрымалася ў выніку стварэння курткі польскага крою. Спереду гэты касцюм ледзь дасягаў паса, а ззаду меў кароткія полы. Жупан, першапачаткова доўгі, паступова ўкарачвае, стаў падобны на заходнееўрапейскую камізэльку без рукавоў ці з вузкімі рукавамі. Штаны, спачатку шырокія, сталі аблігаючымі.

Натаніэль Уільям Раксэл, які падарожнічаў па Еўропе і ў 1778 г. наведаў Рэч Паспалітую, пісаў: “*Шляхціч, апрануты згодна традыцыі, яўляе захапляючы кантраст з людзьмі дадзенага саслоўя ў якой-небудзь іншай краіне Еўропы*”. Вядомы мемуарыст Андрэй Кітовіч таксама адзначаў: “*Кунтуш, жупан, пас, штаны ці парткі і боты, шапка – гэта быў увесе публічны строй (...) шляхціча*”, які выходзячы з дому прыпяясваў шаблю, што ўвайшло ў паговорку: “*Корд для бою, шабля для строю*” [2, s.9]. “*Мода прыліковая, не вельмі кароткая, не вельмі доўгая, – піша сучаснік, – крой цалкам прыліковы, не вельмі абцягнуты, не вельмі фалдзісты, рукавы гладкія, прыліковыя, лацканы спераду ў кунтуша доўгія і адкіды ў рукавоў такія ж*”.

У 1776 г. Сойм увёў для шляхты аднастайны нацыянальны касцюм – кунтуш, жупан і шапку адпаведных колераў для розных зямель Рэчы Паспалітай. З найбольшай ахвотай ваяводствы абіралі колеры, якія спалучаліся з нацыянальнымі, а менавіта – гранат з пурпурам ці іх розныя адценні (напрыклад, сапфір з кармазынам, малінавым ці пунсовым). Безумоўна, гэта быў уплыў вайсковага мундуру ці тагачаснага ўбору кавалерыі. Шляхта, якая служыла ў яе шэрагах, ужо з 1746 г. насіла кармазынавыя кунтушы з гранатавымі лацканамі і ў жупанах з адваротнымі колерамі – гранатавых з кармазынавымі лацканамі (гусарскія таварышы), у гранатавых кунтушах з кармазынавымі лацканамі і кармазынавых жупанах (панцырныя таварышы), а таксама ў гранатавых кунтушах і жупанах (лёгкая кавалерыя). Але насілі пры саксонцах, пакольку пры Станіславе Аўгусце Панятоўскім большасць аддавала перавагу французскім касцюмам.

Прыняцце большасцю ваяводскіх соймікаў дэ факта касцюму кавалерыі Рэчы Паспалітай, было цалкам зразумела, паколькі кожны шляхціч з'яўляўся рыцарам – абаронцай Бацькаўшчыны, абавязаным стаць у выпадку неабходнасці ў шэрагі паспалітага рушэння пад каманду свайго ваяводы. А паколькі толькі кавалерыю трактавалі як нацыянальнае войска (іншыя роды войскаў называлі войскам іншаземнага строю), не дзіўна, што ў якасці шляхецкага мундуру быў абранны касцюм, які ўжо раней лічыўся за нацыянальны. З'яўленне паслоў на сойме 1778 г. ужо ў ваяводскіх мундурах, падцвярджае выключную руплівасць у рэалізацыі нядаўна прынятых правілаў. Прыводзячы колеры ваяводскіх мундураў Юзаф Мыцельскі і Зыгмунт Глогер сведчаць, што некаторыя ваяводствы не спыніліся на адным касцюме, а ўвялі яшчэ асобны соймавы мундур. Так, паслы брэсцка-куяўскага, інаўроцлаўскага ваяводстваў, а таксама вайкавыскага павету замест паўсядзённых мундураў: гранатавых кунтушоў з кармазынавымі лацканамі і кармазынавых жупаноў, павінны былі насіць на соймах адзенне з адваротнымі колерамі, г. зн., кармазынавыя кунтушы з гранатавымі лацканамі і гранатавыя жупаны. Некаторыя ваяводствы і паветы змянілі колеры.

Так, слонімскі павет змяніў свой мундур: паўсядзённы сапфіравы кунтуш з лацканамі і палевым жупаном на кармазынавы кунтуш з жупаном і сапфіравымі лацканамі.

Не абыўшлося аднак без празмернасцяў. У той час, як войска, зберагаючы традыцыі старых гусарскіх і панцырных мундураў, пагоны ці афіцэрскія наплечнікі-шліфы пакінула толькі ротмістрам, адмаўляючыся ад гэтай бяспрэчнай аздобы, шляхта вынаходзячы свае ваяводскія мундуры амаль адзінадушна прыаздобіла іх... шліфам! Змяшчалі іх ці на адным левым плячы, ці на абодвух. Аздаблялі нават нейкімі разеткамі па ўзору вайсковых зорачак. Пераважалі залатыя шліфы. Прычым у ВКЛ (за выключэннем рэчыцкага павету) былі толькі залатыя. Дадзеная акалічнасць спрабавала пратэсты войска, выступаючага супраць злоўживання афіцэрскімі адрозненнямі. Сойм 1780 г. забараніў ужыванне шліфаў [2, s.20]. Вайсковыя ўлады ў гэты час імкнуліся не толькі

пазбягаць празмернасцяў, але і звяртацца да нацыянальных традыцый у мундуры. У загадзе ад 3 лютага 1777 г. Вайсковы Дэпартамент пастановіў: “*Каб афіцэры нацыянальнай кавалерii і пярэдній стражы спынілі ўжываць да мундураў якія-колечы шаўковыя матэрый, галуны, акрамя наплечнікаў, мадэлі якіх камендантныя абрауць без дадатку золата, срэбра ці каляровых бляшак (...). Ні адзін вайсковец не павінен апранацца па французску (...). А ўсе выдуманыя кроi, што набліжваюцца да нямецкіх ці венгерскіх (...), забараняюцца*” [2, s.15].

Дзякуючы сваёй адданасці шматвеавым традыцыям шляхта ВКЛ па праву ўспрымалася і ўспрымаеца ў свеце як высокакультурны прывілеяваны стан [3]. Не стаўшы ні герметычна замкнёным, ні строга іерархізаваным, ён, калі трэба было рабіць выбар, інтуітыўна адраджаў тое, што магло спрыяць яго свядомасці. Прыклад таму – адносіны шляхты да кунтуша, які стаў па сутнасці адным з нацыянальных сімвалаў.

Літаратура:

1. Żygulski jun. Z., Wielecki H. Polski mundur wojskowy.– Kraków, 1988.– 420 s.
2. Jeziorkowski T., Jeziorkowski A. Mundury wojewódzkie RP obojga narodów.– Warszawa, 1992.– 45 s.
3. Кілбас А. Культура прывілегіраваннага сословія в Беларусі (XIV–XVI). Монографія.– Мн.: Технопрінт, 2005.– 168 с.

Аляксандр Самовіч (Менск).

МАПЭРЫЯЛЫ:

Земскія ўраднікі Гарадзенскага павета ВКЛ (другая палова XVI–першая палова XVII ст.).

Маршалак:

Валовіч Іван Іванавіч (Грышковіча), пан.
“Іван Іванович Волович”.

13.X.156(5).

(Русская историческая библиотека. Т.XXXIII. Птр., 1915. (далей – РИБ.XXXIII). Стб.462; Urzędniccy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Urzędniccy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy. T.XI. Kórnik, 1994. (далей – У XI) №608. S.93).

† да 28.VI.1582 (вядома з намінацыі наступніка).

Масальскі Фёдар Іванавіч, князь.
“Фёдор Іванович Масальский”.

N 28.VI.1582.

(Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі (далей – НГАБ), КМФ 18 (далей – М ВКЛ). Адз.зах.65. А.158).

† 19.XII.1617.

(У XI. №632. S.95).

Масальскі Андрэй Фёдаравіч, князь.

“Андрей Фёдорович Масальский, Масальский”; “Andrzej Massalski”.

N 5.I.1618 па † свайго бацькі Ф.Масальскага.

(М ВКЛ 93. Арк.170; Polski słownik biograficzny (далей – PSB). Т.XX/1. Z.84. S.133).

А на кашталяна берасцейскага.

N 26.III.1627.

(PSB. Т. XX/1. Z. 84. S.133).

Аляксандровіч Ян.

“Ян Александрович”.

N 18.V.1627 па А на кашталяна берасцейскага А.Масальскага.

(М ВКЛ 102. Арк.66 адв.–67).

† да 16.XI.1644 (вядома з намінацыі наступніка).

Кердзей Уладзілаў Радзівонавіч, пісар земскі гарадзенскі, каралеўскі сакратар.

“Кирдэй (Кердэй) Владислав”, “Wladysław Radziwonowicz Kierdey”.

N 16.XI.1644 па † Я.Александровіча.

(М ВКЛ 114. Арк.683 адв.–684 адв.).

† да 7.XII.1647 (вядома з намінацыі наступніка).

Пя트роўскі Гінвіл Мікалаі, староста стакольскі, аінскі і каралеўскі дваранін.

“Mikolaj Ginwil / Ginwił Piotrowski”.

N 7.XII.1647 па † У.Кердзея, сакратара “за ўдзел у сойміках партыкулярных...”.

(М ВКЛ 119. Арк.1019 адв.–1020 адв.; Metryka Litewska. Księga wpisów Nr 131. Warszawa, 2001. (далей – ML 131). S.467).

А на пасаду кухмістра літоўскага.

N 22.II.1649.

(У XI. №325. S.63).

† 15.V.1657.

(У XI. №325. S.63; ML 131. S.467).

Падкаморы:

Катовіч Павел (Юр'евіч).

“Павел Юрьевич Котович”, суддзя гарадзенскі.

N каля III.1566.

(М ВКЛ 47. Арк.5). “*Списанье поветов ВКЛ и врадников в них*” (М ВКЛ 529. А.215 (199); Любавскій М.К. Литовско-рускій сейм: Опыт по истории учреждения в связи с внутренним строем и внешнею жизнью государства. М., 1900. Приложения. №79. С.227).

A 11.VII.1570 на маршалка. Невядома ці займаў гэтую пасаду.

(М ВКЛ 48. Арк.391 адв.–392).

10.IX.1571 – падкаморы.

(М ВКЛ 53. А.34 адв.–35 адв.).

Шымон Сапаток, падсудак гарадзенскі.

“Шымон (Симань) Сопоток (Сопотъко)”.

N да 29.V.1578/1581.

† да **28.II.1582** (вядома з намінацыі наступніка).

(М ВКЛ 69. А.57 адв.).

9.IX.1586 – згадваецца ў дакуменце, які найверагодней з’яўляеца фальсіфікатам пачатку XVIII ст.

(НГАБ. Ф.1755. В.1. Спр.10. Арк.825–827; Барсукова Наталля Аляксандраўна. Тэстамент капітана каралеўскіх драбантаў Юрыя Каала Шэлпаха фон Штэтэнберга// Архіварыус: Зб. навук.-папул. паведамл. і арт. Мн., 2001. С.71–72).

Сапега Мікалай.

“Мікалай Сапега”.

N 28.II.1582

(М ВКЛ 69. А.57 адв.).

A 7.II.1589 на кухмайстарства ВКЛ па рэзыгнацыі С.Шэмета.

(М ВКЛ 73. А.616–616 адв.; М ВКЛ 74. А.482 адв.–483 адв.).

Згадваецца як падкаморы гарадзенскі яшчэ **18.IV.1589**.

(*Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae...* T.I. Vilnae, 1758).

Масальскі Рыгор Афанасавіч, суддзя земскі.

“Григорий (Григорей) Афанасьевич Масальский”, меў уласны герб “*Kościesza na Księżejyci*”.

N 15.II.1589

(М ВКЛ 73. Арк.637–637 адв.; М ВКЛ 74. А.505–505 адв.).

Канфірмацыя **15.V.1590**.

(М ВКЛ 76. Арк.146).

† да **9.VI.1597**.

(*Lietuvos Mokslu Akademijos Biblioteka RS* (далей – LMAB RS), F.16, B.27, L.89).

† да **9.I.1598**.

(*Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie* (далей – AGAD). AR. Dz.II. Ks.4. S.117. Ліст да ваяводы троцкага, у якім павятовая шляхта паведамляе аб смерці пкам.).

Элекцыйны соймік па смерці Рыгора Масальскага прызначаны на **27.II.1598**.

(AGAD. AR. Dz.II. Ks.4. S.119. Ліст ваяводы троцкага ў якім прызначаецца дата элекцыйнага сойміка).

Мялешика Ян, стольнік.

“Ян Мелешико”.

E 27.II.1598.

(AGAD. AR. Dz.II. Ks.4. S.119).

N 05.III.1598 па † Рыгора Масальскага. Заліцаны ад ваяводы троцкага Крыштафа Радзівіла і канцлера Льва Сапегі.

(М ВКЛ 83. №277. А.289–289 адв.).

† да **VII.1600** (вядома з ліста ваяводы троцкага ў якім прызначаецца дата элекцыйнага сойміка).

Элекцыйны соймік па † Яна Мялешикі прызначаны на **22.VIII.1600**.

(AGAD. AR. Dz.II. Ks.4. S.187–188. Ліст ваяводы троцкага ў якім прызначаецца дата элекцыйнага сойміка ад VII.1600).

Валовіч Павел.

“Павел Волович”.

Е 22.VIII.1600;

N 29.VIII.1600 “за залецаньем Миколая Криштофа Радивила и маршалка надворного Петра Веселовского”.

(М ВКЛ 86. Арк.159–159 адв.).

А на староства гарадзенскае 1615.

(М ВКЛ 92. Арк.37 адв.–38 адв.).

Курч Астафі Марцінавіч, падкаморы парнаўскі.

“Острафей Курч”.

N 1617.

(У IX. №431).

20.IV.1618.

(LMAB RS, F.16, B.207, L.38).

А 1618 на староста ўпіцкае.

(У IX. S.244).

Кампа Юры Сципіён.

“Юрэй Сципіон Кампа”.

† да 4.V.1624 (вядома з намінацыі наступніка – дата элекцыйнага сойміка).

Мялешика Кондрат Васільевіч, суддзя земскі.

“Кондрат Васильевич Мелешико”.

Е 4.V.1624;

N 10.V.1624 па † Ю.С.Кампа.

(М ВКЛ 99. Арк.63 адв.–64).

† да 4.VI.1626 (вядома з намінацыі наступніка – дата элекцыйнага сойміка).

Масальскі Юры (Рыгор), князь.

“Юры (Грегори) Масалскій”.

Е 4.VI.1626;

N 10.VI.1626 па † К.Мялешикі.

(М ВКЛ 99. Арк.160 адв.–161).

Верагодна † да 18.XI.1639 (з намінацыі наступніка).

Бухавецкі Аляксандар, староста філітаўскі, каралеўскі дваранін.

“Alexander Buchowiecki”.

N 18.XI.1639 па Р.Масальскім.

(М ВКЛ 113. Арк.423–423 адв.; ML 131. S.435).

† да 7.IX.1659.

(ML 131. №413. S.120).

Харужы:

Міцута Пётр, пан.

“Пётр Мицута”.

31.VII.1567.

(М ВКЛ 48. Арк.120–122).

Міцута Богуши Пятровіч, пан.

“Богуши Петрович Мицута”.

13.VII.1565.

(РИБ.ХХХІІІ. Стб.346).

31.VIII.1567.

(НГАБ. Ф.1755. В.1. Спр.8. Арк.378).

А да 10.IX.1567 на харужства вялікае ВКЛ.

(РИБ.XXXIII. Стб.673; У XI. №9. S.28).

Кунцэвіч Фёдар Іванавіч, пікар земскі.
“Федор Кунцевич”.

1567.

(РИБ.XXXIII. Стб.1375).

† да **27.IV.1589** (вядома з намінацыі наступніка).

Кунцэвіч Якуб Фёдаравіч.
“Якуб Фёдорович Кунцевич”.

N 27.IV.1589.

(М ВКЛ 77. А.14–14 адв.).

12.III.1601.

(М ВКЛ 86. Арк.232 адв.).

† да **15.I.1646** (вядома з намінацыі наступніка).

Кердзей Астрафі, падсудак, струкчашы і дваранін ЯКМ.
“Ostaphi Kierdziey”.

N 15.I.1646 па † Я.Кунцэвіча.

(М ВКЛ 119. Арк.698–698 адв.).

N 4.III.1646.

(ML 131. S.450).

A 1649 на жамойцкую кашталянію.

(ML 131. S.450).

Суддзя земскі:

Масальскі Іван Фёдаравіч, князь.

“Іван Федорович Масальский”.

19.VI.1565.

(Акты, издаваемые Виленской археографической комиссией. Т.XVII. Вильна, 1878 (далей – АВАК. XVII). С.440. №1014–1018; Лаппо И. Земский суд в Великом Княжестве Литовском в конце XVI века.// Журнал Министерства Народного просвещения. Ч.331. 1897. С.299).

12.X.1571.

(НГАБ. Ф.1755. Гарадзенскі земскі суд. В.1. Спр.6. А.1018; 1022).

Масальскі Рыгор Афанасавіч, падсудак.

“Григорий (Григорей) Офанасович Масальский”.

Дваранін гаспадарскі, дзяржаўца абеліскі, пярстуньскі, бержніцкі.

N к. 1578.

(Wiśniewski Jerzy. Massalski (Mosalski) Hrehory Afanasewicz.// PSB. T.XX. Z.1 (84). S.134).

29.V.1578.

(НГАБ. Ф.1755. Гарадзенскі земскі суд. В.1. Спр.7. Арк.1–2 адв.).

A 15.II.1589 на падкаморыя (электам не абіраўся).

(М ВКЛ 73. Арк.637–637 адв.; М ВКЛ 74. А.505–505 адв.).

Сапега Леў Міхайлавіч.

“Лев Михайлович Сапега”.

N 27.VIII.1590.

(М ВКЛ 77. №178. А.150–150 адв.).

† да **13.IV.1611** (вядома з намінацыі наступніка).

Мялешка Кондрат Васільевіч, падсудак.

“Кондрат Васильевич Мелешика”.

Е згодна **13.IV.1611**;

N 23.IV.1611;

P 30.IX.1611.

(М ВКЛ 89. Арк.287–287 адв.; Акты, издаваемые Виленской археографической комиссией. Т.І. Вильна, 1865 (далей – АВАК. I). С.166–168. №II/IV).

N на падкаморыя **10.V.1624** па † Ю.С.Кампа.

(М ВКЛ 99. Арк.63 адв.–64).

Сапоцька (Сапотка, Сапаток) Юры, падсудак.

“*Юръя Сапоцька*”.

N 22.IV.1625 па А на падкаморства К.Мялешкі.

(М ВКЛ 100. Арк.361 адв.–362).

† да **2.III.1632** (вядома з намінацыі наступніка – дата элекцыйнага сойміка па яго смерці).

Міцула Ян, падстолі.

“*Ян Мицула*”.

E 2.III.1632;

N 9.III.1632 па † Ю.Сапатка.

(М ВКЛ 104. Арк.222–222 адв.).

† да **7.II.1648** (вядома з намінацыі А.Бухавецкага на пасаду падсудка).

Сапоцька (Сапотка, Сапаток) Ян, падсудак.

“*Ян Сапоцька*”.

N да ці **7.II.1648** (вядома з намінацыі наступніка на пасадзе падсудка).

(М ВКЛ 121. Арк.218 адв.–219).

† да **9.V.1653** (вядома з намінацыі наступніка).

(М ВКЛ 128. Арк.372–372 адв.).

Падсудак:

Макаровіч Іван, мастакунічы гарадзенскі.

“*Іван Макарович*”.

19.VI.1565.

(АВАК. XVII. С.440; №1014).

22.XII.1568.

(М ВКЛ 266. Арк.305).

† да **13.VII.1569** (вядома з намінацыі наступніка).

Мялешка Васіль Міхайлавіч.

“*Васілей Михайлович Мелешко*”.

N 13.VII.1569.

(М ВКЛ 267. Арк.269; у рэестры 267 кнігі Метрыкі ВКЛ памылкова назаваны Міхалам).

† да **15.IV.1574** (вядома з намінацыі наступніка).

Масальскі Рыгор Афанаравіч, пан († 1597).

“*Григорей Офанасович Масальский*”.

N 15.IV.1574.

(М ВКЛ 57. А.6–6 адв.).

6.VIII.1577.

(М ВКЛ 58. Арк.326–326 адв.).

А да **29.V.1578** на суд.

Дзяльніцкі Рыгор Зянонавіч

“*Дельницкий Григорей Зеновьевич*”.

29.V 1578.

(НГАБ. Ф.1755. Гарадзенскі земскі суд. В.1. Спр.7. Арк.1).

R 1590 (вядома з намінацыі наступніка).

Валовіч Геранім Рыгоравіч, стольнік мсціслаўскі.

“Волович Героним (Ероним) Григоревич”.

N 12.XII.1590.

(М ВКЛ 77. №208. А.178 адв.–179).

А на судзейства земскае мсціслаўскае.

E электам **25.V.1608;**

N 3.VII.1608.

(М ВКЛ 89. Арк.82 адв.).

Мялешка Кандрат Васильевіч, пікар земскі.

“Кондрат Васильевич Мелешко”.

N 1609 (пасля **4.V.1609**).

22.VI.1609.

(Собрание государственных и частных актов, касающихся истории Литвы и соединённых с ней владений (от 1387 до 1710 г.), изданное Виленскою Археологическою комиссию, под редакциею Учёного Секретаря Маврикия Круповича). Ч.І. Вильно, 1858. №XXXVIII. С.47).

А на судзейства.

E 13.IV.1611;

N 23.IV.1611;

P 30.IX.1611.

(М ВКЛ 89. Арк.287–287 адв.; АВАК. I. С.166–168).

Баўфал (Багуфал, Боўфал) Ян.

“Ян Баўфал (Богуфал)”.

E 13.IV.1611;

N 23.IV.1611.

(М ВКЛ 89. Арк.283–284).

20.III.1618.

(М ВКЛ 95. Арк.57–57 адв.).

† да **11.XII.1618** (вядома з намінацыі наступніка).

Сапоцька (Сапотка, Сапаток) Юрэ, войскі.

“Юрэя Сапоцька”.

E 11.XII.1618;

N 17.XII.1618 па † Я.Баўфала.

(М ВКЛ 95. Арк.166 – 166 адв.).

А на судзейства.

N 22.IV.1625 па А на падкаморства К.Мялешкі.

(М ВКЛ 100. Арк.361 адв.–362).

Талочка Крыштоф, падстароста.

“Крыштоф Толочко, Толочка”.

N 26.II.1626 па А на судзейства земскае Ю.Сапоткі (у дакуменце – “Сопотка”).

(М ВКЛ 99. Арк.98 адв.–99).

12.X.1634.

(АВАК. I. С.67. №I/XXI).

Кірдзей (Кердзей) Астафей (Астрафі), пікар земскі.

“Острафей Кирдзей (Кердзей)”; “Ostaphi Kierdziey”.

N к.1639 (вядома з намінацыі наступніка на пікарстве).

1641.

(Lachrymae quibus nobili ac ingenuo adolescenti T.Kierdy filio magnifici domini subjudicis grodnensis. Grodnae, 1641).

A 15.I.1646 на харужства па † Я.Кунцэвіча.

(М ВКЛ 119. Арк.698–698 адв.).

Сапоцька (Сапотка, Сапаток) Ян, падстароста, чаинік.

“Jan Sopotko, Sopocko”.

Е згодна 14.VI.1646;

Н 16.VI.1646 па А на харужства гарадзенскае А.Кердзея “*przychilaiqc się do zgodney obywatelów powiatu Grodzieńskiego elektiey*”.

(М ВКЛ 119. Арк.519).

А на судзейства.

Н да ці **7.II.1648**. (вядома з намінацыі наступніка).

Бухавецкі Адам, пікар земскі.

“*Adam Buchowiecki*”.

Е згодна;

Н 7.II.1648 па А Я.Сапатка на судзейства.

(М ВКЛ 121. Арк.218 адв.–219).

А на судзейства.

Н 9.V.1653.

(М ВКЛ 128. Арк.372–372 адв.).

Пікар земскі:

Война Лаўрын (Ваўжынец), дваранін гаспадарскі.

“*Лаврин (Вовжынец) Война*”.

19.VI.1565.

(АВАК. XVII. №1014–1018. С.440–442).

А да **11.III.1566** на пікарства вялікае ВКЛ.

(М ВКЛ 50. Арк.38).

Н на пікарства вялікае ВКЛ **23.XII.1566.**

(М ВКЛ 50. Арк.76–76 адв.).

Кунцэвіч Фёдар Іванавіч

“*Федор Иванович Кунцевич*”, пан.

29.IV.1566.

(РИБ.ХХХ. Юрьев, 1914. Стб.863 – “*Кунцовиц*”).

12.VIII.1566.

(НГАБ. Ф.1755. Гарадзенскі земскі суд. В.1. Спр.3. А.101 адв.).

А да **27.IX.1567** на хар.

Катовіч Андрэй Васільевіч.

“*Андрей Васильевич Котович*”.

Н 18.IX.1568 па Фёдary Кунцэвічы “*которого на хоружество того ж повету преложили*”.

(М ВКЛ 267. А.218–219).

12.II.1604.

(Lietuvos valstybes istorijos archyvas. F.447, Ap.22, B.178, L.6);

† да **9.I.1606** (вядома з намінацыі наступніка).

Мялешка Кандрат Васільевіч.

“*Кондрат Васильевич Мелешико*”.

Е 9.I.1606;

Н 23.I.1606 “*маючи залецоную годность от канцлера ВКЛ Льва Сапеги*”.

(М ВКЛ 85. Арк.384–384 адв.).

4.V.1609.

(НГАБ. Ф.1737. В.1. Спр.10. Арк.192).

А 1609 на падсудкоўства (да **22.VI.1609**).

Няшкоўскі Стэфан.

“*Степан Нешковский*”.

22.VI.1609.

(Собрание государственных и частных актов, касающихся истории Литвы и соединённых с ней владений (от 1387 до 1710 г.). Ч.І.— Вильно, 1858. №XXXVIII. С.47).

† да **19.ІІ.1626** (дата элекцыйнага сойміка па яго смерці; вядома з намінацыі наступніка).

Кірдзей (Кердзей) Астафей (Астрафі), падстолі.

“Острафей Кірдзей (Кердзей)”; “Ostaphi Kierdziey”.

“Eustachy Kierdej Radziwonowicz”.

Е 19.ІІ.1626;

Н 26.ІІ.1626 па † С.Нешкоўскага.

(М ВКЛ 100. Арк.451—451 адв.).

12.Х.1634.

(АВАК. I. С.67. №I/XXI).

А да ці **17.VI.1639** на падсудкоўства.

А 4.ІІ.1646 на харужства.

(ML 131. S.450).

Кірдзей (Кердзей) Уладзіслаў, падстолі.

“Кірдзей (Кердзей) Владислав”; “Wladysław Radziwonowicz Kierdey”.

Н да ці **17.VI.1639** (вядома з намінацыі наступніка на падстольстве).

Маршалак пасольскай ізбы на сойме **1639**.

А 16.XI.1644 на маршалкоўства па † Я.Аляксандровіча.

(М ВКЛ 114. Арк.683 адв.—684 адв.).

Бухавецкі Адам.

“Адам Бухавецкій”; “Adam Buchawiecki”, “Buchowiecki”.

Н 29.VII.1645 па А на маршалкоўства У.Кердзея.

(М ВКЛ 119. Арк.360—360 адв.).

А на падсудкоўства.

Н 7.ІІ.1648 па А на судзейства земскае Я.Сапатка.

(М ВКЛ 121. Арк.218 адв.—219).

Аляксандровіч Констанцін, падстолі.

“Constanty Alexandrowicz”.

Н 8.ІІ.1648 па А на падсудкоўства А.Бухавецкага.

(М ВКЛ 125. Арк.97—297 адв.).

А на падсудкоўства – згодна абраны на элекцыйным сойміку.

Н 9.V.1653.

(М ВКЛ 128. Арк.373—373 адв.).

Войскі:

Пратасовіч (Пратасевіч) Бенедыкт Васільевіч.

“Бенедикт Васілевіч Протасевіч”.

Н 30.V.1566.

(М ВКЛ 49. Арк.7—7 адв.).

† да **15.XII.1576** (вядома з намінацыі наступніка).

Война Рыгор.

“Грыгорый”, “Григорей Война”, “Гжэгаж”.

Н 15.XII.1576 па † Б.Пратасевіча.

(М ВКЛ 58. А.143 адв.—144; М ВКЛ 63. Арк.114 адв.—115).

Адначасова суддзя земскі ваўкавыскі.

4.X.1578.

(LMAB RS. F.16. B.74. L.71).

29.XII.1590 – згадваецца як войскі гарадзенскі, суддзя земскі ваўкавыскі.

(Archiwum Państwowe w Krakowie. Oddział I na Wawelu. A.Sang. Rkps.38. S.132—133).

Дзевялтоўскі Ян, столнік.
“Ян Девялтовский”.
† да **30.IV.1601** (вядома з намінацыі наступніка).

Сапаток Міхail.
“Михаил Сопоток”.
N 30.IV.1601.
(М ВКЛ 85. Арк.107).

Сапоцька (Сапотка, Сапаток) Юры.
“Юры Сапотка (Сопоток)”.
А на падсудкоўства гарадзенскае.

Кампа Ян Сыпіён, пстар.
“Ян Сытион Камъпо”.
N 17.XII.1618 па А на падсудкоўства Ю.Сапоцька.
(М ВКЛ 95. Арк.166 адв.–167).
† да **17.III.1623** (вядома з намінацыі наступніка).

Кампа Станіслаў Сыпіён.
“Станислав Сытион Камъпо”.
N 17.III.1623 па † Я.С.Кампа.
(М ВКЛ 100. Арк.99).
† да **II.1642** (вядома з намінацыі наступніка).

Райскі Пётр.
“Piotr Rayski”.
N II.1642 па † С.С.Кампа.
(М ВКЛ 118. Арк.247–247 адв.).
† да **13.VI.1642** (вядома з намінацыі наступніка).

Парэмбскі Ян.
“Jan Porębski”.
N 13.VI.1642 па † П.Райскага.
(М ВКЛ 114. Арк.167 адв.–168 адв.).
C 18.I.1646 на карысць Я.Азямблоўскага.

Азямблоўскі Ян, кар. сакр.
“Jan Oziembłowski”.
C 18.I.1646 ад Я.Парэмбскага.
(М ВКЛ 119. Арк.698).

Стольнік:

Дзевялтоўскі Ян.
“Ян Девялтовский”.
N 14.V.1589.
(М ВКЛ 77. Арк.17 адв.–18).
IV.1590.
(Wisner H. Król i car. Rzeczpospolita i Moskwa w XVI i XVII wieku. Warszawa, 1995. S.30).

Мялешка Ян.
“Ян Мелешико”.
N 23.VI.1593.
(М ВКЛ 77. № 552. A.489–489 адв.).

A 5.II.1598 на падкаморства па † Рыгора Масальскага. Заліцаны ад ваяводы троцкага Крыштафа Радзівіла і канцлера Льва Сапегі.
(М ВКЛ 83. № 277. А.289–289 адв.).

Свяцкі Тэадор.
“*Teodor Свяцкий*”.

30.V.1602.
(НГАБ. Ф.1737. В.1. Спр.6. Арк.81).

Валовіч Ян.
“*Ян Волович*”.
C 3.IV.1632 (вядома з намінацыі наступніка).

Бянецкі Крыштаф, дваранін пакаёвы ЯКМ.
“*Ksyzsztoph Bieniecki*”; “*Krzysztof Bieniecki*”.

N 3.IV.1632 па просьбę Я.Валовіча, які з-за ўзроста “*nie może hoc officio fungi*” і прасіў перадаць пасаду К.Бянецкаму.
(М ВКЛ 104. Арк.248–248 адв.).

Сулоўскі Траян, падчашы.
“*Troian Sulowski*”.
N да ці 15.VIII.1640.
(М ВКЛ 113. Арк.553 адв.).

Бянецкі Крыштаф, дваранін пакаёвы ЯКМ.
“*Ksyzsztoph Bieniecki*”; “*Krzysztof Bieniecki*”.
† да **15.II.1657**.
(М ВКЛ 130. Арк.54–54 адв.).

Падстолі:

Готкінскі Багдан.
“*Богдан Готкінскій*”.
N 15.IV.1589.
(М ВКЛ 73. Арк.693 адв.–694).
Перайшоў у стан духоўны да **06.VIII.1591** (вядома з намінацыі наступніка).

Валовіч Крыштаф.
N 06.VIII.1591.
(М ВКЛ 76. №229. А.182 адв.).
† да **26.VIII.1594** (вядома з намінацыі наступніка).

Палуян Война Фёдар.
“*Полуян Война Федор*”.
N 26.VIII.1594 па † К.Валовіча
(М ВКЛ 76. А.464 адв.).

Кірдзей (Кердзей) Астафей (Астрафі).
“*Ostaphi Kierdej (Кердэй)*”; “*Ostaphi Kierdzey*”; “*Eustachy Kierdej Radziwonowicz*”.
1624.
(ML 131. S.450).
А на пісарства земскае.
E 19.II.1926;
N 26.II.1626 па † С.Няшкоўскага.
(М ВКЛ 100. Арк.451–451 адв.).

Міцута Ян.

“Мицута Ян”.

N 3.III.1627 па А на пікарства земскае гарадзенскае А.Кірдзея.

(М ВКЛ 102. Арк.39).

А на судзейства земскае.

E 2.III.1632;

N 9.III.1632 па † Ю.Сапатка.

(М ВКЛ 104. Арк.222–222 адв.).

Kierdzej Uładzislaŭ, karaleўski sakratap.

“Кірдэй (Кердэй) Владислав”; “Wladysław Radziwonowicz Kierdey”.

N 7.III.1632 па А на судзейства земскае Я.Міцуты.

(М ВКЛ 104. Арк.220 адв.–221).

А да ці **17.VI.1639** на пікарства земскае (вядома з намінацыі наступніка).

Aляксандровіч Канстанты, войт гарадзенскі.

“Constanty Alexandrowicz”.

N 17.VI.1639 па А на пікарства земскае У.Кірдзея.

(М ВКЛ 113. Арк.268 адв.–269).

А на пікарства земскае.

N 8.II.1648 па А на падсудкоўства А.Бухавецкага.

(М ВКЛ 125. Арк.297–297 адв.).

Колыч Адам, падстолі ваўкавыскі, суддзя гродскі гарадзенскі.

“Adam Kołycz”.

N 8.II.1648.

(ML 131. S.452).

4.VII.1648.

(НГАБ. Ф.694. В.4. Спр.865. Арк.344).

† да **26.I.1656** (вядома з намінацыі наступніка).

(ML 131. №192. S.67, 452).

Падчашы:

Сулоўскі Траян.

“Troian Sulowski”; “Trojan Sułowski”.

N 29.XI.1635.

(М ВКЛ 111. Арк.470 адв.–471).

А на стольніка гарадзенскага да ці **15.VIII.1640**.

(М ВКЛ 113. Арк.553 адв.).

17.XI.1648.

(Volumina Legum. T.IV. Petersburg, 1859. S.227 [106] – згадваецца як падчашы гарадзенскі).

Рабей Гнайніцкі Юры.

“Jerzy Rabiey Gnoynicki”.

N 15.VIII.1640 па А на сталоўства Т.Сулоўскага.

(М ВКЛ 113. Арк.553 адв.).

Памёр ці пакінуў пасаду да **27.VI.1652** (вядома з намінацыі наступніка – Пятра Храптовіча).

(М ВКЛ 127. Арк.363–363 адв.).

Чашнік:

Сапоцька (Сапотка, Сапаток) Ян.

“Jan Sopotko, Sopocko”.

N 21.IV.1636.

(М ВКЛ 111. Арк.600 адв.–601).

Е згодна на падсудкоўства **14.VI.1646**;

N 16.VI.1646 па А на харужства гарадзенскае А.Кердзея “*przychilaiąc się do zgodnej obywatelów powiatu Grodzieńskiego elektiey*”.
(М ВКЛ 119. Арк.519).

Дабрагост Боўфал.

“*Dobrogost Boufal*”.

N 18.X.1646 па А на падсудкоўства Я.Сапоцка.
(М ВКЛ 119. Арк.685 адв. – у дакуменце памылкова “*Пётр*”).

Бухавецкі Крыштаф, дваранін ЯКМ († V.1668).

“*Krzysztof Buchowiecki*”.

N 12.XII.1646.

(ML 131. S.435).

A 8.II.1652 на маршалкоўства.

(ML 131. S.435).

Пагірскі Лявон Ян († пасля VII.1690), ротмістр ЯКМ.

“*Leon Jan Pogirski*”.

N 1646.

(Мetryka Litewska. Rejestry podymnego Wielkiego Księstwa Litewskiego: Województwo trockie 1690 r. Warszawa, 2000. S.99).

А на падстолія рэчыцкага 1654.

(Мetryka Litewska. Rejestry podymnego Wielkiego Księstwa Litewskiego: Województwo trockie 1690 r. Warszawa, 2000. S.99).

Скарбнік:

Ваганоўскі Феліцыян Станіслаў.

“*Felician Stanisław Wahanowski*”.

N 11.VI.1636.

(М ВКЛ 111. Арк.624 адв.–625).

Лядоўскі (Лядавіцкі) Станіслаў.

“*Ladowski Stanisław*”.

† да **6.VI.1641** (вядома з намінацыі наступніка). Хутчэй Лядоўскі, але першым скарбнікам быў Ваганоўскі.

Лядоўскі (Лядавіцкі) Ян.

“*Jan Ladowicki (Ladowski)*”.

N 6.VI.1641 па † брата Станіслава Лядоўскага.

(М ВКЛ 113. Арк.648–648 адв.).

17.XI.1648.

(Volumina Legum. T.IV. Petersburg, 1859. S.216 [102]).

У 1655 г. – згадваеца як “*Иван Казимер Андреевич Глядовицкий, скарбезж гроденский*”.

(Памятники истории Восточной Европы. Источники XV–XVII вв. Т.4. Крестоприводная книга шляхты Великого Княжества Литовского 1655 г. Москва–Варшава, 1999. С.61).

Умоўныя пазначэнні:

А – аванс,

С – цэсія,

Е – элекцыя,

Н – намінацыя,

Р – рэзыгнацыя,

† – смерць.

Андрэй Радаман, Віталь Галубовіч, Дарыюс Вілімас.

Высылка з Беларусі шляхціаў-паўстанцаў 1863–1864 г.

Сібір стала месцам высылкі палітычных ворагаў Расійскай імперыі з тэрыторыі Беларусі ўжо ў канцы XVIII в. Вядомы расійскі публіцыст Аляксандр Радзішчаў, калі праезджаў праз Тарскую акругу Табольскай губерні, адзначыў у сваіх запісках, што “*во многих селениях живут стрельцы и конфедераты*”, г.зн. удзельнікі Барской канфедэрацыі 1768 г. [1, с.261].

Пасля падаўлення расійскімі войскамі паўстання 1830–1831 г. частка яго актыўных удзельнікаў была выслана ў Сібір – на катаргу, у лінейныя (памежныя) батальёны, на пасяленне. Існуюць масавыя статыстычныя крыніцы адносна паўстанцаў, якія апынуліся ў высылцы. Адна з іх была апублікаваная ў прыватным выдавецтве ў Ляйпцигу ў 1832 г. намаганнямі былых удзельнікаў паўстання. Гэтая крыніца ўключала інфармацыю, сабраную ўрадавай камісіяй пра 274 паўстанца, якія былі высланыя ў аддаленныя губерні Расійскай імперыі. Большаясць сярод іх – афіцэры, высланыя ў Вяцкую губерню [2].

Самым жорсткім пакараннем за удзел у паўстанні 1830–1831 г. можна лічыць высылку ў Сібір на катаргу. Аднак, як сведчаць дакументы, большасць арыштаваных паўстанцаў не была выслана ў аддаленныя мясцовасці імперыі, а аддадзеная пад нагляд паліцыі з забаронай пакідаць месца жыхарства. Многія неўзабаве былі амнісціраваныя. Дастаткова вялікую группу паўстанцаў з Беларусі ўлады выслалі на Каўказ, дзе яны мусілі ваяваць супраць тамтэйшых горцаў. Значна меншшая частка была выслана ў Сібір.

У часе і пасля падаўлення расійскімі ўладамі паўстання 1863–1864 г. ужо большая частка арыштаваных паўстанцаў была выслана ў Сібір. Вызначыць іх дакладную лічбу дастаткова складана, паколькі многія паўстанцы, якія паходзілі з ніжэйшых станаў грамадства, накіроўваліся на пэўны тэрмін у спецыяльныя арыштанцкія роты, а пасля заканчэння гэтага тэрміну маглі быць паселеныя ў сібірскіх губернях. У архіўных матэрыялах таксама дастаткова часта сустракаецца фармулёўка “*выслать в отдаленные губернии*”, якая магла азначаць як высылку ў Сібір, так, напрыклад, у Архангельскую ці Пермскую губерні. Паводле афіцыйных дадзеных расійскіх уладаў, пасля падаўлення паўстання па прыгаворах ваенных судоў было выслана з пазбаўленнем правоў стану і канфіскацыяй маёmacці 972 чалавека на катаржныя работы, 345 чалавек было адпраўлены на вайсковую службу шэраговымі салдатамі, 864 адпраўленыя ў арыштанцкія роты, 4096 (каля 800 сямей) высланыя “*на водворение на казённых землях внутри империи*”, выслана на жыхарства ва ўнутраныя губерні імперыі паводле пастановы судоў – 7531 чалавек. Апроч таго, з месцаў свайго жыхарства былі выселеныя 629 сямей засцянковай шляхты. [3, с.319–320; 4, с.73–74]. Такім чынам, агульная колькасць высланых з родных мясцінаў паўстанцаў сягала прыблізна 10 тыс. чалавек. Сярод іх большасць (57 %) складалі жыхары т.зв. Паўночна-Заходняга краю ці Беларусі і Літвы.

Намі складзены пайменныя спісы высланых з Беларусі на працягу красавіка–чэрвеня 1864 г. ўдзельнікаў паўстання, пазбаўленых па суду правоў стану, маёmacць якіх падлягала канфіскацыі ў дзяржаўную казну, і адносна якіх указвалася, што яны высланыя менавіта ў Сібір [5]. У большасці гэта былі прадстаўнікі шляхецкага стану, а невялікую частку складалі дробныя чыноўнікі, мяшчане і ганаровыя грамадзяне. У табліцу ўключаны звесткі пра геаграфічнае паходжанне, маёmacны стан, месца высылкі (калі такая інфармацыя прысутнічала). Тут варта нагадаць, што ў Сібір траплялі ў большасці таксама тыя, каго асуджалі на катаргу.

Высылку з родных мясцінаў у аддаленныя губерні як сродак пакарання паўстанцаў і іх прыхільнікаў улады сталі выкарыстоўваць ужо вясной 1863 г. Напрыклад, з Гарадзенскай губерні ад пачатку паўстання да жніўня 1863 г. былі высланыя 116 чалавек. У большасці сваёй гэта былі асобы, якія лічыліся “*нядобранадзейнымі*”. Праўда, з іх ліку у Сібір патрапілі нямногія, паколькі большая частка высылалася ў цэнтральныя губерні і на Урал. Так, 4 мая 1863 г. быў адпраўлены на катаргу ў руднікі на 12 гадоў уладальнік маёнтка Грынявічы Ян Саковіч, які быў арыштаваны ўжо 20 студзеня 1863 г. [6, а.2 адв.] Таксама на

12 гадоў катаргі быў асуджаны шляхціц з гэтага ж маёнтка Станіслаў Бароўскі, а ляснік з Грынявічаў Сямён Прушчак быў высланы ў Амурскі край. У жніўні 1863 г. былі аддадзеныя ў салдаты ў Омск аднадворцы з Бельскага павета Ян Красоўскі і Станіслаў Франц [6, а.9]. У жніўні таксама шляхціц Сакольскага павета Аляксандр Сікорскі быў высланы ў Табольск [6, а.15]. Селяніна Слонімскага павета Сцяпана Барткевіча выслалі ў Томскую губерню [6, а.13 адв.–14]. У гэту ж губерню былі высланыя нямецкі каланіст Адольф Гебер, шляхціцы Ігнат Бурачэўскі і Канстанцін Талочка [6, а.15 адв.–16]. Шляхціц Каспер Залескі быў сасланы ў Табольскую губерню [6, а.15 адв.–16].

Летам 1863 г. улады ўпершыню выкарысталі такі спосаб барацьбы з паўстанцамі як высылка жыхароў цэлага паселішча разам з жанчынамі і дзецьмі. Па прапанове віленскага генерал-губернатора Міхаіла Мураўёва ад 24 ліпеня 1863 г. былі высланы 26 ліпеня “на водворение” жыхары шляхецкай ваколіцы Шчукі ў Гарадзенскім павеце: 1) Міколай Шчuka, яго жонка Разалія, сын Іван, жонка Міхаліна, дачка Каміла (2 гадоў) – былі адпраўленыя ў Арэнбургскую губерню; 2) Восип Шчuka, яго жонка Міхаліна, сыны Вінцэнт, Валерыян і Станіслаў, дочки Юзэфа і Антаніна – у Пермскую губерню; 3) Вінцэнт Шчuka, сын яго Баляслаў і дачка Валерыя – у Аланецкую губерню; 4) Восип Шчuka, яго жонка Саламея, сыны Уладзімір і Эдуард, дачка Аляксандра – у Наўгародскую; 5) Сцяпан Шчuka, жонка яго Антаніна, сыны Аляксандар (8 гадоў), Міхайл (4 гадоў), дочки Аляксандра (14 гадоў), Эмілія (8 гадоў) – у Кастрамскую губерню; 6) Станіслаў Шчuka, жонка яго Разалія, сыны Станіслаў і Сямён – у Валагодскую губерню; 7) Ігнат Шчuka, жонка яго Вікторыя, сыны Казімір, Антон, дачка Саламея – у Самарскую губерню; 8) Вінцэнт Шчuka, жонка яго Тэафіля, сыны Канстанцін, Аляксандар, Юліан, Вінцэнт, Франц, дачка Петранэля – у Саратаўскую губерню; 9) Фадзей Шчuka, жонка яго Антаніна, сын Тамаш, дочки Марыя, Разалія, Антаніна – у Тамбоўскую губерню; 10) Ігнат Амбрусеўіч і жонка яго Марцыяна – у Арэнбургскую губерню; 11) Антон Амбрусеўіч, жонка яго Ганна, сын Сцяпан, яго жонка Юлія, іх сын Антон, дочки Марыя і Феліцыя, сын Ігнат, дачка Разалія – у Пермскую губерню; 12) Ян Шчuka – у Томскую губерню, 13) Марцін Шчuka, жонка Францыска, сын Сцяпан – месца высылки нам невядома [6, а.9 адв.–12].

9 верасня 1863 г. ваенны начальнік Бельскага павета Гарадзенскай губерні пісаў начальніку гэтай губерні: “Находя совершенно необходимым сделать пример выселения шляхты из окопиц Фальки, где беспристанно скрываются более или менее значительные шайки, испрашивая разрешения Вашего Превосходства о переселении всей шляхты этих окопиц в отдаленные губернии, с конфискацией принадлежащих этой шляхте земель и отдачи части их семействам отставных солдат и крестьянам, пострадавших за преданность правительству...”. Аднак гэтая ідэя не была рэалізаваная, паколькі намі знайдзена інфармацыя толькі пра некалькіх жыхароў Фалек, высланых за ўдзел у паўстанні. 30 верасня 1863 г. гарадзенскі губернтар атрымаў загад ад віленскага генерал-губернатора Мураўёва “о немедленном выселении обывателей окопиц Луковицу”. Пропаноўвалася ўсяго выслаць 37 сямей, адпаведна “именного списка” (каля 120 чалавек) разам з малымі і старымі ў Самарскую, Кастрамскую і Астрахансскую губерні.

Дадатак:

№	ФІО	Сословная принадлежность	Место жительства (губерния, уезд)	Имущественное положение	Когда выслан	Куда выслан
1	Гімбут Константін	Дворянин	Віленская губерния, Трокский уезд	Нет сведений	Апрель 1864 г.	На жыцце в Томскую губернию
2	Станевіч Теофіл	Дворянин	Віленская губерния, Віленский уезд		Апрель 1864 г.	На жыцце в Томскую губернию
3	Комплевскій Устін	Дворянин	Віленская губерния, Трокский уезд		Апрель 1864 г.	На жыцце в Томскую губернию

4	Комплевский Владислав	Дворянин	Виленская губерния, Трокский уезд		Апрель 1864 г.	На житье в Томскую губернию
5	Вержбицкий Болеслав	Дворянин	Виленская губерния, Трокский уезд	Проживал в фольварке своей жены Лаваршики	Апрель 1864 г.	На житье в Томскую губернию
6	Чаплинский Константин	Дворянин	Ковенская губерния, Ново-Александровский уезд		Апрель 1864 г.	На житье в Томскую губернию
7	Савицкий Игнатий	Дворянин	Ковенская губерния, Щавельский уезд, м.Кейданы		Апрель 1864 г.	На житье в Томскую губернию
8	Остроменцкий Виталий	Дворянин	Гродненская губерния, Кобринский уезд		Апрель 1864 г.	На житье в Томскую губернию
9	Стемпковский Казимир	Дворянин	Гродненская губерния, Проживал в Москве		Апрель 1864 г.	На житье в Томскую губернию
10	Цытович Леопард	Дворянин	Гродненская губерния		Апрель 1864 г.	На житье в Томскую губернию
11	Блажеевский Ричард	Дворянин	Гродненская губерния		Апрель 1864 г.	На житье в Томскую губернию
12	Мелешкевич Николай	Неутвержденный Герольдию дворянин	Минская губерния		Апрель 1864 г.	На житье в Томскую губернию
13	Павлюц Антон	Дворянин	Минская губерния, Минский уезд		Апрель 1864 г.	На житье в Томскую губернию
14	Гроховский Юлиан	Дворянин	Могилевская губерния, Оршанский уезд, деревня Щелкунова	В деревне Щелкунова отец его имеет 40 десятин земли	Апрель 1864 г.	На житье в Томскую губернию
15	Мацкевич Людомир	Дворянин, вольнопрактикующий врач	Могилевская губерния		Апрель 1864 г.	На житье в Томскую губернию
16	Хашкович Иосиф	Дворянин	г.Могилёв		Апрель 1864 г.	На житье в Томскую губернию
17	Афанасович Кастан	Дворянин	Могилевская губерния		Апрель 1864 г.	На житье в Томскую губернию
18	Грушецкий Николай	Дворянин	Могилевская губерния, Могилевский уезд		Апрель 1864 г.	На житье в Томскую губернию
19	Олеховский Константин	Дворянин	Могилевская губерния, Могилевский уезда		Апрель 1864 г.	На житье в Томскую губернию
20	Заховский Иван	Шляхтич	Плоцкая губерния, Остроленский уезд		Апрель 1864 г.	На житье в Томскую губернию
21	Мошинский Иван	Дворянин	Какой губернии неизвестно		Апрель 1864 г.	На житье в Томскую губернию
22	Мошинский Густав	Дворянин	Неизвестно		Апрель 1864 г.	На житье в Томскую губернию
23	Сидорович Ксаверий	Дворянин	Виленская губерния, Трокский уезд		Апрель 1864 г.	На житье в Тобольскую губернию
24	Якубовский Эдуард	Шляхтич	Виленская губерния, Трокский уезд		Апрель 1864 г.	На житье в Тобольскую губернию
25	Валентинович	Шляхтич	Виленская губерния,		Апрель	На житье в

	Матвей		Трокский уезд		1864 г.	Тобольскую губернию
26	Козловский Викентий	Дворянин	Виленская губерния, Виленский уезд	Отец его имеет в том же уезде имение Соковщизну в 190 волок земли	Апрель 1864 г.	На житье в Тобольскую губернию
27	Стацевич Сигизмунд	Неутверждённый Герольдию дворянин	Ковенская губерния, Ново-Александровский уезд		Апрель 1864 г.	На житье в Тобольскую губернию
28	Волк Гаспар	Дворянин	Ковенская губерния, Россиенский уезд		Апрель 1864 г.	На житье в Тобольскую губернию
29	Писанко Устин	Дворянин	Ковенская губерния, Россиенский уезд		Апрель 1864 г.	На житье в Тобольскую губернию
30	Гойлевич Болеслав	Дворянин	Ковенская губерния, Тельшевский уезд		Апрель 1864 г.	На житье в Тобольскую губернию
31	Гойлевич Поликарп	Дворянин	Ковенская губерния, Тельшевский уезда		Апрель 1864 г.	На житье в Тобольскую губернию
32	Пиктурно Аполинарий	Дворянин	Ковенская губерния, Тельшевский уезд		Апрель 1864 г.	На житье в Тобольскую губернию
33	Корсак Владислав	Помещик	Гродненская губерния, Кобринский уезд	Имение Лясковичи	Апрель 1864 г.	На житье в Тобольскую губернию
34	Горкович Александр	Бывший Становой Пристав	Гродненская губерния, Волковыский уезд		Апрель 1864 г.	На житье в Тобольскую губернию
35	Дубовик Игнатий	Из дворян	Минская губерния		Апрель 1864 г.	На житье в Тобольскую губернию
36	Станевич Генрих	Дворянин	Минская губерния, Минский уезд		Апрель 1864 г.	На житье в Тобольскую губернию
37	Карафа Корбут Вильгельм	Дворянин	Витебская губерния, Витебский уезд		Апрель 1864 г.	На житье в Тобольскую губернию
38	Крукович Генрих	Дворянин	Витебская губерния, Лепельский уезд		Апрель 1864 г.	На житье в Тобольскую губернию
39	Стефановский Станислав	Дворянин	Витебская губерния, Витебский уезд		Апрель 1864 г.	На житье в Тобольскую губернию
40	Сяножецкий Казимир	Дворянин	Могилевская губерния		Апрель 1864 г.	На житье в Тобольскую губернию
41	Геляшевич Иван	Дворянин	Могилевская губерния, Могилёвский уезд		Апрель 1864 г.	На житье в Тобольскую губернию
42	Мацкевич Григорий	Дворянин	Проживал в г.Москве		Апрель 1864 г.	На житье в Тобольскую губернию
43	Турлинский Юрий	Мещанин	Виленская губерния, Виленский уезд		Апрель 1864 г.	В Рязанскую арестантскую роту на 4 года
44	Куниковский Иван	Мещанин	Виленская губерния, г.Вильно		Апрель 1864 г.	В Тульскую арестантскую роту на 3 года.
45	Лясота Иосиф	Однодворец	Гродненская губерния, Кобринский уезд		Апрель 1864 г.	В Тульскую арестантскую роту на 3 года
46	Ежевский Каэтан	Однодворец	Гродненская губерния, Бельский уезд		Апрель 1864 г.	В Смоленскую арестантскую роту на 4 года

47	Добрикевич Михаил	Мещанин г.Минска	Минская губерния		Апрель 1864 г.	В Рязанскую арестантскую роту на 3 года.
48	Правилов	Мещанин г.Витебска	Витебская губерния		Апрель 1864 г.	В Тульскую арестантскую роту на 4 года
49	Шиманский Адам	Мещанин г.Быхова	Могилёвская губерния		Апрель 1864 г.	В Тульскую арестантскую роту на 3 года
50	Литвиник Василий	Мещанин	Могилёвская губерния, г.Копысь		Апрель 1864 г.	В Тульскую арестантскую роту на 3 года
51	Русецкий Иосиф	Дворянин	Виленская губерния, Дисненский уезд	В этом же уезде за матерью его состоит имение Дзивники	Апрель 1864 г.	На каторжные работы на заводы на 4 года
52	Норкевич Казимир	Дворянин	Виленская губерния		Апрель 1864 г.	На каторжные работы на заводы на 6 лет
53	Пашковский Фреймонт	Дворянин	Виленская губерния, Трокский уезд		Апрель 1864 г.	На каторжные работы на заводы на 4 года
54	Гайдамович Эразм	Из дворян, лекарь Владикавказского военного госпиталя	Виленская губерния		Апрель 1864 г.	На каторжные работы в рудниках на 15 лет
55	Чарноцкий Фортунат	Дворянин	Ковенская губерния, Ново- Александровский уезд		Апрель 1864 г.	На каторжные работы в крепости на 10 лет
56	Рубажевич Аполинарий	Дворянин	Ковенская губерния, Шавельский уезд			На каторжные работы в крепости на 10 лет
57	Шалевич Карл	Отставной штабс- капитан	Минская губерния, проживал в Новогрудском уезде.			На каторжные работы на заводы на 6 лет
58	Бондзкевич Александр	Дворянин	Минская губерния, Мозырский уезд			На каторжные работы в рудники на 12 лет
59	Пац Помарнацкий Николай	Дворянин	Витебская губерния, Витебский уезд			На каторжные работы на заводы на 8 лет
60	Шиманский Иосиф	Дворянин	Витебская губерния, Лепельский уезд			На каторжные работы на заводы на 6 лет
61	Пиоро Мартын	Дворянин	Витебская губерния, Витебский уезд	За его отцом состоит имение: в Виленском уезде – Юдино, а в Оршанском – Снигiry		На каторжные работы в крепости на 8 лет
62	Занкович Франц	Дворянин	Витебская губерния, Лепельский уезд			На каторжные работы на заводы на 6 лет
63	Бобашинский Александр	Дворянин	Витебская губерния, Витебский уезд			На каторжные работы на заводы на 6 лет
64	Улинский Болеслав	Дворянин Полоцкого уезда	Витебская губерния, Витебский уезд, проживал в Витебске			На каторжные работы на заводы на 8 лет
65	Вичульский Болеслав	Дворянин	Витебская губерния, проживал в Витебске.			На каторжные работы на заводы на 8 лет
66	Василевский	Доказывающий	Витебская губерния,			На каторжные

	Александр	дворянство по Витебскому уезду	Витебский уезд			работы на заводы на 6 лет
67	Гельвановский Станислав	Дворянин	Витебская губерния, Режицкий уезд			На каторжные работы на заводы на 4 года
68	Шкелентик Болеслав	Дворянин	Витебская губерния, Витебский уезд			На каторжные работы на заводы на 8 лет
69	Поржецкий Иосиф	Дворянин	Губерния неизвестна			На поселение в менее отдаленные места Сибири
70	Ямонт Иосиф	Дворянин	Губерния неизвестна			На поселение в менее отдаленные места Сибири
71	Залевский Игнатий	Дворянин	Витебская губерния, Режицкий уезд			На поселение в менее отдаленные места Сибири
72	Сацевич Теофил	Дворянин	Ковенская губерния			На поселение в более отдаленные места Сибири
73	Горнич Владислав	Вольнопрактику ющий врач	Минская губерния, проживал в г. Пинске			На поселение в более отдаленные места Сибири
74	Клюковский Константин	Дворянин	Минская губерния, Новогрудский уезд			На поселение в более отдаленные места Сибири
75	Клюковский Лаврентий	Его брат, Дворянин	Минская губерния, Новогрудский уезд			На поселение в более отдаленные места Сибири
76	Карабанович Игнатий	Дворянин	Минская губерния, Игуменский уезд	Фольварок Буды		На поселение в более отдаленные места Сибири
77	Карабанович Антоний	Его брат, Дворянин	Минская губерния, Игуменский уезд			Умер
78	Лимановский Люциан	Дворянин	Витебская губерния, Динабургский уезд			На поселение в более отдаленные места Сибири
79	Лимановский Иосиф	Его брат, Дворянин	Витебская губерния, Динабургский уезд	В том же уезде им принадлежит имение Подгурье нераздельное с их матерью, братьями и сестрами		На поселение в более отдаленные места Сибири
80	Карафа Корбут Франц	Дворянин	Витебская губерния, Витебский уезд			На поселение в более отдаленные места Сибири
81	Залевский Иосиф	Дворянин	Витебская губерния, Динабургский уезд			На поселение в более отдаленные места Сибири
82	Бурский Альберт	Дворянин	Могилёвская губерния, г. Орша			На поселение в более отдаленные места Сибири
83	Судзиловский Леопольд	Дворянин	Могилёвская губерния, Чериковский уезд			На поселение в более отдаленные места Сибири
84	Новицкий Станислав	Дворянин	Могилёвская губерния, Оршанский уезд			На поселение в более отдаленные места Сибири
85	Свенцицкий Иван	Дворянин	Могилёвская губерния, Могилевский уезд			На поселение в более отдаленные места Сибири
86	Чекатовский Петр		Губерния неизвестна			На поселение в более отдаленные места Сибири
87	Малевский	Дворянин	Виленская губерния,		Май	На житье в

	Киприян		Лидский уезд		1864 г.	Томскую губернию
88	Визговт Иоахим	Дворянин	Виленская губерния, Виленский уезд			На житье в Томскую губернию
89	Милевский Михаил	Шляхтич	Виленская губерния, Лидский уезд			На житье в Томскую губернию
90	Олехнович Станислав	Дворянин	Виленская губерния, проживал в Виленском уезде			На житье в Томскую губернию
91	Синкевич Осип	Дворянин	Виленская губерния, проживал в Виленском уезде			На житье в Томскую губернию
92	Трушинский Иосиф	Шляхтич	Виленская губерния, Лидский уезд	В деревне Липкунцах имеет дом и один морт земли		На житье в Томскую губернию
93	Николая Станислав	Дворянин	Виленская губерния, проживал в г. Вильно			На житье в Томскую губернию
94	Монкевич Доминик	Дворянин	Виленская губерния, Трокский уезд			На житье в Томскую губернию
95	Товтович Доминик	Дворянин	Ковенская губерния, Россиенский уезд			На житье в Томскую губернию
96	Гржибовский Феликс	Дворянин	Ковенская губерния, Россиенский уезд			На житье в Томскую губернию
97	Гржибовский Михаил	Дворянин	Ковенская губерния, Россиенский уезд			На житье в Томскую губернию
98	Французович Болеслав	Помещик	Ковенская губерния, Шавельский уезд	Имеет имение Хвалойне в Шавельском уезде		На житье в Томскую губернию
99	Домбровский Антон	Дворянин	Ковенская губерния, Шавельский уезд			На житье в Томскую губернию
100	Петрович Лев	Дворянин	Ковенская губерния, Шавельский уезд			На житье в Томскую губернию
101	Петрович Павел	Его брат	Ковенская губерния, Шавельский уезд			На житье в Томскую губернию
102	Конюшевский Леон	Дворянин	Ковенская губерния, Ново- Александровский уезд			На житье в Томскую губернию
103	Завадский Андрей	Дворянин	Ковенская губерния, Россиенский уезд			На житье в Томскую губернию
104	Домановский Донат	Дворянин	Ковенская губерния			На житье в Томскую губернию
105	Томашевский Флориан	Шляхтич	Ковенская губерния			На житье в Томскую губернию
106	Томашевский Владислав	Его брат	Ковенская губерния			На житье в Томскую губернию
107	Лавринович Винцентий	Дворянин	Ковенская губерния, Тельшевский уезд			На житье в Томскую губернию
108	Стржелецкий Иван	Дворянин	Ковенская губерния, Ковенский уезд			На житье в Томскую губернию
109	Кензгайло Иосиф	Дворянин	Ковенская губерния, Россиенский уезд			На житье в Томскую губернию
110	Каминский Гавриил	Шляхтич	Ковенская губерния, Поневежский уезд			На житье в Томскую губернию
111	Томкевич Иосиф	Дворянин	Ковенская губерния, Тельшевский уезд			На житье в Томскую губернию
112	Андроновский Ипполит	Дворянин	Гродненская губерния, Кобринский уезд			На житье в Томскую губернию
113	Якимович Юлиан	Дворянин	Гродненская губерния, Волковыский уезд			На житье в Томскую губернию
114	Зарахович Игнатий	Шляхтич	Гродненская губерния, Сокольский уезд			На житье в Томскую губернию

115	Шпаковский Викентий	Дворянин	Минская губерния, Минский уезд			На житье в Томскую губернию
116	Шпаковский Иван	Дворянин	Минская губерния, Минский уезд			На житье в Томскую губернию
117	Коленда Владислав	Шляхтич	Минская губерния, Игуменский уезд			На житье в Томскую губернию
118	Венцлавский Александр	Дворянин	Минская губерния, Слуцкий уезд			На житье в Томскую губернию
119	Есьман Юлиан	Дворянин	Минская губерния, Игуменский уезд			На житье в Томскую губернию
120	Полоневич Афанасий	Дворянин	Минская губерния, Слуцкий уезд			На житье в Томскую губернию
121	Лакись Николай	Дворянин	Витебская губерния, Полоцкий уезд	Отец его имеет имение Морочи		На житье в Томскую губернию
122	Скуратович Богуслав	Дворянин	Могилёвская губерния, Оршанский уезд			На житье в Томскую губернию
123	Кржижановский Андрей	Ксендз	Могилевская губерния, Могилёвский уезд			На житье в Томскую губернию
124	Кобылинский Иосиф	Неутверждённый дворянин	Люблинская губерния, Седлецкий уезд			На житье в Томскую губернию
125	Полочанский Андрей	Дворянин	Виленская губерния, Свенцянский уезд			На житье в Тобольскую губернию
126	Клюсинский Викентий	Дворянин	Виленская губерния, Свенцянский уезд			На житье в Томскую губернию
127	Кайрович Казимир	Дворянин	Виленская губерния, Свенцянский уезд			На житье в Томскую губернию
128	Яцкевич Андрей	Дворянин	Виленская губерния, Виленский уезд			На житье в Томскую губернию
129	Монкевич Винцентий	Шляхтич	Виленская губерния, Трокский уезд.			На житье в Томскую губернию
130	Кособудский Эразм	Дворянин	Виленская губерния, Трокский уезд.			На житье в Томскую губернию
131	Совноро Викентий	Дворянин	Ковенская губерния, Россиенский уезд			На житье в Томскую губернию
132	Марцынкевич Данил	Дворянин	Ковенская губерния, г. Поневежис			На житье в Томскую губернию
133	Савич Александр	Дворянин	Ковенская губерния, Ново- Александровский уезд			На житье в Томскую губернию
134	Миткевич Тибурций	Дворянин	Ковенская губерния, Тельшевский уезд	В околице Укрынь того же уезда отец его имеет дом		На житье в Томскую губернию
135	Бенюшкевич Антон	Дворянин	Ковенская губерния, Тельшевский уезд			На житье в Томскую губернию
136	Петрелевич Антон	Дворянин	Ковенская губерния, Тельшевский уезд			На житье в Томскую губернию
137	Войткевич Ян	Дворянин	Ковенская губерния, Ковенский уезд			На житье в Томскую губернию
138	Монтвилло Викентий	Неутверждённый дворянин	Ковенская губерния, Россиенский уезд			На житье в Томскую губернию
139	Монтвилло Мечислав	Неутверждённый дворянин	Ковенская губерния, Россиенский уезд			На житье в Томскую губернию
140	Маевский Алоизий	Дворянин	Гродненская губерния, Пружанский уезд	Родители его владеют в этом же уезде фольварком Руковец		На житье в Томскую губернию
141	Высоцкий Эдуард	Дворянин	Гродненская губерния, Пружанский уезд	В г. Пружаны его родители имеют собственный		На житье в Томскую губернию

				дом		
142	Свидерский Антон	Дворянин	Гродненская губерния, Пружанский уезд			На житье в Томскую губернию
143	Ходакевич Людвиг	Дворянин	Гродненская губерния, Гродненский уезд			На житье в Томскую губернию
144	Полховский Владислав	Дворянин	Гродненская губерния, Брест-Литовский уезд			На житье в Томскую губернию
145	Лисовский Героним	Дворянин	Гродненская губерния, Кобринский уезд			На житье в Томскую губернию
146	Чарноцкий Павел	Дворянин	Гродненская губерния, Пружанский уезд			На житье в Томскую губернию
147	Избидский Франц	Дворянин	Гродненская губерния, Пружанский уезд			На житье в Томскую губернию
148	Корсак Иван	Дворянин	Минская губерния, Борисовский уезд			На житье в Томскую губернию
149	Василевский Иосиф	Шляхтич	Минская губерния, Игуменский уезд			На житье в Томскую губернию
150	Свежинский Сигизмунд	Дворянин	Минская губерния, Борисовский уезд			На житье в Томскую губернию
151	Свежинский Оскар	Дворянин	Минская губерния, Борисовский уезд			На житье в Томскую губернию
152	Матусевич Антон	Дворянин	Минская губерния, Игуменский уезд			На житье в Томскую губернию
153	Млынский Болеслав	Дворянин	Минская губерния, Мозырский уезд			На житье в Томскую губернию
154	Фальковский Киприян	Дворянин	Минская губерния, Игуменский уезд			На житье в Томскую губернию
155	Гецевич Людомир	Дворянин	Минская губерния, Игуменский уезд			На житье в Томскую губернию
156	Прокопович Николай	Дворянин	Минская губерния, Игуменский уезд			На житье в Томскую губернию
157	Жидович Франц	Дворянин	Минская губерния, Игуменский уезд			На житье в Томскую губернию
158	Татур Доминик	Дворянин	Минская губерния, Игуменский уезд			На житье в Томскую губернию
159	Татур Викентий	Дворянин	Минская губерния, Игуменский уезд			На житье в Томскую губернию
160	Олешкевич Людвиг	Дворянин	Витебская губерния, Режицкий уезд			На житье в Томскую губернию
161	Павлович Иосиф	Дворянин	Могилёвская губерния, г. Могилёв			На житье в Томскую губернию
162	Солодуховский Иван	Онодворец	Виленская губерния, Трокский уезд			Во Владимир скую арестантскую роту на 4 года
163	Ганцевич Юзеф	Онодворец	Виленская губерния, Лидский уезд			В Тульскую арестантскую роту на 4 года
164	Юревич Руперт	Мещанин	Виленская губерния, г. Вильно			Во Владимирскую арестантскую роту на 3 года
165	Францевич Петр	Онодворец.	Виленская губерния, Трокский уезд			В Тульскую арестантскую роту на 2 года
166	Савицкий Фома	Мещанин	Виленская губерния, Лидский уезд			В Рязанскую арестантскую роту на 2 года
167	Юревич Анастасий	Мещанин	Виленская губерния, Лидский уезд			В Калужскую арестантскую роту на 2 года
168	Лавринович Станислав	Онодворец	Виленская губерния, Виленский уезд			В Калужскую арестантскую роту

						на 4 года
169	Самотый Юрий	Онодворец	Виленская губерния, Вилейский уезд			Во Владимирскую арестантскую роту на 4 года
170	Валентинович Антон	Онодворец	Виленская губерния			В Калужскую арестантскую роту на 3 года
171	Раубе Михаил	Онодворец	Виленская губерния, Лидский уезд			В Тульскую арестантскую роту на 4 года
172	Фишель Рувель	Еврей из мещан Шавлянского еврейского общества	Ковенская губерния, г.Шавляй			В Костромскую арестантскую роту на 4 года
173	Лейзерович Файль	Еврей из мещан Шавлянского еврейского общества	Ковенская губерния, г.Шавляй			В Тульскую арестантскую роту на 1 год
174	Ицыкович Пейсах	Еврей из мещан Шавлянского еврейского общества	Ковенская губерния, г.Шавляй			В Калужскую арестантскую роту на 2 года
175	Донорович Ян	Мещанин	Ковенская губерния, г. Поневежа			В Рязанскую арестантскую роту на 4 года
176	Ванагас (он же Вапакс) Игнатий	Мещанин	Ковенская губерния, г.Тельши.			В Калужскую арестантскую роту на 4 года.
177	Воронович Викентий	Из незаконно рожденных				В Костромскую арестантскую роту на 2 года
178	Бойкевич Гавриил	Вольный хлебопашец	Гродненская губерния, Слонимский уезд			В Тульскую арестантскую роту на 3 года
179	Павловский Венедикт	Дворянин	Гродненская губерния, Брестский уезд			В Костромскую арестантскую роту на 3 года
180	Высоцкий Иван	Онодворец	Гродненская губерния, Слонимский уезд			В Калужскую арестантскую роту на 4 года
181	Якович Адольф	Онодворец	Гродненская губерния, Кобринский уезд			Во Владимирскую арестантскую роту на 4 года
182	Говоровский Григорий	Вольный хлебопашец	Минская губерния, Бобруйский уезд			В Калужскую арестантскую роту на 2 года
183	Адамович Иван	Мещанин	г.Минск			В Смоленскую арестантскую роту на 3 года
184	Михневич Людомир	Онодворец	Волынская губерния, Луцкий уезд			В Калужскую арестантскую роту гражданского ведомства на 3 года
185	Шубинский Франц	Мещанин	г.Варшава			В Калужскую арестантскую роту на 3 года
186	Козловский Франц	Ксендз	Виленская губерния, Трокский уезд			На каторжные работы на заводах на 6 лет
187	Лавринович Иван	Мещанин	Виленская губерния, Виленский уезд			На каторжные работы на заводах на 6 лет
188	Коцелло Андрей	Дворянин	Виленская губерния, Вилейский уезд			На каторжные работы на заводах на 4 года
189	Легович Андрей	Виленский гражданин	Виленская губерния, г.Вильно			На каторжные работы на заводах

						на 4 года
190	Монстович Болеслав	Дворянин	Ковенская губерния, Россиенский уезд			На каторжные работы на заводах на 8 лет
191	Яговда Антон	Дворянин	Ковенская губерния, Тельшевский уезд			На каторжные работы на заводах на 6 лет
192	Амброжевич Иосафат	Дворянин	Ковенская губерния, Поневежеский уезд			На каторжные работы на рудниках на 20 лет
193	Липштович Франц	Личный дворянин	Ковенская губерния, проживал в м.Шакинова, Шавельский уезд			На каторжные работы в крепостях на 12 лет
194	Кржижановский Петр	Пятисотский	Ковенская губерния, м.Шакинова Шавельский уезд			На каторжные работы на заводах на 6 лет
195	Куликовский Эдуард	Дворянин	Ковенская губерния, Шавельский уезд	Проживал в собственном имении Липкальне		На каторжные работы на заводах на 8 лет
196	Минято Игнатий	Дворянин	Ковенская губерния, Тельшевский уезд			На каторжные работы на заводах на 8 лет
197	Розгадовский Антон	Шляхтич	Гродненская губерния			На каторжные работы на заводах на 8 лет
198	Сосулич Карл	Отставной штабс- капитан из дворян	Гродненская губерния, Волковыский уезд			На каторжные работы в крепостях на 12 лет
199	Буховецкий Платон	Дворянин	Гродненская губерния, Кобринский уезд			На каторжные работы на заводах на 4 года
200	Варпеховский Юлиан	Дворянин	Гродненская губерния, Бельский уезд			На каторжные работы на заводах на 4 года
201	Данилевич Иван	Дворянин	Минская губерния, Игуменский уезд			На каторжные работы в крепостях на 8 лет
202	Сущинский Тит	Дворянин	Минская губерния, Игуменский уезд			На каторжные работы в крепостях на 10 лет
203	Ванькович Казимир	Дворянин	Минская губерния			На каторжные работы на заводах на 4 года
204	Лазовский Эдуард	Вольнопрактику- ющий врач	Минская губерния, Новогрудский уезд			На каторжные работы на заводах на 4 года
205	Писанко Иосиф	Ксендз	Минская губерния, Игуменский уезд			На каторжные работы в крепостях на 8 лет
206	Левицкий Федор	Канцелярский служитель канцелярии Новогрудского уездного предводителя дворянства	Минская губерния, Новогрудский уезд			На каторжные работы на заводах на 6 лет
207	Мороз Николай	Священник	Минская губерния, Пинский уезд			На каторжные работы в крепостях на 10 лет
208	Ковецкий Антон	Ксендз м.Горбачева	Витебская губерния, Полоцкий уезд			На каторжные работы на заводах на 8 лет
209	Лаппо Августин	Ксендз м.Горбачева	Витебская губерния, Полоцкий уезд			На каторжные работы на заводах на 8 лет
210	Витковский Николай	Дворянин	Витебская губерния, Суражский уезд			На каторжные работы на заводах

						на 8 лет
211	Стопинский Болеслав	Дворянин	Могилёвская губерния, Оршанский уезд			На каторжные работы на заводах на 4 года
212	Арцимович Михаил	Дворянин	Могилёвская губерния, Климовицкий уезд	Имение Ярошевки		На каторжные работы на заводах на 6 лет
213	Булгарин Иосиф	Помещик	Могилёвская губерния, Климовецкий уезд	Имение Забелишин		На каторжные работы на заводах на 4 года
214	Богушевич Андрей	Отставной юнкер облегченной № 6 батареи з половой артиллерийской бригады				На каторжные работы в крепостях на 10 лет
215	Киселевский Болеслав	Из дворян	г.Варшава			На каторжные работы в крепостях на 8 лет
216	Цыдзик Михаил	Дворянин	Виленская губерния, Лидский уезд			На поселение в менее отдалённые места Сибири
217	Яцунский Онуфрий	Дворянин	Виленская губерния, Трокский уезд			На поселение в менее отдалённые места Сибири
218	Роганович Леопард	Дворянин	Виленская губерния, Вилейский уезд			На поселение в менее отдалённые места Сибири
219	Соболевский Константин	Дворянин	Виленская губерния, г.Вильно.			На поселение в менее отдалённые места Сибири
220	Одынец Лаура	Дворянка	Виленская губерния, г.Вильно.			На поселение в менее отдалённые места Сибири
221	Миллер Климентий	Ксендз	Виленская губерния, Свенчанский уезд			На поселение в менее отдалённые места Сибири
222	Долобовский Франц	Дворянин	Ковенская губерния, Поневежский уезд			На поселение в менее отдалённые места Сибири
223	Климантов Александр	Дворянин	Ковенская губерния, Вилкомирский уезд			На поселение в менее отдалённые места Сибири
224	Рейнгард Роберт	Дворянин	Ковенская губерния, Ковенский уезд			На поселение в менее отдалённые места Сибири
225	Ясенский Юлиан	Дворянин	Ковенская губерния, г.Ковно			На поселение в менее отдалённые места Сибири
226	Дорошкевич Игнатий	Дворянин	Гродненская губерния, Кобринский уезд			На поселение в менее отдалённые места Сибири
227	Кочкелло Константин	Мещанин	Гродненская губерния, Белостокский уезд			На поселение в менее отдалённые места Сибири
228	Гинготовт Константин	Дворянин	Минская губерния, Борисовский уезд			На поселение в менее отдалённые места Сибири
229	Таурогинский Ксаверий	Дворянин	Минская губерния, Новогрудский уезд			На поселение в менее отдалённые места Сибири
230	Рачковский Михаил	Дворянин	Минская губерния, Борисовский уезд			На поселение в менее отдалённые места Сибири
231	Очаповский Станислав	Дворянин.	Минская губерния, Слуцкий уезд			На поселение в менее отдалённые места Сибири

232	Тумилович Ипполит	Дворянин	Минская губерния, Минский уезд			На поселение в менее отдалённые места Сибири
233	Ласовский Антон	Дворянин	Минская губерния, Новогрудский уезд			На поселение в менее отдалённые места Сибири
234	Галковский Яков	Шляхтич	Виленская губерния, Лидский уезд			На поселение в более отдалённые места Сибири
235	Храповицкий Михаил	Граф	Виленская губерния, Дисненский уезд			На поселение в более отдалённые места Сибири
236	Довят Иосиф	Дворянин	Ковенская губерния, Поневежский уезд			На поселение в более отдалённые места Сибири
237	Станкевич Оттон	Дворянин	Гродненская губерния, г.Кобрин			На поселение в более отдалённые места Сибири
238	Татур Матвей	Дворянин	Минская губерния, Игumenский уезд			На поселение в более отдалённые места Сибири
239	Врублевский Антон	Дворянин	Минская губерния, Новогрудский уезд		Май 1864 г	На поселение в более отдалённые места Сибири
240	Бересневич Евгений	Уволенный от службы писец Новогрудского уездного казначейства	Минская губерния		Май 1864 г	На поселение в более отдалённые места Сибири
241	Ивановский Эдмунд	Бывший студент Киевского университета; из дворян Минской губернии	Минская губерния		Май 1864 г	На поселение в более отдалённые места Сибири
242	Соколовский Петр	Дворянин	Минская губерния		Май 1864 г	На поселение в более отдалённые места Сибири
243	Павлович Юлиан	Дворянин	Минская губерния, Новогрудский уезд		Май 1864 г	На поселение в более отдалённые места Сибири
244	Игнатович Станислав	Дворянин	Минская губерния, Новогрудский уезд		Май 1864 г	На поселение в более отдалённые места Сибири
245	Романовский Александр	Дворянин	Минская губерния, Слуцкий уезд		Май 1864 г	На поселение в более отдалённые места Сибири
246	Барановский Александр	Дворянин	Минская губерния		Май 1864 г	На поселение в более отдалённые места Сибири
247	Горбатовский Иосиф	Дворянин	Минская губерния, Минский уезд		Май 1864 г	На поселение в более отдалённые места Сибири
248	Ковецкий Константин	Онодворец	Минская губерния, Борисовский уезд		Май 1864 г	На поселение в более отдалённые места Сибири
249	Казарин Ипполит	Дворянин	Витебская губерния, Лепельский уезд		Май 1864 г	На поселение в более отдалённые места Сибири
250	Оникевич Клементий		Витебская губерния, Лепельский уезд		Май 1864 г	На поселение в более отдалённые места Сибири
251	Тарловский Франц		Витебская губерния, Лепельский уезд		Май 1864 г	На поселение в более отдалённые места Сибири
252	Шавловский Людвиг	Дворянин	Могилёвская губерния, Чериковский уезд		Май 1864 г	На поселение в более отдалённые места Сибири
253	Милевский Апполинарий	Дворянин	Могилёвская губерния,		Май 1864 г	На поселение в более отдалённые

			Сеннинский уезд			места Сибири
254	Арцишевич Доминик	Дворянин	г.Варшава		Май 1864 г	На поселение в более отдалённые места Сибири
255	Тржинский Ян	Австрийский подданный			Май 1864 г	На поселение в более отдалённые места Сибири
256	Христовский Михаил	Шляхтич	Виленская губерния, Трокский уезд	Имущество подлежит конфискации в казну	Июнь 1864 г.	На каторжные работы на рудниках на 12 лет
257	Коссацкая Владислава	Помещица	Виленская губерния, Ошмянский уезд	Имение Шкилундишки		На поселение в менее отдаленные места Сибири
258	Цибульский Игнатий	Дворянин	Виленская губерния, Ошмянский уезд			
259	Кондратович Адам	Дворянин	Виленская губерния, Лидский уезд			На житье в Томскую губернию
260	Раубе Андрей	Шляхтич	Виленская губерния, Лидский уезд			На житье в Томскую губернию
261	Стецевич Устин	Дворянин	Виленская губерния, Лидский уезд			
262	Ястрежембский Петр	Онодворец	Виленская губерния, Трокский уезд			В Тульскую арестантскую роту на 3 года
263	Крыжановский Иосиф	Онодворец	Виленская губерния, Лидский уезд			
264	Буковский Станислав	Дворянин	Виленская губерния, Свенцянский уезд			На житье в Томскую губернию
265	Гендзивло Иван	Дворянин	Виленская губерния, Виленский уезд			На поселение в более отдаленные места Сибири
266	Вилейко Фома	Дворянин	Виленская губерния, Вилейский уезд			На каторжные работы на заводах на 6 лет
267	Ковалевский Зигмунт	Дворянин	Виленская губерния, Виленский уезд			На житье в Томскую губернию
268	Шавковский Владислав	Дворянин	Виленская губерния, Вилейский уезд			На поселение в более отдаленные места Сибири.
269	Губинский Станислав	Дворянин	Виленская губерния			Побегом с места жительства избег наказания
270	Бондзыньский Альфонс	Дворянин	Виленская губерния, Трокский уезд	За его матерью в этом же уезде состоят имения Шилосады, Нелракшты, застенок Наднатъ и деревня Петрашишки		На каторжные работы на заводах на 4 года
271	Корзун Брунон	Дворянин	Виленская губерния			На каторжные работы на рудниках на 15 лет
272	Скирмонт Киприян	Ксендз Ганушишского прихода	Виленская губерния, Трокский уезд			На житье в Томскую губернию
273	Бочковский Владислав	Дворянин	Виленская губерния, Трокский уезд			На житье в Томскую губернию
274	Вишневский Антон	Мещанин	Виленская губерния, Трокский уезд			В Тульскую арестантскую роту на 4 года
275	Милевич Ильдефонс	Дворянин	Виленская губерния, Виленский уезд			На каторжные работы на заводах на 6 лет

276	Мацкевич Бронислав	Вольнопрактику ющий врач в г.Вильно	Виленская губерния			На поселение в более отдалённые места Сибири
277	Земенцкий Бронислав	Дворянин	Виленская губерния, Лидский уезд			На поселение в более отдалённые места Сибири
278	Яцыно Каролина	Дворянка.	Виленская губерния, Виленский уезд			На поселение в менее отдаленные места Сибири
279	Кулеш Осип	Дворянин	Виленская губерния, проживал в Свенчянском уезде	Отец его имеет в Речицким уезде имение Гряди		На каторжные работы на рудниках на 12 лет
280	Жуковский Семен	Ксендз Гегужинского костела	Виленская губерния, Трокский уезд			На житье в Томскую губернию
281	Ящунский Петр	Дворянин	Виленская губерния, Лидский уезд			На житье в Тобольскую губернию
282	Волейш Виктор	Шляхтич	Виленская губерния, Трокский уезд			На житье в Томскую губернию
283	Петровский Иван	Мещанин	Виленская губерния, Трокский уезд		Июнь 1864 г.	Во Владимирскую арестантскую роту на 3 года
284	Маковский Андрей	Мещанин	Виленская губерния, Трокский уезд			В Смоленскую арестантскую роту на 3 года
285	Мончунская Теодора (урожденная Нарбут)	Помещица, вдова	Виленская губерния, Лидский уезд	Имяение Шавды		Побегом с места жительства личной ответственности избежала
286	Табенская Антонина	Девица, дворянка	Виленская губерния, Лидский уезд	Родители её владеют имением Рудово в этом же уезде		На поселение в менее отдаленные места Сибири
287	Монюшко Климентий	Мещанин	Виленская губерния, Лидский уезд			В Калужскую арестантскую роту на 4 года
288	Скибинский Ромуальд	Ксендз Дзембровского прихода	Виленская губерния, Лидский уезд			На каторжные работы на заводах на 8 лет
289	Пульяновский Наполеон	Дворянин	Виленская губерния, Лидский уезд			На каторжные работы на заводах на 6 лет
290	Рудницкий Людвиг	Дворянин	Виленская губерния, Лидский уезд			На поселение в менее отдаленные места Сибири
291	Белонович Андрей	Онодворец	Виленская губерния, Трокский уезд			Во Владимирскую арестантскую роту на 3 года
292	Вилькевич Марцелий	Дворянин	Ковенская губерния, Ковенский уезд			
293	Шаблевич Домазий	Дворянин	Ковенская губерния, Ковенский уезд			Казнён
294	Пролевич Сигизмунд	Дворянин	Ковенская губерния, Ковенский уезд			Казнён
295	Сесицкий Мечислав	Помещик	Ковенская губерния, Поневежский уезд	Имяение Дылево		На каторжные работы на рудниках на 12 лет
296	Дембовский Ян	Мещанин	Ковенская губерния, м.Шадова			В Тульскую арестантскую роту на 1 год
297	Боровский Эдмунд	Дворянин	Ковенская губерния, г.Ковно	В г.Ковно родители имеют дом		На житье в Тобольскую губернию
298	Довят Юрий	Дворянин	Ковенская губерния, Шавельский уезд			На житье в Томскую губернию

299	Карнилович Генрих	Дворянин	Ковенская губерния, Шавельский уезд			На поселение в менее отдаленные места Сибири
300	Стульпин Антон	Дворянин	Ковенская губерния, Шавельский уезд			На житье в Томскую губернию
301	Долобовский Владислав	Дворянин	Ковенская губерния, Ковенский уезд			На поселение в более отдаленные места Сибири
302	Кулеш Августин	Дворянин	Ковенская губерния, Ковенский уезд			На житье в Томскую губернию
303	Голкевич Адам	Ксендз м.Савдыники	Ковенская губерния, Россиенский уезд			На каторжные работы в крепостях Сибири на 8 лет
304	Шимановский Антон	Дворянин	Ковенская губерния			На поселение в менее отдаленные места Сибири
305	Вильчицкий Ольгерд	Дворянин	Ковенская губерния, Вилкомирский уезд			На поселение в более отдаленные места Сибири
306	Опольский Антон	Ксендз м.Пашулаты	Ковенская губерния, Поневежский уезд			На поселение в более отдаленные места Сибири
307	Хоминский Станислав	Помещик	Ковенская губерния, Шавельский уезд	Имение Сточки в Шавельским уезде		На житье в Тобольскую губернию
308	Виткевич Игнатий	Помещик	Ковенская губерния, Шавельский уезд. м.Потавщи			На житье в Томскую губернию
309	Корбут Антон	Дворянин	Ковенская губерния, Вилкомирский уезд			На житье в Томскую губернию
310	Григорович Иван	Дворянин	Ковенская губерния, Поневежский уезд			На житье в Тобольскую губернию
311	Шредерс Иван	Дворянин	Ковенская губерния, Тельшевский уезд			На житье в Томскую губернию
312	Ясельский Бонифакций	Дворянин.	Ковенская губерния, Шавельский уезд			На житье в Томскую губернию
313	Чехович Франц	Дворянин	Ковенская губерния, Тельшевский уезд			На поселение в более отдаленные места Сибири
314	Моллер Викентий	Дворянин	Ковенская губерния, Шавельский уезд			На поселение в менее отдаленные места Сибири
315	Ляугин Казимир	Дворянин	Ковенская губерния, Шавельский уезд			На каторжные работы на заводах на 6 лет
316	Краевский Викентий	Шляхтич	Минская губерния, Минский уезд			На житье в Томскую губернию
317	Лукашевич Иосиф	Дворянин	Минская губерния, Слуцкий уезд			На житье в Тобольскую губернию
318	Гурецкий Антон	Дворянин	Минская губерния, Игуменский уезд			На житье в Томскую губернию
319	Шпиганович Эдмунд	Дворянин	Минская губерния, Мозырский уезд			На житье в Томскую губернию
320	Давидович Яков	Сын Ушатского священника	Минская губерния, Новогрудский уезд			На поселение в менее отдаленные места Сибири
321	Давидович Иван	Сын Ушатского священника	Минская губерния, Новогрудский уезд			На поселение в менее отдаленные места Сибири
322	Ласский Бонифаций	Шляхтич	Минская губерния, Борисовский уезд			На житье в Тобольскую губернию
323	Добкевич Константин	Вольный хлебопашец	Минская губерния, Новогрудский уезд	Отец его в г.Новогрудке имеет 2 дома		На каторжные работы на рудниках на 12 лет

324	Бартошевич Андрей	Викарный ксендз Слуцкаго костёла	Минская губерния, Слуцкий уезд	.		На каторжные работы на заводах на 6 лет
325	Свежинский Константин	Дворянин, отставной титулярный советник	Минская губерния			На поселение в более отдаленные места Сибири
326	Рудзинский Григорий	Дворянин	Минская губерния, Борисовский уезд			В каторжную работу на заводах на 4 года
327	Станкевич Карл	Дворянин, бывший делопроизводите ль Минской палаты госимуществ	Минская губерния, Борисовский уезд			На поселение в более отдаленные места Сибири
328	Родзевич Иосиф	Дворянин	Минская губерния, Борисовский уезд			На житье в Томскую губернию
329	Марциновский Николай	Дворянин	Могилёвская губерния, Рогачевский уезд			На поселение в более отдаленные места Сибири
330	Комаровский Ричард	Дворянин	Могилёвская губерния, Сеннинский уезда			На поселение в более отдаленные места Сибири
331	Чайковский Иван	Дворянин	Могилёвская губерния, Сеннинский уезд			На житье в Тобольскую губернию
332	Маковецкий Аркадий	Дворянин	Могилёвская губерния, Чериковский уезд			На житье в Тобольскую губернию
333	Плавинский Николай	Дворянин	Витебская губерния, Витебский уезд			На каторжные работы на заводах на 4 года
334	Битный-Шляхто Гавриил	Коллежский секретарь Витебской казенной палаты	Витебская губерния	Отец имеет в Витебским уезде фольварок Красыня		На каторжные работы на заводах на 6 лет
335	Занкович Лаврентий	Коллежский регистратор Витебского уездного суда	Витебская губерния, Витебский уезд			На каторжные работы на заводах на 6 лет
336	Мошинский Владислав	Дворянин	Варшавская губерния			На каторжные работы в рудниках на 15 лет
337	Бортшевич Федор	Дворянин, бывший столонаачальник Могилевского губернского правления	Волынская губерния			На каторжные работы на заводах на 6 лет
338	Ямонт Схоластика	Жена отставного надворного советника				На поселение в менее отдаленные места Сибири
339	Ямонт Мария	Дочь Ямонт Схоластики				На поселение в менее отдаленные места Сибири
340	Калиновский Иосиф	Отставной инженер-капитан				На каторжные работы в крепостях Сибири на 10 лет
341	Стефанский Теодор	Дворянин	г.Варшава			На каторжные работы в рудниках на 12 лет

Літаратура і крыніцы:

1. Радищев А.Н. Полное собрание сочинений.– М.–Л., 1952.– Т.3.

2. Spis imienny męczenników polskich obejmujący imiona oficerów i obywateli, którzy za udział w walce 1831 r. o narodową niepodległość zesłani zostali w dalekie głębie moskiewskiego carstwa. Lipsk, 1832.
3. Смирнов А.Ф. Восстание 1863 года в Литве и Белоруссии.– М., 1963.
4. Камзолова А.А. Политика самодержавия в Северо-Западном крае в эпоху Великих реформ.– М., 2005.
5. НГАБ у Горадні, ф.1, вол.13, спр.1398, а.1–120: “Спісы высланых з Беларусі паўстанцаў 1863–1864 г.”.
6. НГАБ у Горадні, ф.3, вол.1, спр.44.

Сяргей Токць, Альбіна Семянчук, Янка Трацяк.

ГЕРАЛЬДЫКА СЁННЯ:

Яшчэ раз пра герб Воранава⁴⁹.

Апошнім часам вялікую цікавасць выклікае геральдыка Беларусі. Аднаўляюща гістарычныя гербы старажытных беларускіх гарадоў і мястечак, стварающе новыя гербы для населяных пунктаў, якія не мелі ў сваёй гісторыі ўласных сімвалаў. Кіруе гэтай працай Геральдычны савет пры Прэзідэнце Рэспублікі Беларусь. Менавіта ён праводзіць геральдычную экспертызу праектаў гербаў і сцягоў, пасля чаго выдае свае заключэнні [1, с.105]. Вынікі яго працы сабраны ўжо ў дзвух спецыяльных манографіях [2; 20].

Праца па стварэнню гербаў для населяных пунктаў у Гарадзенскай вобласці вядзеца ўжо даўно, але ад самага пачатку яна сутыкаецца з рознага роду цяжкасцямі: адсутнасць спецыялістаў па геральдыцы, неразуменне і недаацэнка некаторымі мясцовымі кіраунікамі важнасці гэтай справы, а таксама недахоп вопыту, бо такая праца ў такім маштабе праводзіцца ў краіне ўпершыню і, па-сутнасці, з нуля. Таму не дзіва, што працэс гербатворчасці на Гарадзеншчыне ідзе даволі марудна ў адрозненне ад іншых рэгіёнаў Беларусі, напрыклад, ад Гомельской вобласці [3, с.104–108].

Справа выглядае лёгкай, калі горад меў калісьці свой герб. У гэтым выпадку адраджэнне старажытнага сімвалу – адзіны правільны шлях. Тым больш, што сёння мы маєм пэўную літаратуру па гэтаму пытанню [4; 5; 6]. Менавіта так былі адроджаны гербы абласной Горадні, раённых Слоніма, Наваградка і Ліды [2, с.43, 87, 105]. Перспектыўным напрамкам з'яўляецца пошук у архівах яшчэ невядомых да сёння гербаў. Так, напрыклад, зусім нядаўна быў адшуканы герб Вялікай Бераставіцы [7, с.11–14].

Але што рабіць, калі той ці іншы населены пункт не меў свайго гістарычнага герба? Зразумела, што адзіным выйсцем у такой сітуацыі з'яўляецца яго стварэнне. Аднак, гэтая праца павінна выконвацца спецыялістамі-геральдыстамі на падставе акрэсленых геральдычных законаў і прынцыпаў, бо інакш геральдыка ператвараеца ў антыгеральдыку і такі герб або не будзе зацверджаны, або ў далейшым усё роўна будзе зменены.

У сваім артыкуле мы паспрабуем вызначыць асноўныя прынцыпы стварэння новых гарадскіх гербаў, прапануем свой варыянт гербу раённага цэнтра Воранава, пры гэтым галоўнай нашай мэтай будзе не навязаць сваю думку па гэтаму пытанню (думаем, што шырокое публічнае абмеркаванне праектаў гербу Воранава павінна быць абавязковая), а актывізаваць работу па стварэнню воранаўскага гербу, прапанаваўшы свае пэўныя думкі на гэты конт.

Старажытнае мястечка Воранава (цяпер гарадскі пасёлак, цэнтр аднаіменнага раёну) вядома з XVI ст. [8, с.358; 18, с.504]. Не захавалася ніякіх звестак наконт таго ці мела яно Магдэбургскае права і герб. Хутчэй за ўсё – не, бо было прыватнаўласніцкім. У сувязі з гэтым, надзея знайсці гістарычны герб Воранава малая, хаця выключаецца такую магчымасць цалкам нельга. Застаецца адное – стварыць новы герб, па прыкладу іншых “бязгербавых”

⁴⁹ Тэкст выступлення быў надрукаваны са значнымі рэдактарскімі праўкамі, якія змянілі сэнс першапачатковай ідэі. Гл.: Шаланда А. Аб геральдычных сімвалах г.п. Воранава і Воранаўскага раёна// З гісторыі краю і лёсаў людзей Воранаўшчыны: матэрыялы навук. гіст.-краязн. канф. (г.п. Радунь, 11 снеж. 2004 г.)/ рэдкал.: Д.Аляшкевіч (гал. рэд.) і інш.– Ліда, 2006.– С.289–292. Тут друкуем тэкст у першапачатковым варыянце.

населянных пунктаў Беларусі (у Гарадзенскай вобласці найбольш яркі, хаця і не зусім удалы, прыклад сучаснай гербатворчасці – герб Смаргоні).

Пры стварэнні новых гарадскіх гербаў выкарыстоўваюцца некалькі галоўных прынцыпau:

- ад назвы гораду (т.зв. “гаворачы” герб);
- т.зв. вытворчы прынцып (ад нейкага завода ці фабрыкі, якія паслужылі далейшаму развіццю населянага пункта у горад;
- прыватнаўласніцкі (ад герба, ініцыялу, манаграмы ўладальніка);
- ад нейкай гістарычнай падзеі (гістарычны);
- ад нейкай мясцовай славутасці ці святыні.

Калі мы паспрабуем прымяніць гэтыя прынцыпы да Воранава, то ўбачым, што кожны з іх мае недастаткова сілы, каб паслужыць падставай для стварэння гербу. Так, першы прынцып сутыкаецца з той цяжкасцю, што старажытная назва Воранава была Балотнае (Błotna) ад рэчкі Балацянкі. Што датычыць назвы Воранава, то яна ўзнікла з польскай “Wereno” (з XVIII ст.) праз кальку з расійкай мовы “Воронов” [8, с.358]. У сувязі з гэтым, як бачым, выява вароны, напрыклад, ніяк не можа быць рашэннем нашай задачы. Другі прынцып адпадае адразу, бо ў гісторыі мястэчка, на наш погляд, роля прадпрыемстваў не была вызначальнай. Трэці прынцып мае ту ю слабасць, што ўладальнікі Воранава часта змяняліся, а таму цяжка камусыці аддаць перавагу. У розныя часы яно належала Давойнам, Масевічам, Сцыпіёнам дэль Кампа, Зарэцкім. Праўда, з іх найбольш спрыячыніліся да развіцця мястэчка мсціслаўскі ваявода Аляксандэр Масевіч, які ў 1705 г. заснаваў тут касцёл Святога Тадэвуша, і смаленскі кашталян, лідскі староста Ян Сципіён дэль Кампа, які ў 1735 г. фундаваў тут школу і калегіум піяраў [8, с.358; 9, с.955]. Разгледзім іх гербы, як магчымы матэрыял да стварэння воранаўскага гербу.

Герб Аляксандра Масевіча вядомы нам па яго пячатцы з 1688 г. У той час ён быў яшчэ толькі лідскім маршалкам і віленскім падвяводай [10, а.7 адв.]. Ваяводай мсціслаўскім ён стаў у 1690 г. [11, Т.6, с.482]. Герб яго выглядаў так: *на тарчы арліная лапа з крылам, злева ад якога просты крыж, над тарчай шляхецкая карона, па баках – дзъве галінкі, перавязаныя пад тарчай, вакол герба ініцыялы: “A[leksander]”, “I[an]”, “M[osiewicz]”, “C[iwini]”, “S[zadowski]”, “P[odwoiewodzij]”, “W[ileński]”* [10, а.7 адв.] (Гл. с.89). К.Нясецкі называў яго “Топач” “...з той аднак розніцай, што ў сярэдзіне разязгнутага крыла, ад яго ж вісіць крыж кавалерскі...” і бачыў ён яго ў таго ж А.Я.Масевіча ў 1683 г. у Полацку [11, Т.6, с.481–482].

Герб у Яна Сципіёна дэль Кампа быў уласны. К.Нясецкі называў яго “Сципіён” і апісваў так: “четыры блакітныя ляскі ў чырвоным полі складзеныя ў касы крыж, з якіх дзъве на адзін бок, дзъве на другі, у кляйноце ж пелікан крывёю з разарванай грудзі трох птушанят корміць”. Як адзначаў вышэй згаданы аўтар такі герб ён бачыў “на domowej pieczęci” [11, Т.8, с.299] (Гл. с.59).

Здавалася б, добрая ідэя – злучыць гербы Масевіча і Сципіёна і атрымаецца герб для Воранава. Аднак, такі гербавы венегрэт наўрад ці можна называць геральдыкай. З другога боку, гэта вядзе да паўтораў там, дзе ўладальнікі ў населяных пунктаў былі адныя і тыя ж, або мелі аднолькавыя гербы. Да чаго прыводзяць такія камбінацыі сведчаць сучасныя “гербы” Брагіна, Валожына і Веткі [2, с.27, 30, 34].

Наколькі нам вядома гісторыя Воранава, не было нейкіх важных падзеяў, якія цесна былі звязаны з лёсам мястэчка. Толькі пры Сципіёнах Воранава было цэнтрам староства [8, с.358]. Таму і чацверты прынцып для складання гербу яўна не падыходзіць.

Што дытычыць мясцовых славутасцяў, то тут мы зноў абапіраемся толькі на свае веды з літаратуры. На нашу думку, заслугоўвае ўвагі даволі перспектывнае з пункту гледжання гербатворчасці паведамленне з канца XIX ст. аб tym, што Воранава як мястэчка было славутае выпяканымі тут абаранкамі [9, с.955]. Сёння варта было б падумаць аб аднаўленні той традыцыйнай тэхналогіі.

Такім чынам, ніводзін з пададзеных намі прынцыпай недастатковы для стварэння воранаўскага гербу. У сувязі з гэтым, адзіным выйсцем бачыцца спалучэнне некалькіх з іх. На наш погляд, гэта можа быць спалучэнне першага і пятага прынцыпай: пяць колцаў, якія сімвалізуюць воранаўскія абаранкі, складзены ў крокву вастрыём ўніз (накшталт лацінскай літары “V” – першую літару ў назве Воранава-Voranava). Колеры поля і выяў павінны быць сугучны з колерамі абласнога гарадзенскага гербу – поле блакітнае, колцы – залатыя.

11 снежня 2004 г. аўтар выступаў з прыведзеным вышэй паведамленнем на навуковай гісторыка-краязнаўчай канферэнцыі “З гісторыі краю і лёсаў Воранаўшчыны”, якая адбывалася ў Радуні. Там высветлілася, што воранаўскія раённыя ўлады ўжо звярнуліся ў Геральдычны савет з просьбай аб стварэнні герба Воранава. Апісанне яго праекту мы знайшлі ў артыкуле сакратара таго ж савета М.Ялінскай: “*Испанский щит пересечен зубчатым делением. В верхней голубой половине исходящий золотой лев, держащий в лапах серебряную букву W. В нижней красной части щита – изображение герба «Сципион» голубого цвета*” [12, с.103]. Аўтарка артыкула не шкадуе эпітэтаў на адрас герба: “удачны”, “унікальны” і піша, што над ім “государственным геральдистам” “пришлося потрудиться немало времени” [12, с.103–104]. Тым не меныш, ён не быў зацверджаны ў 2004 г. па той прычыне, што не было навуковага аргументавання для спалучэння гаштольдаўскага “Абданка” са львом [12, с.104]. Выяву ўжо зацверджанага воранаўскага герба мы ўбачылі ў наступнай публікацыі М.Ялінскай за 2005 г. [13, с.110–111, мал.8; 20, с.148].

Разгледзім гэты яшчэ адзін новы “герб”. Яго распрацоўшчыкі (М.Ялінская, мастак В.Ляхар) абрали за асноўны т.зв. прыватнаўласніцкі прынцып. Для воранаўскай гербавай выявы былі выкарыстаны гербы Гаштольдаў і Сыпіёнаў. Першых – таму, што яны, на думку стваральнікаў, найболыш працяглы час валодалі Воранавам, а таксама таму, што іх герб

Гербовая пячатка
Альбрехта Марциновича
Гаштольда, ваяводы
віленскага, канцлера
ВКЛ, 1534.
Паміжаркушная
кустодзея, ≈ Ø17 мм

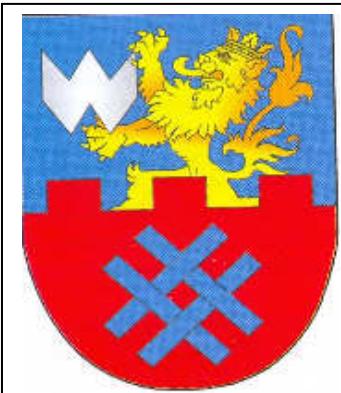
“Абданк” нагадваў літару “W” – першую літару ў назве Воранава [13, с.110; 20, с.149]. Пры гэтым, аўтары за аснову ўзялі не сам родавы герб Гаштольдаў, а яго кляйнот у выглядзе льва з “Абданкам” у лапах, які быў змешчаны на пячатцы Яна Гаштольдавіча з 1436 г. [14, с.96]. Аднак, такі падыход выклікае пярэчанні. Па-першае, Гаштольды ніколі не валодалі Балотнам. Паводле беларускага даследчыка Германа Брэгера, у 1536 г. маёнтак Балотна быў уладаннем Якуба Давойны, затым яго ўдавы Ганны, а ў 1553 г. ім валодаў Станіслаў Давойна, полацкі ваявода [18, с.504]. Таму ніякія аналогіі родавага гербу Гаштольдаў з першай літарай у назве Воранава не маюць сэнсу. Па-другое, невядома чаму быў выбраны менавіта кляйнот са львом, бо на пячатцы з 1434 г. таго ж Яна Гаштольдавіча быў яшчэ кляйнот з выявай крыла [14, с.95–96]. Па-трэцяе, як можна было браць за аснову

пры стварэнні герба населенага пункта, вядомага з XVI ст., пячаткі XV ст.? Для поўнай карціны працануем пячатку з гербам Альбрехта Гаштольда, ваяводы віленскага, канцлера ВКЛ з 1534 г.: **на тарчы выява накшталт лацінскай літары “W”, над тарчай гелм без кароны, у кляйноце такая ж выява, як і на тарчы (“Абданк”), вакол тарчы намёт, па баках кляйноту ініцыялы: “Oflbrachtf” і “Gasztoldf”** [17, а.27]. Як бачым яго герб меў т.зв. таўталагічны кляйнот.

Усё гэта сведчыць на карысць таго, што ні сам герб, а тым больш ні адзін з кляйнотаў гербаў Гаштольдаў не можа брацца ў разлік пры стварэнні воранаўскага гарадскога герба.

Леў з “Абданкам” не можа быць і яшчэ па адной прычыне – з-за зубчатага падзелу тарчы. Наўрад ці сур’ёзна выглядае тлумачэнне, што такі падзел **“применяется в тех городских гербах, где когда-то были различные фундаментальные строения, к примеру, крепостные стены, каменные культовые постройки, различные архитектурные сооружения**

из камня” [13, с.110–111; 20, с.149]. У беларускіх гарадскіх гербах для гэтага выкарыстоўвалі не падзел тарчы, а непасрэдна выявы муроў, брамаў і вежаў [15, с.107, 113, 142, 166, 189, 191, 206–207, 226, 240, 246, 252]. Аўтары воранаўскага герба нават і не заўважылі, што спалучэнне льва з “Абданкам” у лапах з зубчатым падзелам дало зусім іншы польскі

Герб Воранава, зацверджаны
17 ліпеня 2006 г.
[20, с.148]

шляхецкі герб – “Праудзіч”, з той толькі розніцай, што ў ім леў у лапах тримае кола⁵⁰ [16, с.127]. Што датычыць гербу Сципіёнаў, то ён увогуле выглядае тут недарэчна, бо прывязваецца да “зубцоў”, якія “могли присутствовать в декоре и костёла, и здания коллегиума пиаров” [13, с.111]!?! Наўрад ці можна пагадзіцца і з тым, што, калі “герб Сципіонов применён впервые... (у практицы Геральдычнага савета) это делает городской символ в целом уникальным” [20, с.149].

У цэлым новы воранаўскі герб стварае ўражанне механічнай, перагружанай выявамі мініацюры, якая не мае ніякага дачынення да геральдыкі. Па-сугласці, мы атрымалі яшчэ адзін “герб”-венегрэт, які наўрад ці можна назваць “унікальным” і “неповторным” [13, с.111; 20, с.149], бо такіх “шэдэўраў” у працы “специalistov-геральдистов”

Геральдычнага савета назіралася ўжо дастаткова. Дастаткова для таго, каб запытацца: дзе тыя “спецыялісты” атрымалі сваю спецыяльнасць? Відаць, каб быць і называцца геральдистам, мала прачытаць некалькі кніжак па тэорыі геральдыкі. Што ж датычыць воранаўскага гербу, то ён адназначна патрабуе замены.

Літаратура і крыніцы:

- Елинская М. О работе Геральдического совета при Президенте Республики Беларусь в области территориальной геральдики.// Архіви і справаводства.– 2002.– № 6.– С.103–105.
- Рассадзін С.Я., Міхальчанка А.М. Гербы і сцягі гарадоў і раёнаў Беларусі.– Мн.: Беларусь, 2005.– 128 с.
- Адамович Т. На Гомельщине возрождают историческую память.// Архіви і справаводства.– 2001.– № 6.– С.104–108.
- Цітоў А.К.Гарадская геральдыка Беларусі.– Мн.: Полымя, 1989.– 207 с.
- Цітоў А.К. Геральдыка Беларускіх местаў.– Мн.: Полымя, 1998.– 287 с.
- Rimša E. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystes antspaudai.– Vilnius, 1999.– 764 s.
- Семянчук Г. Аб Магдэбургскім праве і гербе мястэчка Вялікая Бераставіца ў XVIII ст.// Герольд Litherland.– Горадня, 2002.– № 1–2.– С.11–14.
- Энцыклапедыя гісторыі Беларусі.– Мн.: БелЭн, 1994.– Т.2.– 537 с.
- Polski słownik geograficzny.– Warszawa, 1893.– T.13.– 960 s.
- НГАБ у Горадні, ф.1664, воп.1, спр.536.
- Niesiecki K. Herbarz Polski.– Lipsk, 1839–1846.– T.1–10.
- Елинская М. Итоги очередного заседания Геральдического Совета.// Архіви і справаводства.– 2004.– № 6.– С.101–104.
- Елинская М. Родовые гербы дворян как элемент современной белорусской территориальной геральдики.// Архіви і справаводства.– 2005.– № 3.– С.108–112.
- Semkowicz W. O litewskich rodach bojarskich zbratanych ze szlachtą polską w Horodle roku 1413.// Lituano-Slavica Posnaniensis.– Poznań, 1989.– Studia Historica III.– S.7–139.
- Цітоў А. Геральдыка Беларускіх местаў.– Мн.: Полымя, 1998.– 287 с.
- Górzyński S., Kochanowski J. Herby szlachty polskiej.– Warszawa, 1992.– 175 s.
- НГАБ у Горадні, ф.1160, воп.1, спр.49.
- Памяць: гіст.-дакум. хроніка Воранаўскага раёна. Рэд. кал.: Г.П.Пашкоў (гал. рэд.) і інш.; Mast. Э.Э.Жакевіч.– Мн.: БелЭн, 2004.– 592 с.
- Mienicki R. Stanisław Dowojno wojewoda Połocki.// Ateneum Wileńskie.– Wilno, 1937.– R.XII.– S.404–481.
- Адамушко В., Елинская М. Гербы и флаги Беларуси.– Мн.: Беларусь, 2006.– 256 с.

Аляксей Шаланда.

⁵⁰ Калі б аўтары новага герба Воранава добра ведалі гісторыяграфію, то яны маглі б адразу ўзяць у якасці асновы герб Давойнаў – “Праудзіч” зменены ці “Леў з муроў”, якім карыстаўся полацкі ваявода Станіслаў Давойна ў 1567 г. [19, с.409, Nr 4], а не выдаваць свае фантазіі за навуку.

РЭЧЭНЗІЯ:

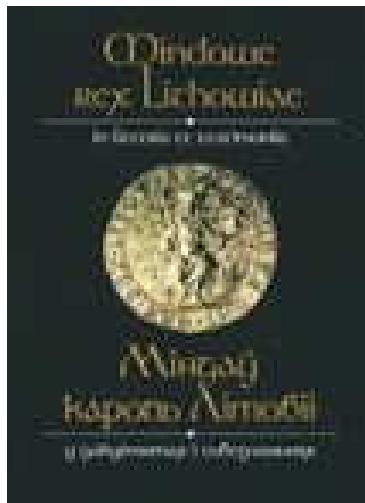
Беларускае выданне дакументаў Міндоўга.

Міндаў, кароль Літвіі, у дакумэнтах і сьведчаньнях

= Mindow, rex Lithowiae, in litteris et testimonio.

НАН Беларусі, Ін-т гісторыі; уклад., пер. на бел. мову, камэнт. А.Жлуткі.

Мн.: Тэхналогія, 2005.– 135 с., [16] арк., іл.

Напрыканцы 2005 г. у менскім выдавецтве “Тэхналогія” выйшаў збор лацінскіх дакументаў часоў панавання Міндоўга, які падрыхтаваў да друку вядомы беларускі даследчык сярэднявечча, лацініст, супрацоўнік Інстытута гісторыі Нацыянальнай Акадэміі Навук Алесь Жлутка. Гісторыкі ведаюць яго як перакладчыка і каментатара важных гістарычных крыніц – “*Anisanne zemľaў. Z Dublinskaga rukopisy*” (1993 г.), матэрыялаў да жыцця і дзеянасці Францішка Скарыны (1988 г.), “*Славенскай граматыкі*” Івана Ужэвіча (1996 г.). Ён таксама тлумачыў Эзопа, Гарацыя, Аўрэлія Аўгустына, Тамаша Аквінскага, Міхала Карыцкага, Францішка Князьніна. Новая яго праца стала падзеяй не толькі для беларускай медывістыкі, але таксама для ўсёй гуманістыкі, паколькі збор такіх значных для нацыянальнай гістарыяграфіі дакументаў XIII ст. першы раз з’явіўся на беларускай мове, прычым у яе класічнай версіі. Трэба ўлічыць і

той факт, што ўвогуле гістарычныя крыніцы, асабліва перыяду сярэднявечча, выходзяць у нас надта рэдка. Выдаўцы кнігі палічылі патрэбным наблізіць да сучаснага беларускага чытача постаць вялікага князя літоўскага, першага і апошняга караля Літвы Міндоўга. Апошнім часам, у сувязі з 750-гадовым юбілеем яго каранацыі, цікаласць да гэтай гістарычнай постаці значна ўзрасла. Самым значным укладам у фармаванне гістарычнай свядомасці беларускага грамадства можна лічыць гэтае сцісла навуковае выданне, наклад якога налічвае 250 экземпляраў, яшчэ і таму, што выдадзена яно вельмі шыкоўна, аздобна з вялікім густам.

Канцепцыя выдання адпавядае сучасным эдытарскім патрабаванням і ажыццяўляеца паводле “*Normes internationales pour l'édition des documents medievaux*”.// *Folia Caesaraugustana. I. Diplomatica et sigillografia*.– Zaragoza, 1984. Гэты том ня ёсць перадрукам раней выдадзеных дакументаў. Рэдактар Алесь Жлутка працаваў з арыгіналамі дакументаў у розных сховішчах – у Ватыкане, Рызе, Берліне і інш., таму тут знаходзяцца факсіміле кожнага дакумента. Вычарпальныя каментары да іх падаюць інфармацыю аб месцы і стане захавання арыгінала альбо ягонай копіі, аб папярэдніх выданнях і літаратуры да іх, а таксама аб асобых, якія ўзгадваюцца ў дакументах. Параўнанне ўзгаданых у дакументах мясцовасцяў з сучаснай геаграфічнай наменклатурай дазваляе даследчыкам ідэнтыфікаўца геаграфічныя пункты. Цікаўны падаецца лінгвістычны аналіз анатастычнага матэрыялу, што дае магчымасць альтэрнатыўнай інтэрпрэтацыі паходжання назвы дзяржавы і ўласных імёнаў караля і ягоных блізкіх (хаця прапанаваныя рэдактарам трактоўкі не заўсёды падаюцца нам слушнымі). Рэдактар паслядоўна карыстаецца назовам Міндаў замест Міндоўг, таму, што ў такой версіі імя караля пададзена ў большасці дакументаў. Паглядзім, ці прыжывецца новы назоў у нашай гістарыяграфіі.

Рэцэнзуемая кніга складаецца з прадмовы, 3-х частак, каментароў і дадаткаў. У прадмове, напісанай у дзвух версіях – лацінскай і беларускай – аўтар-рэдактар падкрэслівае, што комплекс апублікованых тут аўтэнтычных дакументаў паходзіць з замежных архіваў: Archivio Segreto Vaticano, Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz і Latvijas Valsts vestures arhīvs (Riga). Прадмова была напісана яшчэ ў ліпені 2003 г., калі культурны і навуковы свет адзначаў 750-ю гадавіну каранацыі караля Міндоўга. У апошнія трох гады

пабачылі свято новыя працы на гэтую тэму, але не па віне аўтара яны не былі ўлічаны. Алесь Жлутка прааналізаў літаратуру і стан вывучэння лацінскіх дакументаў эпохі Міндоўга, падаў ранейшыя зборы дакументаў, у якіх яны былі апубліканы ("Acta Borussica, Codex diplomaticus..." Ф.Дрэгера, "Kodex dyplomatyczny Litwy" Э.Рачыньскага; "Liv-, Esth-, und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten" Ф.Г.Бунге; "Historica Russiae monumenta" А.Тургенева; "Vetera monumenta Poloniae et Lituaniae" А.Тайнэра; "Preussisches Urkundenbuch" А.Серафіма). У выніку ён прыходзіць да высновы, што гэтыя выданні ўжо не адпавядаюць запатрабаванням сучаснай гістарычнай навукі, яны няпоўныя, часта не маюць навуковага апарату, акрамя таго іх фактычна няма ў бібліятэках Беларусі.

У першай частцы зборніка апубліканы 10 лістоў караля Міндоўга ("Pars I. Litterae a rege Mindowe datae"). Дзясяты ліст пад назвой "Міндаў, кароль Літovii, вызначае межы зямлі Селёнii, падараванай Нямецкаму ордэну" лічыцца фальсіфікатам (Maleczyński K. W sprawie autentyczności dokumentów Mendoga z lat 1253–1261.// Ateneum Wileńskie.– R.11.– 1936.– S.47–49). Тут ён быў апубліканы ў дзвух варыянтах (a, b): a) з "Preussische Chronik von G.Lukas David..." von E.Hennig, VII, s.140, копія трансупта рэвельскага біскупа Яна, якая знаходзілася ў Ordensfoliant F; b) з "Dis synt di Privilegia von Leyflant her", XV ст., GStAPK (былы KstA), Ordensfoliant 2b, f.8 (B). Да I часткі далучаны дакумент пад назвой "Хрысціян, біскуп Летовіi, саступае ордэнскім братам дзесяціну зь земляў, падараваных Нямецкаму ордэну каралём Міндавам". Копія гэтага дакумента створана 7 сакавіка 1352 г. у Рызе клерыкам падэрборнскай дыяцэзіі Vulfard von Buren.

У другой частцы кнігі можна знайсці лісты папаў рымскіх ("Pars II. Litterae a summis pontificibus Romanis datae"). 20 лістоў панціфікаў Інакентыя IV, Аляксандра IV адрасаваная да біскупаў Кульмскага, Наўмбурскага, Эзэльскага і Куранскага, Рыжскага, Дэрпцкага, архібіскупаў Лівоніі і Прусіі, а таксама да самога Міндоўга ў справе ягонай каранацыі, касцёльнай дзесяціны і даравання, прызначэння біскупам Літвы Хрысціяна і адклікання Віта, абароны з боку апостальскай сталіцы новай хрысціянскай дзяржавы.

У трэцяй частцы кнігі "Пазынейшыя съедчаныні" ("Pars III. Testimonia posteriora") знаходзім ліст з 1268 г. папы Клімента IV да караля Багеміі Прэмислава Атакара II у справе аднаўлення каралеўства ў зямлі Літovii; сведчанне Рады места Рыгі і рыжскай капітулы аб намерах ліцьвінаў навярнуцца ў хрысціянства (1298 г.); урывак з мемарыялу пракуратара Тэўтонскага Ордэну з 1310 г. аб хрышчэнні Міндоўга ў Рымскай курыі, вяртанні яго ў Літoviu і забойстве. Тут жа знаходзіцца ліст папы Клімента V (1310 г.) да арцыбіскупа Брэменскага і каноніка з Мілана аб правядзенні следства ў справе цяжкіх правінаў Тэўтонскага Ордэну супраць касцёла, з якіх на беларускую мову былі перакладзены два ўрыўкі, якія датычаць "каралеўства Полацк" і караля Міндоўга. Тут жа прыведзены фрагменты пратаколу допыту 16 сведкаў, учыненага папскім інквізытарам Францішкам дэ Маліна ў справе злouжывання Тэўтонскага Ордэну з 1312 г., у якіх узгадваецца кароль Міндоўг (пераважна як апастата).

У дадатках (appendices) падаецца кароткі пералік усіх выкарыстаных у зборніку трансумптаў, храналагічны спіс дакументаў паводле адрасатаў, *incipit* і *explicit* папскіх лістоў. Трансумпты пададзены і пранумераваны ў храналагічнай паслядоўнасці, а дакументы ў іх – у парадку ўпісання. Характарыстыка трансумпту ўтрымлівае інфармацыю аб месцы яго захавання з архіўнай сыгнатурай, дату, імя і пасаду натарыюса і заказчыка.

У канцы кнігі знаходзіцца цудоўна выкананыя факсіміле дакументаў з архіваў у Берліне, Ватыкане, Рызе, з Бібліятэкі Чартарыйскіх у Кракаве (ліст папы Клімента V з 19 чэрвеня 1310 г., ш.2, №85) (большасць факсіміле надаецца да чытання). Напрыканцы месціцца "Padsumavańie", напісаное па-беларуску лацінкай, а таксама па-ангельску.

У паказальніку (index nominum), змешчаным на самым канцы зборніка, у альфабетным парадку падаюцца імёны ўласныя і географічныя назвы па-лаціне і па-беларуску.

На старонках 100–115 змешчаны каментары рэдактара. Алесь Жлутка тут спрабуе даць уласную інтэрпрэтацыю анамастычнага матэрыялу, прыведзенага ў выданні. Ён мяркуе,

што імёны і назвы карала і яго дзяржавы раней тлумачылі як балцкія, “*але аналіз іх формаў, зафікасаваных у лацінскіх дакументах, дае падставы казаць пра магчымасць іншай этымалёгіі*” (с.100). На нашу думку, гэтая праблема разгледжана аўтарам далёка не ўсебакова і заслугоўвае асобнай навуковай працы. Адзначым, што аўтар пазбегнуў шырокіх абагулененняў, спыніўшыся на аргументаванні дзвух тэзаў: 1) аб магчымым славянскім паходжанні імёнаў першастваразальніка ВКЛ і яго сям’і, а таксама хароніма “Літва”; 2) аб раннім распаўсюджванні сярод насельніцтва Беларускага Панямоння хрысціянства па лацінскаму ўзору.

Вельмі смелая канцепцыя перакладу і стылістычнага ўжывання славянізаванай формы *Мінда*, *Міндаў* альбо *Міндоў*, *Міндота*, *Міндовін*. Падобным чынам аўтар тлумачыць паходжанне (этымалогію) імёнаў дзяцей Міндава Replen і Gerstuthen (як Ерстут-Герстут), Рукля (Рукель, Рукаль). Таксама славянскімі па паходжанні аўтар лічыць імёны Langwinus, Bune, Gerdine і Vesegele (Войшалк-Войслаў) (Дакумант I.9).

Атаясмененне корана з варыятыўнай агалоскай lut-/lit-/let- у назове дзяржавы Міндава з каранёвай асновай l’ut-lit у славянскіх тапонімах з значэннем “люты”, якая была ўзята ад аднакарэнных дзвухчленных антрапонімаў, новая версія этымалогіі назвы дзяржавы Міндоўга, а з другога боку – працяг ранейшых пошукаў славянства ў генезісе дзяржавы Міндоўга. За Міколам Ермаловічам аўтар лякалізуе першапачатковое ядро зямлі, а пазней і дзяржавы Літва, паміж Наваградкам і Менскам.

Варта яшчэ дадаць, што Алесь Жлутка – цудоўны стыліст – лічыць сваёй задачай увядзенне ў беларускую гісторыяграфію заходній сярэднявечнай навуковай тэрміналогіі, набліжэнне яе да беларускай моўнай стыхіі. Паколькі сучасныя беларускія даследчыкі ў значнай ступені карыстаюцца калькамі з расійскай і польскай моваў, то гэтая задача ўяўляеца вельмі важнай для сучаснай беларускай медыевістыкі. Прыйгожа і ўзнёсла ён піша аб сваім герое: “*Мінда, Міндаў, Міндота... – лацінскія лісты падаюць гэткія формы ягонага імя, імя асьветленага звязыннем славы ды захінутага ад нашчадкаў заслонаю часу і смугою аблудных людзкіх уяўлененняў. Валадар беларускай зямлі Літоўі–Літвы, першы наш кароль, хрысьціцель і зъбіральнік абшараў, ваяр і выплямат. Нібы палымяная паходня ён разъясняніў наканаванае яму лёсам імгненьне між мінуласцю і будучынай, каб даць жыцьцё новай дзяржаве – Вялікаму Княству Літоўскому, напэўна, спадзеючыся, што там запануе Божая праўда і чалавечая справядлівасць. Кароль зь дзецьмі быў “акрутна забіты нейкімі сынамі зрады”, але яго неспатолены дух гукае да нас у гатычных пісмёнах ягоных лістоў і ў тагачасных съведчаньнях, змушаючы ізноў сягаць у тое далёкае і таямнічае стагодзьдзе, дзе спляліся прычынныя ніці нашай гісторыі, каб ісьці да вытоку і нястомна шукаць праўды”.*

Альбіна Семянчук.

СПІС СКАРОПАЎ:

АВАК – Акты, издаваемые Виленской археографической комиссией.

АЗР – Акты, относящиеся к истории Западной России.

АіС – Архівы і справаводства.

АПБ – Архіў правінцыі бернардынаў у Кракаве.

БАДГС – Бягучы архіў Дзяржаўнай геральдычнай службы.

БГА – Беларускі гістарычны агляд.

БГЧ – Беларускі гістарычны часопіс.

БПАНУ – Бібліятэка Польской акадэміі навук і ўменняў у Кракаве.

БРК ГДГАМ – Бібліятэка рэдкай кнігі Гарадзенскага дзяржаўнага гісторыка-археалагічнага музея.

ВКЛЭ – Вялікае княства Літоўскае: Энцыклапедыя.

ГДГАМ – Гарадзенскі дзяржаўны гісторыка-археалагічны музей.

д. – деревня.

ДДС – Дваранскі дэпатацкі сход.
ДС – Дворянское собрание.
заст. – застенок.
им. – имение.
кн. – князь.
КМ – калекцыя мікрафільмаў.
КП – кніга паступлення.
м. – местечко.
ок. – околица.
пов. – повет.
пом. – помещик.
РДАСА – Расійскі дзяржаўны архіў старажытных актаў.
РИБ – Русская историческая библиотека.
ркпс. – рукапіс.
РНБ – Российская Национальная Библиотека в Санкт-Петербурге.
Сш. – Сшытак.
шл. – шляхтич.
ЭГБ – Энцыклапедыя гісторыі Беларусі.
ЯКМ – Яго Карапеўская Мосць.
AGAD – Archiwum Główne Akt Dawnzych w Warszawie.
AR – Archiwum Radziwiłłów.
BZH – Białoruskie zeszyty historyczne.
dz. – дзяял.
LMAB – Lietuvos Mokslų Akademijos centrinės bibliotekos Rankraščių skyrius.
LSP – Lituano-Slavica Posnaniensia.
LVIA – Lietuvos Valstybinis Istorijos Archivas = Літоўскі дзяржаўны гістарычны архіў.
PSB – Polski słownik biograficzny.
R. – Rocznik.
SA – Senieji aktai = Старожытныя акты.
VL. – Volumina Legum.

* * *

Памятка для аўтараў часопіса “Герольд Litherland”:

З мэтай удасканалення выдання Рэдакцыя звяртаеца да аўтараў часопіса з просьбай прыгрымлівацца адзіных нормаў афармлення тэкстаў. Апошня (на дыскене і 1 экзэмпляр на паперы) аб'ёмам да 10 старонак фармату А4 (210 x 297 мм) павінны быць набраны ў рэдактары *Word* (версія не ніжэй 6,0) для *Windows* праз 1 інтэрвал шрыфтам *Times New Roman* памеру 12 *pt* без пераносаў.

Палі: верхняе, левае, ніжняе – 20 мм, правае – 15 мм.

Першы радок: назва матэрыялу (па цэнтры), вылучаная тлустым шрыфтом памеру 14 *pt*. Праз інтэрвал друкуеца тэкст. У канцы яго праз інтэрвал справа падаецца курсівам прозвішча (прозвішчы) і імя (імёны) аўтараў, у дужках горад, назва навучальнай іі іншай установы.

Спасылкі на літаратуру і крыніцы падаюцца ў тэксле ў квадратных дужках. Першая лічба – нумар са спіса выкарыстанай літаратуры і крыніцаў, наступныя лічбы – старонкі ці аркушы. Напрыклад, [1, с.22], [2, с.11], [3, а.2–2 адв.]. Пасля асноўнага тэксту падаецца спіс выкарыстанай літаратуры і крыніцаў.

Тэксты можна дасылаць на адрес рэдакцыі і па электроннай пошце:

litherland@tut.by